M. ANTONII MVRETI PRESBYTERI, I. C. ET CIVIS ROMANI, ORATORIS AC POETÆ clarissimi,

EPISTOLAE, HYMNI SACRI, ET POEMATA OMNIA.

EDITIO VLTIMA, AB AVTHORE emendata, & integro Epistolarum, præfationumque libro iam recens adaucta.

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Antonium Hierat, sub Monocerote.
ANNO M. D. C.
Cum grat. & priuileg. Sacr. Cæsar. Maiest.

M. ANTONII MVRETI PRESBYTERI, ET CIVIS ROMANI, I. C. LIBER PRIMVS.

M. ANTONIVS MVRETVS Ioanni Nicotio V. clar. Consiliario Regio S. D.

EPISTOLA PRIMA.

Mvltæ caussæ sunt, IOANNES NICOTI, *vir clarissime, propter quas magnorum & illustrium virorum epistolæ expetantur. Sunt quas sermonis nitor & elegantia, & natiua quædam pulchritudo, nullo, vt videtur, artificio exculta, nullis pigmentis colorata commendet. Sunt contra, quæ & verborum & sententiarum minimè vulgato genere cultum & artificium ostentent. Nonnullæ etiam ita scriptæ sunt, vt historiam quasi quandam contineant eorum temporum, quibus ij, qui illas scripsêre, vixerunt. Atq; hæ, siue à disertis, & ingenuarum artium scientia expolitis hominibus prodierint, tanto cupidius leguntur: siue etiam ab ijs qui lepore ac festiuitate dicendi caruerint, non tamen propterea negliguntur. Historia enim, ait Plinius, quoquo modo scripta delectat. Graues quædam & philosophicæ, officij præcepta tradunt: falsas opiniones euellunt ex animis;*

quanta in virtute dignitas, quanta in vitijs turpitudo sit, docent: quo in genere Seneca excellit. Quædam, etiam si ad res modò priuatas & familiaria negotia pertinent, excitant tamen hominum studia, propter eorum, à quibus scriptæ sunt, auctoritatem. Natura enim comparatum est, vt quos admiramur ac magnificimus, eorum omnia maxima minima cognoscere cupiamus. Recteq́; ac verè Xenophon, virorum virtute præstantium non seria modò, sed & ioca digna esse ait, quæ memoriæ commendentur. Et certè si vascula quædam, quibus illi vsi erant, & alia quæ in eorum supellectile ac friuolis fuerant, mortuis ipsis cupidos emptores inuenerunt: quomodo lucernam Epicteti mille drachmis Protei Stoici baculum talento venditum accepimus: multò magis eorum quamlibet tenues & exiles epistolæ in pretio esse debent. Sed ego hæc omnia mecum agitans, caussam tamen reperire nullam queo, cùr aliquem epistolarum mearum librum videre, multi istic, vt scribis, elegantis ingenij homines concupiscant. Siue enim Latinas literas amant, & ad aliquam Latinè scribendi facultatem peruenire cupiunt, quisquámne est, qui, cùm extent Ciceronis, Senecæ, Plinij epistolæ, non dicam ex meis, sed ex cuiusquam, qui his mille annis vixerit, Latinæ linguæ, aut integritatem, aut copiam sibi petendam putet? Idem etiam de illo qualicunq; scribendæ epistolæ artificio dixerim. Quid enim aut Plinio limatius, aut Seneca grauius, aut Cicerone in omni genere perfectius optari potest? Grauidarum mulierum morbus ille fuerit; quæ, neglectis bonis ac salubribus cibis, cinere se nonnunquam & carbonibus pascunt. Ne res quidem ipsæ adducere, aut inuitare

uitare quemquam possunt ad epistolas meas cupidè legendas. Homo enim priuatus, qui ita in libris ac literis consenuerim, nullam vt vnquam attigerim Reipub. partem, nullam vnquam epistolam scripsi, nisi quæ ad mea non magni momenti negotia pertineret. Quis autem ego sum, vt, quod postremo loco posui, auctoritate quisquam adductus mea, res meas cognoscere cupiat? Mitto iam, quod cùm in cæteris, tum in hoc præcipuè genere ita negligens sum, vt epistolas vno impetu fusas, rarò admodum bis legere; certè quidem nunquam bis scribere, sed vt primùm fluxerunt, liturarum sæpè ac macularum plenas ad amicos mittere soleam. Itaque multum negotij habui in ijs, quas ad te nunc mitto, colligendis. Nam præter paucas, quas familiares quidam mei descripserant, cæteræ ab ijs ipsis ad quos missæ erant, aut ab ijs, in quorum manus, mortuis ipsis, peruenerant corrogandæ, quasiq; ostiatim conquirendæ fuerunt. Quas non vllo ordine aut personarum aut temporum (neq; enim res tanti videbatur) sed vt quæque allata erat, & cum eis nonnullas ad me à viris doctrina & anctoritate præstantibus scriptas; in vnum volumen congerendas curaui; vt tuæ vel voluntati obsequerer, vel auctoritati obtemperarem. Tantum enim & amicitiæ nostræ, & prudentiæ tuæ in maximis muneribus publicis obeundis iam pridem spectatæ tribuo, vt nulla in re tibi aut volenti negare, aut suadenti aduersari fas putem. Quare quid à me postules, aut quid me facere iubeas ipse videris: certè quidquid postulaueris quod quidem in me situm sit, consequeris. Hoc autem æquiore animo passus sum exstare aliquas epistolas meas, quod quadam multis iam ab hinc annis e-

dita sunt pro meis, de quibus scribendis, ego ne per somnium quidem vnquam cogitaui. Confinxerat eas is ipse, qui tanquam à me ad se missas diuulgauerat, homo eruditus ille quidem, sed improbus, & natura nocendi ac malefaciendi cupidus: cùm plurima & maxima officia, quibus à me affectus erat, summis iniurijs compensare vellet. Qua de re olim à me grauiter obiurgatus, multis cum lachrymis à me veniam petijt, laqueo digna commisisse se fassus: cùm ei sermoni HADRIANVS TVRNEBVS, & IOANNES AVRATVS *præsentes interessent. Sed mittamus hæc. A te pro amicitia nostra peto, des operam, ne quid istic excudatur pro meo, quod meum non sit. Quid enim futurum est, nisi coërceatur istorum audacia, qui superioribus mensibus poema quoddam de laudibus* IOANNIS AVSTRIACI, *quod ego nunquam legeram, pro me ediderunt. In quo & mihi, & ei, cuius illud poema est, imposita insignis iniuria est. Nunc tua potißimùm fide, diligentia, auctoritate, voluntate erga me fretus, nihil tale posthac euenturum esse confido. Vale.* ROMAE *9. Kal. Septemb.*

M. D. LXXIX.

IOAN-

IOANNES NICOTIVS LIBELLOR. SVPPLIC. IN REGIA MAG. MARCO ANTONIO MVRETO Viro eruditissimo. S. P. D.

II.

REM periculi mei me fecisse ex te audio, quòd efflagitatione mea, quas ad plerosq; amicos tuos dedisti literas, tandem in manus hominum venire sinas. Ego verò mi MVRETE, *id, quid periculi sit, non sanè video: excidisse tibi quidem certè, singularis huius erga literatos oẽs beneficij gratiam facilè perspicio, qui istam clauam de manibus me tibi extorsisse tã ingenuè fateare. Nulla enim me hercule earum quas memoras caussa satis iusta, ad premendum tibi vnquam fuit. Nam quum iam inde ab adolescentulo, vnus è nostris hominibus, Romanam illam amplitudinem ac dignitatem, & quouis scribendi, & toto ipsius vitæ genere ita sis consectatus, vt fato tuo ciuitate etiam Romana donatus fuisse videare, quisquam, quæso erit, qui quum tuas epistolas leget, non ex orationis venustate (Roma ista quidem prorsus) & eximiarum atque præstantium rerum tractatione, singularem & voluptatem, & fructum capiat? Quæ tu summè doctus, ad præstantes omni probitate atq; eruditione viros scripsisti, quotidieq; quin scribas, efficere planè nequis, non ex earum quidem commentationũ genere sunt, quibus nõ amplius quoduis, quàm familiarium epistolarum nomen, meritò*

debeatur. Literatorum, MARCE ANTONI, *ac studijs, doctrinæq; deditorum virorum, inter ipsos, per literas consuetudo, quidpiam egregium atq; excellens semper habuit, perpetuoq; habitura est. Id adeò quidem, vt illorum qui olim extitêre, etiam* συμπόσια *ac* δεῖπνα *in rebus opera & oleo nostro dignis esse ducamus. Fuit, eritq; quoad quidem mortales terram colent, cuiq; seculo, rerum & publicarum & priuatarum, tum earum quoq; quas neutrarum expertes facilè dixeris, sua quædam norma ac ratio, quam, qui id ætatis degunt, multò certè magis è re sua condiscant, perceptamq; vsurpent, quàm quæ longè anteactis seculis extitit. Memini equidem me, quum in Lusitania Christianissimi Regis Legatus essem, non tàm in rebus Legationis illius commodè gerendis antiquis vel fœderibus, quæ cum Lusitanorum Regibus, nostris olim intercessère, vel Annalibus vtriusq; gentis versandis, quàm quorum ætati fermè suppares sumus, adiutum ac subleuatum fuisse. Enimuerò,* MVRETE, *nonnihil haud ita dispar, in isto etiam scriptorum genere contingit. Nam quum ad consuetudines hominum inter sese instruendas atq; ornandas, quæ viri omni doctrina eruditi, cum sui similibus per literas colloquuntur, magnoperè conducant: ipsa autem consuetudinum colendarum ratio ac disciplina, nequaquam in ætates solū, verùm etiam propè iam in annos singulos varia eueniat, non tam aut Ciceronis quidem ipsius aut aliorum quos refers, epistolis, qui nunc inter homines agunt, quàm aut tuis, aut eorum qui tui sunt similes, qui profectò perpauci sunt, adiuuabuntur. Non sunt denique eiusmodi tuæ epistolæ, quæ seclis innumerabilibus*

libus manere, ac, vt Scæuola aiebat, canescere nequeat. Itaq; tu ne tibi desis, valdè te hortor atq; moneo. Meo res omnis planè, quandoquidem ita tibi cauere velle videris, periculo esto. Et si verò id me tutò iubere facilè sentio, ea lege tamen ac conditione quoduis periculum adfuturum promitto. si quod nunc agis, id tu multò debinc etiam prolixius ages, quaque in isto genere posthac scribes, diligenter ac summa fide ad me perferenda curaueris. Quod autem scribis, partum à maleuolo, nescio quo, per summam fraudem, suppositum tibi fuisse, qui falsa se tuum esse dictitârit, id equidem adeò immeritò tibi accidisse, vt debeo, magnoperè doleo At herclè, ille mihi haud satis insidiosè eam fraudem adornâsse videtur. Qui enim scripta tua legerit, vix alterius cuiusquam, quantumuis affabrè effictum commentum pro tuo agnoscet. Sunt, mi MVRETE, *pestes quædam hominum per summam nequitiam ac inertiam aliena laude dolentium. Quos tu, cui quidem bene beateq; viuendi ratio constat, propter magnitudinem & animi & ingenij, moderatè feras oportet. Huiusmodi ego hominum monstra, à lacessitis vlciscenda minimè esse censeo, quibus ipsis inuidia, qua miserrimè peruruntur, satis superq; perenni supplicio est. Nam monstro sanè haud absimile est, in obscuro Patriam iacere malle, quàm ferre æquo animo, lumen ei à præstantiore quopiam præferri. Haud sanè luminosior vsquam Gallia nostra futura erat, quo illum animo fuisse intelligo, quàm quantum ille sua facie ei prælucere potuisset. Non, vt in prædijs vrbanis, æquè in literarum morumq; studijs, ne altius quis tollat, actio vllo vnquam iure prodita apud vllum vnquam popu-*

lam fuit. Quin τοῦ ἀγαθοῦ παντελῶς μὲν πᾶσι ἐφικτοῦ ἐξεῖναι, tuus ille, aut si certè das, etiã noster in Νικομαχείοις docet. Nihil planè erat, quod maleuolus ille iure queri posset, si tu, doctrina singulari ac ingenij vi admirabili, in sublimi te efferens, ipsius (qui ne in secundis quidem fortasse consistit) fenestellis officiebas: quum ipsi pariter altius tollendi, omnium gentium institutis ac moribus, ius esset. Vt ille mihi prorsus ignauiter, ne dicam nefariè, sibi prospexisse videatur: qui Patriæ, in qua ambo & nati & educati, quod summo ornamento es, erisq́ dum Latinæ loquentur literæ, id λίαν φθονερῶς damno sibi esse existimârit. Sed illum iam missum facio. Tu verò, mi MVRETE, *qua animi magnitudine polles, hanc fraude tibi iniuriam factam magnificè contemne: ac perge porrò quò iamdiu contendis, ad palmam quam sanctissimi mores, & in omni doctrina exantlati labores tibi mox in manum dabunt. Me tibi vindicem quoad viuam, si quidem me ad eam rem idoneum censes, non defuturum, hoc mihi credas vehementer velim. Vale, & me, quod facis, etiam atq; etiam ama. Dat.* BRAIAE COMITIS ROBERTI, *pridie Kalend. Octobr. M.D.LXXIX.*

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. PAVLO MANVTIO.

III.

HERI *redeuntem me à Balneis Aponi, quo me, partim animi, partim valetudinis caussa, contuleram, exceperunt litteræ tuæ: quæ, quàm mihi grata fuerint,*

*ſuerint, noli quærere. Mihi crede: quidquid reliquum
erat moleſtiæ ἐξ ἐκείνου τοῦ συμπτώματος ὃ περὶ πρώην ἔ-
μαθες deterſerunt, omnemq́; ex eo natam ægritudinem
depulerunt. Habebant egregiam ſanè atq; illuſtrem ſi-
gnificationem veteris illius ac perpetui amoris erga me
tui: de quo, & ſi mihi nunquam vt dubitarem conti-
git: tamen fit, neſcio quomodo, vt omnis illius expreßio,
quaſiq́; profeßio pergrata mihi, perq; iucunda ſit. E-
go, mi MANVTI, cùm de eo quod mihi contigerat, re-
tuliſſem ad medicos, meq́; illis omni ex parte indicaſ-
ſem, neq; quidquam de tota mea ratione ac conſuetu-
dine viuendi reticuiſſem: nihil aliud reperire potui,
niſi id quod ipſe per me facilè ſuſpicabar: nocere mihi
quòd tam raro exirem domo: quodq́; vt me impetus
cœperat, ita me, nulla habita ratione temporis, aut ad
legendum, aut ad ſcribendum darem: Itaq; de eorum
conſilio meditor paulò laxius ac ſolutius viuere, &
ante cibum ambulatiuncula modici ſudoris aliquid
excitare: prætereáque cùm videbitur alienis & ocu-
lis legere, & manibus ſcribere, quem ad vſum parare
cogito amanuenſem quempiam, cui epiſtolas inambu-
lans dictem: niſi ſi quid erit τῶν ἀποῤῥήτων· quanquam
hæc quoque interdum, ſed ἐν αἰνίγμασι. Antea enim
ſolebam ſtatim à prandio calamum in manum ſume-
rere, & horam vnam atq; alteram epiſtolarum ſcri-
ptioni dare: quo, reipſa comperi, nihil eſſe pernicioſius.
Cauebo igitur, &, vt mones, parcam mihi, cùm mea
cauſſa, tum me hercules etiã tua. Non enim leuè neq;
contẽnendã iacturã faceres, ſi quid mihi contingeret.
φίλου γὰρ οὐδὲν κτῆμα τιμιώτερον. Ego verò amic⁹ tibi ſum,
& amicus ex animo: quales admodũ paucos eſſe, nõ in-*

iuria

iuria querebatur Theognis. De Catullo, exiguam tu quidem mihi diem præfinis: ſed tamen dabitur opera vt ſatisfiat tibi, TORQVATVS BEMBVS reſpondit ſe cognoſcendi mei cupidiſſimum eſſe, mihiq́ꝫ libenter gratificaturum quacunqꝫ in re poſſet. Quod ſcribam aliud nihil occurrit, etiam atqꝫ etiam vale mi Manuti. A.D.4.Kalend. April. PATAVIO.

EIDEM.

IIII.

DE TIBVLLO & PROPERTIO: Libenter hoc & omne militabitur bellum: vt ille ait. Ita enim de me meritus es, itaqꝫ aſſiduè mereris, nulla vt in re vnquam à tuo ſtudio diſcrepare debeat voluntas mea. Sed quæſo te, quid tu facere cogitas? an fortè eadem opera Catullum cum commentario meo, Tibullum autem & Propertium ſine vllo commentario emittere, eoſq́ꝫ tres vnum in librum coniungere? Tale enim aliquid mihi venit in mentem ſuſpicari. Hoc ſi eſt, non equidem reprehendo, neqꝫ improbo: etiam librum puto vendibiliorem fore. Sed tamen nouum, vt puto, multis videbitur. Sin alia quadam tua ratio eſt, fac vt ſciam. Nam ſi ego rectè conieci καὶ τῆς σῆς προαιρέσεως ἐπέτυχον, capiam fortaſſe aliquid noui conſilij, quod tibi non diſpliciturum eſſe confidam. Hodie conſtitutum factum erat cum amicis quibuſdam, vt ad Torquatum adiremus vnà: ſed hoc tempus nubilum, caliginoſum, pluuioſum, vereor ne illis obſtet, quo minus ad me veniant. De loco Plutarchi mihi quoqꝫ cogitanti ac ſcribenti, permirum, perq́ꝫ incredibile videbatur. Accuratius

tius igitur cogitabo, & cras, aut summum perendie, totam illam rationem minutissimè; καὶ τῇ ἀκριβολογίᾳ τῇ μεγίστῃ confectam, ad te mittam. Quid amplius? Vxoris tuæ fratrem nondum vidi. Hercules quoq; tuus sexto aut septimo ab hinc die venit ad me, neque vnquã postea rediit. Ego autem, quando præsenti tibi studium in te meum declarare non possum, libentissimè illud, excipiendis, & κατὰ τὸ δυνατὸν οἷόν τε, omni genere officij prosequendis tuis declararem. Quare, et si quid eorum caussa possim, non video, aut potius, nihil posse me, prope video: tamen erit mihi pergratum, si ita ad eos scripseris, hanc domum æquè ipsis patere, ac tuam, neque quidquam mihi posse accidere gratius, quàm si mè ipsi aliquid sua caussa facere iubeant. Ama me, mi Manuti, & valetudinem tuam cura. Prid. Idib. April. M.D.LVIII. PATAVIO.

EIDEM.

V.

DE TORQVATO *vehementer amo te. Exemisti enim mihi scrupulum sanè molestũ. Nam metuebar si ad illum scribens, patris mentionem facerem, quo id ipse animo accepturus esset; ideoq; avebam videre epistolam tuam; quæ me docuit metum illum inanem fuisse. Illi igitur Tibullum, cuius principium mittam ad te cras aut summum perendie, interim operis quod agant non defore, tuarum litterarum primo declarat. De Propertio videbimus. Summoperè vellem, si commodè fieri posset, vt Tibulli principium in Catulli fine, eodem folio coniungeretur. Cuius*

mea

mea cupiditatis quæ caussa sit, facilè te suspicaturum puto. Esset, vt opinor, munus hoc pacto, οὐκ οἶδ' ὅπως εὐπρεπέστερον καὶ μουσικώτερον. Nihil tamen nisi tuo commodo velim. Quod tot versus deletos miraris, dicam tibi quid factum sit. E libris quos ad me misisti, neuter erat, qui non in primo illo folio, tam multa ad marginem adscripta haberet, vt verendum esset, ne librarij fallerentur. Concerpsi igitur vnum è meis, sed tam multa in eo menda reperi, vt coactus sim mutare consiliū. Quod autem numerus versuum non congruebat, eò factum est, vt aliquot delendi fuerint. Nam quod ita cecidit, vt à pentametro inciperet pagina, non consilio factum est, sed casu. Potest autem facilè corrigi. Characteres tui Græci sanè luculenti, ac dolerem Gallorū nostrorum vicem, quos à te cæteris omnibus rebus iam pridem victos, typorum quoq; Græcorum elegantia superatum iri video, nisi plus te quàm plerosq; illorum amarem Edendi autem Syriani consilium, cui tandem displiciturum, displiciturum verò? immò cui quidem homo sit, non summoperè placiturum putas: Germanū illum iterum tibi commendo, bonus vir est & litteratus: & benè apud eum beneficium collocabis. Sed ego captus dulcedine quadam ad te scribendi, non sentio tempus effluere. Vale. Hercules Podocatharus miratur te ad binas litteras suas nihil respondere: neq; non tamen facilè suspicatur, id quod est, te non libenter scribere, nisi vrget necessitas, cum manu tua nunc quidem scribere necesse habeas. Saluebis ab eo, & à Molinio nostro. De epistolis tuis, noli laborare, breui eas habiturus es. Iterum vale. Prid. Non. Maij. PATAVIO. Anno M. D. LXVI.

EIDEM.

EIDEM.

VI.

SI PEGASI sint isti tui operarij, tamen fieri nullo modo potest, vt vno die chartas quinque descripserint, quas heri te accepisse oportet: at tua hodierna littera significant opus eis deesse. Itaq; quid cogitem, nescio. Chartas quinque, cùm istic essem, apud te reliqui: alteras quinq; nudius tertius misi, tu, vt omnia iam confecta esse significes, cras tria folia impressa missurum esse de te dicis, iterum tibi dico: quid cogitem nescio. Nam, siue illa ad te perlata sunt: deesse illis, quod agant, non potest: siue non sunt, verendùm est ne eodem modo aut intercipiatur, aut pereat, si quid amplius misero. Itaq; nihil amplius mittam, dum quid illis factum sit, cognouero. Vale 10. Kalend. Maij. PATAVIO.

EIDEM.

VII.

MIROR quid acciderit, quòd à te nihil hoc triduo litterarum, præsertim cùm adhuc ad binas meas nihil responderis, quarum alteras accepisti cum indice eorum, quæ in Catullo peccauerant librarij: alteras cum tertio folio Tibulli. Vtinam ne vera sint ea, quæ mihi veniunt in mentem. Nam, verè vt dicam, summus amor erga te meus interdum vereri me cogit de firmitate valetudinis tuæ. Quæso te, eripe mihi hanc molestiam: & si apud te est, vt volumus, ad intermissum scribendi institutum redi.

Ego cùm primum à te litteras accepero, mittam ad te, & Tibulli reliquum, & scholia. Vale. 3. Idib. Maij. PATAVIO.

EIDEM.

VIII.

EGO verò te nihil de me tam improbè suspicatum, certò scio: teq; omnia scripsisse ἀπλούστατα καὶ ἀφελέστατα, *persuasissimum habeo. Sed quod ea de re scripsi iocatus sum, non tam in te, quàm in me ipsum. Sed quando tu ita vis, omittantur sanè hæc nomina. Catulli quod reliquum est, ad te mitto. Cætera vrgeo. In ijs quæ accepi, non admodum multa librariorum menda sunt: nonnulla tamen, sed leuis momenti, in Ode Sapphonis tria aut quatuor, quæ sanè excidisse nollem. At hæc relinquamus. Cogito cui Tibullum, cui Propertiũ, ex more, dicare debeam: neq; satis explicare me possum. Nam ex ijs qui mihi veniunt in mentem, alij* σεμνότεροι *sunt, alij* κενότεροι. *Adolescentes homines vellem, ingenio eleganti & non alieno ab his litteris, &, totum,* φιλοδόξους *magis, quàm* φιλοχρημάτους. *Omninò Venetijs exeundum est. Nam ista littora planè littora sunt. frustra ares, frustra feras. Tu, si potes, consilio me adiuua. Nam me hercule, si nihil aliud ostendatur potius amiculo cuipiam meæ sortis hoc munusculum deferam, qui me amet, qui mihi benè cupiat, qui mihi saltem gratias agat, quam cuiquam ex istis splendidis, qui omnia sibi vltro deberi putant. Quæso te, quando ego neq; defugio, neq; defugiam vnquam quicquid tu voles laboris, suscipe hãc cogitationem caussa mea, &*

quid

quid facere debeam, mone. Noui te, vt in cæteris, ita in his quoq; rebus acutißimum & sagacißimum, vbi tu τῇ ἀρίστῃ γνώμῃ, vt soles, consilium dederis, quicunq; erit euentus, æquißimo animo feram. Vale. A.D.V. Kalend. Maij. PATAVIO.

EIDEM.

IX.

DE Propertio quietus esto. Libenter hoc & omne militabitur Bellũ, in tuæ spẽ gratiæ. Neq; quod dixerã, eo dixerã: sed tu aliorsum accepisti: tantum enim loquebar περὶ τῆς προσφωνήσεως. Accipio tamen, quod das, fore, vt tui isti Pegasi minus incitatè volẽt. Mitto ad te epistolam ad Bembum, αὐτοσχεδιασμένην. Mihi crede, semel scripsi: semel relegi, sed eo fidentius, quòd ad te mittitur, tanquam Aristarchum, quidquid minus placuerit ὀβελίσοντα, Per me quidem non interpoles modò eam licet: verum etiam de integro cudas. Tantò melior erit, si tua erit, ac ne sic quidem mea esse desinet. Nam in hoc quidem genere τὰ τῶν φίλων. Quid amplius? Reliqua Tibulli cras mittam, ac fortaßis etiã scholiorum partem, vt gustum aliquem futuri operis capias. Tabellarij vrgent. Vale. MOLINIVS te salutat. Postrid. Non. Maij. PATAVIO.

EIDEM.

X.

CVM Venetijs discederem, reliqui apud SIXTVM MEDICEM, optimum & huma-

nißimum virum, cuius vt ſciſ, hoſpitio vſus eram, libros aliquot tuos, itemq́; volumen vnum mearum variarum lectionum: quæ omnia puto iam pridem ad te perlata eſſe. De Dionyſio inieci iam mentionem Cardinali: cùm ipſe me de te, tuiſq́; rebus perhumaniter interrogaſſet. Tu, ſi me audis, videbis, vt ne res in longũ differatur. Nolim enim contingere vt alius quiſpiam occupet. De ſene illo impuro quid vis tibi reſpondeã? denuò confirmaſſe ſe dicitur. Omninò tamen ſi homo bulla, eo magis ſenex. Sed ô incertam conditionem noſtram. Ille exſuccus, exanguis, exhauſtus, ſenio confectus: & ipſe orbis ſenium, qui iam iamq́; animam efflaturus videbatur, viuit tamen, viuit? imò verò, ſed nolo cætera, quæ leuiter immutata, pulchrè vt opinor quadrarent. Ac Gallorum Rex, integra ætate, firma valetudine, maximis viribus, florentiſsimis rebus ſuis, inopina morte perculſus eſt. Quo quidem caſu valdè acciſæ ſunt ſpes noſtræ, magnaq́; hic & animorum & vultuum facta mutatio. Sed omittamus hæc. Cùm hîc ſunt ſtudioſi nominis tui, & ſcriptorum tuorum admiratores maximi: tum M. P. Medicus ὁ τῶν τυχόντων *homo & Græcarum & Latinarum litterarum ſcientia excultus, & Philoſophus, &, ſi quæris, me hercules etiam poëta valdè bonus, ita te amat, vt nihil ardentius fieri poſſe videatur. Eſt autem natura comparatum, vt quos amamus, ab ijs etiam nos amari velimus. Cupit igitur ad amicitiam tuam mea opera peruenire: & ea re ſcripſit ad te epiſtolam, quam ad te, cum his litteris mitto. Videor facturus iniuriam humanitati tuæ, ſi te orem, vt ad ipſius litteras reſpondeas. Puto enim ſponte facturum. Sed tamen, quia & ego hominem valdè*

amo, & ipse te magnoperè obseruat, mecumq; diligentissimè egit, vt id à te peterem, peto & quaeso. Quid iam? quid aliud? Nihil, nisi vt valetudinem tuam cures, & me ames, & Aldum nostrum salutes meo nomine, quẽ ego, medius fidius, in oculis fero. Vale. A. D. 14. Kal. Sext. FERRAR.

EIDEM.

XI.

HERI ad te scripsissem, sed volui gratificari Lazaro Moccnico adolescenti optimo, ingeniosissimo, studiosissimo, quod & ipse incensus erat cupiditate cognoscendi tui, & eum ego cupiebam à te cognosci, de quo me tam saepè praedicantem audiisses. Hic enim est vnus propemodũ, de quo ego mihi omnia summa polliceri audeo: neq; metuo, ne me spes fallat. Quaeso te, complectere eum mea caussa quàm poteris humanissimè: dignus est enim omni beneuolentia atq; amore. Ingenium summum, industria mirifica, mores optimi atq; intcorruptissimi. Deniq; quicquid dici de illa aetate honorificè potest, id me de eo dixisse, & meritò dixisse tibi persuadeto. Accipies ab eo, quod superest tibulli, & scholia mea in primum librum: de quibus cupio audire iudiciũ tuũ. Quid est, quod hodie ad me Molini scripsit, mira quadã esse, quae tu mihi, cũ istuc venissem, dicturus esses? Si me amas, quicquid est, scribe. Ego enim, nisi quid aliud acciderit, nondũ me istuc venturum puto. Vale, 15. Kal. Iunij PATAVIO.

EIDEM.

XII.

EGO verò HERCVLI quidem optimo atq; ho-

nestißimo adolescenti sua & tua caussa: tibi verò, tua & mea ex animo gratulor. Nam & ipsius studijs & valetudini tuæ præclarè consuletur, & ego epistolas à te accipiam non crebriores tantùm & longiores, verũ etiam, ita me HERCVLES amet, nitidiores & alacriores. Vel illa quam hodie accepi, quàm festiua est? quàm hilaris? quàm tua? Itaq; MOLINIVS exultat quotidie addi aliquid ad laborem suum: soletq́; mihi sæpè in sermonibus dicere, ingenium tuum sibi agrorum Siculorum simile videri: è quibus

Aestiua quantum decerpunt luce capellæ,
Tantum fecundus gelida ros nocte reponit.

Heri misi ad te reliquam partem scholiorum in Tibullum. Nam in quartum librum cur hoc tempore nihil scribam, magna causa est. Propertium vrgeo: cuius principium paucis diebus ad te mittam: id est, cùm Tibulli, quod ab operis descriptum est, accepero. Columbinum tuum, misi qui ad me accerseret: sed is negauit se domi esse. Cras si non modò columbinis, sed aquilinis etiam feratur alis, non effugiet colloquium meum. Vale mi MANVTI, καὶ μὲ, ὥσπερ εἴωθας, ἀντιφιλῶν διατέλει. 7. Kalend. Iunij. Mira illa de quibus mihi Molinius scripserat, si potes, scribe: aut apertè, aut συμβολικῶς.

EIDEM.

XIII.

SI nihil est aliud, præter occultam quandam coitionem factam à duobus ciuibus, amicis nostris, ad deijciendum eum qui succeßit in Polyphemi locum:

caussa nulla est, cur id tantoperè celatum velis. Nam hîc quidem res omniū sermone celebrata est. De Ferrariensi, neq; nihil est, quod audisti, neq; tamen mihi adhuc, quid facere debeam constitutum est. Omninò cuperem aliquam μεταβολήν. Non quin placeat magis in dies Patauium: sed quid intelligam, scio te quoq; intelligere. Neq; verò ita multum laborarem, SIGONIONE an mihi etiam: si quaeris, mihi quidem magis arrideret ea conditio, qua nunc est Sigonius: idq; tum alijs de causis, tum quia tecum essem. Spes est, aliquid super hac re ante Octobrem à III. viris constitutum iri. Neq; sanè facere aliter possunt, nisi paulatim Patauinam scholam exinaniri volunt. Expectabimus igitur, & si res succedet vt volumus, gaudebimus: sin, humaniter feremus, & prospiciemus rationibus nostris. Propertium vrgebo, vt iubes. Scholia in Tibullum cum inibi erit, vt excudantur, velim ad me paulò diligentius inspicienda mittas. In carminibus quibus celebratur hortorum Deus, iambica quaedam sunt, quae ab omnibus tribuuntur Tibullo. Vnum etiam eiusdem argumenti epigramma reperio in antiquo Tibulli libro. Hanc igitur appendiculam adijciemus, si voles. Quartus liber tam multa habet quae non intelligam, vt in aliud tempus differre satius putem. Valdè me pupugit, quod scripsisti de Simiolo illo Parisiensi, nunquam putassem sub tanta simplicitatis specie latere tantam perfidiam. Mihi paucis diebus ad illum alterum necessariò scribendum est: egoq; si tibi ita videbitur, libenter faciam, vt inseram litteris meis, testimonium meum iudicij de eo tui. Tu maximo animo contemne ista omnia, vt facis, & ad valetudinem tuam, vel con-

seruandam,vol confirmandam omne studium confer. Vale.4.Non.Iun.PATAVIO.

EIDEM.

XIIII.

CVM constituissem hodie ad te scribere, hesterno die non scripsi, quòd ἀτρέκειαν εἰπεῖν, stomachum mihi mouerant versus, quos ad me miseras, de quibus tamen valdè amo te. Defunctus enim, vt semper amici officium es, cùm ea quæ ad me tantoperè pertinerēt, mihi non ignota esse voluisti. Sed impurum ego illum si viuo, etsi rectius tu: qui tetra hæc & impura animalia, vt despiciam, mones. Coram igitur colloquemur. De Dulcio, eum enim significari puto, consilium tuum sequar. Ad te scribere aliquid te dignum, mihi hoc crede, gestit animus: & est ὑπόθεσις præclara aut innumerabiles potius ὑποθέσεις. Sed ita pridē versus facere destiti, vt valdè metuam, ne nihil succedat. Tentabo tamen etsi nunc propter hoc consilium de migratione, animo non sum valdè apto ad poeticas hilaritates, erat & ad Petrum τὸν ξηρόκρεων (finge aliquod eiusmodi nomen aut Latinum aut vernaculum, ita quem dicā intelliges) ode vna iam pridem scripta: de qua, quid faciam, nescio. Nam neq; cum homine in eam suspicionē adducto, nisi prius de illius innocentia cōstiterit, quidquā mihi esse negotij volo: & perire eam, etsi nihil est, nollem. Ad hæc exspecto, quid sentias. Nunc est, quod te magnoperè oratū velim. In ijs litteris, quas ante hos 15. dies ad Petrum Morinū dederam, narrabam deferri mihi conditionē opimā & honorificā inprimis: neq;

qua-

nenam esset, exprimebam, aiebam autem, me eam neq; accipere, neq; planè repudiare audere, nisi benè penitus perspecto eius, qui me ad se vocat, animo. Nunc cuperem (ac vide quã improbus sim, qui te quoq; mea caussa improbũ fieri velim) cuperem igitur, epistolam ad me benè longam eo argumento scriberes, vt laudares consilium meum, qui & lucro præsenti, quod, vt scis, offerebatur, & tranquillitati studiorum meorum, & alijs eiusmodi rebus, huius familiaritatem, ἢ θεραπείαν, ἢ ἄλλο ὅτι ποτὲ ὀνομαζόμενον μάλιστ' ἂν δέχοιτο, *antepofuerim. Erit tibi campus amplißimus amplificandi conditionem illam quam repudio, & tamen ex contentione ostendendi, quanto sit hæc honestior ac splendidior, dicendi de hominis ipsius laudibus: etiam de ijs, qui cum eo sunt: si quis eorum tibi nominatim appellandus ac celebrandus videbitur, idq; cũ ad meas rationes accommodatißimum fuerit, tum tibi fortassis non inutile ad gratiam ipsius recolligendam, & ad medicinam faciendam animo nonnihil, vt scis, exulcerato. Vellem etiam certo prædiceres fore, vt magnos aliquando ex eo industriæ meæ perciperem fructus. Puderet eum fortasse olim, facere te* ψευδόμαντιν. *Eam autem epistolam ad ipsum finem tuarum imprimi vellẽ. Hoc à te vehemẽter peto. Ea lege tamẽ, si tibi quoq; hoc è re vtriusq; nostrum fore videtur. Cras cætera. Vale mi optime & optatißime Manuti. Epistolæ tuæ nullæ præterea sunt: quas quidem edi oporteat. Sunt enim in alijs pleraq; omnia* τῶν ἀπορρήτων. *Iterum vale. Hodierna elegantißima est, sed vt videtur, non diuulganda. Nicolaum tuum, aut nostrum potius,* ἀντασπάζομαι.

EIDEM.

XV.

VALDE recreatus sum ijs literis, quas à te hodie accepi. Etenim qui natura in omnibus rebus meis δύσελπις πέρα τοῦ μέτρου esse soleam, tantum ex indignatione quadam superioribus diebus concepta ad illam naturalem δυσελπιστίαν adieceram, vt non tantùm alijs omnibus asper, morosus, ἀπροσήγορος, verùm etiam mihimetipsi odiosus atque inuisus esse cœpissem. Sed redibo ad me, meque, amabo, ne quid non amem, quod ames tu, in quo est, quidquid vsquam est, amabile. Rasarium, & illud alterum homini somnium πολλὰ οἰμώζειν iubeo. Quanquam quæ indignitas est, me à tam indoctis, tamque abiectis nebulonibus oppugnari? hoccine seculum? Mihi crede, nisi sustentaret me voluptas ea quam ex amicitia nostra capio, euaderem aut Atheniensis ille μισάνθρωπος, aut Bellerophon Homericius, qui κὰπ πεδίον τὸ ἀλήιον οἶος ἀλᾶτο, ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλέινων. De Pola, quid ego tibi, mi Manuti, gratias ago? aut quibus verbis istam animi tui magnitudinem planè regiam prædicem? Ecquod erit vnquam tempus, cùm ego tibi, cum liberis tuis aliquam beneficiorum partem reponam? Sed quo tu liberalior es, & amantior mei, eo me maiore studio cauere decet, ne maiorem commodi mei, quàm tuarum virium, rationem habuisse videar. Neque enim æquum est, vt propter me peregrinum hominem, cui nihil est, præter animum bonum & fidem, quicquam de tua re familiari detrahatur. Omnia perpeti satius est, non deerit,

vnde viuam, & si hoc deerit, non deerit, vnde moriar. Satis diu vixero, si antequam è vita migrem, insigne aliquod voluntatis erga te meæ testimonium edere potuero. Quanquam quid est, cur hoc sperare debeam? Animus tibi, Manuti, animus pro præmio accipiendus est: quo tu si contentus esse nolles, ad meas maximas acerbitates, accederet illa omnium grauißima, quòd homini vni omnium optimo, & de me optimè merito, gratiam referre non possem. Vale. A. D. 7. Kal. Septemb. PATAVIO. Scripseram iam nescio quid literarum Ferrariam, ad Petrum Morinum, id cùm, cui traderem, nescirem: visum est, ad te mittere, tuum erit, aliquam viam videre, qua illæ & tutò & celeriter perferantur. Id opinor, per Vincentium Valgrisium commodißimè facere poteris. Ille enim solet interdum ad Morinum ipsum scribere. In eis literis illud etiam adscripsi, cùm quid scribere ad me vellet, vt ad te mitteret, te mihi diligenter curaturum. Id, vt facias, peterem à te, si opus esse existimarem.

EIDEM.

XVI.

MORIAR *si quicquam vnquam feci inuitus: sed tamen effugere non possum, quin tibi de Tibullo parum obsequar. Etenim quæ in eo libro maximè videntur operam meam requirere, ea ego æquè intelligo, atq; si scripta non essent. In ipso quasi limine eius generis nonnulla sunt, neq; tamen despero fore, vt aliquando vel casu incidã, vel labore et diligentia perueniam ad aliquid, quod lucem eorum nonnullis adfe-*

uat. Itaq; quantum me amas, tantum à te peto atq; contendo, vt me hac in parte animo meo obsequi sinas. Nam quòd vereri videris, ne dem sermonem hominibus maleuolis, libero te hoc metu. Malo, si alterutrum necesse sit, silentium meum culpari, quàm audaciam notari. Crede hoc mihi, non sine summa molestia facio, vt tibi petenti negem. Sed tamen iampridem conuenerat inter nos, ne quid tu à me peteres, nisi quod vires ferrent, quid autem illæ ferant, ego vnus omniũ optimè noui. Misi qui columbinum accerseret. Is se cras sub lucem ad me venturum esse dixit. Agam cùm eo de re tua accuratißimè, & pecuniæ, quantum opus erit, numerabo. Si fieri posset, vt sex aut septem Tibulli, regia charta describerentur, esset mihi summoperè gratum. Hac de re ipse statuas. Vale & me ama. Postr. Id. Iun. PATAVIO. M.D.LVIII.

EIDEM M.

XVII.

OBSECRO *te, quid tu tibi vis cum istis inscriptionibus? Mureto meo, & si nolit: sed malo volentem. Ego tuus esse nolo? aut omninò esse is, quem & esse me & haberi cupio, nisi tuus sim, possum? Ego verò (tum enim tibi regeram) tuus sum, & si nolis: sed malo volentis. Quanqaam illud verius, nostrum vtrumq; vtriusq; esse, neq; quicquam esse alteri altero carius, idque quoniam ita vterq; vult, alter etiam debet. An verò me aut oblitum esse, aut obliuisci posse putas, quid tibi debeam? Itaq; valdè me sanè conturbasti: & miror, quid tibi in mentem venerit, vt id faceres. Quæ errata sunt in Tibullo, & Propertij principium, sine*

ylla

vlla dubitatione, cras mittam. Nunc eò non possum, quod omnes mei absunt domo, non redituri, vt opinor ante cœnæ tempus: & quatuor illa Tibulli folia sunt in cubiculo Molinij, quod ipse abiens obserauit. De Propertio etiamnum incertus sum, sed facilis iactura. Nunc ad Columbinum: in quo cupio me falli, sed multa concurrunt, quæ suspicionem faciant, eum non optima fide tecum agere, & vulpina potius calliditate, quàm columbina simplicitate præditum esse. Primùm, quòd totum illud genus hominum, qui ex alienis litibus victitant, quæsticulosq́; sibi ex aliena stultitia colligunt, mihi sanè suspectum est, iste autem tuus, nam quæsiui, homo tenuis est: cuius generis, nisi adest, probitas eximia, in tractandis nummis sublesta est, vt Plautus loquitur, fides, at hæc καθολικώτερα sunt: & à me ne animaduerterentur quidem in eo, quem tu perueterem amicum vocas, nisi alia accederent, ad me nunquam, nisi ter quaterve euocatus, venit, & sæpe, cùm se venturum constituit fallit, libellis tribus sibi opus esse dixerat ad iter, post, quinque petijt, cùm ad rem ventum est, aureum præterea nummum poposcit & abstulit, biduo aut triduò serius profectus est quàm dixerat, cùm tanquam mox in iter se coniecturus, à me discessisset, quo se mox vt redisset, ad me venturum pollicitus esset, non nisi biduo pòst venit, & quidem ter accersitus. Deinde σκήψεις καὶ ἀναβολαί, se ita rem constituisse, vt certissimum sit, his duodecim aut quindecim diebus pecuniam tibi numeratum iri: melius nihil potuisse fieri. Mandaui ei, vt ad te de re tota quamprimùm quàm accuratissimè scriberet, isq́; ita se facturũ recepit: neq; tamen fecit, quan-

tum

tum literarum tuarum sermonem audio. Omninò οὐκ ἀκίβδηλον οὐδὲ εἰλικρινὲς, *negotium. Ego eum denuò conueniam, & vrgebo. Literas quas ad Dudítiũ scribis, curabo. Vale. A.D. 6. Kalend. Quintil. PATAVIO. Duditius, cùm hæc scripsissem, venit ad me, & literas tuas accepit.*

EIDEM.

XVIII.

I*Teradum eadem isthæc mihi. Tam* ἄλυτοι *sunt istic leges, vt, quo de loco neminem nostrûm* ἐθρυλλεῖτο *cogitare oportere, eum ad locum,* ὁ πολλὰς δι' ἱδρῶτας *tam facilè perueneris? Quos equidem puto, si fortè is, cui Græcè è venali silẽtio nomen est, Bononiam iuerit, eadem prudentia,* τὸν τοῦ Ἀθηναίου ἑρμηνευτὴν *in locum illius suffecturos. Ecquid tibi videor* σοφῶς αἰνίττεσθαι, *Sed tamen* τὰς τῶν κρατούντων. *Redeamus igitur domũ. Mihi verò idem planè videtur, quod tibi: nihil esse ad rationes meas accommodatius, quàm si istic aliquid, quale volumus, confici posit. Quare à te iam non magnopere postulo, vt de me agas, studere te illi alteri cuperem. Video enim eadem via, mihi quoq; aliquid confectum iri. De te quidem (si ego tuos sensus bene cognitos habeo) non est, quod Bononienses cogitent. An tu conditionem quietam, opimam: cum propè certa magnarum rerum expectatione coniunctam, interposita præsertim & tua & mea fide, illorum caussa relinqueres? teq;, abiecta valetudinis cura, suscipiendo laboriosissimo munere, in præsentissimum vitæ discrimen abÿceres? De Bargæo iniecisti scrupulum. Nam si ille*

pro-

rofessus fuerit, video petitionem amico illi nostro dif-
ciliorem fore. Absq; eo quidem certus, vt opinor, esset.
e omnia mea caussa facturum non dubito, mi Manu-
i. Scio enim te, quàm constanter, quos semel comple-
us es, souere pergas. Sed gratißima mihi tamen est,
uàm tuis literis expreßisti, significatio voluntatis
uæ. Ego, vt me aliquando meritò amasse dicaris, o-
nni spe conabor effi:ere. Vale. De Philopono oblitus
ueram, puto illum apud me esse. Prid. Non. Septemb.
PATAVIO.

EIDEM.

XIX.

ADOLESCENTES, qui ad te has literas
perferent, si genus requiris, nobilißimo ac splen
lidißimo inter suos orti sunt loco: si bona animi, &
tudia laudandarum artium spectas, coniecturam fa-
ere vel ex eo potes, quòd cùm ipsis domi in summis de-
iciis, & in maxima rerum omnium affluentia viuere
iceret, longinquas peregrinationes suscipere, seseq;
excolendi ingenij caussa infinitis difficultatibus obijce-
e maluerunt. Ij cùm iudicarent idem, quod omnes qui
rectè sentiunt, iudicant, ingenij & eloquentiæ gloria
Italiam cæteris nationibus, In Italia autem longè v-
num cæteris omnibus PAVLVM MANVTIVM an-
tecellere, neq; se studio suo satisfacere posse arbitrati
sunt, nisi in Italiam venirent: neq; cùm in Italiam ve-
nissent, nisi Pauli Manutij aspectu & collocutione fru-
erentur. Quod autem de scriptis vtriusq; nostrûm in-
tellexerant, quanta inter nos voluntatum ac studio-
rum

rum coniunctio esset, statuerunt se id quod cuperent, nullo modo melius quā per me, consequi posse, mecumque egerunt, vt eos tibi quàm diligentissimè commendarem. Ita igitur facio, petoq́ à te, vt, si vlla vnquam apud te mea commendatio valuit, quod scio valuisse quamplurimas, huic plus etiam quàm cæteris, tribuendum putes, adijciasq́ ad illā humanitatē, qua omnes excipere solitus es, quidquid rogāte atq́ obsecrāte me, adijci potest. Vale. Postrid. Non. Septemb. PATAVIO.

EIDEM.

XX.

T*IBVLLI primum folium accepi. Scholia mitto locis aliquot leuiter immutata. Lectionē nō per facilē fore operis puto, tum propter alia, tum propter crebras interpositiones. Sed in te spes est, etsi, ne viuā, si non interdum ac sæpè vereor, ne mea scribendi negligentia noceat oculis tuis. Quæso tamen à te, vt hanc molestiam, mea caussa, deuores: curesq́ quod commodo tuo facere possis, ne tam multa hic peccentur, quàm in Catullo, ideò admonere te visum est, quoniā in primo illo folio, quod accepi, nouem librariorum errata sunt, leuia quidem nonnulla: sed plura animaduersione digna, quale est charta tertia. Sit diues, iure furorem: cùm scribendū sit: Sit diues iure, furorem & cætera. Multum autem ad sententiam interest, vt rubi nota illa hypodiastoles collocetur. Illud etiam grauius, quod charta quarta, vbi vulgo legitur, Capiti: cùm ego è veteribus libris emendassem, Capite: nescio qui factum est, vt tui vulgatam scripturā retinuerint. Si me amas*

be eos omni diligentia in exemplar à me emendatũ tueri, pertinet ea res non mediocriter ad vtrũq; norũ. Columbin⁹ tuus profect⁹ est, quo sciũ, ego nudi⁹ ter us ei, mox, vt dicebat, iter ingressuro, aureum nummum (tantum enim opus esse di cebat) dedi. Puto hodie uersurum, quid actũ sit, faciã te confestim certiorẽ. ropertium; sunt qui suadeant vt mittam ad Francifum Gonzagam. Qua de re aueo scire, quid tibi videar. Valetudinem tuam cura diligenter. Salue à Monio. 11. Kalend. Quintil. PATAVIO.

EIDEM.

XXI.

VEnit ad te altera mea ad Pontificẽ oratio: quam cupio æquè placere tibi, atq; ijs placuit, qui me icentem audierunt, quod, cùm mihi venit in mentẽ uarum planè Atticarum aurium, & polituli illius ac matuli iudicij, vel sperare, improbum puto: cùm coito, quantum me ames, quamq; esse soleas mearum erum, non æquus modò existimator, verum etiã benignus prolixusq; laudator, ne posse quidem aliter euenire arbitror. Breui, ni fallor, accipies & tertiam. Quòd si progrediemur ad hoc exemplum, poterimus lim Pontificiarum orationum quasi σωμάτιον quoddam conficere. Me à te amari certò scio: neq; dubitare e, quin ego tibi in amore respondeam. Salue à Ludouico Beccatello Archiepiscopo. Molinio meo multam salutem. Vale. A.D. 4. Kal. Ian. M.D.LX. ROMAE.

M. ANTONIVS MVRETVS S. P. D. PAVLO SACRATO.

XXII.

FECI nuper nescio quid verborum de nobili illa victoria, qua Turcæ à nostris ad Naupactum superati sunt: tanto hominum concursu, quantum ipse non facilè credidissem. Quamuis autem res erat nihili, tamen ita multi quotidie petebant describendi sibi potestatem fieri, vt satius visum sit semel, quidquid esset, librarijs permittere: præsertim cùm magistratus populi R. iudicarent id ad ipsius populi dignitatem pertinere. Exemplum vnum ad te mitto: quòd semel inspectum cum Paludino, Canalio, Iacobo Canano, Antonio Montecatino, cæterisq́; communibus amicis communicare poteris: vt sibi placuerit, capiatis ex eo aliquid voluptatis: siue minus, intelligatis tamen, conseruari à me, vt decet, memoriam vestri. Vale. ROMAE 7. Kalend. Ianuar. M. D. LXXI.

EIDEM M.

XXIII.

IN multis, tenuibus illis quidem, sed ipsa assiduitate molestissimis occupationibus meis, vsus erã ea libertate, quam tu mihi dederas, ne prius ad literas tuas respondere necesse haberem, quàm Episcopus Hadriæ isthuc rediret. Quod dum exspecto, etsi quibusdam & meis & ipsius familiaribus negotium dederam, vt me

tem-

*mpestiuè de discessu ipsius admonerent: prius tamen
um abijsse resciui, quàm de abitu cogitare cognôssem.
actum id non modò eorum, quibus id mandaueram
egligentia: sed & consuetudine quadam multos iam
enses à me suscepta, nunquam, nisi cùm vrget neces-
tas, exeundi domo, & perrarò veniendi in ædes Car-
inalis: non quin & ipse me libenter videat: & ego
um, qua debeo, obseruantia colam. Sed tanta me sa-
etas, tantum odium & aulæ & rerum aulicarum ce-
it, vt nunquam mihi magis solus videar, quàm in illa
urba: nunquam melius comitatus, quàm cùm me solus
n bibliothecam abdidi. Itaq; cum Cardinale ipso ter,
pinor, aut ad summum quater collocutus sum, post-
uam huc venit. Multi fortaßis hanc aut asperitatem
ut rusticitatem vocabunt. Vocent sanè, vt libet, mihi
grè est, quod non iampridem ita viuere cœperim, &
amen viuente Hippolyto Cardinali alia ratio erat.
eferta erat domus hominibus eruditis, ex quorum
onuictu ac sermone, aliquid perpetuò disceres. Ipse,
uanquam doctrina mediocri, magno tamen & excel-
o ingenio, & mirificè dedito studijs nostris. Itaq; do-
nus ipsius Academia quædam videri poterat. Hic amat
uidem & ipse mirificè homines bonarum artium sci-
ntia excultos: sed sua ei comitas damno est. Dum e-
im omnes blandè excipit, cum omnibus humanè col-
oquitur, facilem se atq; obuium omnibus præbet, ex-
itat quidem admirabiles amores sui: sed à tam multis
ratiam ipsius ambientibus perpetuò obsidetur, vt ei
ix ad curandum corpus satis temporis supersit. Quid
uæris? Ego qui quotidie cum illo altero suauißimis
ermonibus horas aliquot transigere consueueram, nūc*

in alium quẽdam orbem mihi delatus videor. Sed hæc mussanda sunt : quæ tamen semel in tuum hominis amicissimi sinum effundere volui, putans in eo aliquid leuationis fore. Nunc ad alia venio. Quòd tam sæpè me in epistolis tuis tamq́; honorificè appellas, gratiam habeo: etsi video te multò plus amori quàm iudicio tribuere. Sed hoc ipsum non minus iucundum est, sentire me à te vnicè diligi. Quid nunc præterea scribam, nihil habeo: nisi forè illud scire vis, me hoc anno, si Deus volet, explicaturum publicè libros Politicorum Aristotelis: in quibus videor mihi nauaturus operam. & multa ab aliis interpretibus non animaduersa dicturus. Hoc te puto malle, quàm quid de bello aut pace dicatur, & quæ eius generis vulgò à circumforaneis hominibus disseminantur. ἕκαστος γὰρ τῶν ἑαυτοῦ κήδεται. *Viuamus mi Sacrate, viuamus, & consenescamus in studiis nostris, contemnentes ea omnia quæ vulgò maximi fiunt, Deum & æternitatem cogitemus, alia omnia fluxa & caduca sunt. Vale ROMAE. 3. Id. Iulij. M.D.LXXVII.*

FRANC. DVARENVS M. ANTON. MVRETO VIRO DOCT. S. P. D.

XXIIII.

CVM nihil à te post discessum hinc tuum, vel etiam de te accepissem, mi MVRETE, ac ingenti desiderio tenerer, de statu rerum tuarum aliquid

noscendi, equidem literis tuis tam opportunè mihi ldditis, magnoperè delectatus sum. Illud verò meam xit voluptatem non mediocriter, quod ex eis intelli te mei memoriam absentis, summa cum fide & neuolentia retinere. Verum hoc mihi aspersit molia epistola tua, quòd dolorem illum, aut grauissimũ rrorem potius non obscurè testetur, quem tibi ista regrinatio attulit. At eò magis vicem tuam doleo, od ante annos, vt opinor, duos & viginti, istorum ythărum σκυθρωπίαν & barbariem expertus sum: os ne nunc quidem resipiscere, sed ἀρχαισμὸν illum um adhuc tueri ac mordicus retinere demiror. Sed nc materiam atque segetem gloriæ, integram tibi eus, opinor, reseruat, vt hostibus, qui bello tentati à bis & lacessiti sunt profligatis, ac de possessione iurprudentiæ expulsis, splendidum aliquando de ijs umphum agas. Id quod iam præsentire ac prospicere ihi videor. si ad eas copias quibus abũdas, aliæ paulò miores atq; instructiores accesserint: quas tibi para-, si neruos in ea re contẽdas tuos, perfacilè est. Ac spe fore, vt hæc cogitatio & ἐυελπισία consolationẽ tibi n minimã adferat, cupio quidẽ certè. Nam & nos uoq; superioribus annis, cùm eadem cura sollicitareur, qua te nunc angi video, ea spes valdè confirmat: nec nos omninò frustrata est. Etsi enim ne hîc quiem confecta adhuc res sit, tamen euentus iam propeodum vicit exspectationem nostram: adeò plausibile pud nos populareq; est, quod Scythæ vestri insolener, contumaciter, superbè contemnunt atq; oderunt, Aisto principis in nos scholamq; nostram studium ncredibile. De quo pluribus tecum, si opus fuerit,

 aliàs

aliâs. Itaq; quod in extrema epistola scribis, vnum istic esse doctorem Cotelium, qui colat nos ac scriptis nostris faueat, at id ego gloriosius fortè & audacius, sed tamen verè, nisi fallor, respondere possum, quod Homericus Agamemnon Achilli πάρ᾽ ἔμοιγε καὶ ἄλλοι. In quibus & Cotelium tuum, immò nostrum numerari vehementer lætor. Qui si talis est, qualem esse eum mihi facilè ex tuis litteris persuadeo, næ εἷς ἐμοὶ μυρίοι, vt paucis quod de eo homine sentio dicam. Verùm quia plerique studiosorum, quibus noti sunt doctores, qui istic sunt, mihi affirmârunt, neminem in ea vrbe iam prefiteri isto nomine, tu velim, Anacharsis hic quisq; sit, paulò plenius me literis edoceas. Quanquam profectò malim, si rationes tuæ ita tulerint, huc ad nos maturè te recipias, vt de rebus omnibus coram inter nos conferamus. Qua de re & certius & subtilius ad te scribam, cùm te mihi totum patefeceris, & quid consilij habeas (nam de animo dubitare me sinit epistola tua) aliquanto apertius mihi declaraueris. Sic enim habeto, nos quæ te velle, quæq; ad te pertinere significaueris ea summo studio diligentiáque curaturos esse. Vale mi Murete. Auarici Bitu-rig. ipso Hilariûm die.

M.D.LIII.

LVCAS

VCAS FRVTERIVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

XXV.

Ngratus meritò ne dicam improbus, videri possem MVRETE doctißimè, si cùm à te non semel, verùm ... ius humanißimè acceptus fuerim, ne literario qui... m officio, tantum in me studium tuum, compensare ... deam. Deterruit certè me hactenus & rusticus qui... m pudor, &, vt quod sentio liberius exponam, inge... mei non obscura tenuitas. Nunc verò cùm didici ex ... iptis tuis, ingrati vitio laborare non modò eum, qui ... neficijs amplißimis & honorum insignibus acceptis ... aliquo τῶτον ἐδ' ἔπει ἐδ' ἔργῳ, vt ille, ὀνῆ, sed & il... n, qui præstanti ingenio & singulari doctrina virũ, ... ea loca, vbi & ipse sit appulsum, non è vestigio libe... li quodam scripto honestat: meritò sanè & ego in... io sim, nisi te post tot colloquia, tot sermones vltro ... roq; habitos, non quidem opere aliquo laborioso, ... i enim poßim? sed epistola tamen officiosa munerer. ... s ego rationibus cum animo meo diligenter expen... , eò deueni audaciæ, vt te & Galliæ totius & Italiæ ... a clarißimum sidus literarum mearum cruditate, ... opiparis illis & suauibus Græcorum & Latinorum ... ulis auocare non dubitem: in bonam tamen spem ad... ... cor fore, vt his meis legendis aliquid temporis lu... ... ns volensq; sis impensurus. Quanquam tamen non ... sint, quæ in doctißimas tuas aures, oculosq; veniant,

do nihilominus hoc humanitati tuæ, quam non obscurè hactenus & intelligere & agnoscere potui, vt istæc officij mei in te certissima argumenta, non alieno vultu amplexus videare. Semper enim hoc in doctis viris desideraui, & etiamnum desidero, vt cùm ingenio plurimùm valeant, & possint, comi nō minus alloquio sint, & in omnes sapientiæ studiosos obuia voluntatē. Quod quidem in Mureto suo desiderare Fruterius nec potest, nec debet: non potest certè, quia humanitatem illius semper promptissimam expertus est, & in dies experitur ampliorē; nō debet autē, quia mētiri nec nouit nec veritatem odisse potest. Et hæc quidem in mei excusationem adducenda putaui, Murete doctissime, vt intelligeres, quàm religiosè voluntatem in me tuam conseruare, &, si fieri potest, auctiorem reddere cupiā. Nunc autem, vt quanti apud me sit virtus, & ingeniū tuum, exploratius tibi innotescat, libuit quædam ex optimis quibusq; auctoribus per me nuper animaduersa iudicio tuo, vt politissimo, sic humanitatis plenissimo exactius ponderanda relinquere: & hoc quidem, non eo consilio, vt te omnium rerum peritissimum Anagnosten docere videar, quod certè vel cogitare nefas esse duco, sed tamen vt ex te cognoscere possim, sint ne in his meis aliqua quæ vero esse consentanea putes: quinimò vt quæ à me si non corrupta, certè non emendata sunt, diligenti tuo studio nobis aliquando saniora reddantur. Satis verò mihi est, loca quædam obscurè deprauata, quæ possum luce donare, vel certè tibi indicare: Tuum erat vicissim ea in suam lectionem restituere: quod tibi quàm facilè succedat, non obscurè testantur variarum lectionum præclarissima opera,

quæ

quæ mihi quidem, multò antè quàm in familiaritatē tuam veni, semper carißima fuêre: & nunc, cum diuino illo amicitiæ tuæ bono affectus sim, cariora indies futura. Sed tandem ad rem: ne multa verborum cruditate offenso stomacho, Theriacā Victorij haurire non Varronis mulsum bibere videaris. Festus itaq; Pōpeius, quem ego auctorem insigniter diligo, tum ob rerum omnium iucundißimam varietatem, tam verborum antiquitatem doctißimam, multis quidē partibus auctior & integrior ex Italia prodijt, non tamen omnibus in locis sui se similem ostendit: quod partim Paulo illi Epitomario, partim temporis iniuriæ debemus. Sed vt tandem quod agimus, probemus, locus est in P. littera, qui satis quidem obuius est & expositus, sed tamen haud fideliter editus, si modò nec ætate impeditur iudicium meum, nec ipse mihi plus iusto indulgeo. Dicit Festus: Petissere antiqui pro petere dicebant, ea quidem forma verbi, qua sunt lacessere & incessere: sed vt mihi videtur, tum significabant sæpius petere, vt petissant, sæpius petant legendum mihi nuper visum est, vt petissunt sæpius petant, alioqui insulsum erit, quod Festus dicet, nam cùm subijciat, petissere sæpius petere esse, non opus est, vt opinor, id tertium repetere, & inculcare, sæpius iam explicatum, quinimmò simile quoddam verbū adiunxisse debuit, quod fecisse ipsum vel deierare ausim. Nunc vt ad reliqua veniamus, faciliora præmittemus, alia quæ exactiori probatione indigent, in finem reijciemus. Festus carissam apud Lucillium vafram significare vult, malim ego catissam dixisset. Nam Catos pro callidis & ingeniosis apud veteres fuisse vel Cato testari potest. At dicat aliquis

catissam ductui litterarum nõ respondere, fateor quidem dummodo nec caprissam satisfacere loco huic concedas, quod ab aliquo difficultatem sentienti ad marginem Veneti codicis adiectum est: quod verò ad religiosum illum ordinem litterarum, nihil est. Nam veteres Festi omninò sunt confusissimi, vt facilè credam Festum Acrostichidem illam Alphabeticam obseruasse, non tamen in syllabis curiosulum fuisse. Alio in loco Hirrire, Garrire. genus vocis est canis rabiosæ, in margine est ringere pro garrire, & certè garrire quid ad canes pertineat, non video: nisi fortè, quod r literam canibus esse peculiarem velint Grammatici. Herire quidem vetus est & prope ignotum, rabire quoq; si tibi arridebit, vetus esse incipiet, & obscuritate cum hirrio contendere. Nunc in aciem producantur validissima illa bellorum robora, quæ in Triariorum vicem succedant, vt illis prioribus suapte natura parum solidis in auxilium veniant. A veteribus nobis exordium erit: quia scimus eam Romanorum prudentiam fuisse, vt longo vsu bellorum exercitatos, & annorum successibus prudentiores in belli catastrophen reijcerent. Prodeant itaq; vetustissima illa succrescentis Vrbis volumina, Numæ nimirum Pompilij sanctissima instituta, quæ vt sunt antiquissima, ita quoq; antiquis scripta verbis fuisse negari non potest, Festus, cùm, quæ Pellices dicantur, disertè ostendit, pœnam quæ huic mulierum generi per Numam est constituta, subiungit his verbis: Pellex aram Iunonis ne tangito. Si tanget, Iunoni crinibus dimissis agnum fœminam cedito. Hanc ego legem vt non esse corruptam arbitrer, vetustati tamen sua reddendam existimo, quod qua ratione faciem-

endum putem, subscribam. Pellex aram Iunonis ne gito, si tagit Iunoni crinibus demeßis, arnum fœmi-am cædito, veram esse & genuinam legis huiusce cor-rectionem affirmare tibi nec ausim nec poßim, non au-m quidem, quia id gloriosulum videri poßit, non pos-m verò, quod singulorum exactam rationem nondũ iuenerim: hoc tamen polliceri ausim, aut talem om-nò aut similem esse debere legis huiusce sententiam. Quod autem pertinet ad singula, non tibi nouum esse lebebit, vt nec futurum scio, si tagito reposuerim & agit vel taget, cùm vel Festo teste notißimum sit ve-eres ita loquutos, qui Pacuuij Teucrum citat, & hũc ersum adducit. Vt ego si quisquam me tagit & ta-gam. Caeterùm quòd crines demeßos non demissos ve-lim, ratio est, quòd hac lege non leuem quandam pœ-nam imponi pellicibus sciam, tum quòd existimẽ Nu-mam vt sapientißimum, ita & politicum maximè fu-isse, neq; omnino sanctißima coniugij fœdera temerè violari voluisse: quinimò grauiter admodum in huius-modi nuptiarum corruptelas animaduertisse, vt iusse-rit eas Iunoni, quæ & ipsa pellex est, arnum fœminam crinibus demeßis immolare: crinibus verò demeßis, vt quod in fœminis honorificum est maximè, ijs auferret, alioqui obseruare videor in sacris comptißimas fuisse matronas, & lætißimo cultu, quod indicat Tibullus, cùm puellam suam Iunoni sacrificaturam inducit, & Deæ commendat, sic autem scribit.

Natalis Iuno, sanctos cape thuris aceruos,
Quos tibi dat tenera docta puella manu.
Tota tibi est hodie, tibi se lætißima comsit:
Staret vt ante tuos conspicienda foc[is].

Hoc ego in loco non tota, sed Lota legam cupidius. Arnum fœminam scripsi, quod sciam ex Festo sic veteres nomináſſe. Lex alia est eiuſdem Numæ apud Pompeium, vbi quid differentiæ sit inter occiſum & necatum meminit. Lex autem talis est. Si hominem fulminibus occiſit, ne ſupra genua tollito. In hac Numæ constitutione aliquid deſiderari videtur, aut enim dicendum est. Si hominem fulminibus occiſit, nimirũ Iupiter, aut hoc pacto legendum. Si hemonem fulmen Iouis occiſit, ne ſupra genua tollito, fuit tempus cùm ſic legerem. Qui hemonum fulminibus occiſu' ſt ne ſupra genua tollitor. Tu, quid ex his duobus ſit ſanius, iudicabis. Mihi ſat eſt, tibi vel indicáſſe quid ſentiam. Supra genua tollere, eſſe puto, ad ſepulturam tradere. Nam Feſtus & aliam legem Numæ adducit, quæ de eadem re agens ſic habet. Homo ſine fulmine occiſus eſt, ei iuſta nulla fieri oportet. Videtur autem mos fuiſſe olim, qui & nunc Galliæ quibuſdam in partibus eſt, vt reſtibus quibuſdam, vel lineis mantilibus ferẽtro circumuolutis, earumq́ extremitatibus manui obuolutis, funus vltra genu ſuſtollerent, ſicq́ in locum communem Mettia porta transferrent. Hic ego finem legibus eſſe dabo, ſi vnam modò adiecero, non quidem ex Feſto, ſed Macrobio, qui libro primo Saturnaliorum, cùm de noctu concubia diſputat, Decemuiros ait in 12. tab. inuſitatiſſimè nox pro noctu vſurpâſſe, & hanc legem citat. Si nox furtum factum ſit, ſi im aliquis occiſit, iure cæſus eſto. Ego cùm hunc locum legerem, miratus ſum cùm de perſona non admonuiſſet lex, tamen ſubiungere, ſi im aliquis occiſit, ſtatimq́ ſuſpicatus ſum legi poſſe hoc modo. Qui nox

furtum

urtum factum iit si im aliquis ocisit, iure cæsus esto, uam coniecturam meam si calculo tuo dignabere, Aurete doctissime, erit quod gaudeam, sin minus, pa- iar certè vel tantulum temporis subitæ huic emenda- ioni datum esse: Legibus modum imposuisse me fa- eor: sed tamen omnibus Festi difficultatibus, nego. Sunt enim, præter eas quas tibi adferam, vel plurima. Silicernium genus esse farciminis docet Festus, quo, inquit, fletu familia purgabatur, dictum autem sili- cernium, quia cuius nomine ea res instituebatur, is iam silicem cerneret. Cæcilius. Credidi silicernium eius me esse esurum. Quid sibi Pompeius velit non video, cùm dicit, quo fletu familia purgabatur: nisi fortè distin- ctio interponenda est post quo, & intelligamus farci- mine. fletu familia purgabatur. Hæc leuia sunt, illud grauius. Multa & accurata cogitatio effecit, vt legen- dum putarem, quouis esu, quod ipsum & literarum ductus, & Cæcilij versus probant. Donatus in Adelphis sic de silicernio meminit. Silicernium cœna est quæ in- fertur Dijs manibus: quòd eam silentes cernant, id est vmbræ possideant, vel quòd qui hac inferunt cernant, neque degustent: quod quidem meæ sententiæ opponi videtur. Tuum quidem iudicium esto, ego vel somnijs istis meis facilè cessero, tu verò varijs tuis lectionibus, quas propediem auctiores expecto, admiscere poteris hac loca, genuina lectioni sui per te data. Properabam ad alia Festi loca, & ecce venit in manus meas & alia 12. Tab. constitutio, quam eò libentius tibi indicaui, quòd & in eam Auratus tuus cogitationē & coniectu- ram suam interposuerit. Talionis mentionem fieri in 12. inquit Verrius hoc modo. Si membrum rapserit,

ni cum eo pacit, talio esto. Auratus cùm legit coniecturam meam statim legi posse putauit hoc modo. Qui membrũ capserit & cætera, & capserit interpretabatur priuauerit, vt in illo, talpæ oculis capti. Verbũ non addam de homine & optimo & doctissimo, tantùm à te petam, vt quid tu de his legibus sentias, rescribas. Nulli certè felicius id negotij committi potest, ne Trebatio quidem alicui. Satis enim, superq́; ostendisti in diuinis illis operibus tuis, quantum tibi omnes Latini & Græci auctores & debeant & debere velint amplius, si illos melius quidẽ iam habentes in ipsissimam sanitatem restituere pergas. Extremum adijciam, quod in Festo corrigendum puto. Taminia, inquit, vua siluestris generis videlicet tertio dicta, quod tam mira sit, quàm minium legendum existimo, quod tam rubra sit quàm minium. Mecum facit Plin. lib. 23. ca. 1. vbi sic de Taminia scribit: Maturescit Astaphis tum vindemia nigrescit, cùm Taminiæ rubentes norimus acinos. Nunc subijciam loca quædam quæ & obscura sunt, & correctione indigent, quali verò non dicam, quia nescio, nec multum scire laboraui, tibi verò facillimum erit ea ingenij tui diuinissima acie penetrare, & suis è tenebris eruere. Ait Festus, Redarguisse, Scipione Aphricanum per e literam protulisse, eundemq́; pertisum dixisse non pertesum, de quo meminerit Lucillius cùm ait: Quo facetior videare, & scire plus quã cæteri pertisum homine non pertesum dicere ferunt, nam genus. Primùm quidem manifestò scribendum Redarguisse videtur cùm id aiat Fastus, tùm Lucilij versus quadrati videntur, quibus tamen nigra est cauda. Tu his lacunis felicissimè impletis, nobis pro tene-

bris

ris oblatis, lucem reddes. Locus alius est eodem in Fe-lo aequè deploratus, cui quidē aliquid opis attuli: quòd ibi eum indicaui, tuum verò erit, qua es humanitate, obis eum saniorem dare. Sponsis benè, beneq́ volue-s in precatione augurali Messala augur ait significa-e spoponderis volueris. Cùm hunc locum attentius le-issem, sensi tandem Messalam, qui formulam quandā recationis antiquae referret, ea verba vtpotè obscura xplicare voluisse, cùm dicat sponsis significare spopon-leris & volueris, volueris dico ego vel nil cernere me, el aetate impediri iudicium meum, aut locum hunc orruptum esse, quomodo tamen corrigendus sit igno-o, nisi fortè vulsis legas aut volsis. itaq́ precere, Benè ponsis, beneq́ volsis. Alia sunt, quae mihi sunt obscu-issima, sed ea coram agentur latius: Nondum tibi mo-esta esse desinit infantia mea, quam re vera simplicius rit & rectius garrulitatem appellare, quia non tam nfans est, quam indecenter loquax nimis. Sed dabis oc obseruantiae in te meae. Dij enim meliora, quàm vt antum temporis perire cupiam tibi, dum singula haec nspicias, quinimmò nisi ea essent, quae studiosis olim o-nnibus, mihiq́ in primis vtilissima forent, omninò te ab ptimarum rerū studio auocare inanibus istis somnijs iollem. Sed audi, quaeso, quod restat. Macrob. libr. 2. Saturn. cap. 7. cùm de Laberio equite Romano agit, quem Caesar Iulius quingentis millibus inuitárat, vt rodiret in Scaenam, & ipse ageret mimos, quos scripsitárat, hos eius versus subiungit, quos tamen ibrariorum culpa corruptos nobis edidit. Sunt au-tem hi,

Necessitas,

Necessitas, cuius cursus transuersi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.
Quò me detrusit penè extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla vnquam largitio, & cætera.

Hi versus vt sint venusti multum: tamen venustiores futuri videntur, si vnius litteræ mutatio accesserit. Legerem itaq; libens tertio illo in versu. Quo me detrusit penè extremis censibus? Erat enim Laberio præmium à Cæsare oblatum Quingentorum millium. Quod tu quidem immane esse pretium nosti. Quin addit, se, cùm iuuenis esset, nulla largitioee, nullis honoribus de statu moueri potuisse. Sic scriberem ego, de te nondum certior. sed breui, ni fallor futurus. Intelligere possim, extremis sensibus in senecta ætate, sed nil ad rem, quia subiungit statim,

Ecce in senecta vt facilè labefecit loco,
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placide blandiloquens oratio?

Sequitur.

Ego bis tricenis annis actis sine nota
Eques Romanus è lare egressus meo,
Domum reuertar mimus?

Sic legi debere & versus ratio & ipsi orationis contextus ostendunt.

Paulò pòst est;

Fortuna immoderata in bono æquè atq; in malo.
Si tibi erat libitum literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere, & cætera.

Hæc omnia sunt corruptissima. Quid enim est litterarum laudibus floris cacumen famæ frangere? legendum

um putarem Ludionum laudibus vel lusibus potius: sic um locum quendam Propertij emendauit Auratus ster, vbi agitur de Spartæ laudibus, quæ nudas puels in gymnasium mittebat cum viris decertaturas, sic bet versus.

Quod non infames exercet corpore laudes.

Auratus ludos legit. Sic itaq; Laberij versus repono.

Fortuna immoderata in bono æquè atq; in malo.

Si tibi erat libitum Ludionum lusibus.

Florens cacumen nostræ famæ frangere,

el certè florum cacumen, quod erit, floridum. Nam orus dixisse veteres pro eo quod floridus nunc est, exoratum habeo. Sequitur.

Cur cùm vigebam membris præuiridantibus,

Satisfacere populo & tali cum poteram viro,

Non me flexibilem concuruasti, vt carperes?

ec hîc quidam benè habet carmen. Nam qui tandem e est trimeter, Non me flexibilem concuruâsti, vt arperes? lego, vt cæteros, vel cœperas. Certè quiddam uiusmodi substitui debet. Extremum addit Frutes, non minus, vt sperat, Mureto suo gratum futurũ, àm vel alia omnia. Cùm hæc scriberem incidi in liuum quẽdam sodalis mei, ad cuius frontem amylo vel tius visco librario impactum erat folium quoddam embranæ, in quo reperi hæc quæ subscribam. Videbar autem Grammatici cuiusdam fragmentum aliuod, de quo tamen affirmare non possum, sic habent . Inueni marum pro marium, quod tamen in raro est u, genitiuus apud Næuium in carmine belli Punici. nex fretus pietate dominum adlocutus summi Doinum regis fratrem Neptunum regnatorem marum

eius

eius ablatiuum Cæsar quinto belli Gallici ponit. Paulò latiores, quàm quibus in reliquis vtimur maribus. In vulgatis codicibus, statim à principio hunc in modum legas. Ad onera, & ad multitudinem iumentorum transportandam paulò latiores, quàm quibus in alio mari vti consueuerant. Certè, si hic est locus, quem citat Grammaticus ille, mirũ est tam sui dissimilẽ esse, sed fieri potest, vt in alio Cæsaris libro sit hic versiculus. Tu vel optimè id scies, qui optimos quosq; auctores tibi familiarés habeas, inprimis verò Cæsarem. Hæc pauca sunt de multis, Murete doctissime, quæ ad scribenda putaui, partim vt ἀχαρισίαν, quæ tetrius esse vitium nullum puto, à me amolirer, partim etiam, vt, quo in te animo essem, non ignorares. Benè vale, Galliæ tuæ & Italiæ totius clarissimum decus. Cuperem omninò, Murete optime, vt his meis non voce, sed tabellis respondree digneris: quod in suffragijs tabellarijs factum nôsti. Deus ero, si vel literulã à te extorqueo. Iterum vale, & nos ama.

MVRETVS IACOBO CANANO MEDICO S.

XXVI.

CONVALVI. Hoc me gratius, aut optatius tibi epistolæ principium reperire nullum posse, certò scio. Febris fuit tertiana duplex, qualem tu à me tertio ab hinc anno Ferrariæ depulisti: nisi quod hæc mitior & remissior fuit. Itaque octauo me die, postquam corripuerat, reliquit, curatus sum non medica-

icamentis modò, sed & missione sanguinis, de consilio ngeli Iustiniani nostri, qui medicamenta non solùm ipse præscripsit, sed & magnam partem eorum sua ma u confecit, ac concinnauit. Omnino & ipsius & om- ium qui hîc sunt, sed præcipuè ipsius, & Petri Nor- iesini, mirificum quendam expertus sum in me amo- em, miram in curanda valetudine mea sollicitudinē, edulitatem, assiduitatem. Neq; ita hos prædico, vt nō eteris quoq; plurimum debere me fatear: Nam & artholomæus Ferrus (puto te antea nesciuisse id no- ien Theologo nostro esse) & Hieronymus Lippoman- us, & Abbas Rossettus contendere, quodam modo in- er se videbantur, quis pluribus atq; expreßioribus in- iciis studium ergo me patefaceret suum. Mihi crede, anti erat ægrotare. Nunc confirmatus auidè expecto, uid vos istinc scribatis de nostro in Italiam reditu. Quanquam enim tuæ litteræ certa prope & explorata unciant, non desunt tamen hîc qui sponsione certare arati sint, nos in Gallia hybernaturos. Alij aliter pu- ant, sed tamen dubitationis aliquid affert, quòd hîc ondum pro certo auditum est, Nisbettum abysse, qui media hyeme redierit (& iam vix videtur aliter eri posse) taménne se alienißimo anni tempore, asper- imo cœlo, inuijs vijs, tam longinquo itineri commis- urus est Cardinalis? Ita disputant quidem, qui mihi on satis cognitum habere ipsius ingenium videntur. go enim hoc ipso argumento vtor, cur magis augu- or fore vt abeamus. Herus enim noster, qua est magni- udine animi, hunc ipsam occasionem arripiet decla- andi omnibus hominibus, virtutem & constantiam iam, neq; æstatis ardoribus, neq; asperitate hyemis

retardari. Quare si aliud nihil obstiterit, ibimus, vel si cœlum ruat. Meam voluntatem si exquiris: equidem negare non possum, quin tanto mihi desiderio sit Italia quanto fortasse nemini nostrûm: sed ad res meas multò accommodatius esset exspectari a nobis tempus illud,

gelidus canis cum montibus humor.
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit.

Mea enim maximi momenti negotia citius explicari non queunt. Sed quod fors feret, vt ille ait feremus æquo animo. Iter hyeme capessendum si fuerit, incommoditatem reditus celeritate compensabimus: sin expectandum ver, commoditate temporis ad conficienda quæ volumus, desiderium Italiæ leniemus. Sed vtut futurũ est, obsecro, obtestorq́; te per amicitiã nostrã, vt expiscere, si potes, aliquid certi, idq́; ad me scribas, quam poteris certißimè Permagni mea interest, scire quid futurum sit, propterea quòd consilium mihi ad rationem itineris dirigendum est, & aliud capiendum, si properatur profectò, aliud si differtur. Cura igitur pro eo, quanti apud te sum, vt mittias ad me aliquid explorati. Id si tacitum haberi voles, nemini indicabitur. Mi optime & optatißime Canane, Vale & ama me, vt facis. Salutem quibus videbitur. Nostri omnes te salutant, è Karoliloco. Prid. Non. Octobr. M. D. LXII.

EIDEM.
XXVII.

EGO verò iam subuerebar, ne mea hæc noua ad te scribẽdi ratio parum tibi probata esset: adeoq́;

(vide

(vide quanto in errore versatus sim) meditabar excusationem. Sed gaudeo contrà cecidisse quàm putaueram. Nunc tu à me, & crebras & longas litteras expectato. Ea tamen lege, vt mihi liberum sit, nullo ordine, nullo delectu quicquid in buccam venerit, scribere. Literæ tuæ omnes mihi redditæ sunt: neq; facilè credas, quantam mihi voluptatem attulerint. Quanquam enim non sum solitus valdè magnam curam suscipere de ijs quæ ad me nihil pertinent, neq; quisquam vsquam est minus, quam ego sum, rerum nouarum curiosus, libenter tamen intelligo progressus istius calamitosissimi belli, præcipuè cùm ea nunciantur, quæ spem adferunt aut victoriæ, aut honestæ alicuius compositionis. De recepto Auarico iam hîc auditum erat, multò antè quàm tuas ea de re litteras acciperem. Sed videor per nebulam inaudisse quiddam, quod haud scio an litteris committere debeam, indicabo leuiter. Etenim si falsum est, nihil periculi fuerit, etiamsi tu, quid sit, non assequare: sin verum, quamuis leuiter admonitus, facile totam rem intelliges. Fuêre igitur hîc qui pro certo ac comperto affirmarent, potuisse oppidũ per vim capi, inuitissimis hostibus, nulla deditione, nullis conditionibus, nisi quorundã aut scelerata collusio, aut stulta clementia, alienæ virtuti impedimento fuisset. Quod si est facilè fuerit iam nunc prospicere, qui futurus sit exitus. Neq; enim dubium est, quin suum quisque institutum conseruaturus sit ad extremum. O mi Canane, qui tandem finis huius tam molestæ peregrinationis futurus est: Quando erit vt ad Eridani, aut quod malim ad Tyberis ripam inambulantes, concinere possimus illud Euripidis.

Suauis est laborum præteritorum memoria. Sed pedibus nobis ne conficiendum sit iter, metuo, si verum est, quod modò huc allatum est, equos omnes furto sublatos esse. Malam pestem illi abigeo, quisquis est. Sed quid est, quod ait Balbus, feruentius quàm vnquam antehac, agi de pace? Vtinam quidem eueniat: vt nobis tãto maturius in Italiã redire liceat: antequã incidamus in hyemẽ. Sed hæc, vt opinor, somnia sunt: quæ tamẽ cuiuscuimodi erant, scribenda tibi fuerunt. Aliud enim nihil erat, quod scriberem. Præclaras illas historias, quas tibi superioribus litteris promiseram, neq; vacat scribere, neq; nunc quidem satis tutum est. Sed, mihi crede, mirificus homo est ille noster: neq; magis in quoquam deprehendi verum esse id, quod ex te sæpissimè audiui, vitandum esse ei familiaritatẽ eorum omniũ, apud quos conseruare auctoritatem suam vellet. Nostri omnes te salutant. Saluta mihi tu istic, quos videbitur. Contarellum præcipuè, & Gerardinum. Vale. Karoliloci XII. Kalend. Octobr. M. D. LXII.

EIDEM.

XXVIII.

VERVM est quod audisti. Trepidatum hic est ab omnibus: neq; sanè iniuria. Quis enim constare animo posset, cùm audiret fusum ac fugatum esse exercitum regium, pedites concisos, equitatum disiectum ac dissipatum, ex ducibus ipsis alios interfectos, alios vulneratos, Comitem stabuli captum. Mihi crede habent iustam excusationem timoris. Non mea quidem, vt mox audies, non eadem caussa est, quæ cæterorum,

rorum, sed cùm hîc ita crederetur, nihil propius esse, quàm vt ad hanc domum diripiendam turma aliqua militum accurreret, Theologus noster, homo, vt scis, minimè bellicosus, qui videret sibi aduersus illos homines nihil in Theologia sua præsidij fore, quanta maxima celeritate potuit collegit sarcinas suas, & iter in Belgium cepit. Comitati eum sunt Abbates duo, neque de ijs quicquam postea audiuimus. Cæteri, vt scire te puto, Lutetiam ibant, sed cùm in itinere alium nuntium accepissent, huc omnes multa iam nocte redierunt. Ego biduo ante Bellouacum profectus eram, quo me Cardinalis miserat. Ita autem fors tulit, vt eodem planè temporis puncto, quo illi redibant, ego quoque redirem. Quo factum est, vt prius redisse sciremur, quàm abijsse scirem. Hilaratus igitur omnium animus, multũ inter cœnam risimus, multa in eos qui rem inferant, plura in eos qui fugerant iocati sumus, me tamen omnes præclarè actum esse dicebant, qui quasi prospicerem ac diuinarem quid futurum esset, & fugissem ab acerbitate prioris nuntij, & ad posteriorum lætitiam accurrissem. Nunc hîc ego & Petrus Normennus suauissimè viuimus, venatu, aucupio, piscatu, & quod caput est, bonis sermonib. neque vobis inuidemus, quos istic ambitio aureis compedibus alligatos tenet. Vnum me malè habet, Theologi absentia, quem desidero, & vt discipulum magister, & vt magistrum discipulus. Operas enim permutare inter nos cœperamus, vt ego eũ Græcas literas, ipse me Theologiam doceret. Valde magnã voluptatẽ mihi attulerunt literæ tuæ, quod & læta nũtiabãt, & omnia accuratissimè ac minutissimè persequebãtur: Conserua, quæso te, istam consuetudinem: sed

noli expectare, vt tecum paria faciam. Tibi enim quæ scribas, plurima quotidie suppetunt: mihi quod scribam ferè nihil est, nisi hoc ipsum, nihil esse quod scribam. Ego & Petrus Normesinus te communiter salutamus, atq; à te petimus, vt nostro amborum nomine Contarellum salutes. Vale, è Karoliloco. A. D. 7. Kalen. Ian. M. D. LXII.

EIDEM.

XXIX.

O Tristem nobis & acerbum nuntium de Rege Nauarræ, quem nos hîc etsi acceperamus ex aliis, sustentabamur tamen aliqua spe, donec allatæ sunt literæ tuæ: quas ego vtrasq; heri vesperi acceptas communicaui cum omnibus nostris: neq; eorum quisquam fuit, qui non ita certò statueret, cùm tu ita scriberes, fieri aliter non posse, quin planè deplorata esset optimi & religiosissimi principis salus. Cuius interitu quantam plagam Gallia, quantam caussa religionis acceperit, vereor, ne paucis diebus magno nostro malo sentiamus. En quos fructus ciuilia bella pariant. Hoc vnum misera Galliæ restabat mali, vt veteres illas Thebanas calamitates in suo sanguine renouatas videret. Quid enim interest? nisi quod illic eiusmodi fratres contendebant, vt vtrumq; cadere expediret: quod & contigit. Hîc cùm è duobus fratribus alter errore ductus, & quasi præstigiis quibusdam occæcatus, contra patriam, quodq; grauius est, contra Deum arma ferat; alter nihil vnquam habuerit antiquius, quàm vt & fratrem reduceret, & famam caputq; illius modis omnibus

con-

nſeruaret. Ei allata nex eſt, cuius in vita & fratera ſalus, & magna ex parte potius regni tranquillitas itebatur. Quod ſi qui pro patria dimicantes mortem ppetiuerunt, eorum memoriam ſummo cum honore nnes anni conſequentes excipiunt: ſi conſecrari ac ropè diuinis honoribus affici poſt mortem ſolent, qui hriſtianæ religionis defenſionem vita ſibi priorem ac otiorem eſſe duxerunt, quos tandem honores ſatis mplos congerere poſteritas in eum principem poteſt, qui pro quarum rerum vtraųis mortuum eſſe ſatis t ad immortalitatem comparandam, pro earum vraq; pugnans, anima ſpoliatus eſt? Nunc ille cælo receptus, ex alto res mortalium deſpicit: & vt nuper auctoritate, conſilio, manu communem Dei & Karoli egis cauſſam tuebatur, ita nunc precibus ad Deum, uius aſpectu fruitur. fuſis, eandem fouere ac ſuſtenare non deſinit: inprimiſq; vt credibile eſt, filiolo ſuo iuſmodi duces ac conſiliarios precatur, qui ipſum in aterna potius conſtantiæ, quàm in materna peruicaiæ imitationem deducant. De fratribus autem, quos ibi ſuperſtites reliquit pro altero petit, vt quàm citiſimè mutetur, pro altero, ne vnquam mutetur. Addit lia iis congruentia, quæ nos ſperare fortaſſe poſſumus, optare quidem ſine vlla dubitatione debemus. Vides, quàm & ipſe otioſus ſim, & eſſe te putem: qui & tecum, Poëtarum more, de iis quæ aguntur in cælo abuler, & tibi ad hæc legenda otium ſuppetere exiſtimem. Sed tua quidem conditio melior, qui deſinere bi vis, deinde ſi quando neq; dormire vis, & ſomnus irget, repetere intermiſſam lectionē potes: mea deteior, qui homo tùm piger ad omnia, tùm ad ſcribendū

pigerrimus, cogor hæc, tanquam ad clepsidram scribere. Etenim tum demum admoneor, cùm aliquis statim profecturus est. Duplex autem mihi imponitur difficultas: quòd & subitò scribendum est, ne officio desim, cùm tu ad me creberrimas, de omnibus quæ istic geruntur, amantissimè & accuratissimè perscriptas literas mittas. & multa scribenda, quo te expleam: cùm in hac solitudine noui nihil, nisi ea quæ istic adferuntur, audiamus. Dabis igitur veniam nuganti mihi, & quia res non suppetunt, verba fundenti. Scio enim te inanes, dum longas epistolas anteponere aut nullis, aut breuibus. Nunc ad alia venio: hybernaturos in Gallia esse nos, iam, vt opinor, exploratum est, neque id mihi valdè molestum erit, dum aut Lutetiæ, aut in aliquo alio oppido esse liceat. Nam horum quidem nemorum iampridem tædet, neque mihi quidquam longius videtur, quàm dum tecum sim, vt more nostro legamus vnà aliquid quotidie, seu noui quid suscipere libeat, seu potius Taciti annales persequi, quos ego totos in hoc secessu deuoraui. Interea peto à te, vt quemadmodum instituisti, scribas ad me, quod commodo tuo fiat, quàm poteris sæpissimè. Non enim facilè credas, quàm dulces mihi ac iucundæ sint literæ tuæ. Saluta mihi amicos omnes, inprimis Contarellum: cui dices me de libello ad me misso maximas gratias agere, & mandata ipsius diligenter curaturum esse. Hæc ego ad ipsum scriberem: sed noui hominis occupationes. Itaque scribere me hercules ad eum non audeo, nisi cùm est necesse. Salue ab omnibus nostris, & valetudinem tuam cura. è Karoliloco Postrid. Id. Nouemb. M.D.LXII.

e

HORA-

IORATIVS CARDANETVS MVRETO S. P. D.

XXX.

MITTO ad te, MVRETE eruditißime, omniumq; politiorum literarum decus (liceat mihi, quod sentio, ac potius, quod docti omnes sentiũt, sine vlla assentationis suspicione verè loqui) paucas aliquot epistolas tuas, ad me humanißimè ac elegantissimè scriptas: quas Lucas Sempronius noster, optimus iuuenis, & vtriusq; nostrûm studiosißimus, tuo nomine à me petÿt. Descripsit eas libenter & eleganter Balthasar Ansideus, tuusné, an meus dicam? vtriusque certè quantum alter alterius esse potest, agnosces facilè ipsius manum: qui superiore anno in describendis varÿs lectionibus operam tibi suam nauauit, tui quidem admirator ac laudator est mirificus. Si de tuarũ epistolarum editione cogitas, rectè cogitas. Nihil enim detrahent de eloquentiæ tuæ fama, quam luculentißimæ tuæ orationes tibi pepererunt. Excellis tu quidem, Murete, ac mirus es in omni scriptionis genere, seu carmen pangas, idq; varÿs numeris: seu solutam texas orationem, seu poëtam, vt Catullum, interpreteris: seu oratorem, vt Ciceronem, explices; seu Græcos vertas, vt Aristotelem, quicquid deniq; quoquo modo literis mandes, elegans est, politum, ingeniosum, eruditum, omnibus numeris absolutum. Tua me scripta omnia capiunt, tenent, reuocant, nulla vnquam eorum satietas, vel ipsæ epistolæ, quas properanter exarare te scio,

quàm venustæ, quàm sæpè eruditæ, quàm semper vrbanæ? Quod si volumen ipsarum legatur, studiosorum manibus teretur, ac, si vllius foret ponderis auctoritas, iudiciumq́; meum, ad eas edendas te cohortarer. In quo Politianos, Bembos, Sadoletos, Manutios, mitto alios, imitabere. Neq; leuius tibi scriptionis genus videatur, tuoq́; ingenio, ac eruditione indignum. Proponam enim grauissimos doctrinaq́; principes viros, qui minus sunt illud aspernati, laudemq́; sibi ex eo quæsiuerunt, Plinium, Ciceronem, Platonem. Memini etiam epistolam me tuam legere, in qua de benè scribendæ epistolæ difficultate disputas, hanc autem semper sequitur laus, illud igitur tui iudicij erit, quo excellis. Verùm hoc hactenus ego. quod iam diu literarum officium intermisi, hanc arripui occasionem, velim existimes, tantum me tibi tribuere in literis, quantum alij nemini. Nisi igitur impudentior sim in petendo, mitte ad nos aliquod ex tuis scriptu: quod tanquam sacrum Balthasar & ego custodiemus, nec emanabit vnquam te inuito. Appellarem te crebrò per literas, sed partim vereor ne interpellem nugis, quanquam officiosis: partim per valetudinis infirmitatem, docendiq́; molestas occupationes, quibus inuitissimè distringor, haud commodè licet; cupio tamen consuetudinem repetere, mercaturamq́; istam exercere, quam tu mihi aliquot ab hinc annos proposuisti, quam si exercuissem, multùm fecissem lucri, quod si minus mihi licuerit, dabo negotium Balthasari meo, omnium quos cognouerim, bonarum omnium literarum cupidissimo ac studiosissimo, qui iam adest cum tuis epistolis descriptis, ac fasciculum obsignabit. Vale mi Murete, atq; ab eo salue.

Lucam

Lucam Sempronium semel à me tibi commendatum, quo primùm tempore ad Vrbem venit, nunc iterum commendo non quo ipse à me petat, sed mea tantùm beneuolentia in ipsum suscepta, ob eximiam eius probitatem, quibuscunq; rebus illi commodaueris, mihi commodaueris. 5. Id. Ian. M. D. LXXIX.

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. HORATIO CARDANETO SVO.

XXXI.

QVID ni enim te meum vocem, Horati optime & humanissimè, cùm & ipse te singulariter diligam, & me ita tibi carum esse sentiam, vt nulli te veterum amicorum meorum in me amando cedere profitearis? quod quidem ego, vt, quia summè cupio, facilè mihi persuadeo, verè à te atq; ex animo dictum esse, ita causas, quibus te ad istam voluntatem erga me suscipiendã adductũ esse scribis, non agnosco. Immò verò maiorem in modũ à te peto, vt si cùm me ac mea diligentius inspexeris & excusseris, animaduertes, non esse in me eam eruditionẽ, eamq; eloquentiam, quam tu fortasse aliquando credidisti, nolis me luere ac sufferre pœnas erroris tui: néue, quasi vitiosum aliquid aut morbosum pro sano emeris, ex ædilicio edicto agere ad redhibendũ velis, si me ita amabis, vt hominem & honestis studijs deditum, & ingenuum, apertum, simplicem, rectum, minimè fucatum, minimè tectum in

primis

primis φιλόφιλον, præstabo tibi ea omnia cumulatè, neque vnquam in eiusmodi rebus fallam opinionem tuam. Eò ita si præterea aliquid addideris, vt multarum rerum scientiam, vt eloquentiam, vt cætera id genus, ipse quomodo tibi caveas videris. Ego ea neque polliceor, neque præstabo, his legibus initam mihi esse tecum & constitutam amicitiam volo, quas à te quoque non grauatè acceptum iri puto, atque equidem cùm multis de caussis antea amauerim Gisbertũ Oddum, adolescentem optimum & pleno gradu ita tendentem in ea studia quibus nos delectamur, vt, quod serius in eam viã ingressus est, assiduitate & diligentia cõpensaturus esse videatur, habebo posthac cariorem etiam hoc nomine, quod is conciliator, quasique προξενητὴς huius nostræ coniunctionis fuit. Magna sanè cum voluptate repeto memoria tempus illud, cùm ipse mecum de doctrina tua, deque suauissimis moribus, & creberrimè & amantissimè loquebatur. Addebat etiam nonnulla de studio quodam & amore mei tuo, quem tibi ex tuis sermonibus cognitissimum esse dicebat, ego autem & audiebã ea libenter, & ei fidem habebam non inuitus: vt ad credenda quæ iucunda sunt, faciles naturà omnes sumus. Itaque iisdem ex eo sæpè & constanter audiendis, sic iam incalueram, vt quemadmodum in ardentissimam siccissimamque materiam nulla potest incidere tam parua scintilla, quæ non maximum subito incendium excitet, ita nulla posset à te dari [illegible] pusilla, tamque tenuis significatio eorum, quæ de Gisberto audieram, quæ non ad me totum mirifico quodam tui amore inflammandum satis habitura virium videretur. Adhuc hæc erant, cùm afferuntur à te ad Gisbertum literæ,

non

non solùm scripta eleganter ac politè, quod tibi propriũ ac perpetuum est, verùm etiam illum amorem in me, de quo tam multa tam sæpè audieram, omnis ex parte spirantes. Quid quæris? ita exarsi, vt nihil fieri posset ardentius, Successerunt primis illis alteræ, tertiæ, aliæ deinceps, eadem omnes suauitate perfusæ, iisdem insignes amoris notis. Nónne igitur inhumanus sim, planeq; ferreus, nisi tam amanter à te vltro appetitus, ac prouocatus, tibi in amore respondeam? sed non committam, vt eo nomine accusari possim: semperq; sine vlla retractatione, si quid accidet, in quo amicitia mea tibi aut vsui, aut ornamento esse possit, ne qua in parte veri amici officio defuisse videar, studiosissimè operam dabo. Quod ad literas tuas tardius fortassis tua exspectatione responderim, scito eas mihi nudius tertius tandem redditas esse. Vale, postrid. Non. Decemb. ex Vrbe. M. D. LXIV.

EIDEM.

XXXII.

VOLO tecum, Horati, si modò ab eo voluntas tua non abhorret, quasi mercaturam quandam instituere literarum: vt quando iisdem ferè in studiis nostrûm vterq; versatur, si quid & bellum atq; elegans, & non vulgare, neq; protritum, dum, vt longinqua littora, ita veterum scripta lustramus, reperisse videbimur, id in commune conferamus, & alter cum altero communicemus. Hoc fecisse veteres illos, quos ENDO COELO, vt Cicero in legibus loquitur, MERITA LOCARVNT, Hippocratem Coum, & De-

& Democritum Abderiten, Platonem Atheniensem, & Tarentinum Architam: tum è nostris (quanquam illos quoque quid ni nostros vocare liceat?) sed tamen ex illis, quos vsitatius nostros dicimus, idem inter se Ciceronem ipsum, Nigidium, Atticum, Varronem factitasse, satis apertè ipsorum monumenta declarant. Quorum ego exemplum, quantum in me est, renouare cupiens ad hanc te societatē, Horati, voco: quam nisi refugis, non dubito fore, vt ex ea primùm vterque nostrûm, deinde etiam alij, non eorum modò, qui nunc sunt, sed etiam, vt Homerico verbo vtar, τῶν ὀψιγόνων, si non magnos atque vberes, aliquos tamen aliquando capiant fructus. Eius autem, nisi tibi secus videtur, eæ leges ac pactiones erunt. Primùm, vt quidquid alterutri nostrûm quocunque in scriptore antiquo occurrerit, quod aut sit, aut videatur obscurum, ambiguum, deprauatum, de eo, vt ipsi alterius sententiam exquirere ius fasque sit: deinde vt is, qui sententiam rogabitur, re diligenter pensitata, cum amicis etiam, si videbitur, communicata, quidquid aut commodè cogitare ipse, aut ex alijs expiscari potuerit, aperiat: tum, vt si alterutri aliqua alterius opinio nōn probabitur, liberū ei solutumque sit, caussas, cur eam nō probet, exponere, isque qui reprehendetur, aut potius admonebitur, non modò lædi se ac violari in eo: verùm etiam beneficium sibi tribui putet: postremò, vt quidquid alter ab altero acceperit, nunquā neque priuatim, neque publicè id se ab eo accepisse dissimulet: quin potius vterque omni ope omnes alterius ornādi atque amplificādi occasiones, non tantùm oblatas arripiat, sed etiam studiosè diligenterque perquirat. Hæc si faciemus, alter alterius indu-

ſtriam acuemus, ingenium excitabimus, & diſcemus deniq; viciſsim, & viciſsim docebimus. Gisberto quidem noſtro, quem ego adoleſcentem quotidie plus amo, quòd ipſe quotidie hon. ſta ſtudia plus amat, præſens ex hac noſtra negotiatione lucrum paratum eſt. Ego enim, qui cùm ad cætera omnia, tum ad ſcribendũ ita piger ſum vt nemo magis, eo poſt hac, cùm ad te ſcribam, amanuenſi vti cogito. Nam & ipſe cùm laborem cauſſa mea libenter capit, tu hoc ſtudijs ſuis inutile nõ fore arbitratur. Vale. 3. Kalend. Ian. M.D.LXIV.

EIDEM.

XXXIII.

RESPONDEBO *tibi breuiter, vt & poſtulas & occupationes meæ cogunt. Non te præterit, apud optimos vtriuſq; linguæ auctores reperiri quædã ſeu de induſtria, ſeu ab aliud cogitãtibus peccata, quæ Grammatici modò ἀνακόλουθα, modò σολοικοφανῆ vocãt: cùm illi non ipſam confirmationem orationis, aut vocum conuenientiam, ſed id modò, quod ſenſum eſt reſpiciunt. Exempla ſcio tibi nõ deeſſe: ſed tamen vt videas me tecũ ἀτέχνως καὶ ἀδόλως agere, congeram quæ in mentem venient. Terent. Hecyra. Nam nos omnes, quibus eſt alicunde aliquis obiectus labos, Omne quod eſt interea tempus, prius quàm id reſcitum eſt, lucro eſt. Vt omnia conere, non reperies, cum quo cohæreat illud, nos omnes. Salluſtius. Sed antea itẽ coniurauêre pauci contra Rem pub. in quibus Catilina fuit: de qua quàm veriſsimè potero, dicam. Idem. Interea ſeruitia repudiabat, cuius initio ad eum magna copia concurre-*

currebant. Idem. Familia nostra cum populo R. belli Carthaginensi amicitiam instituit: quo tempore magis fides eius, quàm fortuna, pendenda erat, quorum progeniem. Idem. Abundantia earum rerum, quæ prima mortales ducunt. Atq; vt in alijs, ita in hoc quoq; Sallustius Thucidideus fuit. Apud illum enim talia ἴσα κόνις. *Plautus, Hos quos videtis stare hîc capteiuos duos, Illi qui astant, ij stant ambo non sedent. Sed ne apud Plautum quidem talium modus est: huius generis sunt & illa Homerica,*

Et

τέκνον φίλε,

ἐννῆμαρ μ' ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα θεοῖο.
τῇ δεκάτῃ δ' ἀγορήνδε καλέσατο λαὸν ἀχιλλεύς.

Et

ἔθνεα πωλλ' ὀρνίθων ἀγαλλόμεναι πτερύγεσιν.

Et illud Vergilianum,

Christina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ spectabis cædis aceruos.

Et,

Pars pedes ire parat campo, pars arduus altis,
Fertur equis.

Possum è Sophocle, Euripide, Pindaro, alijs quamlibet multa congerere: sed ne longior sim, & , ne tibi homini eruditissimo videar diffidere, pauca tantùm tibi in memoriam ex ipso Cicerone reuocabo. Ita igitur est in secunda Tusculanarum, Etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, &c. Scio esse locum quendam, vbi ad Atticum scri-

scribens, cùm epistolam dixisset, ita reliquum orationis contexuit, quasi literas dixisset, non epistolam. Sed nunc non venit in mentem. Inspice diligenter locum illum ex Catone maiore, vbi citantur hi duo versus Cæciliani:

Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum,
Sentire ea ætate esse odiosum se alteri,

& vide, cum quo ea, quæ statim subiungit, cohæreant: Iucundum potiùs, quàm odiosum. Neq; enim hoc dicit. Miserum est, sentire, se iucundum potius, quàm odiosum: sed hoc, si quis commodus senex sit & humanus, eum iucundum potius esse, quàm odiosum. Quæ tamen sententia, si verba tantùm spectes, effici nullo modo potest. Reuocabo te ad illos ipsos libros de Oratore. Ita igitur loquitur, in iocorum tractatione. Ex eodem hoc vetus illud est, quod aiunt, Maluginensem illum M. Scipionem, cùm ex centuria sua renuntiaret Accidinum consulem, præcoq; dixisset, Dic de L. Manlio: virum bonum, inquit, egregiumq; ciuem esse arbitror. Vide quàm conueniat, Maluginensem illum, cum verbo inquit: quod postea subiunxit. Eodem igitur modo cùm dixisset: etenim cætera ferè artes, & cætera: ita dixit postea, cuius terminus septa teneatur, quasi nō benedicere dixisset, sed ars bene dicēdi, cp orationis ἀκολουθία postulare videbatur. Habes verbosam & insuauem epistolam, vt scriptam à properante, & occupato etiamq; vt tibi molestia duplicetur, mea manu scriptam: vt fortaßis etiam in legendo aliquid tibi negotij futurum sit. Gisbertus enim noster, propterea quod ei hodie ad fores herilis cubiculi aßidendum est, vt statu vicibus omnes cubicularij solent, operam mihi

dare non potuit. A te peto, vt me ames: quod cùm facies, mutuo te facturum esse scito. Vale. ROMAE. 6 *Kalend. Mart.* M.D.LXV.

EIDEM.
XXXIV.

AD *eas literas, quas à te amoris plenissimas nuper accepi, statim respondissem, si otiosus fuissem, sed eram occupatus in recognoscendo volumine quodam orationum mearum, quod à me his superioribus diebus librarij extorserunt verius quàm impetrârunt. Omninò enim constitueram nihil posthac scribere. Sed me, vt consilium mutarem, amicorum nimis bene de me sentientium non cohortationes modò, sed preces assiduæ coëgerunt. In eo igitur eram occupatus cùm accepi literas tuas: & simul cogitaui, si paulò serius responderem, damni nihil in mora fore. De loco illo Ciceronis non puto te dubitare, quin sententia tua vera sit. Nam vel id ipsum, quod ais videri posse obstare magis etiam eam, si accuratè inspicias, confirmat. Si quid aliud erit, de quo sententiam meam cognoscere cupias, scribito, non committam, vt quidquam à me quod ego quidem præstare possim frustra petas. Amo enim te vehementer, tùm quòd multis nominibus dignissimus es qui ameris, tum quòd ita me amas, vt inhumanitatis notam effugere non possim, nisi tibi in amore respondeam. Vale.* ROMAE. *Prid. Idibus Aprilis die ipso natali meo, quem tu mihi faustum ac felicem precare.* M. D. LXX. *Saluta mihi Gisbetum meũ: etsi ei subiratus sum: quòd quiddam à me sibi in arcanis commissum continere non potuit. Veniam isthuc, vt spero,*

spero, mense Maio proximo, & præsens ab eo pœnas reposcam. Qui enim tantum triduum domi ipsius esse decreueram, vlciscendi causa, totos sex dies manebo. Ad eum scribere nunc non licet per occupationes, propediem scribam.

EIDEM.
XXXV.

NEMINI *aut mirabilius est aut molestius, quã mihi, tamdiu differri aduentum ad vos meum, sed nescio quo modo ter iam contigit, vt cùm in viam dare me vellem, tamq; sarcinulas componerem, subitò extiterit aliquid improuisi atq; inopinati impedimenti. Itaq; nihil amplius ea de re vobis habeo polliceri. Nisi illud certè mihi excuti nullo modo potest, veniendum tamen, & quæ obstant, omnia qualibet ratione superatum iri. sed* ἀργαλέον πρᾶγμα *alieno arbitrio viuere. Præcipuè si quis ei seruiat, qui pro suo commodo omnia aliorum incommoda nō nauci faciat. Equidem manibus pedibusq;, vt dicitur, omnia faciam, vt vobiscum vnà esse possim ante Kalend. Iul. sed si id non potero, certè quidem mense Septembri, si viuam, istic ero. Vos interea me, vt facitis, amabitis, & ad me scribetis, vbi commodum erit. Ego vos vicissim amabo, de vobis sæpissimè & cogitabo & loquar, si quid erit, quod vestra caussa efficere possim, studiosè atq; amicè omnia procurabo. Vale.* ROMAE *9. Kalend. Iun.* M.D.LXX. *Marcello Vestrio S. Qui etiam meo nomine, nisi molestū est, Paulum AEmilium Comensem salutabit. Vereor ne ad te perlatæ nō sint literæ, quas ipso*

meo nomine natali die scripseram. Nulla enim in tuis earum mentio.

EIDEM.

XXXVI.

VALDE tardi effecti sunt tabellarij vestri: qui quadragesimo demum die litteras huc istinc adferant. Idem mihi accidit haud ita pridem in litteris quibusdam Gisberti Oddi, quæ cùm scriptæ ab eo essent de mense Nouembri, perlatæ ad me sunt ineunte Ianuario. Sed hoc tamen commodè, quòd hodiè potissimùm: vt qui dies vnus ex omnibus summa hilaritate ab omnibus traduci solet, eo potissimùm hilararer iucundissimo sermone litterarum tuarum, & recordatione amoris erga me tui, simulq́; quoniam ab interpellatoribus nihil est periculi (ludis enim & spectaculis omnes hodie detinentur) vacui temporis ad respondendum aliquid haberem. Igitur de me meisq́; studijs iam cognosse te aliquid puto ex ijs litteris, quas proximè ad Gisbertum dedi: satis enim scio earum te statim participem factum. Terentianum illud, si sit opus, ioci caussa dictum est: quasi euenire vllo modo possit, vt hoc quoq́; facto opus sit. Ergo si sit opus, si quis à me id fieri postulet: si quis hoc sibi à me officium tribui petat: si quis in eo me sibi gratificari velit, si quid eueniat, vt publicè intersit eum laborem à me capi, &, si cogites, multa nos quoq́; vulgò ita iocantes dicimus. Quando ita iubes sedebo, cùm tamen nemo iubeat. Honoris tui caussa ad prandium ibo, quasi qui id facit, non sua potius caussa faciat: hodie in prandio pulchrè

tibi operam dedi, quasi qui benè ac libenter vescitur, non sibi potius operam det quàm amico. Ex eodem genere est illud, si sit opus, de quo satis iam multa. Albedo, latinum non est, non magis quàm Nigredo. Sed ita sumus omnes, etiam qui paulò melius latinè loqui putamur, quàm vulgus solet. Dum confidimus, nos iam eam facultatem consecutos, vt vel aliud agentes emendatè loquamur, multa inepta, & ne in pueris quidem ferenda effundimus. Isti præcipuè delicati, qui omnia sibi præter Ciceronem putere aiunt, qui si sine Nizolio poßint vnam aut alteram epistolam scribere, Germanos se esse Cicerones putant: qui Senecam contemnunt, Plinium irrident, Tacitum damnant: ad inferiorum verò temporum scriptores etiam nauseant, qui me aut mirantur, aut miserantur, aut irrident, quod ex Apuleio ipso, aut Sidonio quædam petenda esse dicam ad vsum latini sermonis: illi igitur ipsi sæpè ita & loquuntur, & scribunt, vt non eos modò, quos ipsi tantoperè abijciunt, quos præ se contemnunt, sed eorum pistores ac coquos multò latinius locutos fuisse cõstet. Ad omnia epistolæ tuæ capita responsum esse arbitror. Vale. III. Kalend. Martij. M. D. LXXI. ROMAE. quo ipso die litteras tuas accepi, quibus adscripta erat dies VII. Kalend. Febr. Ne me tam serò tibi respondisse mireris.

EIDEM.

XXXVII.

POSTQVAM *ad te nuper scripsi de illo Terentiano, si sit opus, venerunt mihi in mentem alia,*

quæ apertius confirmarent explicationem meam.
Simile igitur est illud ex Adelphis.

Tu inter eas restim ductans saltabis M. probe.
Et tu nobiscum vna, si opus sit.

Et illud Catulli ex epigrammate in Vettium.

Ista cum lingua, si vsus veniat tibi, possis.

Sed nolo alterum versum adscribere, neq; puto esse opus: Quamuis igitur sperabam sententiam meam ita tibi probatam esse, vt nihil præterea argumentis opus foret, tamen ne hanc quidem ad te scribendi occasionē prætermittendā putaui. Vale, & Gisbertum mihi saluta, & si quos istic præterea nôsti amantes mei. ROMAE Postrid. Non. Mart. M. D. LXXI.

PETRVS IOANNES PERPINIANVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

XXXVIII.

ONVS AEtna grauius mihi videntur sustinere, qui alteri fidem suam adstrinxerunt: nisi eius, aut cui, aut pro quo spoponderunt, humanitate subleuentur. Scis, credo, quid velim. De versibus illis in D. MARIAM Lauretanam, qui eos à te optabat, propter singularem exspectationē elegantiæ & doctrinæ tuæ, is me vrgere non cessat. Ego, tametsi, inscio & inconsulto te, me temerè recepisse intelligo, tamen hanc temeritatem in spondendo meam tua eximia, in re perficienda, humanitate compensatum iri cōfido. Si quid possunt fontes & pomaria Tiburtia, si quid iste secessus

sus otij à quotidianis occupationibus tuis attulit, oro te atq; obsecro, vt ostendas, me nonnullam apud te gratiæ locum obtinere. Quædam tecum communicare cupiebam: sed ea melius, vt spero, coràm, vbi ad nos redieris. Nam summus nostræ Societatis magister statuit, vt Romæ anno proximo manerem. Nostri omnes te salutant. Vale. Ex vrbe XIIX. Kalend. Septemb. M. D. LXIV.

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. PETRO IOANNI PERPINIANO Societatis IESV.

XXXIX.

CVPIO *equidem & meam, & tuam fidem liberare: sed mihi adhuc multa, ne id facere possem, obstiterunt. Primùm quòd quem locum, quodq; tempus otij, & quietis plenissimum putabam fore, in eo me & multa, & longissimè à studijs meis abhorrentia negotia occupatum, atq; exercitatū habuerunt. Nam vt cætera taceam, his paucis diebus bis mihi Romam eundum fuit, quod etsi leue videri potest, tamē eæ mihi profectiones octo amplius dies abstulerunt. Deinde quòd multos iam & menses, & annos intermisi poetica studia, vt etiam si quid olim fuisset in me eius facultatis, quod sanè aut nihil, aut pertenue quiddam, & perexiguum fuit, effluxisse id tamen, & exaruisse necesse sit. Postremò* δεῖ γὰρ τ' ἀληθῆ λέγειν. *tardiorem*

me, ac timidiorem facit expectatio illa, quam de meis versibus concitatã esse scribis. Scis enim quàm inutilis ea atq; aliena sit placere cupientibus. Nam si illud à me postulatur, vt tuorum elegantiam æquem, à te ipso mihi versura faciunda fuerit. Vtut est, meditabor tamen propediem aliquid: sed si me amas, quod quidem ita mihi perspexisse videor, vt quin ita sit dubitare nõ debeam, minue, obsecro, quantum potes istam expectationem: ac perspice, vt ille amicus tuus, à me, tanquam à malo nomine, vt nummos, ita versus, etiam si neque optima notæ erunt, neq; iusti ponderis, æquo tamen animo accipiendos putet. Benefactum, quod te Societatis vestræ magister Romæ retinendum iudicauit. Mihi crede, magnam molestiam cœpissem è discessu tuo. Nunc spero fore, cùm istic rediero, vt fruar tua suauißima, mihiq; optatißima consuetudine, quam ego quanti faciam, spero te re ipsa aliquando cognituram. Vale. Tibure XVI. Kalend. Sept. M. D. LXIV.

PETRVS IOANNES PERPINIANVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

XL.

TVVM tandem reditum exspectare non possum. *Timeo namque ne sit ille tardior: mihi autem maturato est opus. Quonam, inquis, adeò festinas, vt pauculos hoc dies exspectare non poßis? Nusquam equidẽ, noli metuere, ne mutata Magistri nostri sententia mihi sit ex vrbe proficiscendum, rem totam à principio audies.*

audies. Præpositus iterum Rhetoricæ scholæ, à qua me solutum penitus ac liberum esse arbitrabar, de Præfecti nostri sententia statui Aristotelis de arte dicendi libros explicare, vt si nihil tanti magistri subtilitate dignum in lucem potuero proferre, quod ita planè futurum esse video, certè conatus ipse in re perdifficili, nonnihil ab auditoribus gratiæ, & beneuolentiæ consequatur, summiq; Philosophi nomen apud omnes illustre, languidiora iuuenum studia vehementius excitet ad discendum. Multa igitur ita vt fit, legenti & meditanti mihi, quæ ad eorum librorum explicationem vsui fore viderentur, quædam occurrerunt, quæ meum animum ita dubium & incertum habent, vt non facilè sit statuere quid sequar. De his tuam sententiam exquirere decreueram, vbi redisses. Verùm, vt dixi, timeo, ne seriùs, quàm mihi est opus, reuertare. Quare agam tecum per litteras absens, quòd verbis præsens agere non possum, & quid ex te scire velim, paucis perscribam. Non enim dubito, tametsi longè abes à libris, quin omni me dubitatione, nullo negotio sis liberaturus: eò magis quòd de quibus ambigo, ea tibi iam dudum quæsita, cogitata, tractata esse scio. Primum itaq; velim cognoscere, quid tibi videatur de partitione artis Aristoteleæ in III. libros: præteritum ne putes hoc opus, quod nemo Aristotelis esse negat, à Laertio qui duorum tantùm librorum fecerit mentionem: an in numero librarios fuisse mendosos: an in duas duntaxat partes totum illud quasi corpus ab auctore distributum ab alijs postea in tres fuisse diuisum: num quidnam aliquando legeris apud antiquos Aristotelis interpretes, aut alios idoneos auctorès, ex

quo perspici possit, quot in libros partitus ipse fuerit hanc artem bene dicendi tam accuratè conscriptam. Deinde περὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἀκροματικῶν συγγραμμάτων *ecquid comperti habeas? Nam vt à Cicerone, Gellio, Plutarcho, Galeno, Ammonio, Simplicio diuisionem hanc operum Aristoteleorum confirmantibus dissentiam, nullo præsertim duce, nullo auctore, cuius nomen graue apud alios esse debeat, animum inducere non queo, argumenta contra sentientium qua ratione refellam, non video. Cur enim in 1. libr.* Νικομαχείων, *libros de anima, quos subtilitatis plenos esse omnes confitentur,* ἐξωτερικοὺς *appellat? Cur hos ipsos de moribus libros ad Nicomachum modò vocat* ἐξωτερικοὺς, *vt in 3.* πολιτικῶν *libr. modò* ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν *seiungit, cùm in ipsis* τὰ ἐξωτερικὰ, *veluti genere prorsus diuersa citet? cur* τῶν ἀκροαματικῶν *nulla vsquam mentio? Quid enim octo libri* τῆς φυσιολογίας, περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως *inscripti sunt, eam ego inscriptionem idcirco Aristotelis ipsius non esse suspicor: quod nusquam illi ab eo libri hoc nomine citantur. Postremò doceri cupio, an Dialecticæ nomen sic ab Aristotele aliquando vsurpetur, vt non τὴν τοπικὴν solùm, sed totam omnino Logicam comprehendat. Alexander enim in proœmio* τοπικῶν, *tres tantùm tradit huius verbi significationes: de hac verò vulgari notione prorsus nihil. At mihi in hoc, quod subijciam, loco, primi de Rhetorica libri,* περὶ δὲ συλλογισμοῦ ὁμοίως ἅπαντος, τῆς διαλεκτικῆς ἐστὶν ἰδεῖν, ἢ αὐτῆς ὅλης, ἢ μέρους τινὸς, *non alia notio ei videtur esse subiecta. Nolim tibi esse molestior: His nunc ero contentus, si quid est aliud, de quo scire velim quid sentias, id ad tuum in vrbem reditum reseruabo, ne*

iure

cure queri possis, ne in otio quidem tibi licere esse otiosum. De versibus, quos auidissimè exspecto, næ tu prudentissimè fecisti, qui tandiu nostros animos tenueris exspectatione suspensos, vt tanquam poculum aquæ frigidæ longinqua siti axarescentes, sic nos illi multum cupientes, & diuturno desiderio flagrantes insolita quadam suauitate perfundant. Accipio tamen excusationem, modò quàm citissimè, quod commodo tuo fiat, eos ad me mittas. Nam quòd vereris, vt exspectationem de re concitatam possis explere, vide ne, dum modestus haberi studes, parum de nobis amicè existimare videaris. Quid enim? hîc tu nos intelligentiæ communis expertes esse putas, vt quantum à quoque sperandum sit, videre nequeamus? aut tam parum studiosos tui, vt quemadmodum nobis satisfacias, vehementer sit tibi laborandum? facis tu quidem, quod te decet, vt nihil à te, nisi summa industria elaboratum, atque perfectum exire patiaris: verùm sic habeto, tantam esse omnium nostrûm erga te beneuolentiam, eam de ingenio, & doctrina tua existimationem, vt si quid minus dignum tuo nomine editum à te fuisse videremus, id quod accidere nullo modo posse intelligo, sed si quid à te elucubratum scriptorum tuorum dissimile forte legeremus, noluisse te potius tantum contendere, quantum posses, quàm quantum contendisses, efficere non potuisse crederemus.

M. AN-

M. ANTONIVS MVRETVS S. P. D. FRANCISCO BENTIO Societatis IESV.

XLI.

VTRAEQVE litteræ tuæ mihi gratißimæ fuerunt: hæ posteriores eò etiam gratiores, quod subdubitabam, ne ægrè tulisses, nihil à me ad illas Senenses responsum esse, etsi videbar satis respondisse, cùm quæ petebas, ad me miseram. Mihi enim videtur meliùs petenti responderi, qui silentio facit quod rogatur, quàm qui verborum affatim rependit, rei nihil. Gaudeo te Perusiam venisse, vnde opinor crebrius à te litteras exspectare potero. Cupio autem scire, quem potißimùm scriptorem explicandum susceperis. Nam, si nihil aliud, exacuam industriam tuam: teq́; fortaßis ad locos quosdam diligentius, quàm ab aliis solent tractandos excitabo. Caue enim putes quidquā mihi accidere posse iucundius, quàm videre te τηλυγέτην, *vt ita dicam, disciplinæ meæ alumnum, florentem laudibus, & quotidie longius progredientem in ea via, quam me tibi olim monstrare memini. Et si tu quidem, vt à me discessisti, multò, quàm ego sum meliores magistros nactus es. Sed quid tum? blandior mihi* γεροντικῶς, *& quia te olim nescio quid docui, videor mihi, te quantus quantus es, aut potius quantus futurus es, produxisse. Sed vt hæc missa faciam, scin, tu me nuper à Pontifice iterum antiquo, vt ait Horatius, inclusum ludo? Cùm enim Cæsarius multorum iam stipendiorū vete-*

veteranus mißionem impetrâsset, egerunt mecum primùm Cardinales, deinde etiam αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, vt eam prouinciam susciperem. Multa argumenta allata sunt quæ me mouerent? sed vnum ἄλυτον, καὶ ἄφυκτον, quod pro ducentis aureis annuis, quadringentos proposuerunt. Homini autem egenti, & propter imminentem senectutem paulò ad rem imminentiori, nullum medicamentum adhiberi potuit efficacius. Itaq; redibo iam ad veteres illos Congerrones meos Ciceronem, Horatium, cæteros, & mihi quodammodò repuerascere videbor. Tumultuantur tamen, qui ex me Pandectas audiebant, & negant se quenquam alium ferre posse: Pleriq; etiam nisi me habent, Iurisprudentiæ se multam salutem dicturos esse profitentur, ipsi viderint. Ego ludibundus quadringentos illos quotannis in arcam, ἐξεθέλοντ@, concludam, vt sit aliquando vnde otio frui poßim. Beatum te, qui eam viuendi rationem ingressus es, vbi à talibus curis animus liber est. Noli tamen putare à meipso hæc ita curari, vt angar: Λαμβάνω τὰ διδόμενα, & quia vsq; huc paulò negligentior fui, ex illa negligentia ita aliquid detraho, vt nihil detraham ex hilaritate. Adolescentem, qui mihi litteras tuas reddidit, vidi perlibenter: & mihi, quantum ex vna collocutione existimandi potestas fuit, visus est tua commendatione dignißimus. Saluta mi si quos istic nôsti studiosos mei. Vale mi Benti optime & suauißime, & me ama. ROMAE.

V. Kalend. Septembr.

M.D.LXXII.

GVILIELMVS CANTERVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

XLII.

ETSI satis audacter facere videor, vir doctißime, cùm te litteris meis interpello, quoniam tamen hunc libellum proximis his mensibus edidi, putaui me non satis ex officio facturum, nisi cùm eundem ad te mitterem, tùm veniam à te rerum tuarum peterem. Etenim, cùm id, quo libellus noster est exoratus maximè (Athenæi fragmentum dico, à te primùm in manus nostras deuenerit, postquam tu id cum Aurato nostro communicâras: nemini potius hoc totum, quicquid est mitti debuerat quàm tibi. Iam quod ea fuerim audacia, vt rem à te κειμηλίου δίκην *habitam publicare sim ausus, non miraberis, si quanta debeat esse studiosorum hominum inter ipsos rerum omnium communitas, tecum cogitaris. Huc acceßit, quod non leuiter suspicabar fore, vt alij, nisi ego præuertissem, eam gloriam, cuius ego te participem iure feci, sibi solis essent prærepturi. Quanquam nihil magnoperè video, cur ea res gloriæ tuæ, quæ iampridem est toto orbe clarißima, multum addere ponderis potuerit. Quis est enim in omni quæ incolitur terra ita barbarus & omnis expers elegantiæ, vt Muretum non cognoscat, amet, exosculetur? Ego certè,* ὁ τῶν λόγων ὅσον οὔπω γευσάμενος, *tanti te, liberè vt loquar, facio, quanti haud scio an alium neminem. Sed, vt ad ipsum redeam libellum, in eo si*

fortè

fortè alicui maiorem videbimur habuisse veritatis, quàm hominum rationem, suggeret tibi, spero, memoria tua, qua vales plurimum, quid de veritate Socratem Plato sensisse tradiderit. Quid quod eam præbent optimæ litteræ suis cultoribus libertatem, vt in vtramque partem sine periculo disputare possint? nec enim hîc opus est τὸ περὶ ψυχῆς δραμεῖν. *Quocirca, si hoc à te consecutus fuero, vir doctissime, vt nihil huius libelli editione offensum te ducas, non admodum timebo, ne quis de me conqueratur alius: sperabo potius me, quod ille dicebat, sine inuidia laudem deinceps inuenire, & amicos parare posse. Et quoniam non facilè fortassis me, qui sim, agnosces: velim tibi Aurati tui atque mei in mentem veniat, cuius ego conuictu, cùm tu ante annos duos in Galliam venisses, fruebar. Fruterij quoque, cum quo me aliquando, si non es oblitus, vidisti. Si quid etiam dignaberis rescribere (quanquam nos tantum boni non meremur) ad Oporinum, vel Petrum Pernam Typographos Basileenses, litteras curabis. Benè vale, vir doctissime, & eum te à nobis haberi crede, vt quod aliquando de nobis Auratus, condiscipulorum comparatione, ludens dicere solebat, id meritò tibi doctorum omnium respectu tribuamus, quid hoc? inquies.* τὰ δ' ἀκρα κορυφοῦται τῷ Μουρήτῳ *FRANCOFVRTI nundinis autumnalibus anni M. D. LXIV.*

ALE-

ALEXANDER IVSTINIANVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

XLIII.

TE post tuum discessum Venetiis in febrim incidisse, ægrè sanè tuli, vt debui, idq; statim meis litteris significâssem: sed præter morbū, tibi molestius esse nolui. Nam indies experior quàm molesta ægrotantibus omnia penè esse soleant. Cæterum, mitescente iam morbo, nullum παραμυθικοῖς λόγοις in tam magno præsertim elatoq; animo, aduersum omnem fortunæ temeritatem mihi locum relinqui video: & fortaßis, ipso iam fugato, conualescenti gratulandum potius, aliquid serii ad te scriberem, nisi id mihi Medicorum legibus περὶ τῶν ἀνακομιζομένων interdictum scirem. Scribam aliâs, & quod toties recepi, tandem cumulatißimè præstabo, præsertim cùm χρύσεα ἀντὶ χαλκείων à te sperare liceat. Interim cura vt valeas, ego verò, & Ioannes Datianus noster, valeamus, teq; plurimùm salutamus; & cùm primùm per valetudinem tuam licuerit à te litteras exspectamus. Vale. VENETIIS. Prid. Kalend. Octobr. M.D.LVIII.

EIDEM.

XLIV.

VETERIS illius familiaritatis ac neceßitudinis, quæ mihi maxima tecum olim Venetiis intercess-

tercessit, minimè te oblitum esse opinor, neq; tot annorum ἀπροσηγορία, ex animo tuo nostri memoriam effluxisse dubito. Plurimum sanè momenti ad vulgaris cuiuspiam amicitiæ diuturnitatem in assiduitate litterarum positum esse non diffiteor: mutuam verò inter nos beneuolentiam, certo iudicio semel susceptam, eam ipsam virtutem, quæ genuit, & continuisse & conseruasse certò scio. Nam illam sanè παροιμίαν, quã Athenæus iure μισανθρωποτάτην appellat, ad cuius præscriptum τηλοῦ φίλοι ναίοντες, οὐκ εἰσὶ φίλοι, tibi probari nequaquam credo, cùm amicitiam non locorum spatijs, sed amicorum moribus metiendam esse non ignores. Quod si ad meam erga te beneuolentiam, accessionem quoq; mearum litterarum à te desiderari, mihi significaueris, non solùm hoc officij genere tibi post hac satisfaciam, sed etiam eius longo tempore à me prætermissi vsuram cumulatissimè reddam. Quanti verò te faciam, quamq; tui sim memor, testem habes Ioannem Bissonerium, quem tibi cùm morum probitate, tum doctrina singulari conciliatum esse audio. Eum, mi Murete, sic velim tua humanitate complectare, vt ea omnia, quæ in me, si Romæ essem, conferres, in eam conferas. Est enim mihi amicissimus, tuiq; amantissimus, neq; te vnquam pœnitebit in eum beneficium contulisse. Experieris me hercle re ipsa & grati animi iuuenem, & commodorum memorem. Expectabo litteras tuas, quibus & me à te amari adhuc intelligam, & si quid Genuæ à me agi voles, certior fiam. Vale.

GENVAE. VII. Kalend. April.

M. D. LXXV.

MARTINVS BELLIVICEIVS PANNONIVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

XLV.

IVVENIS quidam natione Gallus, vir clarißime, qui Roma huc venerat scribendarum ad te litterarum ansam mihi præbuit: quarum quidem auctor, vel si sæpius eas percurreris, vix tuo innotescet animo. Cùm enim mense Martio te & Paulum Manutium Romæ salutârim, quid miri, si vsque ad hoc tempus in tanta temporis intercapedine, memoria tua, quæ grauißimis studiis continuò fatigatur, exciderim? Hoc etsi persuasum habeo, non tamen dubito, quin facilè in tui memoriam redigar: præsertim si & album tuum, in quem nomen meum relatum esse voluisti, intueberis & memineris, quibus verbis Huberti Giphanij, Lucretij editionē collaudaueris: cùm adijceres nihil esse quod non Giphanij caussa libenter faceres. Quare cùm tibi in mentem rediisse nomen meum existimem, ad iuuenem illum reuertar, à quo cùm quæsissem, quid rerum ageres, an quicquam de Plautina editione cogitares, quam nos iam dudum, & cæteri omnes, qui elegantiorum litterarum cupiditate tenētur, auidißimè expectant: à Philosophia naturali ad ciuilem hanc nostram Philosophiam, quam tu ante aliquot annos, humanarum litterarum caussa, intermiseras, te contulisse respondit. Qua in re cùm tuum factum vehementer probaui, tum ratus sum, ad studium iuris illustrandū, maximum adiumentum allatum iri, si tuum exem-

plum

plum huius ætatis Iuriſconſulti imitarentur, quos & barbarorum interpretum inaniſſimas controuerſias toti animi impetu inſectari videmus, & omnes ſuum ſtudium ad calumnias litium, & ad turpem & inuidioſum quæſtum conferre. Sed quod Cuiatius & tu homines Galli in ſtudijs ſapientiæ conſecuti eſtis, id non ſine munere diuino vobis eueniſſe credo. Idem ſentire videtur Giphanius Cuiacio amiciſſimus, & tibi chariſſimus. In hac enim noſtra Academia Patauina ſuperioribus diebus fuit, atq; de te ſæpius honorificè loquutus eſt, & nullo in ſermone libentius eum verſari vidi, quàm cùm de Plauto loqueretur, exiſtimans ſcilicet, quod res eſt, bene actum cum ſtudioſis literarum fore, ſi tam bonus latinitatis auctor tua diligentia, doctrina, opera nitidior & emendatior in lucem proferretur. Cupit ſanè eſſe in tua gratia, quam humanitate tua fretus tuis verbis ei non ſolùm pollicitus ſum, ſed etiam ſpopondi. Itaq; non erit tuæ bonitatis committere, vt ſponſorem apelet, cùm ipſe facilè poſſis dependere. Vnum eſt quod à te contendendum mihi putem, vt duas orationes tuas ad me mittas: quarum altera de laudibus iuris ſtudij ſcripta abs te nuper eſt, altera in Collegio Pontificum habita. De Plauto fac promiſſa appareant. Diutiùs enim deberi politis & ingenioſis hominibus non poteſt. Et hercle tua maximè gloria agitur. Vale, & ſaluebis à Giphanio qui Venetijs apud Oratorem Regis Galliæ degit. PATAVIO. Kalend. Decemb.
M.D.LXIV.

M. ANTONIVS MVRETVS FRANCISCO TVRNONIO S. R. E. EPISCOPO CARDINALI S. P. D.

XLVI.

SI tempus ad te scribendi vsq; eò differre voluissem, Francisce Turnoni, Cardinalis Amplissime, dum par à me aliqua tuis erga me plurimis maximisq; beneficijs reperiretur oratio, magnoperè mihi metuendum erat, ne & in eo quaerendo, quod nunquam consequi possem, inani ipse me labore torquerem, & immodica silētij diuturnitate suspicionem tibi aliquam angusti & humilis animi, neq; satis, quantum à quoque acciperet, sentientis afferrem. Cùm igitur, diem assiduè ex die ducens, sine dubio diutiùs, quàm par fuerat, reticuissem, planè obstupefactus admiratione istius erga me tam prolixae, tamq; beneficae voluntatis tuae: confirmaui me tandem, & ad haec pauca, quoquo modo possem, scribenda me contuli: quibus, quod tam multis, tamq; claris & illustribus signis, me, quamuis nihil prorsus tale promeritum, tibi tamen non vulgariter carum esse declaraueris gratias, quando nihil praeterea neq; tu expectare, neq; ego praestare possum, tibi agerem immortales. Est omninò haec tota gratiarum actio perpusillum quiddam, perq; tenue: praesertim si comparetur cum magnitudine eorum beneficiorum, quibus tu me à te ornatum esse voluisti: sed eā tamen, cùm haec scriberem, pro certo atq; explorato habebam,

bam, tibi non ingratam, neq; iniucundam fore: cùm, vt scis, ne Dei quidem bonorum omnium auctoris infinitam in nos beneficentiam vllo alio modo remuneremur. Officiorum vicißitudo eas amicitias continet, quibus inter se eiusdem sortis homines, aut certè non admodum dispares deuinciuntur: vobis, quos supra cæterorum conditionem euectos, in ipso rerum humanarum fastigio diuina prouidentia locauit, illud cum corporibus cœlestibus commune est, quòd vt illa efficientiam quidem suam declarant in inferiora hæc, viresq; in ea exercent suas: sed ab eis nihil vicißim accipere, &, vt Græci sua lingua dicunt, pati queunt: sic vos potestatis quidem copiarumq; vestrarum documenta, subleuandis inferioribus, datis: ipsi vicißim quicquam ab eis, præter laudem ac prædicationem, testem grati ac memoris animi, percipere non potestis. Ago igitur tibi quàm maximas gratias Cardinalis clarißime, humanißime, optime, agamq; dum viuam, tibiq; à summo huius vniuersitatis effectore ac gubernatore Deo aßiduis votis fausta ac felicia omnia precabor: non quòd me dignum existimem, cuius vota ab eo attendantur: sed quòd tu dignißimus, pro cuius salute atq; incolumitate, etiam eorum, qui per se nullo numero habendi sunt, preces non negligantur. Ita igitur faciam: conseruabo diligenter memoriam eius humanitatis, qua tu me immerentem, talis tantusq; vir, complexus es: vtq; tuo de me amplißimo atq; honorificentißimo testimonio, quantum in me erit, respondeam, modis omnibus operam dabo. Illustrißimo quidem Cardinali Ferrariensi, ad quē tua potißimum auctoritatē ductus, me, cùm primùm potero, conferam, commissurus

surus non sum, vt vnquam venire poßit in mentē, quod fidem tuam in me recipiendo secutus sit, pœnitere. Vale, 3. Non. Feb. M. D. LVII. PATAVIO.

EIDEM.

XLVII.

NON *puto vlla mihi excusatione apud te vtendum esse, quòd ad te rariùs scribam. Nam tum demùm peccare ipse mihi viderer, si tanti me facerem vt tibi, tanto viro, tantisq́; aßiduè occupationibus impedito frequenter literis meis obstreperem, ideoq́; contineo me: & , cùm quotidie de te cogitem, votaq́; , vti debeo, pro tua salute atq; incolumitate faciam, in scribendo sum rarior, neq; vnquam id facio, nisi cùm aliquid accidit, vt, nisi scripsero, officio videar defuturus quale est, quod me hoc tempore, vt scriberem adduxit. Cùm enim nuper octo variarum lectionum libros edidissem: etsi satis intelligebam, eos leuiores esse, quàm vt tu, quem nihil nisi præclarum atq; eximium capit, vllam magnam voluptatem ex eorum lectione percipere posses, iudicaui tamen, omninò mihi faciendum esse, vt eorum exemplar vnum ad te mitterem: neque dubitaui, quin tu eos libeter accepturus esses: vel quia mei sunt, vel quia scripti ad eum, qui vt à te singulariter amatur, ita te ipse admirabili, non amore solùm, sed cultu medius fidius, atq; obseruantia prosequitur. Vnum est, quod quanquam mihi conscius sum, me optimo animo fecisse, tamen quia fieri potest, vt confidentiùs in eo me gesserim, quàm decebat: per illam & alijs & mihi inprimis perspectam humanitatem tuam,*

mihi

mihi, vt ignoscas, etiam atq; etiam à te peto. Ausus enim sum quodam ex eis libris loco nominare te: ac versus etiam aliquot ponere, qui mihi in memoria hæserant: ex edyllio quod olim ad te misi vnà cum tragœdia, quam de C. Cæsaris cæde factam in tuo nomine diuulgaueram. Quare si quid à me peccatum est, (nihil enim debueram te inconsulto facere: præsertim cùm te Venetijs conuenissem) peccatum est, incredibili quadam abundantia amoris erga te mei: quàm vt æquo animo feras, omnibus è te precibus, atq; omni obsecratione contendo. Etenim verè hoc dicam, nihil videtur esse ita difficile atq; arduum, in quo ego paratus non sim voluntati & auctoritati tuæ morem gerere. Vnum est, in quo tibi, ne quid dissimulē, non possem, nisi inuitissimus, obtemperare: si me iuberes tacere de tuis virtutibus, & continere in sinu immortale illud gaudium, quo efferor, quia me tibi carum esse sentio. Hac vna in re dum me mihi obsequi, & animo indulgere patiaris, quò minus aliud mihi quidlibet imponas oneris, non recuso. Quod scribam: aliud nihil est, nisi omnes hîc omnia tibi fausta & prospera precari, & gratulari aquis istis, quòd eas tibi salubres & fuisse & esse audiuimus. Vale.

CORNELIVS VALERIVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

XLVIII.

VIDE, quanta in te sit humanitas, eruditissime Murete, & quæ opinio apud exteras gentes.

Iustus Lipsius, familiaris & idem discipulus meus, literarum & antiquitatis caussa in Italiam proficisci velle cœpit, petijt à me, amicis quibusdam commendari, inprimis autem contendit, vt ad te, cuius cognoscendi & videndi studio mirificè flagrat, literas sibi darem. Ego autem etsi videbam putidum esse, me hominem fortassis ne fama quidem tibi cognitum, literas ad te dare eiusmodi præsertim, quibus onus aliquod officij tibi imponerem, morem tamen gessi adolescenti tam vehementer petenti, & voluntati eius obsequi volui potius, quàm aut naturæ aut pudori meo. Quod feci eò libentius, quòd non ad aliquem nescio quem duris & asperis moribus scribendum mihi viderem, sed ad eum virum qui cum humanitatis studijs & ijs artibus omnibus quæ ingenuo homine digna sunt, sit perpolitus, abesse non potest, quin cùm in omnes, tùm præcipuè in earundem artium studiosos propenso animo sit ac humano. Accedit similitudo professionis & studiorum nostrorum, nam & nos pro mediocritate ingenij nostri, eloquentiæ & humaniorum literarum studia, voce & scriptis, quod in nobis est, in hac Belgica nostra excitare conamur, & tu M. Antoni antea quidem in Gallia, nunc in illa Italiæ luce hac ipsa studia cum immortali tua laude & omnium gentium admiratione tractas. Quare non tàm quærenda mihi est excusatio & prætextus pudoris mei, quod scripserim, quàm gaudendum, oblatam mihi in amicissimi mei negotio facultatem scribendi simul & testificandi amoris mei. Sed veniam ad id quod caput est epistolæ meæ. Mitto ad te, Murete, hunc Iustum Lipsium, alumnum, vt dixi, disciplinæ meæ, adolescentem ea probitate, mode-

stia,

stia, ingenio, eruditione, iudicio, quanta testari possum equidem me in alio nullo, in ista imbecillitate ætatis, adhuc esse expertum, tum verò, quod apud te plurimū valet, studiosum antiquitatis & artium illarum quas tu amas, & in quibus maximè excellis, id est, optimarum. Caue autem existimes me hæc ambitiosè & supra quàm res est, commendantium more, scribere: immò verò minus fortasse, quàm virtus & eruditio adolescentis merentur scribo, ne, dum eum laudo, videar ne ipsos institutionemq; nostrā velle extollere. Quamobrem rogo te, Murete mi, vel potius precibus omnibus oro atq; obtestor, per communia studia nostra, per illum amorem, quo literas & literatos omnes prosequeris, adolescentem hunc omni studio, amore, beneuolentia tua complectare atq; deuincias. Et quoniam is honesto quidem genere & optimis parentibus natus, ea tamen mediocritate fortunæ est, vt se in longinqua & extera regione difficulter suis facultatibus sustentare poßit, verecundè etiā hoc à te petam (vides quantum mihi sumam) vt, si qua in re commendatione & opera tua iuuare eum potes, quod certè potes, ei vt ne desis. Hoc quidem tibi spondeo & in me recipio, te, si quid ei accommodaueris, non minorem ex eo voluptatem percepturum, quàm nos vniuersos. Impedior verecundia: ne pluribus verbis te rogem, illud tantùm dicam, quod in sermone sæpißimè mihi significauit, eum penè non alia vlla de caussa in Italiam è tam longinquis regionibus venisse, quàm vt te inprimis, tuiq; similes eruditos viros videret & cognosceret; quo erit æquius, eius laborem per te ex parte leuari, cui tu laboris caussa fuisti. Quod si tu aut amicorum aut fami-

miliarium tuorum aliquem hîc habes, aut fortasse habiturus es, vtere eadem audacia & familiaritate apud me, qua ego tibi præbui: efficiam vt intelligas mihi ad beniguè faciendum nec voluntatem deesse nec facultatem. Literæ hæ meæ si aliquod pondus apud te habebunt, dupliciter gaudeo: primùm enim Lipsio meo, cui vehementer cupio, accommodauero, deinde mihi ad amicitiam tuam quasi fores & aditum patefecero. Quo nihil mihi potest contingere optabilius. Vale. LOVANIO, ante diem 14. Kalend. Septemb.

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. CORNELIO VALERIO.

XLIX.

REDIT *ad te Lipsius tuus, & redit magno meo dolore. Ita enim me deuinxit sibi, præstantia ingenij & doctrinæ, integritate morum, suauitate sermonis ac consuetudinis suæ, vt, eo discedente, à memetipso mihi auelli viderer. Felicem te Corneli, cuius ex disciplina adolescens tam rari exempli prodijt. Equidem antea & magni faciebam te ex scriptis tuis, & amabam pro iudicio quod amantißimè de emendatis à me Terentij fabulis feceras. Nunc verò mihi crede, tanta acceßio propter Lipsium facta est, & ad opinionem de te, & ad amorem erga te meum, nihil vt magis cupiam, quàm occasionē mihi aliquam dari declarandi tibi re & factis, quanti apud me sis, cuius rei si libebit periculū facere, quæso te, si qui huc venient,*

quos

quos tu ames, præcipuéq; qui habeant aliquid simile Lipsij, vt eos mihi potißimùm commendandos putes. Nam eadem opera & ego mihi videbor abs te beneficium accipere, & conabor efficere, vt ipsi quoque eo nomine aliquid se tibi aliquando debere fateantur. Vale. ROMAE 3. Non. April. M. D. LXX.

M. ANTONIO MVRETO
NATHAN. CH. S. P. D.

L.

CVM 5. Id. Octob. anno ab hinc quarto ROMAM ex Campania rediissem, postridie eius diei magna cum admiratione, te, Murete clarißime, orantem audiui, coram Pio V. Pont. Max. cum Christianißimi Regis legatus, vsitata solemnitate, magnificè exciperetur. Ea ego oratione, etiam si iam antea, ex monumentis scriptorum tuorum, qualis esses cognouissem, ita sum tamen admiratione tui inflammatus, vt ex omnibus quos ego antea præstantißimos existimaßem, tibi vni in Oratoria palmam deberi, certißimò mihi persuaderem. Quin si animo tum obsequi licuisset, vnà cum illo exclamare veritus non fuissem: ὦ σύνεσις. ὦ λόγοι, ὦ μνήμη. ὦ συνθήκη. μακάριος εἰ λέγειν οὕτω, μᾶλλον δὲ φρονεῖν οὕτω δυνάμενος. Cùm autem id, eo quidem in loco, & in clarißimorum virorum corona, me non deceret, illo ipso die te adij, vt amorem tui sanè ardentißimum, qui oratione tam excellenti in animo iam inflammatus esset meo, apud te ipsum detegerem, & literis

Caselij

Caſelij noſtri, quas tunc mecum habebam, amicitiæ tuæ quaſi fores mihi aperirem. Accepiſti tum me, vt ſoles, humaniſſimo amplexu, & literis nondum lectis, notum me tibi eſſe, ex ſermone Caſelij, quem tecum ad oppidum Sanacaſsianenſe paulò antè habuiſſet, oſtendebas. Id certè longè mihi fuit gratiſſimum, cœpiq́ꝫ vt antea doctrinam & eloquentiam tuam admiratus fueram, ita hinc etiam virtutem & bonitatem tuam ſuſpicere, & exoſculari. Verùm illa congreſsio fato quodam meo infelici, diuturna eſſe, firmasq́ꝫ radices agere non potuit. Senis enim cuiuſdam interuentu, vix dum inchoata collocutio noſtra, interrupta eſt: & ipſe etiam, propter comitum feſtinationem, & hyemem imminentē, celeriùs opinione, iſtinc ſum auulſus. Quod itaqꝫ tum neceſſitate quadam impeditum eſt, quid vetat, quo minus idipſum literis reſtituamus? cuius quidem conſilij auctorem habui eundem illum qui me primus in animum tuum inſinuârit. Cum eo enim ego hîc in iiſdem literis & ſtudijs, in quibus tuæ quoque lucubrationes non parum nos adiuuant, viuo amantiſſimè. Quòd ſi ille, vt primò fuit, ita nunc quoqꝫ felix erit, tuamq́ꝫ mihi hoc modo beneuolentiam denuo conciliabit, quis me erit beatior? quis ipſo deniqꝫ in animis hominum conglutinandis fortunatior? Ego certè Mureti notitiam & beneuolentiam omnibus Crœſi theſauris longè antepoſuero. Vale. ROSTOCHIO. Kalend. April. Anno M.D.LXX.

M. AN-

M. ANTONIVS MVRETVS AGAPETO GIDETO SVO S. P. D.

LI.

VERE es, qui diceris: neq; quàm tu, ἀγαπητότερος quisquam. Itaq; nihil mihi longius videtur quàm dum Romam redeam, te vt videam: tecum quotidie vt sim: tibiq; vel prosim re aliqua, vel certè prodesse coner: vt voluntatem erga te meam vel declarem re ipsa, vel tibi saltem conatu probem: quorum hoc, si me tantùm respuisam, satis est: illud, quia te ex animo amo, multò optabilius mihi videtur. Et quanquam nihil mihi iucundius est, quàm abs te quam maximè amari: tamen, ita mihi eueniant quæ volo, vt, si mihi detur optio, malim, iustam tibi caussam esse, cur me ames, quàm abs te sine vlla iusta caussa amari: Agam caussam meam. Debes & tu talem amicum magnifacere, qui nihil à te aliud expetens, eò te tantum amat quia dignum iudicat, qui ameris. Quod M. Antonium Bizonum potissimè delegisti, ad quem itares, cui crederes, cui te in disciplinam dares, vehementer te, mi Agapete, laudo, &, vt eum assecteris, ex eius ore pendeas, eius doctrinam auidissimè combibas, suadeo. Spero me istic fore ante Kalendas Septembres: &, vt sim, operam dabo: eò magis, quia te videre discupio. De Macarano meo, qui mihi perpetuò ante oculos obuersatur, quæso, Agapete mi, si quid habes, quod me exhilaret, scribe. Viuere ipse mihi non videor, donec vitam

ipsius

ipsius in tuto esse cognouero. Nolito ægrè ferre quod dicam. Illum vnum plus amo, quàm te: & , ne hoc tibi durum videatur, te à me proximum habeo: illum æquè amo ac meme ipsum. Vale. TIBVRE. 3. Non. Augusti, M. D. LXXVII.

EIDEM.

LII.

VIX ausus essem à te postulare, vt ad me Latinè scriberes: veritus ne id tibi oppidò difficile videretur. Quò mihi gratiores fuerunt eæ literæ quas à te Latinè scriptas nuper accepi: non illæ quidem omni ex parte emendatæ, multò tamen nitidiores & cultiores quàm credidissem. Itaq; bene te sperare iubeo, neq; dubitare, quin aliquando, duce me, aliquam sis huius quoque generis facultatem consecuturus. Aduentus huc tuus quàm mihi optatus ac iucundus futurus fuerit, nihil necesse est affirmare. Satis enim, vt opinor, nôsti magnitudinem amoris erga te mei. sed ita multos hîc adolescentes, qui Roma venerunt, ægrotare video, vt veritus sim, ne quid tibi ista hoc tempore cœli commutatio periculi adferret. Ego ante nonum Kal. Septembr. spero fore vt non nihil remittant calores, tunc igitur, si Deus volet, excurram istuc, cupidus videndi tui: teq; statim accersi iubebo. Non habeo nunc ad manum superiores illas tuas, in quibus nescio quid quærebas de dominio directo & vtili, cuius tamen totius quæstionis molestia facilè liberare ipse te potes. Dominium enim directum & vtile, nusquam à Iurisconsultis, nusquam ab Imperatoribus nominantur, sed

com-

commenta ac somnia sunt eorum, qui obscurando & ineptijs suis contaminando iure ciuili, sibi se acumini, & eruditionis laudem quæsituros putârunt. Quod vsu capitur, fit pleno iure eius qui vsucepit. Qui tamen si postea id pro derelicto habeat, æquius est rem redire ad veterẽ dominum, si eam fortè recuperare studeat, quàm adiudicari ei qui neq; vsucepit, & sine titulo possidet. Datur igitur vindicatio veteri domino aduersus eos qui pro possessoribus, vt dicitur, possident: æquitate quadam: qua fingit lex, eam rem nunquam vsucaptam fuisse. Nam cùm is qui vsuceperat, iure illo sibi quæsito vti velle desierit, prope pro eo est, ac si vsucapta non esset. Erat & aliud quiddam in ijsdem literis, de quo quærebas: sed nunc non recordor. Huius generis literas, in quibus aliquid est, quod ad studia tua pertineat, & ego libentius scribam, & tu maiore cum fructu leges. Heliconio, Antonio, fratribus tuis salutem. De Matthæo vehementer doleo, sed gratum est quod scribis, spem esse, cum sine ope prætoris, in integrum restitutum iri. Horatio audio meliuscule factum esse, quòd quàm mihi iucundum sit, ipse scis.

Vale Agapete mi, meq; ama, vt facis. TIBVRI, 7. Idib. August.
M.D.LXXVII.

CONSTANTIVS BARGELLINVS EPISCOPVS REATINVS M. ANTONIO MVreto S. P. D.

LIII.

AFFICIOR *lætitia incredibili, quòd vt ex literis tuis accuratißimè ſcriptis intellexi, à nonnullis Lutetiæ impreſſoribus vrgeris, vt epiſtolas tuas mittas, quas prælo ſubijciant. Auguror enim ex eo, bonarum literarum ſtudioſos multùm voluptatis, plurimùm etiam vtilitatis ad Latinam eloquentiam vel comparandam, vel augendam percepturos. Equidem etſi fateor in his politioribus literis, quæ ab humanitate nomen acceperunt, me nuperrimè non eſſe verſatum: grauißimis occupationibus abductum: Sed tamen vt ſententiam meam dicam, neceſſe eſt. Nihil epiſtolis tuis elegantius, nihil eruditius, nihil vberius fieri poſſe exiſtimo, nihil, quod ad illam Ciceronis maieſtatem propius accedat. Atq; id antea teſtatum apud animum tuum reliquiſſem, niſi me verecundia mea à rei perſpicuæ teſtimonio non neceſſariò reuocâſſet, nunc, quando te amicis tua ſcripta flagitantibus inuitum gratificari intellexi, audaciæ notam ſubire malui, quàm in bonum publicum inofficioſius iudicari. Illa etiam non leuis conjectura ad id me valde impulit: his enim diebus, cùm ſchedas aliquot, quibus olim in arena mea vti conſueueram, euoluerem, nihil tale opinanti epiſtola tua in manus venit, quæ me, quòd amantiſsimè & di-*

& disertißimè loqueretur, mirificè delectauit. Itaque cum eam ipsam vesperi inter alia scripta, quæ forent magis in promptu, retulissem, postridie mane ecce tuæ literæ, quibus epistolam postulabas, sic admirantem ea cogitatio me excepit, vt illam exstare Deus sine dubio velit. Eius igitur exemplum mitto, teq; hortor, aut si pateris, rogo ac flagito, vt negotium conficias, néue in aliud tempus reijcias. Quod scire cupis, an æquo animo laturus sim, si quæ à me scriptæ sunt literæ, vnà cum tuis emittantur, vereor, mi Murete, ne quod aiunt κολοιός ἐν μούσαις. *Ego profectò non tàm tuas admirari, quàm meas improbare soleo: tamen vbi, quóue pacto amicos sub tuo nomine cohonestare poßis, tui cõsilij est, nec est cur aliorum sententiam exquiras. Quod si tibi statutum est, vt illæ horridulæ meæ literæ exeant, imponas extremam manum. Sunt enim indiligenter scriptæ quod res ipsa declarat, nec earum editionem aut probarem, aut paterer, nisi vt nostra amicitia, in qua non minimum mihi ornamenti pono, omnibus esset nota, vehementer desiderarem. Vale mi Murete, & de bonis literis optimè mereri, quando id vel vni tibi maximè licet, ne desistas, ac* BARGELLINO *tuo ad omnia vtere.*

EIDEM.

LIV.

ITA *diu iucundißimè viuam, mi* MVRETE, *vt allato nuncio de tua valetudine, quæ te in vitæ periculum vocaret, acerbam mihi vitam putabam. Equidem ita fui commotus, vt magis fortaßis nemo, cuius*

præcipuum aliquod bonum repentè in discrimen esset adductum. Incredibilis est enim amor in te meus. Nihil eum extrinsecus accedens nihil aduentitium peperit, sed virtus quæ est ipsa per se amabilis, cuiusq; omnia in te elucent ornamenta, & animi inductio cum perpetuo quodam iudicio meo conciliauit. Postea verò quàm te morbo leuatum esse cognoui, difficile dictu est, quanto gaudio penè exiluerim. Ex diuturna enim animi perturbatione ad aspiciendam lucem nunc primùm mihi videor esse reuocatus. Qua quidem de re tibi magnoperè gratulor, etsi nostra certe gratulatio omnibus, qui modò sint & virtutis amantes, & humanitatis pietatisq; non expertes, iure debet esse communis. Etenim quis te non amet, tanta probitate, virtute, humanitate, tam deniq; excellenti eruditione, atque industria virum? cui salus tua æquè exoptanda non sit ac sua? Eum profectò ferreum, & ab omni humanitate alienum esse dicam, nihil perspectæ, spectatæq; virtuti, nihil illustri grauissimi viri gloriæ dare haud temerè affirmârim, qui Muretum omni liberali doctrina politissimum diutissimè viuere non modò non expetat, sed ab immortali Deo precibus ac votis non contendat. Maximam ex eo capio voluptatem gaudeo, triumpho. Iam vt spero (Id quod Deo optimo maximo acceptum referendum est) poteris Musis tuis operam reddere: cum quibus quoq; præclarè actum putem, cùm omnes delicias, amores, omnia deniq; ornamenta, te incolumi recuperarint, ijs omnibus caritura, si te, quod Deus omen auertat, patronum, te ducem, infelici ipsarum fato morbi vis eripuisset. Quocirca mihi gratissimum feceris, si illis incolumitatem tuam meo nomine

fueris

fueris gratulatus, atq; in earum clientelam me quàm diligentissimè commiseris. Hæc hactenus, mitto tibi nonnullas radiculas ex melle confectas cōditasq;, quales fert hæc regio. Exiguum, inquis, munus. At tibi maximè consentaneum: è cuius lingua, quod Nestori tribuit Homerus, melle dulcior fluit oratio. Habebit etiā meæ erga te beneuolentiæ significationem, de qua etsi te pro tua humanitate non dubitare video, eā tamen & omnibus cognitam esse, & studijs, officijsq; quàm plurimis colere, & confirmare desidero. Quod si per tenuitatem meam assequi non potero, certè hanc voluntatis meæ propensionem liberalissimè, vt soles, complectere. Inserui valetudini: huic quantum studij, diligentiæq; adhibueris, tantum te mihi, publicæq; vtilitati, cui consulere gloriosum est, elargitum esse cognouero. REATE *ex ædibus nostris. Non. Febr. M.D. LXXVI.*

M. ANTONIVS MVRETVS CONSTANTIO BARGELLINO EPISCOPO REATINO S. P. D.

LV.

NVNQVAM *putâssem fore, non modò vt ex tuo, sed vt ex cuiusquam dolore voluptatem capere possem. Et tamen si vera dicenda sunt, fatear necesse est, iucundissimū mihi fuisse, quod ex litteris tuis intellexi, vehementer doluisse te, cùm primū de inualetudine mea nuncius istuc allatus est. Dolor enim ille aliunde, quàm ab eximio quodam amore erga me*

tuo proficisci non potuit, & mihi, ex quo te primùm vidi, atq; ex alijs plurimis audiui, qua tu eruditione ac virtute vir esses, nihil optatius fuit, quàm vt abs te amarer. Iam optabilium rerum signa atq; argumenta omnia iucunda esse notum est. Incredibiliter igitur gauisus sum, Bargelline vir præstantissime, tanti me à te fieri, vt & mirificum dolorem senseris, cùm me grauiter ægrotare audisti, & exhilaratus sis, simul atq; Dei beneficio, morbum depulsum esse cognôsti. Quanquam ego ipse nondum satis constitui, vtrum mihi satius fuerit, ex huius vitæ miserijs quàm primùm eripi, an diutiùs hic manere. Certè enim, cùm omnes summo consensu Medici dictitarent, nullam prope amplius reliquam esse spem euadendi, ita me comparâram, atq; ita animum composueram, vt neq; angerer neq; terrerer mortis, vt putabatur, imminentis metu: neq; quidquam aliud à Deo peterem, quàm vt mecum misericorditer ageret, condonaret errata anteactæ vitæ, neq; pateretur me in illa separatione animi à corpore, aut diutius, aut vehementius torqueri, quàm vires meæ ferre possent. Hoc ego tum vnum agitabam animo, hoc ex animo precabar, hoc cæteros quoq;, qui mihi assidebant, vt à Deo mihi impetrare conarentur, obsecrabam. Spero tamen, relictum esse me à Deo in hac vita, vt maculas superiori ætate contractas, lachrymis deleam: tandemq; omissis & abiectis vitiorum illecebris, saltem iam senex eam viuendi rationem capessam, quam tenere à principio debuissem. Atq; à te, vir clarissime, etiam atq; etiam peto, vt me ad hoc animi mei propositum persequendum, vt exemplo incitas, ita & monitis ac præceptis & fusis pro me ad Deum preci-

bus

bus adiuuare digneris. Iucundissimum mihi fuit munus tuum. Nam radiculæ illæ non tantum palato suaues sunt, sed etiam ad valetudinem meam valdè accommodatæ. Mitto ad te, vt te pro opibus remunerer, librum vnum orationum mearum, & poëmata quædam, quæ spero te libenter lecturum esse, nō quòd valdè bona sint, sed quòd mea. A te peto vt me, amare pergas: tibiq; pro certo persuadeas te à me ita obseruari, ac coli, vt paucos admodum habeas tui, quàm ego sum, studiosiores. Vale. Romæ. XIV. Kalend. Mart. M. D. LXXVI.

CONSTANTIVS BARGELLINVS EPISCOPVS REATINVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

LVI.

AMAVI te semper, mi MVRETE ex quo primùm die cognitus es mihi, cùm te nunquam antea vidissem, commotus fama laudum tuarum, postea verò quàm de te superiori loco docentem audiui, ita tui studio sum incensus, vt nullam amoris accessionem fieri posse putarem. Acceptis tuis litteris XIV. Kalend. Mart. datis, (fatear necesse est) ad summum amorem tantus cumulus accessit, quod fieri iam non posse arbitrabar vt nunc denuq; videar amare, antea dilexisse. Nam si omni obseruantia insignes doctrina, & grauitate viros colere debemus, quanti fieri à me ipso debes, qui omni liberali doctrina ita sis excultus, vt habeas

paucos admodum pares, superiorem verò neminem, cùm hæc ipsa sint tibi cum tanta Christiana pietate coniuncta? In qua quidem nemo sapiens veras virtutes omnes inesse negabit, quibus nobis ipsi felicitatem comparamus: hanc vnam laudo, & admiror, & ante omnia expetendam esse censeo: hanc non modò Crassi diuitijs, sed omnibus etiam animi ornamentis, quæ humanis viribus pateant, antepono: hæc ipsa te olim mihi charissimum, longè iam chariorem reddidit. Hinc illa tua in periculosissimo morbo fiducia modò concepta, non angebaris, non terrebaris mortis imminentis metu, sed ad Deum optimum maximum toto animi impetu ferebaris, sperans fore, vt eius beneficio post has ærumnas, & calamitates, tandem beatiorem vitam consequi posses. Hi sunt nimirum animi fructus, nullius culpa, quæ Dei gratiam discutiat, sibi conscij: qui cùm à corpore separabitur, licet sit periculis, ac terroribus vndiq; circumfusus, nihil tamen benefactorũ conscientia fretus, timendum arbitretur. Hoc oro non modò vt vtriq; nostrũm, sed cunctis salutari renatis aqua contingat. Quod autem dubitas vtrum satius tibi fuerit, ex huius vitæ miserijs quàm primùm eripi, an diutiùs hic manere, id, etsi est eiusmodi, vt non facilè explicari possit, tamen est quod Deo immortali gratias agamus incredibiles, qui tibi vitam, optabile suapte natura donum, prorogauit, bonarum artium cultoribus consuluerit, teq; sine dubio ad maiorem laborum tuorum mercedem reseruârit. Præclara enim ista tua à Deo (accepta dona si intelliges te ea conditione accepisse, vt cùm ea ad communem vtilitatem contuleris, reddere cum fænore debeas, quis dubitet vberiora, ac præstan-

[illegible]tiora præmia tibi par ita fore? Quare te hortor, ac si æquum est, rogo, vt habeas rationem valetudinis paulò diligentius, teq; in dies magis magisq; confirmes, sentiasq; in eo verti communem caussam, quam quidem, vt arbitror, nemo vnquam, qui saperet, non priuatis commodis anteposuit. Ego verò etsi me exiguis omninò meritis adiutum esse probè noui, tamen à Deo summoperè contendam, vt te incolumem diu seruet in vita, atq; ad eorum numerum adscribat, quos antequã orbis conderetur, elegit. In quo quidem si minus gratia potero gaudebo me tamen pietati, amicitiæq; debitum officium præstitisse. Venio ad Orationum ac Poematum tuorum librum, quem sanè legi libentissimè. Orationes habitæ de Philosophia me delectarunt, quantũ vix credas: omnes verò ea eloquentia, ac doctrina conscriptas esse video, vt, quemadmodum mea fert opinio, quã tamen ab amore falli non credam summa vigeat eloquentia præstanti cum eruditione coniuncta. Non verborum elegantiam, aut splendorem, non sententiarum grauitatem desideres. Quid est vel antiquitatis, vel historiæ, vel exemplorum, quod non ita proferas, vt nihil ignorare videaris? Sed mirari satis non possum quàm venustè, quantaq; cum dignitate Theologiæ locis eas perspergere consueris ita fit, vt & summum oratorem exprimant, omniq; scientiarum genere perpolitũ redoleant. Quas equidem dum lego, etsi ἄφωνοί sunt, crebrò tamen aures meæ præclara illa voce tua, qua prælegens in publicis gymnasijs vteris, personare videtur. Poemata mirum in modum me cœperunt. Quid enim vel à diuturno studio, vel à diuite vena proficisci potest, quod non fueris consecutus? & quidẽ tum illa pro-

 sunt,

ſunt, tum magnoperè delectant. Crebræ ſunt, & acutæ ſententiæ: miros pietatis igniculos excitant, ſtilus quoque ita rei conſentaneus, vt facilè quiuis intelligat te parem, eandemq; in vtroq; genere laudem aſſecutum. Quamobrem tibi cùm plurimum debeo, tum verò quibus verbis gratias agam, non reperio. Sed caue ſuſpiceris me hoc auribus tuis dare. Nam etſi mirificè amicos colo, plus tamen veritati tribuo. Quod enim ita ſentio, idcirco meam de tuis ſententiam aperire non dubitaui. Vtinam aliquid eſſet in me ingenij, vt laudes tuas non detererem, ſed augerem. Scio id à modeſtia tua minimè poſtulari, malui tamen iudicium periclitari meùm dicendo, quàm ſilentio rem non ſine ſuſpicione improbitatis præterire. Da operam vt valeas, atq; meipſum vnà cum vniuerſa familia mea ad omnia tua paratiſsimum eſſe confidas. REATE. VI. Idib. April. M. D. LXXVI.

AD M. ANTONIVM MVRETVM.

LVI.

O Qui flos hominum politiorum es,
Quot ſunt, quotquot erunt, quot aut fuerunt,
Doctrinæ decus elegantioris,
Lumen Italiæ, MVRETE, ſalue.
Salue, & has aliquid puta eſſe nugas,
Quas mittit tibi maximo Poetæ,
Longè peſsimus omnium Poeta.
Sic Caluus tenero auſus eſt Catullo,
Saturnalibus optimo dierum,
Dono mittere peſsimos Poetas,
Quis is continuo die periret,

At tu, ni caueas, MVRETE, nugis
Istis, tam illepidis & inuenustis,
Plenis ruris & inficetiarum,
Non dies aliquot velut Catullus,
Sed totum male nauseabis annum.

Iustus Lipsius.

M. ANTONIVS MVRETVS ALEXANDRO RIPARIO SVO S. P. D.

LVIII.

DVLCES *literæ tuæ, vt omnia quæ à te proficiscuntur: etsi in eis multa peccaueras. Sed vt filioli balbutientes libenter audiuntur à patrib. suntq́; eorum etiam ipsi errores voluptati, sic mihi ista tua in litteris infantia iucũdißima est. Eas ipsas ad te remitto mea manu emendatas. Scis enim ita inter nos conuenisse. Tu, mi Alexander dulcißime ac suauißime, sequere magno animo eam viam, ad quam & tua te natura fert, & ego tibi hortator atq; impulsor fui. Magnam de te spem meo testimonio apud parentes tuos concitaui: quæ ne & eos & me fallat, omni tibi cura ac studio prouidendum est. Vale. Nonis Iulij. TIBVRE. M. D. LXX.*

EIDEM.

LIX.

NE *priores litteræ tuæ ad te peruenirent; CAROLI incuria factum erat, cuius tu quoq; negligen-*

gligentiam nôsti. Nunc vnà cum his meis vtrasq; tuas accipies, simulq; hoc intelliges, quod tibi gratulerus, posteriores multo meliores esse prioribus: vt, si ad istum modum pergas magna mihi spes sit, te praeclarè responsurum exspectationi meae. Vide igitur, si me amas, quod & facis, & facere certè debes, vt omnibus alijs rebus neglectis, quantum quidem valetudinis ratio patietur, vrgeas studia tua: multa legas, multa ediscas, multa audias, frequenter cum ijs versere, quorum familiaritate, ac consuetudine melior, ac doctior fieri potes. Fac cogites grauißimam esse iacturam temporis: praecipuè autem ista aetate qua tu nunc es, hora nulla tibi perire sine magno dispendio potest. Saluta mihi praeceptorem tuum, cui meas ad te litteras ostendas licet: Eas quidem quas tu ad me missurus es, nemini prorsus ostendi volo. eas enim mihi gratiores faciunt ipsi errores tui. Vale mi dulcißime Alexander. IV. Id. Iulij. M. D. LXX. TIBVRE. Oblitus eram scribere, heri in mensa iniectum esse sermonem de comoedia: qua occasione multa de te quoq; dicta sunt. Valde tibi tunc aures tinniuisse oportet. Omninò spero fore, vt huc tibi ad me veniendum sit.

EIDEM.

LX.

PERGE, vt facis, mi ALEXANDER, amare litteras, eis te oblectare: in eis omnia & seria & [illegible] tua collocare. Non magnus labor, magno tibi olim honori futurus est. Ista via, quam tu nunc ingrederis, multi humili & obscuro loco orti ad amplißi-

mas dignitates peruenerunt. Atque etiam si nulla eiusmodi præmia litteris proposita essent : ipsa tamen doctrina amanda est per se : neque quidquam in homine ingenuo turpius est ignoratione earum rerum, quarum scientia sine litteris comparari non potest. Voluptas quæ ex turpibus capitur, celeriter transit, dolorem autem in animo diuturnum reliquit : at labor in rebus honestis collocatus, ipse quidem effugit, memoriam autem sui in animo relinquit plenam honestißimæ & solidißimæ voluptatis. Hoc cogita & vale. Postrid. Id. Iul. TIBVRE.

EIDEM.

LXI.

ETSI *nihil erat quod scriberem, ac præterea mirum me quoddam scribendi odium tenebat : nolui tamen verberonem hunc meum sine meis ad te litteris istuc venire. Amo te quotidie magis, quòd à te litterarum studia eodem modo amari confido. Sed velim ad me diligenter scribas, quo te nunc scriptore oblectes, Cicerone, an Terentio, an quod malim vtroque? Dare etiam operam debes, vt in ijs quæ ad me scribes, ijs loquendi generibus vtare, quæ in illorum scriptis notaueris, vt ea ipsa res fidem mihi faciat diligentiæ in eis legendis tuæ. Vale.* TIBVRE. *V. Kalend. August.*
M. D. LXX.

EIDEM.

ipsius in tuto esse cognouero. Nolito ægrè ferre quod dicam. Illum vnum plus amo, quàm te: &, ne hoc tibi durum videatur, te à me proximum habeo: illum æquè amo ac meme ipsum. Vale. TIBVRE. 3. Non. Augusti, M. D. LXXVII.

EIDEM.

LII.

VIX ausus essem à te postulare, vt ad me Latinè scriberes: veritus ne id tibi oppidò difficile videretur. Quò mihi gratiores fuerunt eæ literæ quas à te Latinè scriptas nuper accepi: non illæ quidem omni ex parte emendatæ, multò tamen nitidiores & cultiores quàm credidissem. Itaq; bene te sperare iubeo, neq; dubitare, quin aliquando, duce me, aliquam sis huius quoque generis facultatem consecuturus. Aduentus huc tuus quàm mihi optatus ac iucundus futurus fuerit, nihil necesse est affirmare. Satis enim, vt opinor, nôsti magnitudinem amoris erga te mei, sed ita multos hîc adolescentes, qui Roma venerunt, ægrotare video, vt veritus sim, ne quid tibi ista hoc tempore cœli commutatio periculi adferret. Ego ante nonum Kal. Septembr. spero fore vt non nihil remittant calores, tunc igitur, si Deus volet, excurram istuc, cupidus videndi tui: teq; statim accersi iubebo. Non habeo nunc ad manum superiores illas tuas, in quibus nescio quid quærebas de dominio directo & vtili, cuius tamen totius quæstionis molestia facilè liberare ipse te potes. Dominium enim directum & vtile, nusquam à Iurisconsultis, nusquam ab Imperatoribus nominantur, sed com-

commenta ac somnia sunt eorum, qui obscurando & ineptijs suis contaminando iure ciuili, sibi se acuminis & eruditionis laudem quaesituros putârunt. Quod vsu capitur, fit pleno iure eius qui vsucepit. Qui tamen si postea id pro derelicto habeat, aequius est rem redire ad veterē dominum, si eam fortè recuperare studeat, quàm adiudicari ei qui neq; vsucepit, & sine titulo possidet. Datur igitur vindicatio veteri domino aduersus eos qui pro possessoribus, vt dicitur, possident: aequitate quadam: qua fingit lex, eam rem nunquam vsucaptam fuisse. Nam cùm is qui vsuceperat, iure illo sibi quaesito vti velle desierit, prope pro eo est, ac si vsucapta non esset. Erat & aliud quiddam in ijsdem literis, de quo quaerebas: sed nunc non recordor. Huius generis literas, in quibus aliquid est, quod ad studia tua pertineat, & ego libentius scribam, & tu maiore cum fructu leges. Heliconio, Antonio, fratribus tuis salutem. De Matthaeo vehementer doleo, sed gratum est quod scribis, spem esse, eum sine ope praetoris, in integrum restitutum iri. Horatio audio meliuscule factum esse, quòd quàm mihi iucundum sit, ipse scis.

Vale Agapete mi, meq; ama, vt facis. TIBVRI, 7. Idib. August.

M.D.LXXVII.

CON-

CONSTANTIVS BARGELLINVS EPISCOPVS REATINVS M. ANTONIO MVreto S. P. D.

LIII.

AFFICIOR *lætitia incredibili, quòd vt ex literis tuis accuratißimè scriptis intellexi, à nonnullis Lutetiæ impressoribus vrgeris, vt epistolas tuas mittas, quas prælo subijciant. Auguror enim ex eo, bonarum literarum studiosos multùm voluptatis, plurimùm etiam vtilitatis ad Latinam eloquentiam vel comparandam, vel augendam percepturos. Equidem etsi fateor in his politioribus literis, quæ ab humanitate nomen acceperunt, me nuperrimè non esse versatum: grauißimis occupationibus abductum: Sed tamen vt sententiam meam dicam, necesse est. Nihil epistolis tuis elegantius, nihil eruditius, nihil vberius fieri posse existimo, nihil, quod ad illam Ciceronis maiestatem propius accedat. Atq; id antea testatum apud animum tuum reliquissem, nisi me verecundia mea à rei perspicuæ testimonio non necessariò reuocâsset, nunc, quando te amicis tua scripta flagitantibus inuitum gratificari intellexi, audaciæ notam subire malui, quàm in bonum publicum inofficiosus iudicari. Illa etiam non leuis coniectura ad id me valde impulit: his enim diebus, cùm schedas aliquot, quibus olim in arena mea vti consueueram, euoluerem, nihil tale opinanti epistola tua in manus venit, quæ me, quòd amantißimè & di-*

& disertißimè loqueretur, mirificè delectauit. Itaque cùm eam ipsam vesperi inter alia scripta, quæ forent magis in promptu, retulissem, postridie mane ecce tuæ literæ, quibus epistolam postulabas, sic admirantem ea cogitatio me excepit, vt illam exstare Deus sine dubio velit. Eius igitur exemplum mitto, teq; hortor, aut si pateris, rogo ac flagito, vt negotium conficias, néue in aliud tempus reycias. Quod scite cupis, an æquo animo laturus sim, si quæ à me scriptæ sunt literæ, vnà cum tuis emittantur, vereor, mi Murete, ne quod aiunt κολοιὸς ἐν μούσαις. *Ego profectò non tàm tuas admirari, quàm meas improbare soleo: tamen vbi, quóue pacto amicos sub tuo nomine cohonestare poßis, tui cõsilij est, nec est cur aliorum sententiam exquiras. Quod si tibi statutum est, vt illæ horridulæ meæ literæ exeant, impones extremam manum. Sunt enim indiligenter scriptæ. quod res ipsa declarat, nec earum editionem aut probarem, aut paterer, nisi vt nostra amicitia, in qua non minimum mihi ornamenti pono, omnibus esset nota, vehementer desiderarem. Vale mi Murete, & de bonis literis optimè mereri, quando id vel vni tibi maximè licet, ne desistas, ac* BARGELLINO *tuo ad omnia vtere.*

EIDEM M.

LIV.

ITA diu iucundißimè viuam, mi MVRETE, *vt allato nuncio de tua valetudine, quæ te in vitæ periculum vocaret, acerbam mihi vitam putabam. Equidem ita fui commotus, vt magis fortaßis nemo, cuius*

præcipuum aliquod bonum repentè in discrimen esset adductum. Incredibilis est enim amor in te meus. Nihil eum extrinsecus accedens nihil aduentitium peperit, sed virtus, quæ est ipsa per se amabilis, cuiusq; omnia in te elucent ornamenta, & animi inductio cum perpetuo quodam iudicio meo conciliauit. Postea verò quùm te morbo leuatum esse cognoui, difficile dictu est, quanto gaudio penè exiluerim. Ex diuturna enim animi perturbatione ad aspiciendam lucem nunc primùm mihi videor esse reuocatus. Qua quidem de re tibi magnoperè gratulor, etsi nostra certè gratulatio omnibus, qui modò sint & virtutis amantes, & humanitatis pietatisq; non expertes, iure debet esse communis. Etenim quis te non amet, tanta probitate, virtute, humanitate, tam deniq; excellenti eruditione, atque industria virum? cui salus tua æquè exoptanda non sit ac sua? Eum profectò ferreum, & ab omni humanitate alienum esse dicam, nihil perspectæ, spectatæq; virtuti, nihil illustri grauissimi viri gloriæ dare haud temerè affirmârim, qui Muretum omni liberali doctrina politissimum diutissimè viuere non modò non expetat, sed ab immortali Deo precibus ac votis non contendat. Maximam ex eo capio voluptatem, gaudeo, triumpho. Iam vt spero (Id quod Deo optimo maximo acceptum referendum est) poteris Musis tuis operam reddere: cum quibus quoq; præclarè actum putem, cùm omnes delicias, amores, omnia deniq; ornamenta, te incolumi recuperarint, ijs omnibus caritura, si te, quod Deus omen auertat, patronum, te ducem, infelici ipsarum fato morbi vis eripuisset. Quocirca mihi gratissimum feceris, si illis incolumitatem tuam meo nomine

fueris

fueris gratulatus, atq; in earum clientelam me quàm diligentissimè commiseris. Hæc hactenus, mitto tibi nonnullas radiculas ex melle confectas cōditasq;, quales fert hæc regio. Exiguum, inquis, munus. At tibi maximè consentaneum: è cuius lingua, quod Nestori tribuit Homerus, melle dulcior fluit oratio. Habebit etiā meæ erga te beneuolentiæ significationem, de qua etsi te pro tua humanitate non dubitare video, eā tamen & omnibus cognitam esse, & studijs, officijsq; quàm plurimis colere, & confirmare desidero. Quod si per tenuitatem meam assequi non potero, certè hanc voluntatis meæ propensionem liberalissimè, vti soles, complectere. Inserui valetudini: huic quantum studij, diligentiæq; adhibueris, tantum te mihi, publicæq; vtilitati, cui consulere gloriosum est, elargitum esse cognouero. REATE ex ædibus nostris. Non. Febr. M.D. LXXVI.

M. ANTONIVS MVRETVS CONSTANTIO BARGELLINO EPISCOPO REATINO S. P. D.

LV.

NVNQVAM *putâssem fore, non modò vt ex tuo, sed vt ex cuiusquam dolore voluptatem capere possem. Et tamen si vera dicenda sunt, fatear necesse est, iucundissimū mihi fuisse, quod ex litteris tuis intellexi, vehementer doluisse te, cùm primū de inualetudine mea nuncius istuc allatus est. Dolor enim ille aliunde, quàm ab eximio quodam amore erga me*

tuo proficisci non potuit, & mihi, ex quo te primùm vidi, atq; ex alijs plurimis audiui, qua tu eruditione ac virtute vir esses, nihil optatius fuit, quàm vt abs te amarer. Iam optabilium rerum signa atq; argumenta omnia iucunda esse notum est. Incredibiliter igitur gauisus sum, Bargelline vir præstantissime, tanti me à te fieri, vt & mirificum dolorem senseris, cùm me grauiter ægrotare audisti, & exhilaratus sis, simul atq; Dei beneficio, morbum depulsum esse cognôsti. Quanquam ego ipse nondum satis constitui, vtrum mihi satius fuerit, ex huius vitæ miserijs quàm primùm eripi, an diutiùs hic manere. Certè enim, cùm omnes summo consensu Medici dictitarent, nullam prope amplius reliquam esse spem euadendi, ita me comparâram, atq; ita animum composueram, vt neq; angerer neq; terrerer mortis, vt putabatur, imminentis metu: neq; quidquam aliud à Deo peterem, quàm vt mecum misericorditer ageret, condonaret errata anteactæ vitæ, neq; pateretur me in illa separatione animi à corpore, aut diutius, aut vehementius torqueri, quàm vires meæ ferre possent. Hoc ego tum vnum agitabam animo, hoc ex animo precabar, hoc cæteros quoq;, qui mihi assidebant, vt à Deo mihi impetrare conarentur, obsecrabam. Spero tamen, relictum esse me à Deo in hac vita, vt maculas superiori ætate contractas, lachrymis deleam: tandemq; omissis & abiectis vitiorum illecebris, saltem iam senex eam viuendi rationem capessam, quam tenere à principio debuissem. Atq; à te, vir clarissime, etiam atq; etiam peto, vt me ad hoc animi mei propositum persequendum, vt exemplo incitas, ita & monitis ac præceptis & fusis pro me ad Deum preci-

bus

bus adiuuare digneris. Iucundissimum mihi fuit munus tuum. Nam radiculæ illæ non tantum palato suaues sunt, sed etiam ad valetudinem meam valdè accommodatæ. Mitto ad te, vt te pro opibus remunerer, librum vnum orationum mearum, & poëmata quædam, quæ spero te libenter lecturum esse, nō quòd valdè bona sint, sed quòd mea. A te peto vt me, amare pergas: tibiq; pro certo persuadeas te à me ita obseruari, ac coli, vt paucos admodum habeas tui, quàm ego sum, studiosiores. Vale. Romæ. XIV. Kalend. Mart. M. D. LXXVI.

CONSTANTIVS BARGELLINVS EPISCOPVS REATINVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

LVI.

AMAVI te semper, mi MVRETE ex quo primùm die cognitus es mihi, cùm te nunquam antea vidissem, commotus fama laudum tuarum, postea verò quam de te superiori loco docentem audiui, ita tui studiosum incensus, vt nullam amoris accessionem fieri posse putarem. Acceptis tuis litteris XIV. Kalend. Mart. datis, (fatear necesse est) ad summum amorem tantus cumulus accessit, quod fieri iam non posse arbitrabar vt nunc denique videar amare, antea dilexisse. Nam si omni obseruantia insignes doctrina, & grauitate viros colere debemus, quanti fieri à meipso debes, qui omni liberali doctrina ita sis excultus, vt habeas

paucos admodum pares, superiorem verò neminem, cùm hæc ipsa sint tibi cum tanta Christiana pietate coniuncta? In qua quidem nemo sapiens veras virtutes omnes inesse negabit, quibus nobis ipsi felicitatem comparamus: hanc vnam laudo, & admiror, & ante omnia expetendam esse censeo: hanc non modò Crassi diuitijs, sed omnibus etiam animi ornamentis, quæ humanis viribus pateant, antepono: hæc ipsa te olim mihi charissimum, longè iam chariorem reddidit. Hinc illa tua in periculosissimo morbo fiducia modò concepta, non angebaris, non terrebaris mortis imminentis metu, sed ad Deum optimum maximum toto animi impetu ferebaris, sperans fore, vt eius beneficio post has ærumnas, & calamitates, tandem beatiorem vitam consequi posses. Hi sunt nimirum animi fructus, nullius culpa, quæ Dei gratiam discutiat, sibi conscij: qui cùm à corpore separabitur, licet sit periculis, ac terroribus vndiq; circumfusus, nihil tamen benefactorũ conscientia fretus, timendum arbitretur. Hoc oro non modò vt vtriq; nostrûm, sed cunctis salutari renatis aqua contingat. Quod autem dubitas vtrum satius tibi fuerit, ex huius vitæ miserijs quàm primùm eripi, an diutiùs hic manere, id, etsi est eiusmodi, vt non facilè explicari possit, tamen est quod Deo immortali gratias agamus incredibiles, qui tibi vitam, optabile suapte natura donum, prorogauit, bonarum artium cultoribus consuluerit, teq; sine dubio ad maiorem laborum tuorum mercedem reseruârit. Præclara enim ista tua à Deo accepta dona si intelliges te ea conditione accepisse, vt cùm ea ad communem vtilitatem contuleris, reddere cum fœnore debeas, quis dubitet vberiora, ac præstan-

splendiora præmia tibi parata fore? Quare te hortor, ac si æquum est, rogo, vt habeas rationem valetudinis paulò diligentius, teq́ in dies magis magisq́ confirmes, sentiasq́ in eo verti communem caussam, quam quidem, vt arbitror, nemo vnquam, qui sciperet, non priuatis commodis anteposuit. Ego verò etsi me exiguis omninò meritis adiutum esse probè noui, tamen à Deo summoperè contendam, vt te incolumem diu seruet in vita, atq́ ad eorum numerum adscribat, quos antequã orbis conderetur, elegit. In quo quidem si minus gratia potero gaudebo me tamen pietati, amicitiaq́ debitum officium præstitisse. Venio ad Orationum ac Poematum tuorum librum, quem sanè legi libentißimè. Orationes habitæ de Philosophia me delectarunt, quantũ vix credas: omnes verò ea eloquentia, ac doctrina conscriptas esse video, vt, quemadmodum mea fert opinio, quã tamen ab amore falli non credam summa vigeat eloquentia præstanti cum eruditione coniuncta. Non verborum elegantiam, aut splendorem, non sententiarum grauitatem desideres. Quid est vel antiquitatis, vel historiæ, vel exemplorum, quod non ita proferas, vt nihil ignorare videaris? Sed mirari satis non possum quam venustè, quantaq́ cum dignitate Theologiæ locis eas perspergere consueris. ita fit, vt & summum oratorem exprimant, omniq́ scientiarum genere perpolitũ redoleant. Quas equidem dum lego, etsi ἄφωνοι sunt, crebrò tamen aures meæ præclara illa voce tua, qua prælegens in publicis gymnasijs vteris, personare videtur. Poemata mirum in modum me cœperunt. Quid enim vel à diuturno studio, vel à diuite vena proficisci potest, quod non fueris consecutus? & quidẽ tum illa pro-

 sunt,

sunt, tum magnoperè delectant. Crebræ sunt, & acutæ sententiæ: miros pietatis igniculos excitant, stilus quoque ita rei consentaneus, vt facilè quiuis intelligat te parem, eandemq; in vtroq; genere laudem assecutum. Quamobrem tibi cùm plurimum debeo, tum verò quibus verbis gratias agam, non reperio. Sed caue suspiceris me hoc auribus tuis dare. Nam etsi mirificè amicos colo, plus tamen veritati tribuo. Quod enim ita sentio, idcirco meam de tuis sententiam aperire non dubitaui. Vtinam aliquid esset in me ingenij, vt laudes tuas non deterere m, sed augerem. Scio id à modestia tua minimè postulari, malui tamen iudicium periclitari meùm dicendo, quàm silentio rem non sine suspicione improbitatis præterire. Da operam vt valeas, atq; meipsum vnà cum vniuersa familia mea ad omnia tua paratissimum esse confidas. REATE. VI. Idib. April. M. D. LXXVI.

AD M. ANTONIVM MVRETVM.

LVI.

O Qui flos hominum politiorum es,
Quot sunt, quotquot erunt, quot aut fuerunt,
Doctrinæ decus elegantioris,
Lumen Italiæ, MVRETE, salue.
Salue, & has aliquid puta esse nugas,
Quas mittit tibi maximo Poetæ,
Longè pessimus omnium Poeta.
Sic Caluus tenero ausus est Catullo,
Saturnalibus optimo dierum,
Dono mittere pessimos Poetas,
Quis is continuo die periret.

At tu, ni caueas, MVRETE, nugis
Istis, tam illepidis & inuenustis,
Plenus ruris & inficetiarum,
Non dies aliquot velut Catullus,
Sed totum male nauseabis annum.

Iustus Lipsius.

M. ANTONIVS MVRETVS ALEXANDRO RIPARIO SVO S. P. D.

LVIII.

DVLCES literæ tuæ, vt omnia quæ à te proficiscuntur: etsi in eis multa peccaueras. Sed vt filioli balbutientes libenter audiuntur à patrib. suntq; eorum etiam ipsi errores voluptati, sic mihi ista tua in litteris infantia iucūdissima est. Eas ipsas ad te remitto mea manu emendatas. Scis enim ita inter nos conuenisse. Tu, mi Alexander dulcissime ac suauissime, sequere magno animo eam viam, ad quam & tua te natura fert, & ego tibi hortator atq; impulsor fui. Magnum de te spem meo testimonio apud parentes tuos constituti: quæ ne & eos & me fallat, omni tibi cura ac studio prouidendum est. Vale. Nonis Iuly. TIBVRE. M. D. LXX.

EIDEM. M.

LIX.

NE priores litteræ tuæ ad te peruenirent, CAROLI incuria factum erat, cuius tu quoq; negligen-

gligentiam nôsti. Nunc vnà cum his meis vtrasq; tuas accipies, simulq; hoc intelliges, quod tibi gratulor, posteriores multo meliores esse prioribus: vt, si ad istum modum pergas magna mihi spes sit, te præclarè responsurum exspectationi meæ. Vide igitur, si me amas, quod & facis, & facere certè debes, vt omnibus alijs rebus neglectis, quantum quidem valetudinis ratio patietur, vrgeas studia tua: multa legas, multa ediscas, multa audias, frequenter cum ijs verse re, quorum familiaritate, ac consuetudine melior, ac doctior fieri potes. Fac cogites grauissimam esse iacturam temporis: præcipuè autem ista ætate qua tu nunc es, hora nulla tibi perire sine magno dispendio potest. Saluta mihi præceptorem tuum, cui meas ad te litteras ostendas licet: Eas quidem quas tu ad me missurus es, nemini prorsus ostendi volo eas enim mihi gratiores faciunt ipsi errores tui. Vale mi dulcissime Alexander. IV. Id. Iulij. M. D. LXX. TIBVRE. Oblitus eram scribere, heri in mensa iniectum esse sermonem de comœdia: qua occasione multa de te quoq; dicta sunt. Valde tibi tunc aures tinniuisse oportet. Omninò spero fore, vt huc tibi ad me veniendum sit.

EIDEM.

LX.

PERGE, *vt facis, mi* ALEXANDER, *amare litteras, eis se oblectare: in eis omnia & seria & otia tua collocare. Non magnus labor, magno tibi olim honori futurus est. Ista via, quam tu nunc ingrederis, multi humili & obscuro loco orti ad amplissimas*

mas dignitates peruenerunt. Atque etiam si nulla eiusmodi præmia litteris proposita essent: ipsa tamen doctrina amanda est per se: neque quidquam in homine ingenuo turpius est ignoratione earum rerum, quarum scientia sine litteris comparari non potest. Voluptas quæ ex turpibus capitur, celeriter transit, dolorem autem in animo diuturnum reliquit: at labor in rebus honestis collocatus, ipse quidem effugit, memoriam autem sui in animo relinquit plenam honestissimæ & solidissimæ voluptatis. Hoc cogita & vale. Postrid. Id. Iul. TIBVRE.

EIDEM.

LXI.

ETSI *nihil erat quod scriberem, ac præterea mirum me quoddam scribendi odium tenebat: nolui tamen verberonem hunc meum sine meis ad te litteris istuc venire. Amo te quotidie magis, quòd à te litterarum studia eodem modo amari confido. Sed velim ad me diligenter scribas, quo te nunc scriptore oblectes, Cicerone, an Terentio, an quod malim vtroque? Dare etiam operam debes, vt in ijs quæ ad me scribes, ijs loquendi generibus vtare, quæ in illorum scriptis notaueris, vt ea ipsa res fidem mihi faciat diligentiæ in eis legendis tuæ. Vale.* TIBVRE. *V. Kalend. August.* M.D.LXX.

EIDEM.

EIDEM.

LXII.

NEMO est omnium ad quem libentius, quàm ad te scribam. Sum enim animo ac voluntate erga te planè paterna. Sed vix credas, quàm sim in hoc secessu occupatus, quem tamen pleriq; omnes esse plenũ otij putant, & quotidie quinas aut senas ab amicis literas accipio, ad quas si respondere omnes velim, nil aliud agendum sit. Gratum est mihi, quod applicuisti te ad consuetudinem P. AEmilij, & Horatij Macarani. Eorum enim vterq; te & doctrina, & exemplo efficere meliorem potest. Tales sectare: qui autem alio ingenio sunt, eorum consuetudinem quasi pestem aliquam vita. Aetati tuae nihil diligentius prouidendum est, quàm quibus sodalitatibus vtare. Neque ego seuerum esse te ac tetricum, omniq; genere voluptatum inimicum volo. Hoc tantùm moneo, non eas amicitias quaerendas quae dulcissimae videantur, sed inducendum animum, vt quae honestissimae sunt, easdem etiam dulcissimas esse ac suauissimas putes. Mi Alexander etiam atque etiam vale. TIBVRE. V. Id. August. M. D. LXX.

EIDEM.

LXIII.

VIDE quàm te amem, cùm à multis hodie literas acceperim, nihil mihi prius faciendum esse duxi, quàm vt ad te potissimùm rescriberem, caue putes, Alexander mi, ipsi te patri tuo chariorem esse

quàm mihi. Ac si quæras, quæ caussa sit huius erga te tanti amoris mei, ne viuam, si aliam adferre possum, quam quòd videor mihi animaduertisse in te ingeniū excellens, & si tu volueris, ad omnia summa natum. Sed tu hoc facito tecum cogites: multas res esse suapte quidem natura bonas, sed quæ culpa eorum qui illas possident, interdum pessimæ ac perniciosissimæ fiant. Bonæ sunt opes, sed si quis non rectè vtatur, malæ. Bonum forma, sed id bonum multis exitio fuit. Ex eodem genere est ingenium: si rectè vtaris, nullum propè hominum generi dari potest maius, aut præstabilius donum. Sed si ad bonum ingenium mala mens accesserit, itidem erit. vt gladius in manu furiosi. Quò erit melior & acutior, eò plus adferet mali. Ego autem te, Alexander, amo nunc, quia ingenio bono es, amare desinam, si tu bono ingenio malè vti cœperis. Sed id spero, non fore: teq; bono ingenio benè vsurum esse confido, vel tuapte sponte, vel quia videris mihi valdè amare amorem erga te meum: quem tueri ac conseruare alia ratione nulla potes. Vale, & si me amas, virtutem ac litteras ama. Nulla in humanis rebus maiora bona sunt. Iterū vale. Tibure. 8. Kal. Sept. M. D. LXX.

EIDEM.

LXIV.

ACCEPI ternas tuas litteras: in postremis autem quædam erant ita negligenter scripta, vt facilè constaret, aliud egisse te, cùm illa scriberes. Ostendam ea tibi, cùm istuc venero, & auriculam peruellam tibi, vt postea in scribendo attentior sis, & saltem eos solœcismos effugias, quos effugerent etiam

pueruli,

pueruli, qui primis litteris imbuuntur. Noli tamen ex hac mea admonitione molestiã vllam capere. Nõ enim propterea volo quidquam de tua hilaritate detrahi, sed ad diligentiam addi. Vale. TIBVRE. IX. Kal. Octobr. M. D. LXX.

EIDEM.

LXV.

VERSICVLI, *quos ad me misisti, ostendunt illi quidem, te, si ad Poeticum ingenium tuum contulisses, & bonos magistros nactus, in eo studio perstitisses, ad aliquam præstantiam peruenire potuisse. Nam & numerosi sunt, & sententias habent, neq; inconcinnos, neq; ineleganter collocatas: & ipsum dicendi genus non abhorret à recto. Planeq; sperare posses, te aliquando bonum Poetam fore, si hoc agere velles. Sed maiora tibi proposita sunt, quæ, quantum potes, vrgeas censeo: & subsiciuis horis veterum Poetarum scripta manibus teras, non tam vt imiteris, quàm vt eis te oblectes: simulq; aliquid ex eis aßiduè, quod tibi vsui sit, colligas. In scribendis versibus tempus à te collocari, verum vt fatear, nolim. Malos versus facere, turpe est: mediocres, inglorium: bonos difficiliùs, quàm vt præstari poßit ab ijs, quibus aliud agendum est. Quid in tuis lima egeat, præsens præsentem monere possem: per litteras non æquè facilè possum. Recteq; ac verè mihi videtur Ouidius dixisse, emendandi laborem maiorem esse, quàm scribendi. Mihi hoc credas velim: me hodie non difficilius ad saltandum, quàm ad faciendos versus adduci posse. Si quid erit serium, in quo*

meam

meam operam desideres, non deero: in his leuioribus, si quando de me cogitabis, peto à te, illud quoq; cogites, non multò iuniorem esse me, quàm erat Horatius, cùm illa de se scriberet.

Nunc itaq; & versus, & cætera ludicra pono. Vale. ROMAE. *Id. Febr.* M. D. LXVIII.

M. ANTONIVS MVRETVS PAVLO SACRATO SVO. S. P. D.

LXVI.

TANDEM *ad te remitto epistolas tuas: neque enim per aßiduas occupationes, & per molestißimum oculorum dolorem, quo dies aliquot laboraui, citius licuit. Eæ si conquerentur se à me paulò seueriùs acceptas esse: recordari debebis, hoc ipsum à te mihi mandatum esse: vt si mollius ac lenius eas tractare voluissem, verendum mihi fuerit, ne tibi non satis obsequens viderer. Sed de his satis. Nunc exponam tibi totum illud negotium Polonicũ: quando litteræ quas ad te, re adhuc recenti, scripseram, perierunt. Stephanus Poloniæ Rex, qui & alijs regijs virtutibus ornatißimus est & hoc suprà cæteros omnes Reges, qui multis ab hinc seculis vixerunt, eximium habet, quod & & amat vnicè homines eruditos, & ipse omni elegãtis doctrinæ genere mirificè excultus est, miserat in Italiã vnũ è domesticis suis, qui quasi delectũ quendã haberet præstantiũ doctrinæ virorũ, eosq; optimis admodum propositis conditionibus, in Poloniam inuitaret, ad*

Aca-

Academiam nouam, quam Rex, Cracouiæ instituere parabat. In mandatis autem regijs, quod ad alios quidem attinet, facta erat potestas ei qui huc venerat, optimum quemq; & in docendo exercitatißimum deligendi: de tribus nominatim perscriptum erat: de me, de Carolo Sigonio, & de Fuluio Vrsino. Ac mihi merces proposita mille quingenti quotannis aurei nummi. Addebat Rex, si sacris initiari vellem (nondum enim sciebat me Sacerdotem esse) perfecturum se, quò mihi magis liberet manere in Polonia, vt intra breue tempus, honesto aliquo Sacerdotio, ex quo non minus quingentos annuos aureos nummos caperem, cohonestarer. Ea de re vnus è primoribus illius regni, Ioannes Zamoscius qui nunc magnus regni Cancellarius est, literas ad me peramanter, perq; honorificè scriptas dedit. Commotus sum non tam ipsius præmij magnitudine (etsi his quidē temporibus inusitata) quàm tanti regis tam propensa ac benefica erga homines literarum studijs deditos voluntate. Neq; me commouebat itineris difficultas: qui exploratum haberem, cùm lectica, vna cum filiolo fratris mei, puero sex annos nato, quem mecum illuc ducere cogitabam, ad fanum Lauretanum (eò enim, religionis ac pietatis caussa, iter facere decreueram) gestatus essem, posse me cisio Cracouiam vsq; commodißimè vehi. Et iam conuenerat, vt mihi Regis nomine ad iter conficiendum darentur trecenti aurei nummi, ad quos ego ducentos de meo præterea addere cogitabam: Iam mihi illud sanctitatis & doctrinæ specimen Stanislaus Cardinalis Varmiensis gratuitam habitationem in palatio, quod Cracouiæ habet amplißimum offerebat. Multæ à summis viris literæ

commendatitiæ in Germaniam & in Poloniã promissæ erant: vt cùm eò venissem, nunquam ferè in diuersoria publica ingredi necesse haberem. Neq; verebar illam quæ in Polonia esse dicitur, inclementiam cœli asperitatemq́; frigoris. Sciebam illa omnia re multò minora esse quàm fama: & alioqui sim ipse quoq; natus in parte Galliæ maximè montosa ac frigida. Quod autem quidam qui deterrere me cuperent, clamabant gentes illas feras ac barbaras esse, interdum mihi risum, interdum stomachum mouebant. Magna mihi, Sacrate, cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus vsus, magna necessitudo fuit. Semper eos expertus sum bonos viros, rectos, simplices, apertos, humanissimos præterea & prope omnes eo vitæ cultu, ac munditia, quæ ad elegantiam potius quàm ad vllam barbariem accederet. Nugæ istæ sunt hominum eos qui adulari, & fallere, & aliud loqui, aliud cogitare nesciunt, barbaros vocantium. Vtinam nos eo modo barbari essemus. Vtri verò barbariores sunt: nati in media Italia, quorum vix centesimum quemq; reperias, qui Latinè aut Græcè loqui sciat, aut literas amet: an Germani, ac Poloni, quorum permulti & earum linguarum vtramq; perfectißimè callent, & ita literas ac liberales disciplinas amant, vt in eis tempus omne consumant? Olim illi fortaßis, asperi ac barbari fuerunt: hoc quidem seculo, vereor ne ad nos barbaries, ad illos cultus & splendor vitæ, & eruditio atq; humanitas, mutatis sedibus commigrârint. Itaque, vt verum tibi fatear, libentißimè eo commeâssem si nihil obstitisset. Quicquid enim commodi mei causa ab eis petebam, id omnes prolixè ac copiosè offerebant:

bant, vt iam constaret inter nos, sine vllo negotio conuenturum esse. Quid quaris? Fidem eis dederam, venturum esse me, si per summum Pontificem, cui seruio, & per Cardinalem Estensem, cuius in clientela ac familia sum, liceret: alioqui enim non posse me, nisi eorũ permisſu, de me ipso quidquam tale polliceri. Putabam autem, neutrum eorum hoc iniquo animo laturum: cùm Cardinalis quidem gratis me alat. Nullam enim ad rem, mea opera vtitur: summus autem Pontifex ingentem copiam habiturus esset eruditissimorum hominum, qui se in locum meum substitui postularent. Contrà tamen accidit, quàm putâram. Etenim cùm rumor de meo discessu tota iam Vrbe peruulgatus esset, Conseruatores populi R. (is summus Magistratus est eorum qui hodiè populi suffragijs deferuntur) ad Pontificem accedunt, cùm præsentes etiam adessent ij ex Cardinalibus, quibus studiorum cura commissa est, remq́; ei exponunt: atq; ab eo supplices petunt, ne me abire patiatur: addunt multa de me, quæ malo te ex alijs cognoscere. Pontifex benignè eos audit: bono animo esse iubet: se, quod opus foret, imperaturum esse confirmat. Paucis pòst diebus, per Ludouicum Castaneum Rupipozæum Christianissimi Regis Oratorem, virum & claritate generis, & virtute, & eruditione præstantem, iubet mihi denuntiari ne abeam: sibi curæ fore, ne me, quòd auctoritati suæ paruissem, pœniteret. Respondi, nullam pecuniam mihi esse tanti, vt mihi quidquã placeret, quod Pontifici displiceret: & honorificum quidem mihi visum esse, quod à tanto Rege vocarer: sed multò honorificentius, quod & à Pontifice, & à ... Pontifice retinerer. Pontifex posteà epistolam ad me

me misit amantißimè scriptam, quæ ad stipendium quingentorum nummorum aureorum, quod iampridem capiebam, significabat se ducentos præterea addidisse. Eodem tempore Matthæus Contarellus Pontificis Datarius vir & eximia quadam integritate vitæ, & singulari Romanarum rerum intelligentia insignis, & mei, vt scis, amantißimus, certiorem me fecit, sibi à Pontifice mandatum esse, vt mihi quamprimùm adtribueret & adsignaret annuam trecentorum aureorum nummorum pensionem. Itaque Rex tam longinquus effecit testimonio & iudicio de me suo, vt sanctißimi Pontificis liberalitate ad veteres fortunulas meas accesserint annui quingenti aurei nummi. Sed & Cardinalis Estensis, simul atq; istinc rediit, amplo me atq; honorifico munere donauit: quod ego eo magis prædicare gestio, quòd ipse tacere me iußit. Parendum tamen est, ne dum gratus haberi volo, me illi non satis morigerum præbeam. Sed & ego scribendo defessus sum: & te suspicor, cùm hæc tam verbosè scripta legeris, fessum fore. Vale. ROMAE. Pridie Kalend. Maij. M. D. LXXVIII.

M. ANTONIVS MVRETVS IACOBO CVIACIO I. C. S. P. D.

LXVII.

BIENNIVM iam est, & eo amplius, Cuiaci V. C. cũ Lælius Vbaldinus, & Octauius Bandinus summo genere nati adolescentes, in Galliam se, studiorum

diorum caussa, auctore potissimùm atq; impulsore me, contulerunt. Nam cùm ex me ipsorum propinqui quæsyssent, quid eis potissimum faciendum esse, quaq; ratione ipsorum studijs optimè consuli posse censerem: auctor eis fui vt Lutetiam primùm irent, ibiq; se Græcarum literarum & Philosophiæ magistris recoquendos darent: deinde Ius ciuile, cuius studio incensi erant neq; vsquam hodie nisi in Gallia, neq; in Gallia, nisi à Cuiacio, rectè ac verè disciposse sperarent. Ita igitur fecêre: & quòd meo consilio paruerint sibi magis magisq; in dies gratulantur. Ego autem Cuiaci, ambitiosum fateor esse me: &, quod Thucidides ait, vnum hoc πάθος senij expers esse, verè ab eo dictum demum experior. Quare cuperem, eos qui mihi iam multum se debere agnoscunt, quòd indicauerim sibi iter ad fontem, debere etiam mihi, quod à te, mea caussa, libenter viderentur, exciperenturq; ea humanitate ac comitate, qua tu excipere omnes ingenuo ac liberali præditos ingenio soles. Sed vereor, ne mea iam sera commendatio sit: néue ipsi, qua sunt & morum & ingenij elegantia, ita te iam, hominem ὑπὸ τῶν τοιούτων ἀνάλωτον, cœperint, vt nouæ commendationi nullus supersit locus. Peto tamen à te, quantum me amas & puto me à te non vulgariter amari, vt, siue aliquid est, quod addi ad tuam erga eos beneuolentiam possit, id mea caussa adijcias siue ita iam eos amas, vt nulla fieri possit accessio, reperias ipse tamen, atq; excogites aliquid, quod commendatione mea adductus, eorum caussa fecisse videaris. Ego te, Cuiaci, eximiè amo: & quantum in me est, excito horum hominum ingenia ad euoluendos libros tuos, & ad cognoscendam do-

ctrinæ

ctrinæ tuæ præstantiam, te quoque æquum est aliquid mea caussa facere. Maius autem facere nihil potes, quàm si his duobus adolescentibus ostendas meam commendationẽ aliquid apud te valere. ROMAE. 7. Kal. Febr. M. D. LXXIX.

IOANNES CASELIVS M. ANTONIO MVRETO S. D.

LXVIII.

EGO verò quàm sum importunus? Toties te interpello: siue hoc facit tuus in me animus: siue mea de te persuasio: siue hominum tui sitis. Mihi enim quæuis harum caussa sufficit ad excusationem. Vt autem prætercam, quæ in nobis mutua esse lubens mihi persuadeo, nemo est vel modicum tinctus literis, quin & te magnifaciat, & si istuc proficiscatur, audire vocem tuam, vultum contemplari, & humanitatem experiri velit. Vides quid dicturus sim. Hi amici mei Ioannes Lubecius & Gallus Beccius Germani fama tui nominis permoti, & ipsi te salutare iam pridem in animum induxerant. Quod cùm mihi mirifice placere intelligerent, vt qui te iam penitus perspexissem: visi sunt à me epistolam hanc cupere, quam ipsis dedi breuem & incultam, vt vides. Hæc tamen munus suum obierit, si ipsis fores in sermones tuos patefecerit, quod haud dubiè siue illa etiam antequam huc legendo processeris, siue tua humanitas faciet. Si tamen hoc requiris præterea, cognosces viros & virtute præditos & literis probè excultos, & cùm omnium eruditorum, tum tui obseruantissimos. Qui cùm in ijs de-

prehendes, erunt tibi me quoq; tacente commendatissimi, cui commendationi si fiet quædam quoq; ex hisce literis accessio, multo magis & ipsos & me tibi obligabis. Vale Murete clarissime. FLORENTIA. Kal. Martijs. Anno M.D.LXVII.

ANDREAS DVDITIVS M. ANTONIO MVRETO V. C. S. P. D.

LXIX.

PVDET me ad te, virum eloquentissimum, scribere. Neq; tamen impetrare à meipso possum, vt nullas potius, quàm eius generis, cuiusmodi soleo exarare, literas ad te scribam. In quo tu, humanissime Murete, non quàm in scribendo sim infans, sed quàm studiosus, quàm tui cupidus, spectare debes, magnum me hercule beneuolentiæ cum verecundia fuit certamen. sed vicit tandem beneuolentia erga te mea, & ad scribendum me impulit. Neq; verò nullos stimulos addidit ingens illa, perspecta mihi & cognita superiore anno humanitas tua, cùm ego te officij caussa adirem, qua tu me hominem tibi ignotum ita obstrinxisti, vt quibus plus, quàm tibi, debere me sentiam, quàm paucissimos habeam. Admirabar equidem antea doctrinam, atq; incredibilem quandam in dicendo suauitatem tuam, ac summam in familiaritate, atque amicitia tua gloriam statuebam. Nunc verò, non id modò, sed ex quo die te cognoui, ita te amare cœpi, vt illis, quibus tua consuetudine frui datũ est, demum inui-

inuidiam, illos solos felices esse ducam. Atq; vtinam hac eadem & mihi felicitati frui liceret. Sed non licet, at quod licet facio, meumq; incredibile hoc tui fruendi desiderium leuo frequentissimis, & honorificentissimis de te, deq; excellenti tua doctrina sermonibus. Ex quo enim ego te die cœpi diligere, omne studiũ omnem orationem meam, qualiscunq; ea sit, ad laudẽ, & tui nominis gloriam contuli. Quod sanè non eò dico, quòd meis sermonibus, & prædicatione quidquam ad tuam famam putem accessisse, (neq; enim tam sum à ratione alienus, vt facibus solem illuminari posse credam) sed vt, quanti te faciam, quàm obseruem, quanta beneuolentia complectar, intelligas. Quod tibi persuasum esse ita cupio, vt nihil optem magis. Audio te habere paratos quosdam annotationum libros, quos in manus hominum emittas, quos quidem quales exspecto, futuros auguror, hoc est, omni doctrina eleganti refertos. Quid enim aliud à tali, tantoq; viro exspectari queat? Peto abs te, vt cuius generis id totum sit, ad me perscribas, &, quæ tua est humanitas, si quid iam est à Typographo descriptum, ad me mittas. Nam planè non fero desiderium legendi eius libri. Superioribus annis, cùm Lutetiæ Parisiorum, magna tua cum laude & omnium admiratione Philosophiam ita doceres, vt non minus sententiarum grauitatem, quàm verborum elegantiam, dicendiq; artificium homines admirarentur, audio te quiddam in quintum Aristotelis ἠθικῶν νικομαχείων librum scripsisse, quem ego librum iam ab aliquot annis legere discupio, pergratum igitur feceris, si etiam hunc mihi literis tuis adiunctum miseris. Vale mi optime, atque eruditissime Murete,

& meæ libertati ignosce, ac hominem tui studiosissimum, cupidissimumq; mutuo ama. PATAVIO. 6. Id. Maij. M.D.LIX.

PETRVS MORINVS M. ANTONIO MVRETO S. P. D.

LXX.

CVM Theologum Græcum prædicatione incitatus iste admirari cœpissem, isq; huc venisset, cum ego discipulo meo fortè operam darem, permolestè tuli, eam me conueniendi hominis doctissimi atq; humanissimi potestatem per imprudentiam amisisse. Et quo dolorem meum desideriumq; tanti viri lenirem, & aliquid earum literarum elicerem, quibus inprimis delector, scripsi ad eum, mandauiq; ei, cui literas dederam, vt studiosè percontaretur, vbinam esses, vt valeres, quid ageres. Is te ibi esse renunciauit, se veritum esse tecum loqui, & propter redeundi festinationem exspectare non potuisse, dum esset commodum. A te summo studio peto, mi Murete, vt de rebus, de literis, de consilijs tuis ad me scribas? Amiotumne conueneris, & quid ei gratum feceris de Plutarcho, de Victorino: hic si etiam in manibus, an iam diuulgarum consiliumne sit sacros & ecclesiasticos reliquos Scriptores studio & opera simili adiuuare, atq; Victorinum. Iam enim leuiores literæ, παιδιαὶ tibi sunt: σπουδὴ ἢ διαγωγὴ, sanctiores. Tu illa αὐτοσχεδιάζεις. Ad hæc verò matura iam ætate, animum studiumq; tuum consulisti.

sti. In quibus te iam arbitror, vt ait Theognis, τὰ μὲν μῶσαι, τὰ δὲ δακνῦσαι, ἄλλα δὲ ποιεῖν. *Velim item, teq́ id etiam atq; etiam oro, si quando erit otium, si quid homini amicißimo & obseruantißimo tui cogitationum tuarum impartiendum putas, perscribas ad me, quid de his miserrimis temporibus sentias, quibus* ἐκ τῶν νεωτερισμῶν, ἐκ τοῦ κινεῖν τὰ ἀκίνητα καὶ τὰ μὴ νῦν γε καὶ χθὲς ξῶντα, *in hanc perniciosißimam* στασιωτείαν *&* ἀναρχίαν *incidimus. Græcum Theologum meis verbis plurimùm iube saluere. Vale.* CANTILII. *A. D. 4. Kalend. Septembr.*

IDEM M. ANTONIO MVRETO VIRO OPTIMO AC DOCTISSIMO, ET HOMINI amicissimo S. P. D.

LXXI.

PROXIMAE *congreßionis nostræ grata iucundaq́; recordatio facit, vt sermonis vel non necessarij occasionem & facultatem etiam absens quæram. Atq; hoc vel singularis humanitas tua, vel nostra coniunctio, mutuaq́; beneuolentia patitur, vel requirit potius, vt nullo scribendi argumento, inter nos tamen per literas nonnunquam colloquamur. Tu quidem, quæ mihi epistolæ materia prope vna fuerat, vt res meas curæ tuæ bonitatiq́; committerem & commendarem, eam mihi singularibus tuis in me studijs, & eximia liberalitate præripuisti. Nam cùm antea semper rationibus meis per te consultum esse voluisti, tum nuper in*

hac prouincia, quam te potißimum auctore suscepi, sic dedisti operam, vt ea mihi quàm honestißima & quã fructuosißima esset, vt si de fratre laborares tuo (etsi me quidem fratris loco semper habuisti) nec diligentiùs à te, nec amantiùs agi potuerit. Quo in munere cùm non solùm rem meam, officium, famam agi viderem, sed etiam existimationem & gratiam tuam, effeci quantũ potui, vt id in me iudicij, te haud temerè contulisse homines existimare possent. Atq; in eo negotio, quod tuo hortatu susceperam, eò maiorem curã & diligentiam mihi adhibendam esse constitui, quòd in eo gerendo me intelligerem auctoritati & voluntati tuæ inseruire. In quo, vt coram tibi significaui, gratiam ab hominibus ineundam mihi duxi esse, τῷ κατὰ τὸν νέον Ὀδυσσέα, χεῖρα ἔχειν ἐργάτιν γλῶσσαν γὰρ ἀνεργὸν *modò in opere, reliquis tẽporib. cessationi suæ veniã speraui datum iri,* καὶ συγγνωμόνων ἀνθρώπων τεύξεσθαι: *quod vtinam ne me fefellerit, confido quidem certè. Hoc verò docendi officium cùm consilij & moniti tui memor studerem in honorem adducere, processit quidem: sed tamen hominibus valde repugnantibus. Itaq;* ἀποταγὴν *meditor. Tu, vt spero, conficies,* πᾶν δὲ τέλος ἐν τῷ ἔργων. *Ego te illud tuum honestißimum otium ad Ecclesiæ historiam literis tuis illustrandum conferre, iamq; tibi, quod de Basilio Magno Gregorius scripsit Theologus,* λόγους τὸ πάρεργον εἶναι, *mirabiliter lætor. Viuent scripta tua in æterna hominum memoria, & valebunt ad sanciendam & stabiliendam veterem perpetuamque Ecclesiæ disciplinam, & eos homines errore prauisq; opinionibus liberandos,* οἵτινες ὡς ὁ ἡμέτερος ἔφη ἀπόστολος, τοῖς ἰδίοις οὐχ ὁσίως ἐπὶ τὰ ἴδια χρῶνται, διὰ τῆς

σοφίας

σοφίας τοῦ διοῦ, τὸ θεῖον ἐκβάλλειν πειρώμενοι σέβας. Peto à te, vt Niceto, quas ad eum ſcribo literas, reddendas cures, eiuſq; voluntatem tibi quàm maximè ad me tuendum & augendum adiungas. Si quid tu ad me literarum, vt & opto & ſpero, quod ad Iulianum Granuccium Medicum miſeris, is ad me perferendum curaturum ſe eſt pollicitus. Vale. POLI. Poſtridie. Non. M.D.LXVII.

MORINVS EIDEM.

LXXII.

CVM exſpectarem, dum aliquod ſerium argumentum haberem ad te ſcribendi, literæ à Niceto venerunt comitatæ tuis, ibi ego agnita manu mihi chariſſima, teneri non potui, quin vel nulla materia, aliquid tamen exararem, & apud te, qui huiuſmodi negotium perbellè deuorare ſoles, περιαυτολογίᾳ ineptirem. Ex hoc, mi Murete, tam diuturno litterarũ mearũ ſilentio intelligere potuiſti, quàm otio & præter conſuetudinem nihil agendo langueſcerem, in qua tamen deſidia narro tibi quid mihi optatiſſimum & iucundiſſimum nec opinanti contigerit. AEdes hîc ſacra eſt D. Virgini dicata, eius ædis cuſtos & præſes, ſenex optimus ac religioſiſſimus, cœtum habet virorum ſumma nobilitate, & humanitate præditorum domi ſuæ, quæ diuina iũcta eſt. Quo ex numero cũ apud Archiepiſcopũ eſſet vir ſingulari virtute, doctrina, probitate, in eũq; ego caſu incidiſſẽ. Quid tu, inquit, in hac ſolitudine conſeneſcis? & ſimul me humaniſſimè inuitauit

tauit, vt secum apud eum, quem dixi, æditimum, si quando liberet, esse vellem. Ego eius studium & liberalitatem secutus paucis pòst diebus cùm me eò, quò vocarat, contulissem, hominem offendi cum illo sanctissimo sene Gregorij Theologi scripta studiosè legentem. Adiunxi me vel auditorē vel interpretandi adiutorem: utrumque perlibenter, dedi me vtrique: alterum etiam assiduè in Repub. versantem, & studiosum rhetoricorum Aristotelis, ac Demosthenis orationum, vt potui, adiuui. Hi etiam viri humanissimi & probissimi aliquid esse credunt, Gregorium nulla meditatione interpretari [illegible] librum tuum lectitando, detriueram: & Demosthenem explicari ab homine Manutij, Mureti talium virorum discipulo mirantur: vt mihi (fatendum est enim, præsertim apud te) paulò iam beatior esse videar, & hæc nostra studia non adeò contemnenda ducam. Nunc nobis Magnus ille frater Gregorij est in manibus, vt ab ambobus eruditione, sanctimonia, gloria, Germanis, communia & intelligendi & bene viuendi præcepta ducantur. Tantum est, cuius te participem fieri, & mea caussa lætari cupiebam. Ab Archiepiscopo quidem ita liberaliter, & à principio sum acceptus, & quotidie tractor, vt quid illustrissimo Cardinali Sirleto debeam, quid etiam vobis, qui me ei commendâstis non solùm scribendo, sed ne cogitando quidem assequi possim. Vtor inprimis familiaritate Vicarij: qui iurisdictionem exercens sibi demandatam & dijudicandis controuersijs operam nauans, mihi sæpissimè, negotiorum molestia pressus gratulatur, qui rationem cum musis humanioribus & sanctioribus literis habeam, dum ipse, litibus & turbis implicatus, horridas

*vidas interpretum Iuris chartas non sine stomacho peruolutat. A quibus etiam, si quando rogem vtendas, me deterret, nec à veterum Iurisconsultorum, quos sæpius ille in manus sumo, vsu discedere patitur, nec quicquam proficio, quod dicam consecuturum me, cùm illa degustâro, vt ipsi & Archiepiscopo in consilio esse possim: otium hoc tuear, & nôrim fortunas meas, qui politiorum & elegantiorum literarum studio incultus sordidusq; carui*rim. *Hoc idem ambo hi mei* συμφιλόλογοι *dictitant. Qui quidem se suaq; omnia liberaliter mihi detulerunt, & nisi meas copias viderent, vti cogerent suis, habent* συμμελετητῶν *rebus n[illegible] instructum, non sumptuosum, non grauem amicis: & tamen aliquid à se sumere voluerunt, qui hanc mediocritatem interea tueor. De epistolis, mi Murete, maximam habeo gratiam: ijs vtar, si opus erit, id est si Mediolanum proficiscar. Nondum enim quicquam certi consilij cepi, ac minimũ vnum me hic mensem etiam commoraturum puto. Vale. GENVAE. Post. Id. Ian. M. D. LXIX.*

HVB. GIPHANIVS M. ANTONIO MVRETO S. D.

LXXIII.

ETSI *de tua liberalitate atq; facilitate multa sæpe in Gallia Auratum, Fruterium, & Canterum prædicantes audiui, atq; adeò ipse viderem doctrinam tam egregiam singulari humanitate iunctam esse debere: nunquam tamen, qui meus est pudor, imperare*

mihi

mihi potui, vt nulla accepta occasione, mea sponte ad te mihi viam aditumq́; munirem. Nunc eam nactus percommodam, nihil prius habui, quàm vt studium in te meum, & quo ab ineunte ætate te ob scripta & magnas Dei in te collatas ingenij dotes, licet ignotus, colui, amorem literis ad te datis testarer. Nam Berzeuiczius iuuenis Hungarus, amicus meus, Roma nuper huc reuersus, cùm tuos de me, minimè licet idoneo, humanissimos sermones commemorâsset: facilè impulit, vt has ad te literas darem. Ego, mi doctissime Murete, non is sum, de quo tam præclarè sentire & existimare debeas. Dedi quidem semper operam, vt cum iurisprudentia nostra encyclia & humanitatis studia coniungerem: sed sentio & agnosco eam esse ingenij imbecillitatem, vt in vtroq; (quando ad Iuris scientiam Philosophiam necessariam esse non ignoras) satis mihi respondere votoq́; meo non possim. Et sunt tamen subsiciua quædam, quæ suauissimè illi humanitati non possum, quin adsignem. Hinc ea in Lucretium perpusilla, hinc & in Gellium quædam iam diu paramus: quanquam post tam malè acceptum Parisijs à Lambino Lucretium nostrum, aut me potius, haud scio an quicquam in eo genere nauare debeam. Mirificè tamē Gellium expolitum cuperem. Sperabam posse me hîc, quod in Gallia non potui, hîc integrum aliquod, idq́; peruetustum eius exemplum nancisci. Sed nihil dum reperire potui. Vtinā tu, hac in re nos iuuare velis. Nam quin possis, non dubito, in tanta librorum veterū, quos Romæ esse audio copia. Ad solos 7. priores libros vetustum, hoc est, in quo & diphthongi sint pleraq́; integræ, & græca, exemplum requiro. Nam reliquos ad

ve-

vetustißimum collatos & emendatos habeo. Ecce autẽ meam libertatem, ne dicam impudentiam, qui in primo familiaritatis, vt ita dicam, vestibulo & aditu onus etiã imponere tibi non sim veritus. Sed hoc tuæ humanitati partim vt tribuas, deinde & studijs communibus vt des, rogo. Neq; verò ignoras teneras etiam familiaritates, officijs vtrinq; maximè ali & augeri. Quod reliquum est, te oro, vt eorum loco numeroq; me esse velis ac patiaris, qui te & colere & obseruare ob singularem tuam eruditionem consueuerunt. Quibus ego rebus, etsi alijs facilè concedo, fide tamen, diligentia, summoq; in te studio ne minimum quidem cedere sum paratus. Vale & salue. Si quid rescribes, facilè poteris, ad ædes Legati Regij. Salutat te Alfonsus Delbenius, VENETIIS.

HVBERTVS GIPHANIVS EIDEM.

LXXIV.

NE me putes, clarißime Murete, vel obliuione tui, vel grauiore culpa tardiùs ad te rescribere, quem cùm aliàs & ante hac semper, tùm post litteras illas ad me tuas omnis liberalitatis plenißimas, amare & in oculis ferre soleo. Longinqua, mihi crede, peregrinatio culpam omnem sustinet. Domum igitur, hoc est, Venetias, tandẽ aliquando reuerso nihil prius mihi faciendum putaui, quàm vt humanißimis tuis litteris responderem. Quibus vt ὁμηρικῶς respondeam, scito illustrißimo Legato nostro gratißimam accidisse volun-

voluntatem illam tuam, qua munus aliquod illi ostendis. Quod si ille grauioribus rebus districtus, exigere non curauerit, ego tamen vrgere & flagitare pergam, ne tamen nostros sensus ignores, si fortè hoc tibi vtile ad eam rem futurum putas, multus est in Aristotele, eoq; inprimis delectatur, maximè Physiologo. Quod equidem sæpè miror, cæteroqui omnia tua illi pergrata esse & fore, tibi confirmo. De studio in acquirendo Gellij exemplari gratias tibi agam, cùm erit commodum, nunc quàm possum habeo maximam. Intellexi postea ab ijs qui Romæ superioribus mensibus Fuluium Vrsinum, de quo litteris meministi, salutârunt, habere illum Gellium satis antiquum, etsi non integrum: vidisse namq; se illum apud Fuluiũ mihi confirmarunt. Quare etiam atq; etiam à te peto & quæso, mi Murete, vt mihi librum illum ab Fuluio homine, vt audio, perfacili, tibiq; amicißimo ad paucos dies nobis impetres: eumq; commode compositum & inuolutum vel tabellario Veneto, aut amico notoq;, si qui certus occurret, des huc perferendum. Dabo operam, vt paucis pòst diebus ad te istuc referatur. Nam de fide mea ne dubites, tuam tibi prudentiam & constantiam testor, qui & apud quem virum agam, memineris, & ipse me in amicitiam iam susceperis. De fructu & vtilitatibus, quæ ex hoc scriptore, mea opera, exspectanda sint, etsi pudor multa polliceri me vetat, quædam tamen hîc apponam, ex quibus tu coniector hac in re solertißimus, coniecturam de reliquo capere poßis.

Libr. X. cap. XV. initio: item casus multiplices, legendum ex vetere libro puto, item castus multiplices.

Quid

Quid castus, apud Nonium & Festum. Minuebatur, in fine. Eodem cap. legendum cum strue atq; ferto, & mox arborem felicem, & quod in rica, ex veteri libro: etsi in vetere erat, INRITA, de rica Festus. & de ferto. Cap. XXI. Aelius illo. Legendum ex veteri codice, L. AElius Stilo, & mox. Quod extremum, inquit, dicebatur, dici nouissimum cœptum vulgo Cap. XXV. rumices, trifaces, de vtroque teli genere Festus Cap. XXIV. Sicut prislini & prislinè: legendum præfiscini & præfiscinè. Et mox. Sacerdotes populi Rom. cùm condicunt. Libr. XII. cap. I. Non partitionem solam, tanquam ille. Accipe quoque versus pulcherrimos Ennij lib. XII. cap. IV. ita emendatos ex libro vetere.

Hæce locutus vocat qui cùm benè sæpè libenter
Mensam sermonesq; suos, rerumq; suarum
Comiter impertit, magnam cùm lassus diei
Partem fuuisset de summis rebus gerundis
Consilio, endo foro lato, sanctoq; senatu,
Cui res audacter magnas paruasq; iocumq;
Eloqueret, & cuncta malus quæ & bona dicta
Euomeret, si qui vellet tutoq; locaret.
Quo cum multa volupia gaudia clamq; palamq;
Ingenium, cui nulla malum sententia suadet,
Vt faceret facinus leuis, haud malus, doctus, fidelis,
Suauis homo, facundus, suo contentus, beatus,
Scitus, secunda loquens in tempore, cōmodus verbū
Paucum, multa tenens antiqua sepulta vetustas
Quæ facit & mores veteresq; nouosq; tenentem
Multorum veterum leges, Diuûmq; hominumq;
Prudentem, qui dicta loquiue tacereue posset.

Et mox, L. AElium Stilonem. Et lib. XVI. cap. IX. versus Lucilij ita legendi ex veteri codice.

Illud opus durum, vt Setinum accessimus finem,
αἰγίλιποι montes, AEtnæ omnes asperi Athones.

Eiusdem modi complura adferre possem, adeoq; vellem, nisi illa iam nimia esse vererer. Videbis igitur humanissime Murete, an expoliendum mihi scriptorem illum putes hoc est, adiuuandum me in Fuluij libro impetrando. In Cæsare similem operam posui, quod ipsum pronuper in epistola ad lectorem Lucretio præfixa [illegible] testati. Verùm ab Lambino postea ita ver[illegible] &, quia à iure paulum temporis lociq; nobis, vt ita dicam, subciditur, omniaq; quàm accuratissimè sine librorum veterum copia expoliri nequeunt: tardiùs fortasse quàm debueram, certè, quàm putâram, Cæsarem tamen breui, Deo volente, daturus sum adiecta explanatione modica: gratum, vt spero, opus Celtis nostris, seu Transalpicis futurum: tua illa epistola (eò namq; redeundum est) mirificè recreatus atque adeò munitus aduersus furores illos Dionysiacos, quem iam audio libellum illum, qui vulgo AEmilius Probus, à me certissimis rationibus in Lucretium plurimis in locis Cornelius Nepos dicitur, de illustribus imperatoribus Græcis, explanationibus longissimis, vt solet, oneratum in lucem edidisse: in quo libello, si, quemadmodum in Cicerone, omnia illa quæ in collectaneis Lucretianis emendata proposui, sumpsit, sibiq; arrogauit: veniam mihi viros eruditos daturos spero, si, manu iniecta, illa, quæ mea legitimis documentis ostendero, asseram & vindicem, incusso plagiario pudore, quando aliud non licet. Vale, doctissime & huma-

humanißime Murete. Venetijs. Idib. August. M. D. LXIX.

HVBERTVS GIPHANIVS EIDEM.

LXXV.

*QVIA Tibure Romam te iam reuersum puto,
auctore etiam Thesserano nostro, qui tuam in
me singularem voluntatem prædicauit, tertium ad te
scribo de Gellio: teq́; etiam atque etiam [illegible] do-
ctißimo Fuluio librum illum auferas, quem vel ad pau-
cos dies huc mittas, vel quod commodius fortasse erit,
cum editione aliqua comparandum des, non totum,
sed id duntaxat quod in eo exẽplo reperietur ad VII.
primo libros eius scriptoris. Caue enim putes mi Mu-
rete, nullum scriptorem mendosiorem reperiri posse.
Ex posterioribus libris cùm poßim adferre loca innu-
merabilia, tum proximè quædam indicaui. Quo argu-
mento commotus, non dubito, quin priores simili malo
laborent, præsertim qui iam periculum & in his fece-
rim, adiutus nonnihil à labris quibusdam, sed minimè
vetustis. Verbi gratia libro primo cap. VII. expauidus-
que Demosthenes auertit iter: in veteri codice reperi
auertitur, hinc legendum fortasse auertit, inducto
iter, vt Plato in Phæd. καὶ ἅμα διακρύσας, μεταστρεφόμε-
νος ἀπῄει. & cap. XX. quales sunt fermè metæ trian-
gulæ quas, sic scilicet legendum, cap. XXVI. Conuertit
ad me, sic vetus liber. Et libro secundo cap. VIII. Sic in
actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, & capite*

I 2 septi-

septimo aut pro reo Catilina aliquo, aut Tibullo, aut P. Clodio. De Tibullo sæpè hic. Habeo emendationes aliquot in Epist. Cicer famil. quas Manutius (eum explanationes scribere, ex filio eius qui iam pridem hinc Asulæ abest, cognoui) si me mittere ad se volet, mittam quam primùm. sed tua fide & auctoritate. Nam Manutium etsi virum doctißimum esse scio, & filio Aldo sim vsus per quam familiariter, temerè tamen meis non nimis acutis emendatiunculis interpellare, ipse non ausim. Vale mi humanißime & doctißime Domine. VENETIIS VI. Kalend. Decembr. M.D.LXIX.

HVB. GIPHANIVS MVRETO S. P.

LXXVI.

MAGNAM *tibi gratiam habeo, Murete humanißime. qui laborem eum ipse ceperis, quo nemo id melius præstare poßit, teq; rogo, vt, quod facis, reliqua item describi'a vsq; ad libr. IX. quæ quidem reperies mittere velis. Valdè gaudebam de Tubulo libro secundo, capite septimo, ibi, Catilina aliquo aut Tubulo. Nam ex clarißimi Pinelli libro minimè tamen vetusto. in quo ita erat, aliquo aut cubant, aut iam pridem, Tubulo conieceram, quod an ad te præscripserim, dubito. Sambucus certè ad quem ea de re scripseram, nuper ita rescripsit. De Tubulo coniectura non displicet: cùm facilis sit lapsus de Tu in Bi. nam de Tubulo qui palam ob rem iudicandam, pecuniam*

acce-

accepisset, condemnato, viro improbissimo, Cicer. 2. de finibus. 3 de natura Deorum, & pro Sca ro meminit. In fragmentis orationis pro Scauro hæc Ciceronis verba: Si me hercule iudices pro L. Tubulo, dicerem, quem vnum ex omni memoria sceleratissimum & audacissimum fuisse accepimus, & cætera. Ea inquam verba huic loco inprimis consentiunt. Existimo in veteri codice vestro, cap. 1. lib. 1. desiderari Scio namque varietatem aliquam reperiri in aliis, atque adeò in primis versibus. In cap. XIII. lib. I. Scripsit ad magistrum ἀρχιτέκτονα molis Atheniensium. In veteri codice quodam vidi, ad magistratum Græcum more Atheniensium. Ex quibus verbis mendum odoratus, legendum putabam ad ἀρχιτέκτονα Atheniensium. Hoc igitur consideres velim Deinde an eodem libro cap. X X I I I I. pro Orchio traditus thesauro, non sit scriptum Orcino, & libro 2. capite X. Fauisse, duobus S S, an vno S. exaratum sit. De nomine scriptoris etsi ipse dubito. Nam ea quoque re in Lucretio infinitè illum voco scriptorem noctium Atticarum: tamen argumenta in vtramque partem quæ habeo proximis tibi perscribam. Nam Lambinus, qui paulo momento huc illuc impellitur, & in Ciceronem plerumque Agelium vocat, cur nunc ita clamet contra se quoque tu fortasse ignoras: ego nunc etiam tibi indicabo. Et quia vidisse te sentio, ponderosas illas explanationes in Corneliū Nepotem, sed AEmilium Probum deprehendimus nos, eum omnes nostras emendationes in eum scriptorem, quas de veteri codice quem habemus, desumptas. in Lucretiana collectanea conieceram, sibi sumpsisse omnes. Qua de re memini ad te scribere timidè. Sed ipse faciam vt com-

perias ita rem se habere si libebit conferre hæc loca ex collectaneis nostris, & commentario Lambini quæ hic notaui. Sunt hic eruditi viri, qui, recognita, fabulam egisse dicerent Lambinum: qui, vt alijs persuadeat, se non legisse nostra. Puteanum ὥσπερ θεόντινα ἀπὸ μηχανῆς adhibet, cùm modus vindice dignus occurrit. Excusatum me habebis, qua tua est humanitas, mi Murete, qui in rerum nostrarum vindicatione diligentior fortasse tibi videar: in quibus vsurpandis vir ille proprijs lapsis, machinas etiam adhibuerit, laudat te: quem ita tamen cœpit, sit scilicet, quem laudet, & cur, metuit, ne offendat solido. Valde laboro in prænomine Cornelij Nepotis inueniendo: Tu si potes, me explica. Vale mi doctissime & humanissime Domine. Salutem dixi clarissimo Oratori. Venetijs. Kalend. Ian. M.D.LXIX.

MVRETVS GIPHANIO S.

LXXVII.

TVM demùm non recusabo, quin te mihi aliquid debere fatearis, mi Giphani, cùm tua caussa laborem aliquem cepero. Quæ enim vsque huc à te oratus feci, non magis caussa tua feci quàm mea. Nihil est enim quod libentius faciam, cùm quid vacui temporis datur, quàm vt libros peruulgatos cum veteribus conferam. Nondum possum ad te mittere quod reliquum est, ijs occupationibus, quæ tibi quoque ipsi non ignotæ sunt, impeditus. Contuli loca, quæ notaueras: & admiratus

sum

suam hominis impudentiam: quam tamen in memetipso iampridem expertus eram. Non enim tantùm, cùm multa à me accepta pro suis publicasset, vltrò conquestus est, sua sibi à me subrepta esse, sed etiam (vide quæso te, inauditum improbitatis genus) cùm admonitus esset à me de locis quibusdam Horatianis, quos ita stulte interpretatus fuerat, vt omnibus eruditis debere ludibriũ videretur, non est veritus dicere ac scribere, eã ipsam sententiam, à qua ipse monitu meo discesserat, meam fuisse, meq; vt illius auctorem, exagitare iisdem illis argumentis, quæ à me acceperat. Quid eiusmodi homini facias, aut quid ad tam insignem impudẽtiam addi posse arbitrêre? Sed benè, quod non in me vnum eo modo iniurius fuit. Reperiet alios minùs iniuriæ patientes, quàm ego sum. Fortaßis ne ipse quidem tacitè hoc tulissem calidus iuuenta. Nunc vix credas, quàm mihi a toto illo controuersandi genere abhorreat animus. Tu quoq; si me audis, non nimis acriter eum insectabere. Vlciscentur hominem mores sui. Vale. Romæ. Id. Ian.

HVB. GIPHANIVS MVRETO S.

LXXVIII.

PAVLO *tardiùs rescribo, quod de auctoris nomine quæ requiris denuò mihi conquirenda fuerint. Quæ etsi olim Brugas ad Guidonẽ Laurinũ diligenter collecta perscripseram, cùm & ille de Garfania aliisq; id genus contentionibus monuisset: nunc tamen in schedis, quas huc mecũ attuli, reperire non potui. Petendi*

igitur hinc inde libri, quos ferè nullos hîc habeo. Sed de Lambino πσῦ τῆς ἀνειδείας, *in quem vt omnia pulchrè conueniant accipe & aliud eius stratagema. Cùm Lutetiæ Thyrsum non Lucretianum illum, sed suum in me quatere instituisset, (ego interim domi virgam tam pueriliter peccato minitabar) prima concione dixit cum Belgis omnibus familiaritatem sibi esse, me vnum sibi malè cupere: protulitq; duodecim ferè Belgarum nomina, qui tum ibi agerent studiorum caussa. Multi ex his admirati hanc publicam testationem & citationem, quòd illum ne salutâssent quidem vnquã, ne dum vterentur familiarißimè. Imò eo ipso tempore epigrammata in illum partim proscripsissent, ad me accurrerunt, & acumen Lambini, artesq; eius oratorias mihi exposuerunt. Mirantibus omnibus vnde eorum nomina collegisset, interuenit mox eius conuictor, Bruxellensis, qui scrupulum illum nobis exemit. Se namq; rogatum & coactum fuisse Lambino petenti domi ea aliquot Belgarum nomina dictare, caussæ ignarum. Atq; ita res in risum abijt. De Agellio quæ adferam, te rogo, vt accuratè perpendas: quæ si tibi probabuntur fac vt ratione aliqua adfirmes. Contuli igitur manuscriptos septem. Louanij Busl̄idianum antiquum satis sed minimè integrum, alterum Cuiacij, in quo decem libri posteriores, item bonum: tertium Mamianum clarißimi senatoris Henrici Mamij, eiusdem bonitatis ac magnitudinis, duo præterea erant Pinelliani, quos tamen, quia minimè essent vetusti non libuit totos conferre, vt neq; RHEDINGERI vnum, iuuenis nobilißimi Germani. Septimus quem Lutetia diligentißimè contuli, Danielis, amici cuiusdam*

vici,

mei aduocati Parisiensis erat, omnium longè pulcherrimus & antiquißimus: accedat huic, bonitate, ni fallor, proximus Fuluianus. In iis omnibus, vno, eoq; optimo, excepto in quo A. Gellij ter scriptum reperi: neque sæpius nomen in eo codice aderat: constanter vidi exaratum Agellij. Itaq; veterum codicum auctoritate sola vsitatam descriptionem mutare nolim. Nam tametsi omnes alij habent, Agellij, vnus tamen omnium antiquißimus habet A. Gellij. Rursus hic etsi iam vetustus est, vnus tamen habet A. Gellij: cùm reliqui oēs, ex quibus duo aut tres etiam benè vetusti, habeant Agelli. Hoc igitur ex vetustis codicibus argumentum in medio relinquendum censeo. Reliqua sunt duo, prius, meo quidem iudicio egregium, quod hic auctor nunquam adducatur (sæpè autem adducitur) Gellij nomine sed semper A. Gellij, vt quidem in vulgatis codicibus perscribitur. Ab Seruio in Vergilium, minimum ter adducitur, à B. Augustino vsurpatur quinquies, à Prisciano ter. Loca sunt, hæc Prisc. lib. V I. A. Gellius noctium Atticarum. I X. Historia ex libris Heraclidæ Pontici, & cætera & eodem libro: A. Gellius noctium Atticarum V I. Sole medio, inquit, & arido, & cætera, & lib. V I I. Vnde A. Gellius noctium Atticarum inscripsit. August. de ciuit. Dei, lib. I X. cap. I V. in libris quibus titulus est noctium Atticarum, scribit A. Gellius, vir elegantißimi eloquij, & multæ ac facundæ scientiæ, & cætera. Mox ibidem: Narrat A. Gellius, & cætera, postea quasi iuit A. Gellius à Philosopho, &c. in eo libro se legisse dicit A. Gellius. & cætera, & hæc vt potius non quidem commodius A Gellio, sed certè breuius, & cætera. Sic Augustinus in vno eodemq; capi-

 tulo,

tulo. Seruius in commentario Vergilij: ad illum versum libr. 5. Et me saeuus equis oriens adflârit anhelis: Haec autem (inquit) plenè exequitur & Cicero in Auguralibus, & A. Gellius in libris noctium Atticarum, & lib. VII. ibi. Et quos malifera despectent nomina, & caetera, & in Georgicis, ni fallor, semel.

Alterum est argumentum, quod illis omnibus in locis, in codicibus eorum scriptorum manu descriptis constanter exaratum vidi, Agellius & interdum Agerius. Contuli autem codices Prisciani sex manu scriptos, Seruij duos, Augustini vnum, omnes valdè antiquos, sed Augustinum illum antiquissimum. Possem & auctoritates doctorum quorundam hominum adferre, quibus haec probarem. Nam Lambinus, vt solet, paulo momento huc illuc impulsus, in edendo Cicerone Agellium probat: in Nepote detestatur. Accepi Gabrielem Faërnum Agellij quoque nomen probasse, commotũ maximè versiculo quodã antiqui nescio, cuius Grammatici, in quo haec vel similis fuerit clausula: vt doctus Agellius inquit. Tu si eum Grammaticum & versiculũ (Fuluius fortasse eum tibi subijciet, quem valdè familiarem Faërno audio fuisse) mihi indicaris: magnoperè hanc opinionem confirmaueris.

Agellij autem nomen Romae vsitatum fuisse (vt & Agerij de quo cùm alia in Pandectis loca, tum l qui Romae) Agerius de verbo. obligat. cùm ex inscriptione quadam antiqua, quam reperi in ijs, quas multas, & fortasse nimis multas, in paruum libellum suum de orthographia retulit Aldus iunior, & ex Statij Poetae matre, quam vocatam Agellinam scribunt, tum ex Prisciano, qui mihi nostrum auctorem αὐτίτυπως videtur.

tur. Sic igitur ille lib. IV. In ius deſinentia ſiue à nominibus, ſiue à verbis deriuata, ſeruanti ante ius, & cætera, vt ſeruus, ſerui Seruius: ſeruilis Seruilius: agellus agelli Agellius: ſilua Siluius: virgula Virgilius: & cætera. Nunc reſpondeamus obiectionibus, quas puto eſſe poſſe duas. Vna eſt, potuiſſe deprauari manu ſcripta contractione quadam faciliq́; lapſu, ſcripto Agellio, pro A. Gellio, vt in Carphania & alijs nonnullis accidit. Altera eſt, Romani hominis nullum fore prænomen, quod nouum ſit & inuſitatum. Prior nullam vim mihi videtur habere. Proferat enim quis nomen aliquod ſcriptoris noti, quod conſtanter & perpetuò ita cõtractum & deprauatum in plurimis locis reperiatur, quod certè nemo vnquam (aut valdè erro) facturus eſt. De prænomine, ea ætate mirum non ſit, qua certum eſt multa Romanorum propria inſtituta iam exoleuiſſe. Fortaſſe & prænomen & cognomen habuit hic noſter, quæ tamen interciderint, aut quæ ipſe auctor, Agellij nomine notior, prætermiſerit adſcribere. Paulli & Vlpiani & omnium ferè Iuris auctorũ prænomina, quis vnquam audiuit? Poſſem fortaſſe probabiliter, A. Agellium dicere appellatum, ſed coniecturis huiuſmodi non puto eſſe opus. Hæc ferè ſunt quæ de Agellio habeam, quæ, ſi probas, obſecro, ſi potes, adiuua, maximè illo Fauerni verſiculo: ſi minus probas, tamẽ vt verſiculũ illũ & tua perſcribas. Sed enim volumẽ vt habeas, teq́; ciuiliter laceſſã, cupio mihi explices, tuamq́; indices ſententiã, cur Vlpianus Ius à iuſtitia deducat. Ego quidẽ etymon hoc non grammaticũ, ſed philoſophicũ eſſe puto: Ius enim vt actionem ex habitu iuſtitiæ manare. Quæro etiã cur Iuri gentiũ Florentinus adſcribat vindictio-

dicationem in l. tertia: cùm & beluis ea si communis. Plura aliàs, iam satis. Vale mi doctissime Murete. V. Kalend. Febr. M. D. L X X.

IOANNES ZAMOSCIVS REGNI POLONIAE VICECANCELLARIVS BELZENSIS, KNISSYNENSIS, Zamchensis Capitaneus, &c. M. Antonio Mureto S.

LXXIX.

TVM ex constanti fama, tum ex scriptis tuis, quæ in lucem à te edita, manibus omnium, ob eorum elegantiam teruntur, cognoui quantus sis in litteris. Facilè igitur tua virtus me, etsi tanto locorum interuallo à te remotum, & eum, qui te nunquam viderim, in tui amorem trahere potuit. Cùm & ipse eas, licet earum ignarus, ac in vita ciuili occupatus, amem. Id tibi litteris hisce meis breuiter significare volui. Plenius verò per Generosum Ioannem Zamoscium Serenissimi Regis nostri Secretarium, qui istuc à Rege missus est. Cui tu fidem, in ijs, quæ tibi nomine meo nunciabit, adhibebis, & me tui amantem, redamabis. Vale, ex castris ad Gedanum, III. Kalend. Iulij. M. D. LXXVII.

* * *

SERE-

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI STEPHANO, DEI GRATIA POLONIAE REgi, &c. M. Antonius Muretus S. P. D.

LXXX.

NIHIL in vita aut optabilius, aut honorificentius mihi contingere potuit, Serenissime Rex, quàm vt homo neq; ingenio, neq; doctrina præter cæteros præstans, amplissima & honestissima conditione proposita, à Maiestate tua in Poloniam vocarer. Quò equidem venire cupiebam: non tam priuati commodi spe, quam mirifico quodam studio incensus videndi ac venerandi cominus eum principem, qui solus hodie confirmat vetus dictum, hominis sapientissimi, tùm demũ beatas ciuitates fore, cùm aut Philosophi regnarent, aut Reges philosopharentur. Sed id, cùm ita cuperem, vt nihil vnquam cupierim ardentius, cur efficere non potuerim, Regia Maiestas tua ex Ioanne Zamoscio Secretario suo intelliget. A qua supplex peto: vt ne propterea dedignetur me in suorum numerum adscribere: neq; iniquo animo ferat, me, dum viuam, quibuscunq; modis potero, & loquendo & scribendo, quantum Regiæ ipsius liberalitati debeam profiteri ac prædicare. Deus Opt. Max. Regiam Maiestatem tuam rebus omnibus florentissimam quàm diutissimè seruet. Romæ. Kal. Decemb. M.D.LXXVII.

M. AN-

M. ANTONIVS MVRETVS IOANNI ZAMOSCIO REGNI POLONIAE VICECANCELLARIO, BELzensi,Kniſſynenſi,Zamchenſi Capitaneo,&c. S. P. D.

LXXXI.

PRæter ſpem & opinionem meam accidit, vt cùm inter me & Ioannem Zamoſcium Sereniſſimi Regis Secretarium omnibus prope de rebus conueniſſet: iamq; ego me ad iter accingerem, atq; iſtic animo & cogitatione totus eſſem: ſubitò oſtenderit Gregorius Pontifex Maximus profectionem meam ſibi non placere: meq; per viros ſumma auctoritate præditos monendum curauerit, ne ex vrbe diſcederem: ſibi curæ fore, vt ne in vrbe deteriori conditione eſſem, quàm quæ mihi in Polonia deferretur. Quin etiam ad quingentorum aureorum nummorum ſtipendium, quod mihi iampridem conſtitutum erat, ſtatim ducentos adijci iuſſit, mandauitq; Datario ſuo, primo quoque tempore quoquo modo efficeret, vt aliunde mihi treceni aurei nummi quotannis penderentur. Ea re factum eſt, vt coactus ſim deponere conſilium quod ceperam veniendi ad vos: à quo, nec vnquam, ſi me alia vlla res quàm ſummi Pontificis voluntas atq; auctoritas abducere potuiſſet. Interea etiam tacente me, facilè omnes vident, quantum Sereniſſimo ac potentiſſimo Regi Stephano, quantum tibi, Zamoſci clariſſime, debeam. Vobis enim, niſi planè ingratus ſim, hanc tam luculentam

lentam fortunarum mearum accessionem acceptam feram necesse est. Quare dum viuam, me vtriq; tãtum debere fatear oportet, quantum ab homine deberi homini plurimùm potest. A te etiam atq; etiam peto mihi veniam à Sereniss:mo Rege impetres: tibiq; persuadeas, si vllum tempus vnquam eueniat, vt me vitam ipsam vel pro Maiestate ipsius, vel pro tua, clarissime Zamosci, dignitate in discrimen exponere oporteat, nemini me concessurum, qui id promptius aut maiori animo faciat. Vale. ROMAE. *Kalend. Decembr.* M. D. LXXVII.

IOANNES ZAMOSCIVS REGNI POLONIAE CANCELLARIVS BELZENSIS, KNISSYNENSIS, CAPItaneus, &c. M. Antonio Mureto S. P. D.

LXXXII.

NOSTRVM *tui studium tam bene cessisse tibi, vt scribis, tibi quidem gratulor, mihi gaudere non possum, qui te hîc careo, vbi & frui è propinquiore loco poterã tuis literis, & eas etiam ornare magis, vti quidem summoperè cupiebam. Sed hæc Deo cõmittamus, cui necessariò obtemperandum est. Tu vide, vt ad nos quàm sæpissimè scribas, & cùm quid habes, quod tuis ipsius oculis atque auribus dignissimum esse arbitrere, nos quoq; eo beare ne prætermittas. Rem nobis feceris gratissimam, & nostra amicitia dignissimam. Vale.*

Vale. Datum VARSOVIAE, *die 25. Mart. Anno Domini M.D.LXXVII. Scias te Regi nostro imprimis commendatum esse.*

MVRETVS GERARDO SVO S. P. D.

LXXXIII.

MIHI crede. irascerer TITIO *nostro, nisi vererer, ne ipse eandem rationem iniret placandi mei, quam inijt ab hinc biennium. Etenim, si nescis, cùm ego eum, nescio qua de caussa, subasperè appellassem, meq; illi iratum esse dixissem: renidens ille, faxo, inquit, istud verbum magno redemptum velis. Eo ipso die sub vesperam, cùm mihi iam parata cœnula esset, ecce tibi homo ad fores. Quid tu, inquam, hac? Tecum, inquit, vt cœnem, si fortè placare te possim* φιλίαν ἀμφὶ τράπεζαν. *Tu verò cœnare mecum potes, placare me neq; tam citò, neq; tam facilè potes. Inter cœnam, multa, vt solet festiuè narrare, multa vrbanè dicere: quæ omnia ego, non facilè quidem sed tamen, mihi imperans silentio audiebam, ita composito ad seueritatem vultu, vt ne illud quidem facerem, quod canes iratæ solent. Discessurus. Etiámne, inquit, iratus es? Multò, inquam, iratior, quàm prius. Postridie eadem hora, cùm, tanquam ad constitutum venisset, quærenti mihi. Quid tu huc denuo inuocatus?* Αὐτόματοι δ᾽ ἀγαθοὶ, *inquit ille. Itáne inquam salsis dictis & versiculis cœnam te quotidie nacturum putas? At ego, vt scires, hodie nō cœno. Rectè sanè, inquit, ego igitur, te spectante, bona tua comedam. Scio enim,*

quid

quid tibi in cœnam paratum sit. Fortè autem eo die amicus quidam ad me turdos & ficedulas aliquot miserat. Quarum cùm partem coqui, partem in crastinum seruari vellem, præteriens ipse, coquo meo, homini simplici ac credulo, apud quem valdè gratiosus est, persuaserat, vt omnes coqueret: alioqui enim fore vt corrumperentur. Ita mihi denuo hospes habendus fuit non multi tantùm ioci, sed multi etiam cibi. Vbi adsedimus, tam multa dixit, vt non cæteris tantùm domesticis, risu ilia distenderit, sed postremò mihi etiam ipsi, qui tristitiam simulare cupiebam risum inuitissimo excusserit. Facilè iam perspicere poterat, iram in se meam aut nullam fuisse: & ita erat: aut planè depositam esse: sed expediebat homini, putare me adhuc iratum sibi. Redit tertio: & quærenti, quid hoc negotij esset: Volo, inquit, parere veteri sententiæ. Οὐ χρὴ συμποσίοισι φίλων ἀπέχεσθαι ἑταίρων δηρόν. *Tum tu igitur, inquam, vnum me sodalem habes? Ego verò, inquit, te vnico, magis vnicum, neq; mihi vnquam bene est, nisi cùm & esse & comesse vnà tecum licet. An tibi igitur diu videris abfuisse, qui mecum & heri & nudiustertius cœnaueris? Quinimò, inquit, ita erga te affectus sum, vt Medus ille erga Cyrum* καὶ ὅσον σκαρδαμύττω χρόνον πάνυ πολύς μοι δοκεῖ εἶναι. *Abi, inquam, quò dignus es, cum istis tuis ineptijs, an te mihi pro ignoto verba dare postulas? Licuit dicere, licuit obiurgare: ipse tamen absterreri nunquam potuit, quin mecum cœnaret. Sublatis mensis. Quæso, inquam, amoto ludo, an hoc quotidie facturus es? Quotidie, inquit, donec te mihi planè placatum esse cognouero. At ego, inquam, potius iusiurandum [illegible]um rem*

arbitratu tuo dabo. Quid quaeris? Nisi irasci desiissem adhuc opinor eum σύνδαπνον quotidianum haberem. Itaq; quiduis iam perpeti possum potius, quàm vt istis irascar, qui se tam benè vindicare nôrunt. Extra locum, mi Gerarde, neq; Titio quisquam vir melior est, neq; officij plenior, neq; cuius aut sermo aut conuictus mihi dulcior sit: sed tamen interdum in me nimis sibi multa permittit. Nihil est in bibliotheca mea ita abstrusum ac reconditum, vt ei non pateat: omnia inspicit, omnia perscrutatur. Fuit etiam tempus, cùm, quicquid visum erat, etiam me inconsulto, auferebat, ac deinde referebat: sed id facere desijt, postquam me ægrè ferre animaduertit. Et tamen sic quoq;, absente me, peruolutat omnia, omnes forulos excutit, neq; si quid modo absolutum ac perpolitum est, sed rudia etiam si collibuit, & inchoata describit. Quis neget hoc nimium? ait Hispanus Poeta: sed sit satis, saltem ne me traduceret: sed, quod semper pollicetur, nunquam praestat, nugas meas legeret solus. Nunc, quia ita me amat vt mea omnia miretur, vos quoq; sibi esse huius erroris socios putat: & ea saepè vobis, vt admiranda, dilaudat, quae vos, sat scio, contemneretis. Mitto caetera. Hoc de graeca tragoedia quale est? Neq; enim vni tibi, vt putas, sed alijs compluribus amicis dixit, vidisse se apud me tragoediam quandam graecam admirabilem: cùm tamen ego latinè quidem duas tantùm adolescentulus tragoedias scripserim: de graeca tragoedia scribenda nunquam, ne per somnium quidem cogitârim. Non ea vis animo. Et tamen vix credas, quot mihi tragoedias ficta illa tragoedia concitârit: multis qui ex eo illud audierant, eius legendae potestatem sibi fieri postulan-

lantibus, mecumq́, quod id non facerem, expostulantibus. Narrabo tibi rem totam, vt tu porrò narrare alijs possis. Sumpseram haud ita pridem otiosus in manus Senecæ tragœdias, easq́, animi caussa euoluebam: ac fortè incideram in principium Troadum. Ita enim vocandam puto, quæ vulgò dicitur Troas. Libuit tentare, num quid græcè simile possem: & subitò quodam impetu ita exorsus sum:

Εἴ τις τυράννῳ θυμὸν ἐξαρθεὶς τύχῃ
φρένας γέγηθε τοὔρος, ἢ κομπάζεται,
Ἐς αἰεὶ θᾶον ταυτὸν ἐλπίσας μενεῖν,
Ἐμοί τε καὶ σοὶ δύσμορε Τροῖ ἐμβλέποι
Οὐ γὰρ ποτ' οἱ λέοι τὰ παρὰ τοῖς θνητοῖς σεμνὰ
Σκῆπτρον ἀπέδειξαν, ὡς πάντ' ἀσθενῆ,
Παίδων τ' ἄθυρμα, καὶ καπνοῦ σκιᾶς ὄναρ.
Φεῦ, φεῦ τὸ κλεινὸν ἔρεισμα τῆς πρὶν ὀλβίας
Ἀσιατικὸς γῆς, θεῶν πεπονημένον χεροὶ,
Ὡς ᾤχετο πολεμίῳ κατασκαφθὲν δορὶ,
Κεῖται τε φροῦδον οἷον ἐξ οἵου φανέν.

Vereor ne proijcias epistolam, si perrexero. Et tamen blandiente progressu, persecutus sum totam illā Hecubæ ῥῆσιν. In illud αὐτοσχεδίασμα *absente me, inciderat Titius & putans se reperisse, quod pueri in faba, audissime legere exorsus, superueniente me, destitit. Vix à me digressus erat, cùm, vt in quemcunq, amicorum inciderat, spargit, mirificum Poetam esse me: visam à se tragœdiam græcam meam,* δαιμόνιόν τι χρῆμα: *sed me non temerè quemlibet ad mea legenda admittere: Iouis, vt ait Horatius, auribus illa seruare. Paucis pòst diebus, vt quisque amicorum mihi obuius factus erat, ita omnes orare, obsecrare, obtestari vt sibi saltem inspiciēdæ præclaræ illius tragœdiæ facerē copiā. Cùm ego, qui vix iam illorū versuum meminerā, negarem*

vllam vnquam à me ſcriptam eſſe tragœdiam græcam, idq́ etiam iureiurando confirmarem, neque tamen aut hoc perſuadere poſſem, aut ab eis cognoſcere, quis eius fabulæ auctor fuiſſet, exſtitit tandem vnus, qui Titium nominaret. Audito hominis nomine, ſtatim ſuſpicatus ſum id quod res erat. Itaq́ cum quibuſdam eorum, ijs præcipuè, quos videbam iniquiore animo ferre, quod parum amicè agere me ſecum putarent, eos verſus oſtendiſſem, feci, vt tragœdia in mimum verteretur. Video tibi quoq́ illud mendaciolum aſperſum. Tu verò mi Gerarde, caue quidquam meorum eſſe arbitreris, quod ego non tecum libentiſſimè communicem. Quod ſi tanti eſſem, vt quidquam tale ſcripſiſſem, non te modò auditorem, monitorem, cenſorem admitterem, ſed alios operis inſpectores quàm poſſem plurimos corrogarem. Neque enim mihi cornea fibra eſt. Neque quiſquam vnquam qui bonos verſus aut feciſſet, aut feciſſe ſe putaret, occultos illos habere voluit. Ego de tua valetudine, de ſtudijs tuis, quid in iſto amœniſſimo ſeceſſu legas, quid ſcribas, cognoſcere diſcupio. Vale, & alumnum tuum præſtantiſſimum adoleſcentem Aſcanium Columnam, quando me ab eo amari ſcribis, meo nomine ſaluta. ROMAE. Prid. Id. Sextil. M. D. LXV.

***

M. ANTONIVS MVRETVS AVGVSTINO VALERIO EPISCOPO VERONENSI S. P. D.

LXXXIV.

SOLEO *libenter, quoties incidit occasio, de summis virtutibus tuis loqui, & commemorare in omni sermone eum vsum, qui mihi tecum olim Venetijs maximus ac suauissimus intercessit: cũ & ego te propter tãtam doctrinæ copiam, tantamq́ morum sanctitatem, quantam in homine adolescente nunquam viderem, colerem atq; adsectarer, & tu mecum, quæ tua est humanitas, tua omnia familiarissimè communicares.* Ex eo igitur plerique, *qui mecum versantur, in eam opinionem venerunt, vt putent me apud te aliquid posse: neq; ego, vt verum fatear, hanc ipsorum opinionem, aut refello, aut imminuo: confirmo potius, & quantum in me est, augeo: qui præclarè intelligam, quantoperè mihi pulchrum atq; honorificum sit, arbitrari quamplurimos me à te tali viro amari. Sæpè igitur multi, qui à te obtinere aliquid vellent, egêre mecum, vt ad te, sua caussa scriberem: quod tamen facere vsque adhuc nolui: quòd, quæ ipsi volebant, non erant eiusmodi, vt ea vel me à quoquam, vel à te quemquam petere debere arbitrarer. Nunc cùm ea se res obtulerit, in qua non modò clarissimi viri mihiq; amicissimi commodum, sed quod multò pluris est, existimatio tua quodammodò agitur, putaui me, nisi ad te, præsertim*

rogatus, scriberem, officio defuturum. Iam diu est cùm qui hîc Pauli Sadoleti Carpentoractensis Episcopi, viri præstantis planeque magno illo patruo digni, negotia gerunt, conqueruntur, non solui pensiones annuas, quarum alteram ipsi, alteram eius fratri patrueli Camillo ex Ecclesia tua prouentibus deberi adseuerant. Iamque hic tertius mensis est, cùm ad te super ea re, ipsorum rogatu, Hyppolitus Cardinalis Ferrariensis, cuius ego, vt scis, in familia sum, literas dedit. Cùm hoc omnibus qui te norunt, nouum atque incredibile videtur, dare te cuiquam caussam vllam de te querendi: tùm te nihil dum ad Cardinalis literas respondisse, non alij tantùm, sed & ipse miratur. Hic ego, te Valeri optime ac sapientissime non orabo: des operam, vt Sadoleto quamprimùm satisfiat: noui non integritatem modò sed & altitudinem animi tui longissimè remoti à sordibus, & præ honestate nihili cætera omnia facientis. Hoc tantùm petam, vt cùm ei satisfaciendum curaueris, quod te celeriter facturum non dubito, & certo mihi persuadeo per te non stetisse quo minus suo tempore factum sit, hoc igitur cùm feceris, vt significes Cardinali literas ipsius tantum apud te quantum debent ponderis habuisse. Vale. ROMAE Idibus Mart.

M. D. LXVIII.

(·.·)

M. ANTONIVS MVRETVS IOANNI ANTONIO ODISCALCO SVO S.

LXXXVI.

ETSI pro mutua inter nos voluntate tibi dubium esse non potest, quin tua omnia mihi chara ac iucunda sint, tamen mihi hoc affirmanti credas velim, literas tuas mihi etiam iucundiores fuisse, quàm tu existimare facilè possis. Nam & quod ego summo opere cupiebam, continebant λεπτομερέστατα *totam rationem itineris tui, & quæ istic vita, qui mores, quæ cùm cæterarum artium, tùm iuris docendi ratio, ita disertè ac luculenter explicabant, vt Vlixu Homerici narrationem Alcinoo, ac Pheacibus minus fuisse iucundam putem. Admiscueras etiam eis plurimum natiui illius leporis &* αὐτοφυοῦς *vrbanitatis, qua præsens sermones tuos condiebas, vt eas legens, tantum non spectare te, ac tecum confabulari viderer. Accessit ad voluptatem meam, quod patruus tuus V. C. qui eas mihi vsq; in Quirinalem, ibi enim nunc sumus, ipsemet attulit, ostendit mihi etiam eas, quas ad alterū patruum scripseras, quibus eadem prope quæ in meis, sed latinè expressa continebantur. Tum demùm agnoui quid te adduxisset, vt ad me populari sermone scriberes. Neq; enim illud te mouit, in quo iocaris Phormionis exemplum: sed id potius fecisti,* φιλοτιμούμενος παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῇ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἰδιώμασιν εὐεπείᾳ. *Quod artificium tuum cùm iam detectū esse videas: cer[illegible]o posthac ad me quoq; latinè, si videbitur, scribas. Qu[illegible]men ea*

lege à te peto, vt ne propterea minus crebras, aut minus longas literas des. Quiduis enim malo, quàm earum fructu carere. Gaudeo metum meum de ijs qui istic Ius ciuile profitentur vanum fuisse: & eos scriptores quos ego tibi dilaudare consueueram, etiam istic vigere. Felicius hac in parte tecum actum est, quam cum quibusdam alijs συμφοιτηταῖς tuis, qui, vt à me digressi sunt, inter illos συρφετώδεις ac βορβορώδεις, splendidarum ineptiarum magistros consenescunt. Ego, & tibi hoc nomine, vt debeo, gratulor, & cupidè tempus illud exspecto, cùm ad nos non illa inani δοκησισοφία, sed vera, ac solida Iurisprudentia instructissimus, reuertaris. Nondum audijsse te puto, me hîc Pandectas publicè interpretari, non sine aliqua molestia eorum qui nollent configi oculos cornicibus, & quæ iuuenes didicere, senes ridenda fateri. Equidem dabo studiosè operam, vt eripiam ex animis hominum stultissimam illam opinionem, nihil in Iure, aut sapienter cogitari posse, quod non ex illis lacunis hauriatur, aut eruditè dici, quod non insulsè ineleganterq; dicatur. Spero me his æstiuis mensibus, quibus res proferentur, in Tiburtino secessu aliquid noui edolaturum. Quidquid erit, si quid modò erit, sum enim mirificè Callipides, ad te mittetur. Interea amabis me, vt facis. Scis enim te id mutuò facere, & ad me quàm sæpissimè poteris, scribes. Vale. ROMAE.

3. Non. Ianuar. M. D.

LXVIII.

HIP.

HIPPOLYTVS CARDINALIS FERRARIENSIS ARCHIEPISCOPVS AVSCITANVS A. SORBINO Theologo S. P. D.

LXXXVI.

CVM allatum esset ad nos de doctrina & eruditione tibi in rebus sacris à Deo cōcessa, deq; studio quod à te perpetuò adhibetur in vera & Catholica relig.one defendenda.atq; in prauis opinionibus refellendis,ac labefactandis,libenter sanè fecimus,vt te potissimùm deligeremus,qui in Ecclesia nostra Auscitana Theologi locum ac gradum obtineres.Quod munus, hortamur te , vt magno animo suscipias, vtq; te cùm primùm poteris ad ipsam Auscorum ciuitatem conferas: vt animus noster de populo illo dies noctesq; sollicitus , aliqua ex parte in tua fide , ac diligentia conquiescat Multa nobis de te pollicemur, neq; diffidimus ea à te, Deo adiutore,præstitum iri. Laborum,ac vigiliarum , quas in populo illo docendo collocabis,vera quidem & solida præmia ab ipso Deo,cui seruies, exspectare te conuenit : sed ne nobis quidem vllo aut loco aut tempore ornandi tui voluntas defutura est. Hoc re ipsa verum esse comperies.Vale.

ROMAE. 6. Idib. Mart.

M. D. LXVIII.

PETRVS VICTORIVS LVDOVICO CASTANEO RVPIPOZAEO ORATORI REGIS CHRIstianissimi ad Gregorium P. M. S.

LXXXVII.

NOSTI maximè illustris, & omni liberali doctrina erudite Orator, quod literis proditum fuit à M. Cicerone de Themistocle sapiente ac forti viro, respondisse eum, cùm quidam illi pollicitus esset, se artem ei memoriæ traditurum, obliuisci se malle discere. Quæ sanè vox egregia est, & summo hoc homine digna: rectéq; fecisset, quicunq; literis mandâsset, ne prudentiæ plena sententia vetustate interiret. Laudo igitur Ciceronem, qui in illustri loco ipsam collocauit. Nam Plutarchus, qui vitam eius diligenter scripsit, in aliis pluribus eius ἀποφθέγμασιν hanc non commemorauit: non tamen, cùm de ipsa sæpè mecum accuratè cogitârim, probo declarationem ipsius, qui putauit hoc à Themistocle dictum esse, quòd hærebant in memoria quæcunq; audierat aut viderat. Etsi namque hoc præstare potuit, vt nouum illud artificium despiceret, cùm minimè ipso egeret, nihil tamen valebat ad acrem cupiditatem, sitimq; explendam, quæ in animo Themisticolis vigebat, eiiciendi inde, quòd cùm molestum erat, ac dolorem ingentem homini inurebat. Arbitror igitur (vt liberè, quod sentio, loquar) hoc summum illum virum significare voluisse, se valdè omni mortali obligatum futurum, qui rationem ipsi viamq; monstrâsset, qua penitus obliteraret cuncta,

quæ non sine dolore in memoria insiderent, præsertim cùm feratur Themistocles in adolescentia culpas non paruas admisisse, famamq; ipsius eo tempore, quasi ad metas hæserit, quod postea ipse quoq; confessus est: & simili ad rem declarandam satis accommodato, purgare conatus est. Et sanè existimo ego paucos mortales inueniri qui vacui penitus fuerint ab omni labe ac vitio in lubrica illa ætate, & cui voluptas corporis libidoque dominatur, quæ imperium suum durum atq; iniustum, exercet aliquando etiam in graues & moderatos viros. Cùm igitur mecum multum iam de hoc quæsiuerim, exspecto modò de ipso iudicium tuum: teque iudicem huius quæstionis statuo, quem ob exquisitam honestarum artium scientiam, magnumq; vsum rerum, spéro facilè cogniturum, an verum ego in hac re attigerim, siue contra lapsus opinione fuerim, valdeq; peccârim, qui temerè à tanti viri auctoritate discedere ausus sim. Vale. FLORENTIA. 6. Kal. Ian. M. D. LXXVIII.

LVDOVICVS CASTANAEVS RVPIPOZAEVS P. VICTORIO S. P. D.

LXXXVIII.

FONTES *quidem ipsi, quod dicitur, sitiunt, Victori, cùm tu, talis tantusq; vir in hoc genere literarum, de eo quod ipse statuisti, cuiusquam tibi sententiam præterea exquirendam putas. Sed si maximè aliquem quærebas, qui de tuo iudicio minicaret, ego*

tamen

tamen minimè omnium ad eam rem idoneus videri poteram: qui dicis tantum caussa, vt vos loquimini, hæc studia attingo: multisq́ ac grauibus curis impeditus exceptas tantum & subcisiuas horas eorum tractationi tribuo. Facilè itaq́ adducor, vt credam, te magis ornandi mei caussa fecisse, vt quæreres, quid mihi de tua Themistoclei dicti interpretationi videretur, quàm quod me valde bonum talium rerum existimatorem esse iudicares. Sed tamen, si mihi quoq́ in vestro eruditorum hominum senatu sententiæ dictio est, adsentior tibi, Victori, atq́ ita adsentior, nihil vt putem super hac re verius aut sapientius cogitari posse. Nam vt tu rectè ratiocinaris, si omnia in animo Themistocli, quæcunq́ aut audierat, aut viderat hærebant, poterat quidem despicere artem illam memoriæ, vt sibi minus necessariam: sed nihil erat caussæ, cur artem prætereà requireret obliuiscendi. At cùm gaudium, quod cupiebat è rebus suis præclarè gestis, contaminaretur recordatione eorum quæ adolescens libidinosè ac nequiter fecerat, non immeritò cupiebat, eorum obliuisci posse, vt illo gaudio liquido sinceroq́ frueretur. Habes igitur me adstipulatorem sententiæ tuæ: quod tu quanti facturus sis, nescio: ego ita demùm à te non omninò parui fieri putabo, si me, quod tuo cōmodo fiat, talibus epistolis sæpè prouocaris. Interea, mi Victori, si quid vides, quod ego hìc aut tua, aut tuorum caussa facere possim, fac vt sciam, atq́ hoc pro certo habeto, tua omnia maiori etiam studio, quàm mea, semper à me procuratum iri. Vale. ROMAE. 6. Non. Ianuar. M. D. LXXIX.

M. AN-

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. HERCVLI CIOFANO.

LXXXIX.

ITA crebra sunt tua erga me officia, vt ego, quia nihil adhuc caussa tua ex animi mei sententia efficere potui, quoties de te cogito, id quod facio sæpißimè, totus pudore suffundar. Sed tanta his temporibus in vrbe est ἀπορία conditionum, quæ quidem ex vsu tuo esse poßint, vt nunquam fuisse maiorem putem. Video hîc quotidie homines adolescentes optimo ingenio, amabilißimis moribus, mediocri vtriusq; earum linguarum, quæ in pretio sunt intelligentia, qui, cuius domi viuant reperire neminem possunt. Non defatiscar tamen experiri, eniti laborare, πάντα λίθον, vt Græci dicunt, κινῶν, donec aliquam rationem reperero, qua nobis vnà viuere liceat. Remitto ad te orationes, quæ mihi non magno vsui fuerunt. Liber est neq; antiquus, neq; descriptus ex vllo valdè antiquo, & negligentißimè scriptus. Ago tamen de eo tibi gratias sanè maximas. Priscianum, qui mihi incredibiliter gratus fuit, spero, aut potius video multò meliorem fore. Si frater Vincentij Stampæ eos ad me libros, de quibus scribis, mittere voluerit, obstringet me sibi memoria beneficij sempiterna. De Gellio, amabo te, da operam, vt noster sit. Sumptuum quidquid factum erit, statim tibi diligenter & cum fide curabitur. Sardum tuum, aut potius meū quoq; salutabis meo nomine diligenter. Velim, dum istic es, si qua ratione potes, græci sermonis saltem prima

ma elementa perdiscas. Ex labore non magno magnos fructus, si feceris, capies. Mi Ciofane optime & suauissimè etiam atq; etiam vale. XIV. Kal. April. M D. LXIX. Ex Vrbe. SARDVS ecquid litterarum à me acceperit scire cupio.

M. ANTONIVS MVRETVS M. ANTONIO CIOFANO S. P. D.

XC.

TV verò neq; mihi illiberalis visus es, neq; videri vnquam potes: neq; tantum apud me pondus habere debuit abiectissimorum hominum cupiditas, vt quidquam de te suspicatus sim alienum à moribus & natura tua. Munus quidem tuum mihi suprà quàm dici potest, gratum atq; acceptum fuit: partem autem illius interceptam fuisse antequam ad me peruenisset, ex tuis primùm litteris intellexi. Factum quidem ab eis est sordidè & illiberaliter, qui si quid à me eo nomine amplius pecuniæ postulâssent, dedissem non inuitus plus etiam, quàm quanti erat, quo ipsi me fraudârunt. Sed in ea re est quod tibi gratias agam, vt sanè ex animo facio, valdeq; cupio occasionē mihi aliquam obÿci declarandæ voluntatis erga te meæ. Ipsos propterea in iudicium vocari nolim: obiurgari modestè possunt: vt discant posthac, si possunt, esse fideliores. Ad Herculem fratrem tuum quod attinet, ego in eo amando vix tibi ipsi cedo. Itaq; curabo & adiuuabo quacunq; re potero, ipsius commoda, neq; committam, vt vllu à me mu-

nus hominis verè amici, aut ipse aut tu vllo aut loco aut tempore desiderare poßitis. Interea peto à te, vt amare me pergas, & tibi planè persuadeas te à me fraternè amari. Vale. X. Kal. Maij. Romæ M.D.LXX.

EIDEM.

XCI.

ET ad litteras tuas, & ad versus suauißimi adolescentis Iulij Roscij citiùs respondissem, si habuissem, per quem arbitrarer literas meas ad vos perlatum iri. Cepi tandē hoc consilium, vt eas mitterem ad amicum quendā, qui mea caussa eas perferret in seminarium ad Rosciū, à quo spero has quoq; tibi redditū iri. Eadem caussa est cur nihil rescribā ad literas Germani illius, quas tu à Manutio tibi datas ad me misisti. Scribit enim ad me Rostochio, cuius ego oppidi nomen nunquā antea audiueram, neq; vbi terrarū sit scio. Et alioqui, vt verū tibi fatear, nō admodū libenter scribo ad homines ignotos, præsertim ortos in ijs regionibus, vbi vulgò à recta & vera religione homines desciuerunt: vereor enim ne imprudens ad aliquē τῶν μεμιασμένων *literas dem: cum quibus ego nihil mihi esse aut familiaritatis aut cōmercij volo. Nec caussa quidē vlla est, cur hoc quidē tempore, præsertim occupatus, respondeā ad litteras fratris tui, quibus mihi gratias agit quod se Episcopo Sulmonensi cōmendandū curauerim. Ego semper, quæ ad te, quæq; ad illum pertinebunt, studiosißimè procurabo: neq; in tanta nostra coniunctione vllus vnquā gratiarū actioni futurus est locus. Ioannem tuum, si adhuc istic est, meis verbis salutes velim, eiq;*

adfir-

adfirmes, inualetudinem ipsius mihi summo dolori esse, qui si fortè animum induceret huc ad nos secedere, & nobiscum transigere hos æstiuos calores, fortasse perciperet eandem vtilitatem è salubritate cœli Tiburtini quam multi alij capiunt: à me certè exspectare posset ea omnia officia, quæ vetustissimæ inter nos amicitiæ & summis ipsius erga me beneficijs debentur. Salutabis etiam meo nomine optimum & eruditissimum hominem Fuluium Cardulū: eiq́; quod adductus mea commendatione rationibus tuis consulere conetur, ex me quoque gratias ages. Plura scriberem: sed auocor. Vale. XI. Kalend. Sextil. M. D. LXX.

EIDEM.

XCII.

GRATVLARE *mihi, Cæsar valet: cuius inualetudo tantum mihi mœrorem attulerat, quantum ego ipse nunquam credidissem. Mihi crede, non putabam eum tantoperè à me amari. Fuit ille quidem ita propinquus, vt Poetæ loquuntur, ἅδου πύλαις, vt iam iamq́; efflaturus animum videretur. Aliter Deo visum est qui maluit eo conseruato, quàm sublato sibi gratias agi. Potero nunc, antea enim non poteram ad fratrem tuum scribere, eiq́; vt decet, gratias egere, & de vasis quatuor quæ ad me misit sanè elegantibus & operis eximij, & de litteris amātissimè scriptis. Interea tu cùm ad eum scribes, significabis ei, munus mihi fuisse gratissimum: purgabisq́; me, quòd ad ipsum non statim scripserim. Nihil tunc aliud quàm de Cæsare cogitabam. Nunc quoq́; exspectandum est, dum hoc recens*

recens gaudium conquieuerit. Ita sumus homines: & dolore & gaudio æquè impedimur. Vale. Tibure. V. Id. Septemb. M. D. LXX.

M. ANTONIVS MVRETVS IVLIO ROSCIO S.

XCIII.

EX elegijs, quas à te nuper accepi, dici non potest, quantum ceperim voluptatis: non tantum quia me laudabant, et si ἥδιστον ἄκουσμα ὁ ἔπαινος*, sed quia id elegantiss:mè venustissimeq; faciebant. Omninò multa mihi Hercules noster de ingenio tuo, deq; præstantia in pangendis versibus dixerat: Sed tu eam opinionem, quam ego ex ipsius sermonibus de te conceperam, longè multumq; superâsti. Verè hoc tibi adfirmo, nullum à multis iam annis vidi æqualem tuum, quem tecum in hoc genere conferendum putem: neq; dubito, si perrexeris, quin possis aliquando inter optimos huius seculi Poëtas censeri, Insignemq; tuo capiti petere inde coronam, Vnde prius paucis velârint tempora musæ. Sin te, quod fore auguror, grauius aliquod studium, progrediente ætate, ab amœnitate poëmatum abduxerit, tamen te, mi Rosci optime & suauissime, hortor, ne Musas vnquam planè deseras, néue vnquam ita te addicas cuiquam illarum seuerioris, vt ita dicam, supercilij artium, vt non tibi identidem ex Musarum cantibus si nihil aliud, petendam certè grauiorum cogitationum alleuationem putes. Neq; te ho[illegible]cturum esse diffido.* Μοῦσαι γὰρ ὅσσοις ἴδον ὄμματι παῖδας, Ἄχρις ἐς πολιοὺς οὐκ ἀπεσείσαντο φίλους. *A me verò vt posthac*

omnia officia expectes, quæ à homine amicissimo expectari possunt, te etiam atq; etiam oro. Cùm istuc rediero, erit mihi gratissimum, si interdū ad me, quod modò permissu eorum fiat, apud quos educâris, ventites, meq; ac rebus omnibus meis æquè liberè vtaris ac tuis. Spero autem consuetudinem sermonesq; nostros ad istam ipsam laudem, ad quam adspiras, consequendam tibi non prorsus inutiles fore. Vale mi Rosci, tibique persuade, te à me planè in filij & quidem ὀψιγόνου loco amari. XI. Kal. Sextil. M. D. LXX. Litteras quas cum his accipies, peto vt Ciefano, cùm primùm poteris, reddendas cures.

EIDEM.

XCIV.

IN hac commutatione consilij de instituenda ratione studiorum tui, nihil me magis sollicitum habet, quam quod nescio, quos progressus in Græcis litteris, feceris. Quarum sine mediocri saltem cognitione caue putes ad vllam doctrinæ præstantiam perueniri. Eis si ita imbutus es, vt possis Aristotelem suapte lingua loquentem intelligere, eiusq; etiam interpretes Græcos sine cuiusquam interpretatione latina consulere, non inuitus patiar te ad studia Philosophiæ gradum facere, etsi, vt verum fatear, Demostheni, Thucydidi, Herodoto, Xenophonti, & huius generis scriptoribus, prætereaq; Poetis Græcis annum adhuc vnū dare maluissem. Volo equidem, quicquid ages, prosperè tibi ac feliciter euenire: sed tamen non committam, vt si absq; illo instrumento te ad Philosophiam contuleris, dicere

vnquam possis, Muretũ tibi eius consilij auctorẽ fuisse. Neq; hæc à me ita disputantur, quasi tibi in ijs literis, quæ humaniores dicuntur, consenescendum arbitrer. Longè semper ab ea sententia meus abfuit animus: sed tu & ea ætate es, vt properare non debeas: & eo ingenio, vt si firma ac solida doctrinæ fundamenta ieceris, ad summa omnia facilè peruenturus esse videaris. Nã quod ais, sine eloquentia multos ad summam amplitudinem peruenisse, sine sapientia neminẽ: verius dixisses & sine sapientia, & sine eloquentia, & sine vllo vero bono multos ea, quæ vulgò habentur amplissima, & olim consecutos esse, & quotidie consequi. De quibus constitueram hoc loco plurib. disserere: sed auocor. Tres enim hîc habemus Cardinales, Augustanũ, Varmiensem, Alciatum: qui mihi omne propè tempus eripiunt. Mi Rosci, ignosce occupationibus meis & vale. Tibure. III. Non. Octobr. M.D.LXX.

M. ANTONIVS MVRETVS HERCVLI CIOFANO SVLMONENSI S. P. D.

XCV.

ACCEPI *volumen orationum: de quo amo te, vt debeo, plurimùm, eò simul atq; vsus ero, remittam. Demere partem de solido die apud Horatiũ, sine vlla dubitatione est, meridiari, id est, ipso meridie horam vnam aut alterã dormire: quod qui faciunt, diẽ quodammodo frangunt, ac diuidunt, neq; eum vere ac solidũ &* ὁλόκληρον *esse patiuntur. Itaq; is q̃ demit partẽ de solido die, dicitur id facere, nũc viridi mem-*

bra sub arbuto stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ. Et hoc ipsum Varro alicubi vocat, diem diuidere. De verbo deducēdi, cur eo vim vllam significari putes, non sanè video. Cleopatra quidem neq; volens, neque inuita in triumpho ducta est. Ac non est tamen dubium neminem volentem θριαμβεύεσθαι. *Nemo enim volens vincitur, aut pœnas dat ei aduersus quem bellum gessit. Versus tui non insuaues sunt: & erit mihi gratum, si te, cùm licebit, in hoc quoq; genere exerceas. Vale. Romæ. IV. Id. Mart. M.D.LXXI.*

P. GILBERTVS MALLOCIVS

M. ANTONIO MVRETO V. C. S. D.

XCVI.

DVPLICITER *sum delectatus tuis literis, & quod me ad amicitiam applicare, propiusq; adiungere cupientem, tam humaniter, tamq; beneuolè exceperis, & quod Francisci Flehardi Episcopi nostri caussam ita sis amplexus: vt in ea iuuanda, & consilio tuo promouenda, non mediocrem naturæ tuæ bonitatem, & humanitatem expresseris. Qua quidem de re, non solùm apud me, qui tibi multa debere cupio: sed apud illum quoq; suosq; omnes, summam, mirificamq; gratiam iniisti. Ille igitur te admonente & hortante maximè sacris initiatus, in numerosq; relatus est, vt quæ antea rebus absolutè perficiundis difficultas opponebatur, nunc penitus sublata, ereptaq; videatur. Adeò vt ex postrema literarum tuarum parte, in spem certam*

tam venerimus: totam negotij istius explicandi rationem perfacilem iam fore atq; expeditam. Quod totũ prudentissimis tuis consilijs, amantissimisq; admonitionibus acceptum ferre volumus. Episcopum itaq; nostrum rursus tibi commendare, necesse non habeo: commendo tamen: hoc enim ad officium meum adeò pertinere arbitror, vt nunquam nisi re perfecta, & absoluta de illa, & laborare, & sollicitus esse desinere neq; possim, neq; debeam. Te verò vehementer oramus, obtestamurq;, vt quemadmodum præclarè initia posuisti: ita in eadem voluntate perseueres. Quod de te, & speramus, & sanè confidimus. De turbulento rerum nostrarum statu, nolo quicquam ad te scribere. Neq; enim id ego præstare possum sine mœrore, neq; tu sine summo doloris sensu intelligere posses. Sanius est igitur res nostras silentio inuoluere & obtegere: quæ aliud nihil sunt, quàm bella infanda, neces, incendia, furta, rapinæ, vt vno versu complectar omnia. Nolo enim tibi esse molestus in recensendis particulatim nostris miserijs. Tametsi non dubitem, te patriæ quoque calamitatibus etiam longè dissitum, non mediocriter affici & commoueri. Neq; enim solus Vlysses amans est patriæ. Ad rem nunc redeo: Ego certè, Murete, vir clarissime, nisi pro illo tuo tam propenso, ad me amandum, complectendumq; studio, proq; illa, quam de me habes, opinione, tibi perpetuò deuinctus, obstrictusq; permaneam: ingratus planè sim, meq; dissimillimus. Quod nulla neq; dies, nec anni efficere poterunt consequentes. Extremum illud erit vt Drachium ad nos re peracta, lætum contentumq; quamprimùm dimittas. Vale. Gratianopoli. XII. Kal. Octob. M. D. LXX.

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. SINIBALDO ANTONINO SVO.

XCVII.

IN summis occupationibus meis, Sinibalde Antonine, quæ me respirare vix sinunt, legi tamen Dialogum tuum, & voluptatem longè maximam ex eius lectione percepi. Delectârunt me argumenta, & ingeniosè excogitata, & densa, & viuo, (vt ita dicam) ac spiranti orationis genere expressa. Itaq; vt Pythagorã aiunt, è modulo pedis, quanta corporis mole fuisset Hercules, iudicasse: sic & ego ex hoc breui commentariolo facilè de tui ingenij magnitudine, ac præstantia iudicaui. Amor autem erga me tuus, quem planè singularem omni ex parte declaras, noli quærere, quantoperè mihi gratus ac iucundus fuerit. Neq; enim vllum vnquam mihi maiorem fructum vigiliarum, ac laborum meorum proposui, quàm vt à tui similibus amarer. Quare etsi non agnosco eas laudes, quas tu ἀυτῷ τῷ θυλακῳ, *vt aiunt, in me congeris: summè tamen amo istum amorem, qui tibi homini tam acuto, ac perspicaci tenebras offuderit, eaq; de me sentire, ac prædicare coegerit, quæ ne tu quidem quanquam disertus es, alij cuiquam facilè persuadere posses. Dialogum edas, censeo: nolo enim ita modestus videri, vt gloriæ tuæ mea modestia obstet. Auctor enim tibi sum, vt alta meditere, ac procudas: neq; reformides obtrectatorum voculas, quæ in proscænium prodeunti nonnihil fortassis molestæ futuræ sunt: vbi tibi semel ipse audien-*

tiam

tiam feceris, conticescent. Vale. Romæ. Idib. Decemb. M. D. LXXVIII.

M. ANTONIVS MVRETVS FRANCISCO BENTIO, E SOCIETATE IESV, S. D.

XCVIII.

QVOD non difficilè modò factu, sed propè incredibile suapte sponte videri potest, id mihi tecum vsu venit, Francisce Benci: vt inter homines summa se caritate deuinctos, intercedat tamen propè quotidiana contentio: dum & tu, & alienorum officiorum benignissimus æstimator, summa quædam mihi debere te prædicas: & ego contra tantum mihi à te tributum esse profiteor, vt omnis mihi spes planè præcisa sit tecum vnquam paria faciendi. Nam si rationes putandæ, & ad calculum res vocanda sit: quid à te mihi aliud ferri potest, quàm quod multos abhinc annos efflorescentem ingenij tui vim admiratus, ducem me tibi ad eas artes præbui, in quibus, postea Dei ope, & industria tua fretus, eos progressus fecisti, vt in te iampridem & eximia dicendi vis, & minimè vulgaris eruditio, vno omnium ore celebretur? Cuius qualiscunq; officij erga te mei abundè mihi magnam gratiã percipere videor, cùm qui ad te audiendum confluunt, ad Mureti auditorem atque alumnum ire se prædicant, eaq; in te viua ac spirantia agnoscunt, quorum in me olim vmbra fortassis aliqua ac simulachrum fuit. At ego, nisi prorsus ingratum haberi me velim, quæ quantaq; tibi à me

deberi agnoſcam, neceſſe eſt? Tu me primus, tanto adoleſcentior tanto ſeniorem, humana contemnere, & pleno gradu ad diuina properare docuiſti: cùm in ipſo vernantis ætatis flore poſthabitis voluptatibus, ambitione depoſita, reiectis aliis omnibus curis, in iſtam te ſanctiſsimam & orbi terrarum fructuoſiſsimam hominum cultui diuino mancipatorum ſodalitatem contuliſti: cùm in ſuſcepto ſemel conſilio tam conſtanter perſtitiſti: neq; ceſsiſti illorum vocibus, qui cùm in collegiis veſtris educati eſſent, & illic didiciſſent iſtuc neſcio quid quod iactant litterarum, à quo ipſo ordine flagitiosè deſciuerant, in eum ne nomen dares abſterrere te conabantur. In quem tu ſemel admiſſus, ita vitam inſtituiſti, vt facilè declaraueris, non illum cæcum quendam, vt ipſi mentiebantur, ac temerarium impetum, ſed diuini numinis inſtinctum atq; afflatum fuiſſe: &, vt ad ea redeam, quæ ad me propriè pertinent, nunquam ex illo conſiliis, præceptis, cohortationibus iuuare me, & faces ac ſtimulos animo meo ad pietatem ſubdere deſtitiſti. Meritò itaque ita & amo, & vt patrem filius, & vt filium pater: his enim nos, quæ maxima ſunt, caritatis vinculis bonitas diuina copulauit. Quare quod & in cæteris rebus, quoad potero, ſedulo faciam, libenter his paucis diebus obſecutus ſum ſtudio tuo, & qui pridem conatus eſſem ſecundum Rhetoricorùm Ariſtotelis librum latinè reddere, quanquam hoc tempore & multis, vt nôſti, occupationibus obrutus, & moleſto ac difficili pedum morbo octauum iam menſem impeditus, in tuam tamen gratiam, etiam primum addidi. Tertium, vt ſæpè ex me audiſti, latinè reddi poſſe vix puto. Sed ſi quid vnquã mihi

mihi vacui temporis dabitur, quod optare magis quàm ſperare poſſum, non ego quidem illum interpretabor: ſed Ariſtotelea præcepta, quæ eo continentur, meo more tractare, & latinis exemplis illuſtrare conabor. In his autem quos nunc ad te mitto, quosq́; amoris erga te mei monumentum eſſe cupio, facilè proſpicio fore, vt multi multa mirentur, partim longè aliter à me accepta, quàm ab alijs, partim etiam à vulgata Græcorum librorum editione diſcrepantia. Qui hoc velim cogitent, neq; cauſſã mihi vllã fuiſſe ſuſcipiendi noui laboris, ſi nulla in re diſſenſiſſem à cæteris: & ipſos inter ſe Græcos libros ita variare, vt à multis diſcedere neceſſe ſit, quicunq; vnum ſequi velit. Spero autem me breui breues quaſdam notas in hos libros editurum, ex quibus, quid in eis aut præſtiterim, aut præſtare voluerim, curq́; locis aliquot, non ab alijs modò, ſed ab ipſo quoq; eruditorum Coriphæo Petro Victorio, cui debetur, quidquid fructus hac ætate ex horum librorum lectione percipitur, diſſentire auſus ſim, commodius intelligatur. Romæ. Id. Febr. M.D.LXXXV.

M. ANTONIVS MVRETVS IACOBO PONTANO, è SOCIETATE IESV S. D.

XCIX.

QVOD *ad te ſcribendi principium capiam, neſcio, ita me pudet tam diu in ære tuo fuiſſe, & humaniſsimè ſcriptis à te litteris nihil adhuc reſpondiſſe. Sed magna mihi ſpes eſt in facilitate & comi-*

tate tua, daturum te non grauatè veniam occupationibus meis, quæ me ita vndiq; districtum tenent, vt erga plerosq; amicos parum officiosum videri cogant. Magnam etiam metus partem mihi demit Franciscus Bencius, qui mihi omni adseueratione confirmat, ita te cupidum esse litterarum mearum, vt quidquid à me mittetur, in solutum accepturus sis. Quod ego te, vt facias, Pontane optime, vehementer oro: idq; ea lege, vt me posthac, iam enim, vt spero liberior ac solutior futurus sum, copiosius tibi satisfacturum esse pollicear. Interea, quoniã Δῶρα, vt ille ait, θεοὺς πείθει, mitto ad te, quo te facilius placem, λογάριον quoddam meum, & versus nescio, quos illustratos notis cuiusdam familiaris mei. Hoc munusculum qualecunq; est, peto à te, vt boni consulas, meq; quanquam immerentem amare pergas. Vale. Romæ. Id. Iulij. M.D.LXXXIV.

EIDEM.
C.

CVR & tam rarus, & tam breuis in scribendo sim, puto te ex Bencij nostri litteris cognouisse: cui cùm promisissem heri me hac nocte aliquid ad te scripturum: ita postea sum totam propè noctem acerbißimo sinistri pedis dolore vexatus, vt neq; de legendo, neq; de scribendo cogitare potuerim. Nunc albescente cœlo, cùm paulùm se remiserit dolor, cuperem quidẽ scribere: sed quod scribã hoc quidẽ tẽpore nihil habeo, nisi te à me mirabiliter amari, quod tibi, etiam tacente me, dubium non esse arbitror. Vtinam quidem esset aliquid, in quo id tibi re ac factis testari possem: sed

sed quando aliter non licet, curabo, vbi quid scriptorũ meorum edetur, vt ad te quamprimùm perferatur. Etsi hoc ipsum nõ video, cur aut tibi, aut cuiquã valdè gratum esse debeat: quid enim tale in scriptis meis inest, vt satius sit vel nihil agere, quàm eis legendis operam perdere? Obsequamur igitur studio vestro: ne dum arrogantiæ crimen effugere conor, hoc ipso in id incidam, si iudicium meum iudicio vestro anteponere voluero. Quid iam? quid scribam aliud? etiam vt & tu, & quos istic habere diceris tui erga me amoris socios, nunc miserum senem precibus vestris Deo commendetis, atq; ab eo petatis, vt qui tot annis in vitiorum sordibus vixi, beneficio ipsius, hac saltem extrema ætate aliquid efficere & edolare possim, quod & ad gloriam ipsius, & posterorum vtilitatem pertineat. Vale. Pontane mi, vale & me ama. Romæ XVI. Kalend. Ian. M. D. LXXXIV.

M. AN.

M. ANTONII MVRETI PRESBYTERI, I. C. ET CIVIS ROM.

EPISTOLARVM ET PRAEfationum Liber Secundus, qui recens nunc adiungitur.

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. Iusto Lipsio suo.

EPISTOLA I.

NIHIL est aut te amabilius, aut litteris tuis dulcius, ad quas ego nudius tertius acceptas statim respondissem, si aut fuisset plus otij, aut statim respondere tua interfuisset. Cùm & essem paulò, quàm soleo, occupatior & in vnius diei mora nihil esse incommodi viderem, indulsi naturæ meæ, qui perspectam haberem facilitatem tuã. Desiderio tibi esse mutuam consuetudinem nostram: si vis me apertè ac simpliciter loqui, vt mea consuetudo fert, & vt nostra summa coniunctio postulat, gaudeo: quodq; ipsi mihi admirabile videtur, ex molestia ipsa tua voluptatem capio. Nam neq; tu, nisi me valdè amares, tam iniquo animo ferres absentiam meam, & mihi nihil iucundius est, quàm à te valdè amari. I nunc &

dicito

dicito verum esse illud Euripideum ἰσοκοινὸν ἀλγεῖν: *cùm duorum qui certè inter se amicissimi sunt, videas, vni alterius ægritudinem esse iucundam. Caue tamen putes, minus à me sermones tuos requiri, quā à te meos. Hic enim etsi adfluimus omnib. delicijs, planeq́; Phæacum vitam viuimus, vbi.*

---εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα,
Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,
Ἥμενοι ἑξείης πὰρ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
Σίτου καὶ κρειῶν, *nemo tamen est qui ijsdem, quibus nos studijs delectetur: vt iam verear, cùm istuc rediero tamdiu à Musis & à literis omnibus peregrinatus, ne quis vestrum, quibus adsiduè in libris versari licet, mihi illud occinat,* Ἐκβαρβάρωσαι χρόνιος ὢν ἐν βαρβάροις. *At tu mi Lipsi, si me audis hominem si non valdè prudentem, certè quidem insigniter amantem tui, obdura, & noli tam citò de Roma relinquenda cogitare. Mihi crede, Iste tibi quondam lætitiam feret labos. Conuentum esse à te Manutium meum gaudeo, & talem repertum, qualem ego tibi eum sæpè descripseram. Hoc tibi liquidò confirmare possum, eum virum bonum esse* φιλόφιλον *& studiosissimum benefaciendi quamplurimis. Quare auctor tibi sum, vt te, quantum potes, insinues in illius consuetudinem. Cogitabam de eodem oleo & opera ad Plautum nostrum scribere: sed aliò vocor. Interea salutabis eum meo nomine, &, vt cæpisti, reddes quotidie tua consuetudine doctiorem.*

Cras ad eum scribam. Bene vale mi suauissime Lipsi. TIBVRE. 12. Kal. Septemb.

M. D. LXIX.

M. AN-

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. IVSTO LIPSIO SVO.

II.

NEQVE enim puto aut maleuolorum rumusculos, aut tenues quasdam & obscuras suspiciones tantum potuisse, vt meus esse desieris: cùm ego planè sim tuus. Quod inter amantes solet, Zelotypia me quædam incesserat, quòd alios quosdam, de quibus inter nos ridere interdum & iocari solebamus, & qui certè te, cùm hîc esses, non ex æquo me amabant: si verum audire vis, ne nunc quidem amant, qui ex eis superstites sunt: eos igitur subiniquo animo ferebam à te & sæpius & honorificentius quàm me, præ quo illos contemnere solebas, nominari, sed missa hæc faciamus. Electorum tuorum γεῦμα mirificè mihi placuit. Cætera expecto, & cùm saturnalia, tum multo etiam magis de vita ac scriptis Senecæ: quem vt accepero, in eodem te genere, vt potero, remunerabor. Illis quæ ais in vndecimo meo aliorsum ab iniquis capi posse, medêre, vt vis. Sin fortasse integrum non est, omitte sanè istam curam. Ego ante tres aut summum quatuor menses efficiam, ne quis aut de voluntate mea erga te, aut de iudicio dubitare possit. Ni fecero, tum tu sanè de me, vt de homine parùm bonæ fidei, conqueritor. Amemus inter nos, mi Lipsi, eò constantiùs, vt vrantur ac ringantur isti, qui amicos esse nos nollent. Quæso de tuarum omnium rerum statu, fac me, cùm primùm poteris, certiorem. Vale mi Lipsi: cuius ego nunc suauissimum os intueri mihi videor. 6. Idus Febr. ROMAE.

Literas

Literas tuas Kalendis ipsis Februarij accepi: ne me tardiorem fuisse in rescribendo putes, neq; antea fuit tabellariorum copia.

M. ANTONIO MVRETO S. D. IVSTVS LIPSIVS.

III.

CAVSSA mihi scribendi nata ex tuis ad Plantinum literis: quas cum gaudio vidi, cum motu animi legi. Vel in manu tua conspecta lætabar: quanto magis in hoc animo, & tam insigni testimonio amoris? quem si à quoquam mortalium, à te certè volo. Ita adolescens iudicaui, ita nunc, consensum quendam esse conspirantis iudicij nostri & naturæ, qui ad coniunctionem, quæso te, valeat, non ad æmulationem, aut, quod pudet me dicere, simultatem. Et fuêre tamen improbi homines, qui id sperarent: à quibus alia quædā ad me delata, olim nō nego: sed vana, falsa, vt nunc video, & quibus caput, homines non professi solùm, sed vtriq; nostrûm infesti. Ea, per communes Deos, deasq; obliteremus mi Amice: & beneficijs inter nos certemus, non querelis. Electorum librum iam nunc vulgaui: paro Saturnalium sermonū, & de vita ac scriptis Annæi Senecæ, quem nec inuitus ad te miserim, quasi vadē amicitiæ coeuntis & sanescentis. Etsi quid in ea ægrum? nec aliud peccatum vtrinque, quàm cessatione, & amicitiæ, vt sic dicam, inusu. Quod ipsum emendemus. Viximus amicißimè vnâ, viuāmus porrò, & moriamur. En ego ille, cuius ingenium & os coràm pro-

probasti: nec amorem absentis requires profectò aut fidem. Te vt eundem sperem, faciunt paucula, sed impressa & signata epistolæ tuæ verba: quæ ruminor identidem & examino, vt solent amantes. Vale. LVGDVNI in Batauis, ad magnum & sine terminis mare. 3. Kal. Decemb. M.D.LXXI.

M. ANTONIVS MVRETVS HIERON. MERCVRIALI S. P. D.

IV.

CVM tuæ literæ ad vrbem allatæ sunt, Tibur iam omnes, vt nos quotannis facere solere scis, secesseramus, eò illas accepi biduo, aut triduo serius: Tibure autem, neque Hippocratem habebam, neque Gellium, expectandum denuò fuit, dum Roma arcesserentur. Allatis, ecce tibi aliud incommodum, corripit me febricula, non illa quidem, vt euentus postea docuit, periculosa: sed quæ tamen animum nonnullo metu suspensum ab omni scribendi cogitatione auocaret. Hæc ideo, ne mireris me ad tuas tardius respondere. Locus est ex libello περὶ τροφῆς. οὐκ ἔστι, γίνεται δὲ ἐν τούτοισι καὶ πλείω, καὶ ἐλάσσω. *Huc ego addebam illa ex Gellio: aut potius pro illis,* οὐκ ἔστι καὶ ἔστι, *supponebam illa,* ἔστι δὲ καὶ οὐκ ἔστιν ὀκτάμηνον γίνεσθαι. *Quod si tibi quoque ita videtur, non dubito quin verum sit, sin tu secus iudicas, nunquam mihi dubium erit, quin tua sententia verior sit. Semper enim non in his modò rebus, quarum tua propria possessio est, sed in omni literarum genere, iudicium tuum libentissimè antepo-*

anteponam meo. Vale, meq; ama, & certò tibi persuade, te à me mirificè & amari, & coli. TIBVRE. *Kal. Septemb.* M. D. LXX.

M. ANTONIVS MVRETVS HVB. GIPHANIO S. D.

V.

LITERAE *tuæ, supra quam dici potest, mihi gratæ fuerunt: cùm enim iampridem te valde amarem, mirificè cupiebam animum illum meum tibi notum esse, non dubitans fore, vt vicissim abs te amarer. Sed ad eas idcirco serius opinione tua respondeo, primum quia eas quoque sero admodum accepi, hoc est, Kalendis Ianuarijs ipsis: in quo mihi visum est etiam inesse aliquod lætum ac prosperum omen, vt spem vel ex eo aliquam conceperam, totum hunc annum* σὺν θεῷ δ'ἀρίστῳ, *mihi faustum ac felicem fore. Deinde tentare volebam, num quid, antequam scriberem de Gellio, quale tu cupis, efficere ac præstare possem, sed nihil adhuc repertum est, quod quidem sit magni pretij Spes adhuc vna reliqua est, in bibliotheca Cardinalium Farnesij & Zforzæ, quas nondum excussi: id quod, noli dubitare, quin diligenter facturus sim, cùm primum per occcupationes meas licuerit: quæ sanè & multæ sunt, & eo molestiores, quòd alienæ sunt ab omni genere literarum. Sed multa ferenda sunt ijs omnibus qui coguntur aliena, vt ille ait, viuere quadra. Tu verò mi Giphani, qui & ingenio excellis & doctrina abundas, & ea es ætate, quæ sit labori feren-*

do, perge, vt facis, aliquid assiduè elaborare, quod & tibi gloriæ sit, & nobis ac posteris vsui. Nam de Lambino quidem nihil video causæ, cur eius obtrectatio deterrere te aut abducere à studio debeat. Ille in te fuit, qui in alios solet. Et, ita mihi omnia quæ cupio eueniant, vt ego valdè mirabar, si tibi eum impune laudare licuisset. Ita enim homo est: eis solis primum inuidet, quibus plurimum debet. Quomodo me acceperit, nôsti: quantum autem mihi debeat, & ipse, & alij plurimi nôrunt. Tu verò pro vno frigido obtrectatore, habiturus es innumerabiles, qui te ac labores tuos laudibus in cœlum ferent. Sed hæc alias. Peto à te vt me ames: neq; de mea erga te propensissima voluntate dubites. Plura scriberem: sed vrget hic amicus meus, vir bonus, & literatus, quo nomine eum à te quoq; humaniter excipi volo. Is cùm statim discessurus esset, vix ad hæc ipsa scribenda satis mihi temporis dedit. Quare ignosces etiam si quid fortè minus accuratè scriptum erit. Quæso te scribito aliquid ad Berzeuicæum nostrũ & significato ei, multum accessisse ad veterem meam erga eum beneuolentiam, quod conciliator fuerit amicitiæ nostræ: Item illud, me paucis diebus ad eius literas quas vna cum tuis accepi, copiosissimè responsurum. Saluta etiam mihi diligenter Clarissimum virum Paulum Foxium Oratorem Regium: qui quando tanti me esse duxit, vt me ad scribendum, litteris suis excitandum putauerit, mirari non debebit, si quando ego honorifica ipsius appellatione scriptum aliquod meum exornare non verebor. Mi optime & eruditissime Giphani, etiam atq; etiam vale. ROMAE prid. Id. Ian. M. D. LXIX.

EIDEM.

EIDEM.

VI.

PVDET me tam serò ad literas tuas rescribere: sed velim, qua humanitate es, ignoscas occupationibus meis, non magnis illis quidem, sed multis tamen & molestis, quæq; me interdum cogant magno cũ meo dolore minus erga amicos officiosum esse quàm vellem. Impetraui tandem librum à Fuluio, qui ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν minime respondit expectationi meæ. Nam neq; totus est ille noctium Atticarum scriptor, neq; quod est, valde diligenter scriptum est. Contuli quicquid erat accuratissime ipsemet cum meo Gryphiano anni M. D. XLVI. Quod aliter quàm vulgo repperi, id omne tibi hic cum fide repræsentabo. Primum igitur moneo, librum Fuluij σύμμικτα quædã esse ex Gellio siue Agellio & ex Valerio Maximo, ita vt alternis singulis Agellij capitibus singula Valerij subiuncta sint. idq; nullo certo ordine Græca nusquam comparent: nisi paucis admodum locis: idq; vbi vna tantum aut altera vox Græcè scripta erat. Iam tu facilè potes conijcere librũ non valdè magni pretij esse. Antiquus tamen videtur. At ne te diutius suspensum animi teneam: quid in eo à vulgatis editionibus discrepet accipe. Scriptoris nomen ita in eo libro fere notatur A G semel tantum omnibus litteris A G E L L I V S. Sed sicis in Pandectis P A N T O N I V M esse pro P. Antonio, C A R F A N I A M pro C. Afrania, vt quidem nonnulli putant. Sic M A V R E L I V M aut M A V R I L I V M dixerũt, qui erat M Aurelius. Sed hoc tu videris. Iam enim clamat Labinus indocte atq; inscienter facere, qui hunc scriptorẽ

Agellium vocent: itaq; verendum est, ne det aliquam pugnam denuo. Ego quidem Priscianum veterem habeo, in quo aperte & constanter vocatur Agellius. Habeo & alia quædam argumenta non infirma, quibus adducor, vt existimem rectius Agellium vocari, quam A. Gellium. ἀλλὰ ταῦτα ὑμῖν μελήσει. Cap. 7. libri primi, irarumq; & molestiarum. l. s. rerumq; & molestiarū. eodem Satyra, Satura. ita etiam alibi sæpe lepido quidem scr lepide quidem cap. 19. desiperet, risit. derisit. apposuit, apponit. deussit, deurit. reliquos sex an eodem, &c. illud, an, abest à libro vetere. cap. 20. Græca omnia latinis litteris notata sunt, præter illa in extremo μήκως ἀπλατὴς. in eodem meta triangula & in fine in latabile. qualia post hac non notabo. vt neq; illa adferre, adponere, non vt vulgo, afferre, apponere: & similia, quæ vix vnquam aliter scripta in libris veteribus reperias. cap. 23 scriptaq; est à M. Catone. venustato atq; luce. cùm hæc dictaui. Tum cùm in senatu. percunctata est filium. Ita semper hoc verbum scribit: non vt vulgo quidem percontari. Tum puer matre vrguente. virum videretur vtilius. quid sibi postulatio isthæc vellet. ne introeant præter ille vnus Papirius. (hoc verum puto.) in ætate prætextæ prudentiam. cap. 24. postq. mortem adeptus Plautus. (hoc quoq; fortassis rectum sit) Cap. 25. Induciis mūmusum aliquo. Ego, mensum, Cessationem istam pugnæ pacticam. ἀπὸ pacti causa. non pugnetur, nihilq; incommodetur. cap. 26. post cotidianas lectiones. Ita ferè semper scribit, non quotidianas, etsi hoc quoq; modo interdū. in ipsius commentariis. neque iam querimoniam aut gemitus

heiula-

heiulatusq́. Non ita esse Plutarchum, vt philosophum deceret. tu hoc age. ἀοργησίαν *&* ἀναλγησίαν.

Libro secundo.

Cap. 1. ad fortuitas patientiæ vices firmandi. id quoq. &c. Valitudine. Ita semper, vt & beniuolus & maliuolus. Quæ in belli Peloponnesiaci principijs ipsam Athe. ciu. interneciuo gerere. cap. 6. Nonnulli ex Grammaticis. A timidos nautas. Omnia iam vulgata. hæ tres voces absunt à libro vetere. Inlaudati. & sic semper. non laude solum indignus, sed detetione. Ego suspicor legendum, detestatione. squalentem, semper, non, vt vulgo. squallentem quam iacere, vnde id verbum, &c. aut vento aut puluere laborare videmus. duæ postrema voces absunt à libro vetere. Hannibal (sic semper) M. Tullius IV. in Verrem. non vt ab hoste. Nemo quisquam tam effictus est moribus, ἴσως *efflctus. Inlaudatus quoque igitur finis est, &c. Sic in actionibus ciuilibus aut laudari dicitur qui est nominatus. Rectè autem scripsisti, legendum ibi esse, auctor. Illaudabilis & innominabilis, duæ postremæ voces absunt à Dianæ Efesiæ. Sic & Fauorinum non Phauorinum, & alia quædam eodem modo. auro & purpura prætextæ. cap. 7. Omnia quæ pater. imp parendum. Super ea prius quæ dicta sunt. vt accessitum venire. Catilina aliquo aut Tubulo. Non ergo est integra propositio dicendum. Ego dicentium. cap. 21. procedentis noctis spatio. Sed ego, inquit, cum Lælio. lego autem L. AElio. triones rustico cetero vocabulo. elegantiusq́. esse visum. cap. 22. Atq́. etiam appetebamus, regionesq́. esse cæli quatuor Septemtriones. apyx & Iapygem semper per literā y,*

Sed qui ab actiua & solstitiali meta venit. Africus, qui Græcè λίψ. vnum meridionalem ventum. Sunt qui pro octo 12. faciũt, tertios quatuor in media, &c. Cur mediæ septentriones eadẽ, &c. in suis quisq; regionib. quẽ sæuißimũ putãt. Apuli eodẽ quo ipsi sunt nomine. λεκον φεσντον ωσο ηξιλικιας νεφος. Ego leg. κων ἐφ' αὐτὸν ὡς ὁ καικίας νέφος. Vocem κακῶ omnino delendam puto. neq; sane est in illo vetere. cap. 26. aliter ostrum, aliter crocũ, nihil à vocabulo rufi differunt. in ijs tamen colorib. q. m. d. denominandus. Nam phœniceus q. t. G. φοίνικα dixisti, & rutilus, & spadix phœnicei συνώνυμον. Lassitudinemq; minuam. Rudibus autem est rufus atrior, & nigrore multo inustus. Luteus contra rufus color est dilutior. Vnde ei quoq; &c. Nostris autem veteribus Cæsia. quod in versu H. est id facis. cap. 29. neq; imperiose iret cibum quæsitum. idcirco die crastini. misit qui amicos roget. Mater iubet eos animo otioso esse. Sol feruit, & fit nihil. & dies amici nulli erant. Ego legendũ puto. Sol feruit. & fit nihil. it dies. amici nulli erant. Vos modo, inquit, aduertite. In ipso enim iã vertitur, cuia e[illegible]res, non aliunde petitur. migrauit. seges à domino, &c. leui plerumq; & inani fiducia Sperabam me quæ reliqua sunt perscripturum. Sed interpellor. Ea tamen, sine vlla dubitatione, intra quatriduum mittam. Ac si quid aliud est, quod me tua caussa posse arbitrere peto à te mi Gipbani, vt tibi planè persuadeas te mihi ex animo carißimũ esse, meq; omnia quæ ad te pertinebunt, semper studiosè ac diligenter procuraturũ. De locis quos emendasti in epistolis Ciceronis, auctor tibi sum, vt eos ad Manutium mittas. Et tibi ad eam rem operam meam dico. Spero eum, vt est

vir bonus, non dißimulaturum esse, quid à quo acceperit. Vale. Romæ XVII. Kalend. Ian. M. D. LXIX. Clarißimo oratori, quæso vt plurimam salutem meo nomine impertias.

EIDEM.

VII.

RISI, conferens Lambiniana cum tuis, & præter ea, quorum tu indicem ad me miseras, alia etiã complura repperi. Tu quæ ab illo in puteũ illum mersa sunt cũ tibi commodũ erit, in lucẽ extrahas, tibiq́; vindices, cẽseo. Quod me laudat: vellẽ tam meritò id faceret, quam olim immeritò notauit. Equidẽ possum mi Gioani ostendere tibi, si hic sis, literas ipsius manu scriptas, quibus mihi gratias agit de locis quibusdam sibi explicatis, quos ipse postea questus est à me sibi subreptos esse. Et eas literas diligenter adseruo, non vt edã, neq; enim tanti esse duco sed vt ostendã interdum amicis, si quando de me & Lãbino sermo incidit. A me quidẽ sibi metuere non debet. Nunquã natura contentiosus fui: & nunc quotidie magis Lenit albescens animos capillus. Tua potius causa verendũ est, ne à quopiã audiat ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. *Sed hæc omittamus. De Tubulo, ita planè in Fuluij libro omnibus literis scriptum est cap. 13. l. 1. neq; quod diuulgatũ est placet, neq; coniectura tua, ꝙ venia tua dictũ sit, mihi explet animũ. præcipuè cũ statim sequatur. Tum magister* ἀρχιτέκτων. *Cogitandũ igitur. si quid melius. In libro Fuluij. scito, nõ tantũ primũ c. lib 1. sed omnia omninò, in quib. nihil notatũ à me videbis, desiderari. Libri moles est perexigua: & in eo ipso admißa vt dixi*

Valerij Maximi capita prope pari numero. Orchio ibi ſcriptum eſt, non Orciuo. Libri ſecundi caput decimũ in eo libro non eſt. De ſcriptoris nomine exſpecto quæ polliceris. De prænomine Nepotis nihil habeo. niſi quod ſemper ſuſpicatus ſum ex C. Cornelio Nepote; librarios, qui eandem literam bis ponere laborioſum putarent, feciſſe Cornelium: ſæpè hoc ita commiſſum ſcio. Quæ reliqua ſunt in Gellium, ſupereſt: vt exſoluam. Illud mihi moleſtum eſt, quod eorum librorum, quos tu maximè requiris vix πολλοστημόριον quoddã eſt in Fuluij libro. Cap. 5. lib. 3. Arceſilaum. Sed hoc prætereundum erat ad te ſcribenti, & talia poſtea omittentur. Incorruptus tamen & à ſtupro integer. Nam quum vocem infractam prioribus an poſterioribus. Cap. 6. in VII. problematorum. Cap. 9. memoria atq; ammiratione. ſic ſæpè ſcriptum reperias. Colore puniceo, florea & comanti iuba. Argos euertiſſe, cupidineq; habendi. Eum Caßium poſtea ſ. n. eſt, victus partibus f. q. e. ſ. miſera morte oppetijſſe. Cap. 15. Polycritan. Is Diagoras tris filios. eos omnes vidit. Cum populus gratulabundus. ibidem in ſtadio. in oſculis atq; in manibus. non diu poſt eam pugnam exanimata eſt. Poſt hunc locum vſq; ad librum nouum. nihil eſt in illo libro vetere. In libros ſequentes quædam ſunt pauca quidem, ſed in ijs tamen quædam non contemnenda. Ea, ſi voles, ad te mittentur. ſimulq; ſi quid erit aliud quo hoc tuum inſtitutum à me adiuuari poſſe arbitreris.

Vale Romæ prid. Kalend. Ianuar.

M. D. LXIX.

M. AN-

M. ANTONII MVRETI

VARIARVM LECTIONVM in libros præfatio.

AD HIPPOLYTVM ESTENSEM, CARDINALEM AC PRINCIPEM ILLVSTRISSIMVM, singularem omnium honestarum artium Patronum.

IIX.

MAGNOPERE *peccare mihi viderer Hippolyte, Cardinalis illustrißime, si ocium illud, quod & plurimum & honestißimum tua mihi benignitate conceditur, alia vlla re, quam litterarum, & earum artium, quibus te insigniter oblectari video, assidua tractatione consumerem. nam cum ea te præcipue caussa commouerit, vt aditum mihi ad familiaritatem tuam vltro patefaciendum putaris, quòd ad te de mea erga illas incredibili voluntate, meis fortasse scriptis, & amicis de me summorum hominum concitata sermonibus fama peruenerat: quis me ferendum putet, nisi quam de me opinionem incognito adhuc & absente conceperas, eam præsens ipse omni studio, omniq; corporis & animi contentione confirmem? ita igitur facio, quarum artium singularis pulchritudo mentem meam, vsq; à puero, admirabili quodam sui desiderio incenderat, eas nunc demum beneficio tuo aliis omnibus curis solutus, magno & alacri animo persequor: neq; sanè committo, vt qui me tibi tanquam ho-*

minem & non ineruditum, & eruditionis ac doctrinæ sitientissimũ commendarunt, cùm in illo priore indulserint amori erga me suo, in hoc etiam altero eidẽ obsecuti, ac non potius id quod exploratũ haberent, verè apud te testati esse videantur. quod cum facio, primũ, quo nihil dulcius est, nihil optabilius, naturæ meæ propensionẽ sequor. Verè enim hoc tibi affirmare possum, si quis mihi deus omnes opes, omnia commoda, omnem potentiam proponat, ea lege ac conditione, vt semel deponam hæc studia, & has qualescunq; litterulas, altrices adolescentiæ meæ, fidissimas meorum omnium temporum comites deseram: nunquã id faciam: neq; quicquam tãti esse ducam, quod mereri velim, vt à suauissimo earum amplexu & cõtubernio abducar. quare, vt dixi, cùm in eas toto pectore incumbo, naturæ meæ pareo: idq; facio, quod si facere vetarer, vitalem mihi esse vitam non putarem. deinde, quo mihi nihil prius ac potius neq; est, neq; esse debet, voluntati tuæ, morem gero, sæpe enim mihi, qua tua est humanitas, affirmasti, nullum tibi à me genus obsequij præstari posse iucundius, quàm, si omne tempus arbitratu meo ponerem in litteris, & aliquid assiduè, quantũ in me esset, excuderẽ, quod & mihi ornamento, & alijs vsui, & tibi oblectationi esse posset, neq; verò me, vt id faciã, oratione tantũ cohortaris, verũ etiã exemplo. Quid enim facere nos oportet, quicunq; tuis opib. non aliã ob causam fouemur, sustentamur, ornamur, quã vt in his studijs omni cogitatione defixa, dies noctesq; exerceamur: cũ te, te inquã ipsũ, quẽ moderatrix humanarũ rerũ prouidentia in altissimo dignitatis gradu collocatũ, perpetua grauissimorũ munerũ procuratione districtũ tenerive-

ri voluit inter tot, tã graues, tã multiplices curas, tantopere ad tranquillitatẽ & ſalutem publicã pertinentes, quotidie tamen aliquid tẽporis harũ artiũ tractationi tribuere videamus? Nimirũ & vnuſquiſq; noſtrũ naturæ ſuæ, vt ait poëta quidam, ſemina ſequitur: & quibuſcũ diu ac familiariter vixit, eorũ mores & inſtituta viuendi facilè ac libenter imitatur. Te verò cũ omnis honeſtatis ac dignitatis amãtiſſimũ, omniũ quæ ad comparandã verã ac ſolidã gloriã pertinent, appetentiſſimũ natura genuiſſet: conſecuta deinde FRANCISCI VALESII, Galliarum regis optimi, ac maximi, intima illa, qua tot annos vſus es, conſuetudo magis etiã incitauit ad eaſdẽ illas vias, in quas ipſa te natura deduxerat, animoſius & conſtantius perſequendas. Ille homines eruditos ad ſe ex omnib. orbis terrarum partib. ampliſſima eorũ induſtriæ præmia ſtatuẽs cõuocabat. idem illud exemplũ iam dudũ Italia te maxima cũ tua laude, renouantẽ intuetur. Ad regalẽ illi⁹ menſam non vllũ acroama aut libẽtius, aut ſæpius, quã vox alicuius eruditi hominis, audiebatur. epulæ quoq; tuæ quotidie nulla re magis, quã grauiſſimis & honeſtiſſimis virorũ doctrina præſtantiũ ſermonib. condiuntur. Ille igitur ad cæteras ſuas laudes eã addidit, qua nulla, meo quidẽ iudicio, maior eſt, nulla præclarior, vt cõmuni omniũ populorũ conſenſu Literarũ pater *nominaretur. idẽ illud cognomẽ tibi apud poſteros tributũ iri, cuiuis perfacilè eſt, q tuã erga homines liberaliũ artiũ ſciẽtia excultos munificã, planeq; regiã voluntatẽ cognouerit, augurari. Nos interea, q per te hoc ocio fruimur, oẽm induſtriã eò cõferre oportet, vt quacũq; ratiõe poſſum⁹, heroicas ac prope diuinas virtutes tuas*

omni

omni genere monimentorum ad immortalem posteritatis memoriam consecremus. non quòd rerum à te gestarum gloria nostro testimonio indigeat: sed quòd alia nobis via nulla relinquitur, qua ingrati animi notam effugere valeamus. Igitur alij quidem, quibus maior doctrinæ copia est, alia tibi grauiora, & maiorum operæ inscribent. ego autem, qui nondum eam facultatem consecutus sum, vt à me quicquam egregium expectari debeat, scribam tamen qualiacunque potero, & hisce paruis ac tenuibus munusculis testabor hominibus magnitudinem obseruantiæ erga te meæ. Illud quidem certè omni ope conabor efficere, vt scripta mea, si nullam aliam ob causam in pretio sint, vtilitate tamen tueantur ipsa se, & hoc saltem nomine à studiosis hominibus non negligantur. quod & alias feci, & in ijs maximè, quos nuper apud te scripsi, Variarum lectionum libris. Primum enim cùm in præstantissimis vtriusque linguæ scriptoribus multa, vel temporum vel hominum culpa corruptè & deprauatè legantur: eaque res vel non animaduersa errorem, vel animaduersa molestiam & difficultatem legentibus obijcere soleat: eius incommodi vt pars aliqua per me tolleretur, operam dedi. deinde, cùm & illud constet, veteres latinos summo studio esse in Græcorum imitatione versatos, & eorum locorum, quos illi ab his acceptos in vsum suum transtulerunt, diligens & accurata notatio magnam his temporibus vtilitatem habere credatur: huius quoque generis inspergenda nonnulla esse duxi. narratiunculas etiam aliquot admiscui quarundam historiarum quæ neque contritæ ac communes essent, neque fore immerandæ cognitu viderentur. Vbi autem ita res

tulit,

tulit, vt ab ijs, qui vel ætate nostra, vel etiam superioribus temporibus in hoc ipso curriculo industriam suã exercuerant, dissentirem: feci id, vt & natura & consuetudo mea fert, liberè: sed ea tamen moderatione seruata, vt, imminutam esse à me dignitatem suam, nemo conqueri possit, nisi qui tantum sibi tribuat, vt errare se posse non putet, quod neq; cuiquam vnquam contigit, & maius est, quàm vt conuenire in humanam fragilitatem queat. sed nos quid fecerimus, ipsa res indicabit. testatum quidem omnibus esse volumus, nihil aliud nobis propositum fuisse, quàm vt sine cuiusquam offensione, auxilij aliquid attulisse huic studiorum generi diceremur. A te autem, Hippolyte Principum decus, etiam atque etiam petimus, vt qua nos humanitate in familiarium tuorum numerum recipere dignatus es, eadem hos labores nostros, qui nulla re magis, quàm tui nominis auctoritate, nixi, in publicum prodeunt, tibi accipiendos putes: neque tam quid amplitudini tuæ conueniat, quàm, quid præstari à nobis possit, expendas. nam & hæc ipsa nouis indies accessionibus crescent, & alia suo tempore, quæ tibi gratiora fore confidimus, proferentur.

PRAEFATIO IN VERSIONEM LATINAM LIBRI QVINTI ETHICORVM ARIstotelis.

IX.

CVM hunc Aristotelis librum vobis explicaturus essem, multis de caussis mihi faciendum putaui, vt cum

vt eum prius latinè à me conuersum ederem. Primum quoniam etsi in cæteris libris explicandis conatus eram efficere, vt ne ij quidem qui Græcarum litterarum rudes sunt, aditum sibi ad me audiendum peregrinitate sermonis occlusum esse quererentur. Non obscuris tamen multorum sermonibus aures meæ quotidie verberabantur, conquerentium, crebro illo vocum græcarum interiectu retardari intelligentiam suam: Planiora sibi multo & expeditiora omnia fore, si latinè dicerentur. Horum igitur studio aliquid tribuendum esse duxi. Deinde submolestum ipsi mihi nonnunquam erat, verũ vt fatear, tantum quotidie operæ, ac temporis in reddendis singulis vocibus ponere: Vt mihi quoq; satius videretur, semel illo labore defungi. Nam cùm singulæ disputationes nostræ in vnius horæ curriculum concludantur, ex eoq; ipso aliquid sæpè multis occasionibus delibetur, ac detrahatur, adhibenda parcimonia est, videndumq; omni studio, vt id saltem quod datur, quã possumus optimè & vtilissimè collocetur. Iã è tam breui tempore non multum potest tractandis rebus relinqui, si aliquid ex eo singula verba decerpant. Præcipuè autem hic liber propter mirificam quandam rerum ac sententiarum subtilitatem postulare quodammodo videbatur, vt, quò liberiores animi nostri totos se ad eas penitus cognoscendas darent, illa altera pars laboris & vobis & mihi demeretur. Fuère & aliæ huius mei consilij caussæ, quas nihil necesse habeo pluribus persequi. Dedi autem operam quantum quidem in me fuit, vt Aristotelis non sententiã modo exprimerem, sed genus ipsum dicendi, quoad liceret, imitarer. Nam cum suo quisq; modo, & loquatur & scribat, aliosq; angusta, pressa,

pressa, concisa, alios ampla, copiosa, redundans delectet oratio: Non satis probo consilium eorum, qui, cùm Aristoteles siccitatem quandam tenuitatemq; dicendi, contra Cicero copiam & vbertatem adamaucrit, neq; quidquam tam dissimile sit, quam eorum inter se dicendi genus Aristotelem tamen interpretantes, quia se, quam possunt Ciceronis simillimos esse cupiunt, quæ ab illo & breuiter, & subobscurè dicta sunt, ea huius more dilatant, atque diducunt. Sed suum cuique, vt dicitur. Ego an, quod volui, assecutus sim, nescio, aut potius id non assecutum esse me, scio: Certè quidem, quod in hoc genere optimum est, id me secutum esse, ac propositum habuisse confido. Neq; damno industriam eorum, qui aut ante me, aut post me (si quidem iam duodecim anni sunt, cùm huius libri interpretatio mea primum edita est) in his rebus latinè tractandis elaborarunt: Quorum etiam quidam auxilio ad eam rem meo vsos esse se, non diffitentur. Neq; tantum, vt ille dixit, posterior dies prioris discipulus est, sed etiam magister. Multa aliter olim accipiebam, aliter hodie accipio: Græcos etiam libros, multo pluribus locis deprauatos esse video, quàm tunc arbitrabar. Itaq; necesse est, multa longè secus in eorum interpretationibus, quā in mea, legi. De quibus non intelligentes modo, sed etiam eos, qui sibi tales videntur, quorum omnis ætas magnā copiam extulit, iudicaturos esse prospicio. Horum ego neq; alteros reijcio, neq; alteros extimesco, est eiusdem ingenij, & eruditorum admonitiones amare, & indoctorum maledicta contemnere, Vbi, & cur à ceteris dissenserim, vos quidem & quotidie ex me ipso, cæteri autem ex commentario, quem, cùm primum

lice-

licebit, edituri sumus, intelligent. Romæ. Kalend. Martij, Anno M. D. LXV.

M. ANTONIVS MVRETVS BERNARDINO LAVREDANO ANDREAE F. PATRICIO Veneto S. P. D.

X.

PRAESTANTIVM *Poetarum Bernardine Lauredane adolescens clarissime, neq; magna vnquã copia & semper magna laus fuit. Copia ne fuerit, id in caussa est, quod in cæteris facultatibus, nemo est, duntaxat eorum qui hebeti penitus ingenio non sunt, qui non adhibito labore si minus excellere, at certè ad mediocritatem aliquam peruenire, se posse confidat: in hac, nisi ab ijs, quos ipsa quodammodo natura ad eam finxerit, labore, diligentia, vigilijs effici nihil potest. Ea ipsa res in hominum animis admirationem peperit poetarum, obstupefactis videlicet hominibus, cùm viderent alios sponte quadam, & propensione naturæ, sine vllo labore ea fundere, quæ cum omnibus eloquentiæ luminibus interlita, tum sparsa multifariam eruditionis variæ notis, non tantum dulci sono tenerent aures, sed etiam omni genere affectuum, intimos audientium sensus, cogitationesq; tentarent, alios contra ingenuarum artium scientia perpolitos, nulla tamen diligentia, aut diuturnitate studij consequi posse, vt aliquo inter poetas numero ac loco haberentur. Vt autem omni eleganti doctrinæ tractatione ita huius quo-*

que

que virtutis præstantia, longè supra cæteros Græcorum hominum ingenia floruerunt. Romani & serius attigerunt poeticam, & coluerunt negligentius, & minimè longo tempore in recte scribendorum poematum via perstiterũt. siquidem cùm à rudibus apud eos poetica profecta principiis tandem per multos gradus ad Vergilium peruenisset, quo ego homine nihil statuo fieri potuisse diuinius, ita postea cœpêre ingenia in deterius labi, vt mirum sit, quanta, quam breui tempore sit consecuta mutatio. Hispani poetæ præcipuè & Romani sermonis elegantiam contaminarunt, & cum inflatum quoddam & tumidum, & gentis suæ moribus congruens innexissent orationis genus, auerterunt exemplo suo ceteros à recta illa & simplici, in qua præcipua poetarum sita laus est, & in quam superiores omni studio incubuerant, imitatione naturæ. itaq; ferè post Augusti tempora, vt quisq; versum maxime inflauerat, sententiam maximè contorserat, eo deniq; modo locutus fuerat, quo nemo serio soleret loqui, ita in pretio haberi cepit. Quin etiam fucatus ille splendor, & adulterina eloquentiæ species ita nonnullorum, qui veræ eloquentiæ gustum non habent, occœcauit animos, vt his quoq; temporibus extiterint Hispani duo, homines cæteroqui & in primis eruditi, & scriptis editis nobiles, quorum alter Lucanum Virgilio, alter Martialem Catullo anteponere veritus non est, quorum ab vtroq; ita dissentio, vt, si quis Deus potestatem mihi optionemq; faciat, non dicam Virgilij, cui videor iniuriam facere, si eum vllo modo cum cæteris comparem, sed Ennij alicuius, aut Furij, quam Lucani, multo similem in scribendo esse me malim: inter Martialis

autē & Catulli scripta, tantū interesse arbitrer, quantum inter dicta scurrae alicuius de triuio, & inter liberales ingenui hominis iocos, multo vrbanitatis aspersos sale. neq; verò negauerim, multa in Martiale quoq; non inscienter dicta reperiri: sed profectò deteriorum longe numerus maior est. Latinae quidē orationis natiua illa, minimeq́; quasi pigmentis infuscata germanitas in Martiale nulla est, in Catullo praecipua. Iis de causis cum ab illo altero nescio quo modo, semper abhorruissem, Catullum contra nunquā, non mirabiliter amaui: itaq; legebam eum adolescentulus studiosè, magnamq́; operam ad lepores illius intelligendos conferebam, nihil tamen minus cogitans, quam fore vnquam, vt in eum commentarios scriberem. Sed, cùm haud ita pridem venissem in Italiam, & vt eam regionem aspicerem, quae qui aequo animo carēt, mihi quidē antiquitatis memoriam satis colere non videntur, & me hercule, verum vt dicam, cùm alios eruditos homines tum Paulum inprimis Manutiū vt cognoscerē, quod in eius scriptis mihi videbar animaduertisse, expressas quasdam excellentis doctrinae, eximiaeq́; probitatis notas, mihiq́; diuina quadam virgula contigisset, vt non pedem pene prius in hac ciuitate ponerem, quam in amicitiam ipsius familiaritatemq́; intimam admitterer: ipseq́; aliquot diebus post, de meis sermonibus collegisset, quantopere me eius poetae scripta caperent. Quin tu inquit M. Antoni, quae in hoc genere notasti, ea in publicum profers fructumq́; laboris tui cum ceteris antiquae illa naturae atq; humanitatis lege communicas? ibi tum ego cum & longe aliarum virium opus illud esse dixissem & protulissem alia multa, quae mihi ad eam cogitatio-

tatio-

tationem suscipiendam sanè quam incommoda essent, eaq; ipse amicè admodū refutare pergeret, (nosti autē diuinam hominis illius in dicendo suauitatē) non prius destitit, quam me impulit deniq; sibi vt reciperem, me id primo quoq; tempore esse facturū. Neq; verò diu fidem meam liberare distuli, vt qui inter varias occupationes, homo alioqui laboris non nimium tolerans, hoc tamen, quicquid est, trium mensiū, aliquanto etiā minore, spatio absoluerim. Nunc hasce vigilias meas Bernardine Lauredane, multa sunt causa, quamobrē tibi dicatas velim. Natus es ex ampla cum primis & nobili familia, & ex qua ea Veneta ciuitatis lumina extiterunt, quorum claritatem nulla vnquā inobscurabit obliuio. Praeterea est hoc generi vestro prope fataliter datum, vt ametis literas, hominesq; earū scientia excultos benignitate vestra comprehendatis. Non longè abierimus: pater ipse tuus, vir vt omnes norunt, omni egregiae virtutis laude cumulatißimus, ita litterarū amore incensus est, vt ea, qua vbiq; plurimum valet, auctoritate & gratia permagnam optimorum librorum, signorum, numismatumq; veterum, caeterorumq; antiquitatis monimentorū copiam ex vniuersa Europa diligentißimè collegerit. itaq; vt augusta quaedam Musarum aedes, ita domus vestra Venetijs ab eruditis hominibus frequentatur. Haec cùm magna sint, vt certè sunt, tamē ex te ipso possunt innumerabilia magis propriae tuae laudis argumenta desumi: ingeniū excellens, acre ac indefessum literarū studium, optimarum artiū cognitio tāta, quantā tu cum paucis alijs in istā aetatis viriditatē cadere posse docuisti: tum, quod praecipuum est, ita compositi mores, vt iuuentus tua multorum se-

nectuti exemplo esse posit. Vel his superioribus mensibus, cùm ad M. Antonij Triuisani, principis optimi, propinqui tui luctuosam bonis omnibus mortem funebri laudatione honestandam vnus ex omni Venetæ nobilitatis flore delectus es, quanta, Deum immortalem, orationis & grauitate, & copia, quanta omnium, qui aderãt, non approbatione tantum, verum etiam admiratione dixisti? vt iam tum sperare non dubiè senatus populusq; Venetus cœperit, quæ iam disertè in alio laudares, ea te aliquando re, atque operibus præstiturum. Igitur cùm eam orationem in publicum emisisses, nemo repertus est, qui non in cœlum tolleret, aut, si qui postea fuerunt, qui eam clanculum extenuarent verbis, eos satis constat, vel crassitdine ingenij, ne illius pulchritudinem peruideant, vel, ne pro dignitate commendent, veteri morbo perpetuæ in omnes bonos inuidiæ impediri. Accessêre his prope quotidiani mecum Pauli Manutij de tua laude sermones, in cuius tu viri ore plane habitas. ita enim frequenter, ita cupidè de te loquitur, vt mihi nunquam omnino, quam cùm de te dicere ingressus est facundior esse videatur. Attigi breuiter ea, quæ, me, vt hunc librum tuo nomini potissimũ inscriberem, impulerunt. Nunc à te adolescens ornatissime, etiam atq; etiam peto: primum, vt munusculũ hoc non ex sua magnitudine, sed ex meo tibi gratificandi animo ponderes: deinde, vt si quando eorum rationem inibis, quos eximiæ tuæ virtutis admiratio adiunxit tibi, me quoq; si videtur, eorum ad scribendum numero existimes. Venetijs, Id. Oct. M. D. LIV.

M. AN-

M. ANTONIVS MVRETVS TORQVATO BEMBO PETRI F. S. D.

XI.

in Schedis

MAGNA felicitate mihi carere videor TORQVATE BEMBE, qui non ita mature in Italiam venerim, vt patrem tuum, virum immortalitate dignißimum, videre atq; alloqui possem. nam & incredibilem quãdam voluptatem hausissem ex illius herois aspectu, qui aut solus, aut præcipuè effecerat, vt ne hæc ætas superiorib. seculis inuideret: & effecissem, nisi valdè fallor, vt ipse me, pro humanitate illa, qua complectebatur omnes, in quibus esset aliqua non alieni à Musis ingenij significatio, non vsquequaq; sibi despiciendum putaret. Nunc, quando id, quod cuperem, consequi nullo modo possum: certè quidem id, quod proximum est, sedulo facio: volo, quacunq; ratione licet, memoriam illius: & cùm in omni sermone, tum in scriptis meis, libentißimè facio, vt eum laudem, qui mihi neque à me, neque à quoquam satis laudari posse vnquam videtur. neque verò ita sum amens, vt ad gloriam ipsius quicquam meo testimonio posse adijci censeam. Sed ita planè iudico: vt Deus, qui nullius præconio indiget, laudari se tamen ab hominibus vult: sic beatas illas mentes, in cœlum receptas, & cum Deo coniunctas gaudere, cùm se à nobis coli ac celebrari vident. ergo perinde ac si huius rei sensus ad Petrum ipsum Bembum peruenturus sit, ita de ipsius admira-

bili doctrina, singulari eloquentia, ceterisq́; virtutibus. quoties occasio est, prædico quod siue ita est, gaudeo: siue ipse me fallo, tamen hunc errorem, qui me tantopere delectat, mihi eripi nolim. Equidem non solum, quæ ille nobis monumenta ingenij sui plurima ac pulcherrima reliquit, accurate peruolutare, verum etiam imagines corporis ipsius studiosè contemplari soleo, magnamq́; ex eis oblectationem capio: quod illæ mihi ipsum ante oculos constituere videantur. Iam si aut depictam in tabula aut marmore expressam aut in ære, argentóue insculptam Petri Bembi imaginem prope diuino cultu afficere solitus sum: quid me tibi facere par est Torquate Bembe, quem nobis diuinus ille vir viuam & spirantem, tum corporis, tum multo magis ingenij ac virtutum suarum imaginem reliquit? Itaque vt intelligas, te à me tanti fieri, quanti æquum est, & talis viri filium, & talem filium, qui paternæ gloriæ præclare omni ex parte respondeat: mitto ad te muneri Tibullum, hoc est, eum poetam, quem pater tuus felicißime expreßit, emendatum à me, & breuibus scholijs illustratum, qui tibi testimonium aliquod sit incredibilis obseruantiæ erga te meæ. Paruum munus, fateor: sed & à magno animo proficiscitur, & maiora alia subsequentur, si hoc tibi non ingratum fuisse cognouero. Vale Non. Maij. M. D. LVIII. Patauio.

M. AN-

M. ANTONIVS MVRETVS FRANCISCO GONZAGAE FERDINANDI F. S. D.

XII.

NON iniuria dubitatum est à veteribus FRANCISCE GONZAGA adolescens praestantissime, Tibullóne an Propertio deferendus esset inter Latinos poëtas elegiae scribēdae principatus. nam vt insunt in vtroq; permulta, quae eos vulgarium numero exemptos, in edito atq; eminenti statuant loco: sic propria quaedā extāt, & elucent in vtroq; virtutes, quib. vterq; alterius palmā ambiguam facere videatur. summa in Tibullo elocutionis elegantia & proprietas: summa in Propertio eruditionis poeticae copia & varietas: in illo Romana prope omnia, in hoc pleraq; transmarina: illum, natiua quaedam, & incorrupta Romani sermonis integritas, in media vrbe natum & altum esse, perspicuè ostendit: hunc praeter caetera forma & character ipse dicendi in Graecorum poetarum scriptis assiduissimè versatum esse demonstrat, cumq; à sapientissimis viris traditum sit, duo esse praecipua poeticae dictionis ornamenta, τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ξενικὸν, *illo Tibullus, hoc Propertius excellere videtur. mollior ille, & delicatior: neruosior hic & accuratior. illo magis oblectere: hunc magis. vt opinor, admirere. illum iudices simplicius scripsisse, quae cogitaret: hunc diligentius cogitasse, quid scriberet. in illo plus naturae, in hoc plus curae atq; industriae fuisse perspicias. Quae cùm ita se habeant, perdifficile est, decernere ac constituere*

vter alteri præstet. nam si præcipua laus poetarum in imitatione consistit: mihi quidem videtur Tibullus varios illos fluctuantis animi motus, quibus amantes agitari solent, melius imitatus esse. sin, vt quicq; ad optimum proximè accedit, ita ipsum quoque optimum iudicandum est, crediderim sanè veterum illorum Græcorum, ac præcipuè Callimachi, Propertium haud paulo similiorem fuisse: qua etiam fiducia ipse se Romanum Callimachum vocare ausus est. Sed hæc vt sunt, neq; nostrum est, neq; cuiusquam hominis pudentis & considerati, qua de re veteres illi, quorum fuit & doctrina maior, & iudicium acrius, non liquere pronunciarunt, de ea certi quicquam constituere, & litem secundum alterutrum dare. satius fuerit, vtrinq; studiose ac diligenter euoluere, vtriusque virtutes accurate perpendere, vtrunque sibi ad imitandum proponere, si quando fortè nos ad tentandum idem poematis genus aut voluntas adducet, aut naturæ impetus feret. quæ ego omnia, FRANCISCE GONZAGA, quantum quidem in me fuit, summo studio adolescens factitaui. non enim facilè concesserim multis, qui hos poetas, aut sæpius, aut accuratius legerint, aut verò plus operæ posuerint in eorum virtutibus imitando exprimendis. Ex quo autem in me iuuenilis illa, qua studia poetica fouentur, alacritas deferbuit, animumq; sibi meum grauiorum, & hac ætate digniorum artium tractatio vendicauit, temperare mihi tamen non possum, quin sæpe eos in manibus habeam, horisq; subsecivis grauiorum studiorum asperitatem hoc quasi condimento amœnitatis mitigem ac molliam. quin etiam vt non occupationes tantum meæ, verùm remissiones

quoq;

quod, animi afferant aliquid vtilitatis hominibus: confero studium non mediocre ad libros eorum perpurgandos, & ad locos: si quos mihi fortè intelligere videor, qui non ita sint omnibus peruij, explicandos. tale igitur quiddam his diebus in Propertio præstiti: & cum admirabili desiderio tenerer insinuandi me aliqua in amicitiam tuam, iter mihi ad eam præmunire hoc munusculo volui. Vt autem à te cognosci cuperem, ne viuam. si me aut diuitiæ, quibus abundas, aut generis tui claritas, aut quicquam deniq; præter maximas tuas, & iam nunc omnium sermone celebratissimas virtutes incitauit. nam opulentorum, qui honesta studia spernant, non modò ambire, ac persequi, sed aspernari etiam, ac refugere amicitias soleo, non semel expertus, nihil esse eiusmodi hominibus, φορτικώτερον: generis autem nobilitas in ijs demum habet aliquid gloriandum, qui faciunt id, quod tu, hoc est in ijs, qui omni ope moliuntur efficere, vt ne minus ipsi splendoris posteris suis tradidisse, quàm à maioribus accepisse videantur. itaque colunt te quidam homines, & obseruant vt magni illius FERDINANDI GONZAGAE *sapientissimi. fortissimi. fortunatissimi imperatoris, filium: sed multo te, mihi crede, impensius colunt, quod eam te viam ingressum, aut potius in ea iam longè progressum vident, in qua si, vt spes minimè dubia est, perstiteris, non ille apud posteros tot victorijs, tot opimis spolijs, tot trophæis, quàm te filio, clarior sit futurus, sed illius quidem res gestæ cum aliorũ monumentis celebrabuntur, tum præcipuè scriptis Antonij Posseuinij, familiaris tui, eruditissimi hominis, & ad conscribendam historiam facti, tradentur me-*

moriæ hominum sempiternæ: tuas autem hoc loco pluribus persequi nolo: tum, ne modum epistolæ excedam, tum, quod mihi veniunt in mentem Euripidis versus.

Αἰνούμενοι γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, τρόπον τινὰ
μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν

Id tantum te orabo, vt, cùm à Philosophiæ studijs, in quibus te quotidie Bernardinus Tomitanus, singulare Patauini gymnasij decus, exercet, relaxare animum voles, Propertianæ lectioni temporis aliquid tribuere ne graueris: in qua si comitem tibi, vt facturum auguror, Hippolytum Capilupũ, Episcopum Fanensem des. incredibili & virtute, & doctrina hominem, assumpseris, habebis, qui tibi possit ea, quæ à me vel omissa vel non satis intellecta sunt, vnus optimè omnium interpretari. Vale. Patauij, Kal. sext. CIƆ IƆ. LVIII.

M. ANTONIVS MVRETVS LEONARDO MOCENICO, ANTONII PROCVRATORIS F. Patricio Veneto S. P. D.

XIII.

QVOD, me sæpe in quotidiano sermone, Leonarde Mocenice, deplorantem audire potuisti, magna inest in veterum scriptis & deprauatio, & difficultas quarum vtramq; qui pro sua virili parte tollere moliuntur, operamq; ad eam rem studiosis hominibus profitentur suam, ij mihi & labores suos collocare fru-

ruosius, & ad extruendam sibi nominis immortalitatem firmiora, & solidiora fundamenta iacere videntur, quàm qui hunc emendandi ac declarandi laborem tanquam & pleniorem molestiarum, & abiectiorem quodammodo atque humiliorem refugientes, scribentis latina, graecáue lingua orationibus, aut poematis, eiusdemque generis aliis, sua nomina posteritati commendare malunt. Primum enim cùm è veterum monumentis, tanquam ex opimis, & pinguibus pascuis, quae ad saturandos humanitate animos pertinent, omnia colligantur: profecto & euellere noxias herbas, quae in eis, cultorum negligentia, pullularunt, & excisis siquae iter impediunt, sentibus, aditum ad ea faciliorem efficere nituntur, negari non potest, quin praeclarè omninò de humano genere mereantur. siquidem vt qui aut parum puris, aut ad conficiendum difficilibus vtuntur cibis integritatem valetudinis, firmitatemque virium adipisci vix queunt: ita qui aut parum emendatos libros, aut parum ad intelligendum faciles versare coguntur, nae illi valdè bono ingenio sint oportet, si aut vllum sermonis leporem, aut vllam exquisitioris doctrinae elegantiam consequuntur. Quàm multa barbara vocabula, quàm multa vitiosa genera loquendi, propter librorum corruptionem, vsurparunt ij, qui se nostra, patrumque memoria Ciceronianos dici volebant? quantularum rerum ignoratio, quantas tenebras saepe in omne disciplinarum genus inuexit? magna enim Mocenice fecunditas erroris est: & vt morbi quidam à pusillis principiis profecti, paulatim per corpus omne serpunt: ita parua interdum macula erroris, paulatim progressa longius, integra optimorum

scripto-

scriptorum monumenta contaminat. Deinde nō est sanè expectandū, vt omisso Cicerone, Virgilio, cæterisq; veteribus, legantur ij qui temporibus nostris aliquid eadem lingua in eodem genere scripserint. qui si aliquid afferunt non haustum à veterum fontibus, prope reprehenduntur: sin improbo labore hoc consecuti sunt vt in scriptis suis nihil non è priscis illis imitatum, & effictum appareat, nemo tamen est, qui non illos potius ipsos priscos euoluere sibiq; proponere ad imitandum velit. Itaq; eiusmodi scripta, tanquam vina leuia, quamdiu mustea sunt, ipso nouitatis sapore paulisper placent, iterum aut sæpius gustata, fastidiuntur. in promptu exempla sunt. Bembi, Nauogerij, Molsæ, Lampridij aut versus, aut orationes, quotusquisq; hodie legit? & tamen aut illi nostra ætate proxime antiquorum gloriā accesserunt, aut nemo vnquā accessurus est. at contra si qua ijdem ad illustrandos veterum libros pertinentia literis prodiderunt, qualia nonnulla Bembus elegantissimè scripsit, ea plus, plusq; in dies studiosorum hominum manibus conteruntur. sed quid de his loquor? possum nominare nonnullos, qui abhinc sexaginta ferè vixere annos, quorum poemata, orationes, epistolas, cùm propter peruersum, & inepta affectatione corruptum loquendi genus, quod ætas illa extulerat, sine risu hodie nemo legat: eorundem tamen scripta quædam, quibus lux aliqua vetustis scriptoribus affertur, omnibus vigent. denique, quem sola sermonis elegantia suauitasq; commendat, is ætatem ferre liber non potest: at ex quo fructus aliquid vtilitatisq; percipitur,

Hic meret æra liber Sosijs, hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat æuum.

Ego autem Mocenice, quæ cupiditas in optimo quoq; maxime viget, nauandi studium suum vtilitati publicæ, & nominis sui ad posteros propagãdi, ab ea nunquam me abhorruisse confiteor. quam ad rem cum illud mihi, de quo ante dixi, quasi compendiarium esse iter viderem, progressus sum in eo quoad potui, & progredi porro, si vita suppeditauerit, cogito. ergo alia aliâs: nuper autem quatuor Ciceronis in Catilinam orationes tum vindicaui à multis mendis, quæ in eis librariorum vitio insederant: tum, addita breui declaratione, faciliores ad intelligendum effeci. hunc paruum laboris mei fructum venire in hominum manus ornatum commendatione tui nominis volui. primum, quòd ipsi libro, parum ex me auctoritatis habituro, multum ex te accessurum dignitatis ac gratiæ intelligebam: in quo, quæcunque aut ad amplitudinem nominis, aut ad deuinciendas amicitia hominum voluntates valent, summa esse omnia animaduerto. nam siue generis claritatem requirimus, cui tandẽ qui Veneti imperij nomen audiuerit, Mocenicæ gentis splendor ignotus est? quæ quidem gens, vt ne annalium memoriam replicem, neq; eos commemorem, quos domi foriśq; spectata virtus, concordibus suffragijs, ad huius reip. fastigium euexit, illud integritatis, illud iustitiæ, illud incorruptæ seueritatis exemplar, Aloisium Mocenicum, equitem, tuum Leonarde auum protulit: quo viro nunquam in hac ciuitate, qui, cùm pauciora peteret, plura consequeretur honorũ insignia, inuentus est: ipsa pro eo prensabat virtus, ipsa ei viam ad omnes

honoris gradus, non appellandis, non rogandis, non officiosè salutandis ciuibus. sed gloriosis, admirandis, immortalitate dignis edendis operibus muniebat. neque verò passa resp. est, tantum lumen exteris principibus incognitum latere: sed quanquam fidelissimis illius sapientissimisq; consilijs nixa, non libenter ab amplexu eum suo dimitteret: mandandis tamen ei plurimis, honorificentissimisq; legationibus, facultatem dedit famæ suæ per omnes terrarum oras dissemínandæ. qui cum omnes in eam opinionem adduxisset, vt quicquid ipsi, non dicam denegatum, sed non vltro delatum fuisset, idem virtuti denegatum videretur, filio suo, patri tuo Leonarde, ijsdem virtutibus prædito, facile atque expeditum iter ad procuratoriam. id est, ad eam, qua nulla summæ propior est, dignitatem reliquit. siue igitur generis claritatem requirimus, ea tibi longe maxima diuinitus contigit: siue teipsum, nulla ratione generis habita, intuemur, ea videmus in te, quæ vel abiectam, obscuramq; familiam erigere, atq; illustrare possent. non enim te aut gentis tuæ nobilitas tumidum, aut opum affluentia insolentem facit: sed illam quidem incitamentum, hanc verò instrumentum exercendæ virtutis esse ducens, ita te geris, vt dignitate par summis, humanitate, & affabilitate nihilo superior infimis esse videaris. quo fit, vt tota vrbe nemo sit, qui non omnia tibi successa cupiat, qui te non amet, non in sinu, non in oculis ferat: qui non & optet, & auguretur fore, vt te eodem planè, quo auus olim, itinere gradientem, ijsdem resp. quibus illum prosecuta est, honoribus prosequatur. primum igitur è tuo, vt dixi, nomine auctoritatem libro meo quærere aliquam volui.

...i. deinde, cum pluribus, manifestißimisq; indi... me tibi non vulgariter carum esse cognoscerem, ... ut ego quoq; vicißim qualemcunq; poteram, animi ... g a te mei significationem dare. Vale. Venetijs. a.d. VI. Id Octob. M. D. LVI.

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. PRIMAE ORATIONIS in Catilinam explicatio.

XIV.

SAEPE iam M Tullius, antequam hancce orationem haberet, verba in senatu de Catilinae coniuratione fecerat: vt vel ex eo perspicuum est, quòd duodeuiginti diebus ante, consulibus Resp. senatusconsulto permissa erat. quod ego ipsum admonere superuacaneum putassem, (est enim sanequam apertum) nisi animaduertissem, multos magnosq; viros, non è recentioribus modò, sed etiã ex antiquis, qp. quid quoq; tẽpore actum fuisset, non satis attentè considerassent, in errores quosdam minimè, vt arbitror, negligendos in harum rerum explicatione incidisse. Mihi quidem ita videtur: Ciceroni inprimis ipsi maximam esse hisce in rebus habendam fidem: vt, sicubi ab eo ceteri dissenserint: homines eos fuisse, idcircoq; labi potuisse, arbitremur: secundum Ciceronem autem Sallustio, qui ijsdem temporibus fuit: tum Asconio, qui ab eorum ætate non ita multum abfuit: Græcos autem, Plutarchum, Appianum, Dionem, magno esse adhibito iudi-

iudicio legendos. Nam vt hinc ordiamur, cum coniurati Catilinæ denunciatione, in M. Porcij Leccæ domum conuenissent, repertiq́; essent duo, qui se Ciceronem in lectulo suo interfecturos pollicerentur, tum demum ait Sallustius, rem ad senatum à Cicerone relatam, senatumq́; decreuisse, vt darent operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. at id manifestò falsum est, siquidem, quæ nox consecuta est posterum diem nonarum Nouemb. ea nocte coitionem illam in M. Porcij domum factam esse, constat ex oratione pro Sylla. iam autem sedecim, minimum, dies erant, cum illa senatus auctoritas intercesserat, vt ex hac ipsa oratione liquido cognosci potest. Illud quoq; non minus falsum est, quod idem Sallustius prodidit, cùm aut hāc orationem Cicero aut aliam quampiam habuisset, certè quidē aliquot dieb. post commissam consulib. remp. Catilinam in eam vocē denique erupisse, vt diceret, si quod incēdium in fortunas suas excitatum esset: id se non aqua, sed ruina restincturum. id enim iam pridem, id est, aliquot diebus ante comitia consularia, Catoni iudicium minitanti ac denuncianti Catilina responderat. quod ipse Cicero in oratione pro Murena testatum reliquit. Quod si Sallustium ipsum & accuratum cum primis hominem, & illorum temporum æqualem, tamen alicubi lapsum videmus: exacuenda profectò nobis ingenij acies est: neq; vt quicque à quoq; veterū proditum fuerit, ita protinus recipiendum est: sed conferenda alia cum alijs, & ad Ciceronis præcipue auctoritatem, tanquam ad Lydium lapidem, singula diligenter examinanda. Nunc ad rem. Dicta est hæc oratio à Cicerone consule, senatum habente in templo

Iouis

Iouis Statoris, VI. Id. Nouemb. vt infra probabitur. qua quidem oratione ostendit patefacta iam esse omnibus scelerata Catilinæ aduersus remp. consilia: ipsiq; suadet, vel potius imperat, vt ex vrbe exeat, quo & ciuitatem liberet metu, & ipse se liberius hostem P.R. profiteri queat. Genus igitur causæ iudiciale non est, vt falso Cælius Curio putat. non enim in senatu iudicia exercebantur, sed ne deliberatiuum quidem est, quid ita? quia enim non deliberat Cicero, neq; sententiam dicit, neq; aut suadet quicquam senatui, aut dissuadet: sed Catilinam increpat, obiurgat, exagitat: iubet deniq;, vt cum reip. salute, sua verò peste ac pernicie ex vrbe proficiscatur. Quid igitur? fatendum profecto est, non omnes Ciceronis orationes, nedum omnia quæ ab oratore tractantur, ad tria illa peruulgata causarum genera posse reuocari. Ipse autem orationis χαρακτὴρ *plenus est* δεινότητος, γοργότητος, σφοδρότητος, μεγαλοπρεπείας. *itaq; quæcunque de illo genere à veteribus prodita sunt, ea hic mirabiliter obseruata reperiemus.*

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. SECVNDAE ORATIOnis in Catilinam explicatio.

XV.

CVM multà sunt alia, quæ in veteribus dicendi magistris admirari, &, liberè vt loquar non satis probare soleo, Leonarde Mocenice: tum illud inprimis,

vter alteri præstet. nam si præcipua laus poetarum in imitatione consistit: mihi quidem videtur Tibullus varios illos fluctuantis animi motus, quibus amantes agitari solent, melius imitatus esse. sin, vt quicq; ad optimum proximè accedit, ita ipsum quoque optimum iudicandum est, crediderim sanè veterum illorum Græcorum, ac præcipuè Callimachi, Propertium haud paulo similiorem fuisse: qua etiam fiducia ipse se Romanum Callimachum vocare ausus est. Sed hæc vt sunt, neq; nostrum est, neq; cuiusquam hominis pudentis & considerati, qua de re veteres illi, quorum fuit & doctrina maior, & iudicium acrius, non liquere pronunciarunt, de ea certi quicquam constituere, & litem secundum alterutrum dare. satius fuerit, vtrinq; studiose ac diligenter euoluere, vtriusque virtutes accurate perpendere, vtrunque sibi ad imitandum proponere, si quando fortè nos ad tentandum idem poematis genus aut voluntas adducet, aut naturæ impetus feret. quæ ego omnia, FRANCISCE GONZAGA, quantum quidem in me fuit, summo studio adolescens factitaui. non enim facilè concesserim multis, qui hos poetas, aut sæpius, aut accuratius legerint, aut verò plus operæ posuerint in eorum virtutibus imitando exprimendis. Ex quo autem in me iuuenilis illa, qua studia poetica fouentur, alacritas deferbuit, animumq; sibi meum grauiorum, & hac ætate digniorum artium tractatio vendicauit, temperare mihi tamen non possum, quin sæpe eos in manibus habeam, horisq; subsecivis grauiorum studiorum asperitatem hoc quasi condimento amœnitatis mitigem ac molliam. quinetiam vt non occupationes tantum meæ, verùm remissiones

quodq; animi afferant aliquid vtilitatis hominibus: con fero studium non mediocre ad libros eorum perpurgandos, & ad locos: si quos mihi fortè intelligere videor, qui non ita sint omnibus peruij, explicandos. tale igitur quiddam his diebus in Propertio præstiti: & cum admirabili desiderio tenerer insinuandi me aliqua in amicitiam tuam, iter mihi ad eam præmunire hoc munusculo volui. Vt autem à te cognosci cuperem, ne viuam. si me aut diuitiæ, quibus abundas, aut generis tui claritas, aut quicquam deniq; præter maximas tuas, & iam nunc omnium sermone celebratissimas virtutes incitauit. nam opulentorum, qui honesta studia spernant, non modò ambire, ac persequi, sed aspernari etiam, ac refugere amicitias soleo, non semel expertus, nihil esse eiusmodi hominibus, φορτικώτερον: generis autem nobilitas in ijs demum habet aliquid gloriandum, qui faciunt id, quod tu, hoc est in ijs, qui omni ope moliuntur efficere, vt ne minus ipsi splendoris posteris suis tradidisse, quàm à maioribus accepisse videantur. itaque colunt te quidam homines, & obseruant vt magni illius FERDINANDI GONZAGAE sapientissimi fortissimi fortunatissimi imperatoris, filium: sed multo te, mihi crede, impensius colunt, quod eam te viam ingressum, aut potius in ea iam longè progressum vident, in qua si, vt spes minimè dubia est, perstiteris, non ille apud posteros tot victorijs, tot opimis spolijs, tot trophæis, quàm te filio, clarior sit futurus, sed illius quidem res gestæ cum aliorū monumentis celebrabuntur, tum præcipuè scriptis Antonij Posseuinij, familiaris tui, eruditissimi hominis, & ad conscribendam historiam facti, tradentur me-

Ruosius, & ad extruendam sibi nominis immortalitatem firmiora, & solidiora fundamenta iacere videntur, quàm qui hunc emendandi ac declarandi laborem tanquam & pleniorem molestiarum, & abiectiorem quodammodo atq; humiliorem refugientes, scribentis latina, græcáue lingua orationibus, aut poematis, eiusdemq; generis alijs, sua nomina posteritati commendare malunt. Primum enim cùm è veterum monumentis, tanquam ex opimis, & pinguibus pascuis, quæ ad saturandos humanitate animos pertinent, omnia colligantur: profectò & euellere noxias herbas, quæ in eis, cultorum negligentia pullularunt, & excisis siquæ iter impediunt, sentibus, aditum ad ea faciliorem efficere nituntur, negari non potest, quin præclarè omninò de humano genere mereantur. siquidem vt qui aut parum puris, aut ad conficiendum difficilibus vtuntur cibis integritatem valetudinis, firmitatemq; virium adipisci vix queunt: ita qui aut parum emendatos libros, aut parum ad intelligendum faciles versare coguntur, næ illi valdè bono ingenio sint oportet, si aut vllum sermonis leporem, aut vllā exquisitioris doctrinæ elegantiam consequuntur. Quàm multa barbara vocabula, quàm multa vitiosa genera loquendi, propter librorum corruptionem, vsurparunt ij, qui se nostra, patrumq; memoria Ciceronianos dici volebant? quantularum rerum ignoratio, quantas tenebras sæpe in omne disciplinarum genus inuexit? magna enim Mocenice fecunditas erroris est: & vt morbi quidam à pusillis principijs profecti, paulatim per corpus omne serpunt: ita parua interdum maculæ erroris, paulatim progressa longius, integra optimorum scripto-

ſcriptorum monumenta contaminat. Deinde nõ eſt ſanè expectandũ, vt omiſſo Cicerone, Virgilio, cæteriſq; veteribus, legantur ij qui temporibus noſtris aliquid eadem lingua in eodem genere ſcripſerint. qui ſi aliquid afferunt non hauſtum à veterum fontibus, prope reprehenduntur: ſin improbo labore hoc conſecuti ſunt vt in ſcriptis ſuis nihil non è priſcis illis imitatum, & effictum appareat, nemo tamen eſt, qui non illos potius ipſos priſcos euoluere ſibiq; proponere ad imitandum velit. Itaq; eiuſmodi ſcripta, tanquam vina leuia, quamdiu muſtea ſunt, ipſo nouitatis ſapore paulisper placent, iterum aut ſæpius guſtata, faſtidiuntur. in promptu exempla ſunt. Bembi, Nauogerij, Molſæ, Lampridij aut verſus, aut orationes, quotuſquiſq; hodie legit? & tamen aut illi noſtra ætate proxime antiquorum gloriã acceſſerunt, aut nemo vnquã acceſſurus eſt. at contra ſiqua ijdem ad illuſtrandos veterum libros pertinentia literis prodiderunt, qualia nonnulla Bembus elegantiſsimè ſcripſit, ea plus, pluſq; in dies ſtudioſorum hominum manibus conteruntur. ſed quid de his loquor? poſſum nominare nonnullos, qui abhinc ſexaginta ferè vixere annos, quorum poemata, orationes, epiſtolas, cùm propter peruerſum, & inepta affectatione corruptum loquendi genus, quod ætas illa extulerat, ſine riſu hodie nemo legat: eorundem tamen ſcripta quædam, quibus lux aliqua vetuſtis ſcriptoribus affertur, omnibus vigent. denique, quem ſola ſermonis elegantia ſuauitaſq; commendat, is ætatem ferre liber non poteſt: at ex quo fructus aliquid vtilitatiſq; percipitur,

Hic meret æra liber Sosijs, hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat æuum.
Ego autem Mocenice, quæ cupiditas in optimo quoq; maxime viget, nauandi studium suum vtilitati publicæ, & nominis sui ad posteros propagādi, ab ea nunquam me abhorruisse confiteor. quam ad rem cum illud mihi, de quo ante dixi, quasi compendiarium esse iter viderem, progressus sum in eo quoad potui, & progredi porro, si vita suppeditauerit, cogito. ergo alia aliâs: nuper autem quatuor Ciceronis in Catilinam orationes tum vindicaui à multis mendis, quæ in eis librariorum vitio insederant: tum, addita breui declaratione, faciliores ad intelligendum effeci. hunc paruum laboris mei fructum venire in hominum manus ornatum commendatione tui nominis volui. primum, quòd ipsi libro, parum ex me auctoritatis habituro, multum ex te accessurum dignitatis ac gratiæ intelligebam: in quo, quæcunque aut ad amplitudinem nominis, aut ad deuinciendas amicitia hominum voluntates valent, summa esse omnia animaduerto. nam siue generis claritatem requirimus, cui tandē qui Veneti imperij nomen audiuerit, Mocenicæ gentis splendor ignotus est? quæ quidem gens, vt ne annalium memoriam replicem, neq; eos commemorem, quos domi forisq; spectata virtus, concordibus suffragijs, ad huius reip. fastigium euexit, illud integritatis, illud iustitiæ, illud incorruptæ seueritatis exemplar, Aloisium Mocenicum, equitem, tuum Leonarde auum protulit: quo viro nunquam in hac ciuitate, qui, cùm pauciora peteret, plura consequeretur honorum insignia, inuentus est: ipsa pro eo prensabat virtus, ipsa ei viam ad omnes

honoris

honoris gradus, non appellandis, non rogandis, non officiosè salutandis ciuibus. sed gloriosis, admirandis, immortalitate dignis edendis operibus muniebat. neque verò passa resp. est, tantum lumen exteris principibus incognitum latere: sed quanquam fidelissimis illius sapientissimisq; consiliis nixa, non libenter ab amplexu eum suo dimitteret: mandandis tamen ei plurimis, honorificentissimisq; legationibus, facultatem dedit famæ suæ per omnes terrarum oras disseminandæ. qui cum omnes in eam opinionem adduxisset, vt quicquid ipsi, non dicam denegatum, sed non vltro delatum fuisset, idem virtuti denegatum videretur, filio suo, patri tuo Leonarde, iisdem virtutibus prædito, facile atque expeditum iter ad procuratoriam. id est, ad eam, qua nulla summa propior est, dignitatem reliquit. siue igitur generis claritatem requirimus, ea tibi longe maxima diuinitus contigit: siue teipsum, nulla ratione generis habita, intuemur, ea videmus in te, quæ vel abiectam, obscuramq; familiam erigere, atq; illustrare possent. non enim te aut gentis tuæ nobilitas tumidum, aut opum affluentia insolentem facit: sed illam quidem incitamentum, hanc verò instrumentum exercendæ virtutis esse ducens, ita te geris, vt dignitate per summis, humanitate, & affabilitate nihilo superior infimis esse videaris. quo fit, vt tota vrbe nemo sit, qui non omnia tibi successa cupiat, qui te non amet, non in sinu, non in oculis ferat: qui non & optet, & auguretur fore, vt te eodem planè, quo auus olim, itinere gradientem, iisdem resp. quibus illum prosecuta est, honoribus prosequatur. primum igitur è tuo, vt dixi, nomine auctoritatem libro meo quærere aliquam volui.

tului. deinde, cum plurimis, manifestißimisq́ indiciis me tibi non vulgariter carum esse cognoscerem, volui ego quoq; vicißim qualemcunq; poteram, animi erga te mei significationem dare. Vale. Venetijs. a.d. VI. Id. Octob. M. D. LVI.

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. PRIMAE ORATIONIS in Catilinam explicatio.

XIV.

SAEPE iam M. Tullius, antequam hancce orationem haberet, verba in senatu de Catilinæ coniuratione fecerat: vt vel ex eo perspicuum est, quòd duodeuiginti diebus ante, consulibus Resp. senatusconsulto permissa erat. quod ego ipsum admonere superuacaneum putassem, (est enim sanequam apertum) nisi animaduertissem, multos magnosq; viros, non è recentioribus modò sed etiā ex antiquis, qꝫ, quid quoq; tēpore actum fuisset, non satis attentè considerassent, in errores quosdam minimè, vt arbitror, negligendos in harum rerum explicatione incidisse. Mihi quidem ita videtur: Ciceroni inprimis ipsi maximam esse hisce in rebus habendam fidem: vt, sicubi ab eo ceteri dissenserint: homines eos fuisse, idcircoq; labi potuisse, arbitremur: secundum Ciceronem autem Sallustio, qui ijsdem temporibus fuit: tum Asconio, qui ab eorum ætate non ita multum abfuit: Græcos autem, Plutarchum, Appianum, Dionem, magno esse adhibito

iudi-

iudicio legendos. Nam vt hinc ordiamur, cum coniurati Catilinæ denunciatione, in M. Porcij Leccæ domum conuenissent, repertiq; essent duo, qui se Ciceronem in lectulo suo interfecturos pollicerentur, tum demum ait Sallustius, rem ad senatum à Cicerone relatam, senatumq; decreuisse, vt darent operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. at id manifestò falsum est, siquidem, quæ nox consecuta est posterum diem nonarum Nouemb. ea nocte coitionem illam in M. Porcij domum factam esse, constat ex oratione pro Sylla. iam autem sedecim, minimum, dies erant, cum illa senatus auctoritas intercesserat, vt ex hac ipsa oratione liquido cognosci potest. Illud quoq; non minus falsum est, quod idem Sallustius prodidit, cùm aut hãc orationem Cicero aut aliam quampiam habuisset, certè quidẽ aliquot dieb. post commissam consulib. remp. Catilinam in eam vocẽ denique erupisse, vt diceret, si quod incẽdium in fortunas suas excitatum esset: id se non aqua, sed ruina restincturum. id enim iam pridem, id est, aliquot diebus ante comitia consularia, Catoni iudicium minitanti ac denuncianti Catilina responderat. quod ipse Cicero in oratione pro Murena testatum reliquit. Quod si Sallustium ipsum & accuratum cum primis hominem, & illorum temporum æqualem, tamen alicubi lapsum videmus: exacuenda profectò nobis ingenij acies est: neq; vt quicque à quoq; veterũ proditum fuerit, ita protinus recipiendum est: sed conferenda alia cum alijs, & ad Ciceronis præcipue auctoritatem, tanquam ad Lydium lapidem, singula diligenter examinanda. Nunc ad rem. Dicta est hæc oratio à Cicerone consule, senatum habente in templo

Iouis

Iouis Statoris, VI. Id. Nouemb. vt infra probabitur. qua quidem oratione ostendit patefacta iam esse omnibus scelerata Catilinæ aduersus remp. consilia: ipsiq́; suadet, vel potius imperat, vt ex vrbe exeat, quo & ciuitatem liberet metu, & ipse se liberius hostem P.R. profiteri queat. Genus igitur causæ iudiciale non est, vt falso Cælius Curio putat. non enim in senatu iudicia exercebantur, sed ne deliberatiuum quidem est, quid ita? quia enim non deliberat Cicero, neq; sententiam dicit, neq; aut suadet quicquam senatui, aut dissuadet: sed Catilinam increpat, obiurgat, exagitat: iubet deniq;, vt cum reip. salute, sua verò peste ac pernicie ex vrbe proficiscatur. Quid igitur? fatendum profecto est, non omnes Ciceronis orationes, nedum omnia quæ ab oratore tractantur, ad tria illa peruulgata causarum genera posse reuocari. Ipse autem orationis χαρακτὴρ *plenus est* δεινότητος, γοργότητος, σφοδρότητος, μεγαλοπρεπείας. *itaq; quæcunque de illo genere à veteribus prodita sunt, ea hic mirabiliter obseruata reperiemus.*

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. SECVNDAE ORATIOnis in Catilinam explicatio.

XV.

CVM multa sunt alia, quæ in veteribus dicendi magistris admirari, &, liberè vt loquar non satis probare soleo, Leonarde Mocenice: tum illud inprimus,

esse, bonumq́; sutorem: quod in tanta rerum varietate accidere aliquando poßit, vt de cibis ei sit aliquid calceamentisq́; dicendum. Magnum verò oratori negotiū imponimus: si vt aliquid ei in sermone de huius aut illius artis instrumentis, operibusve, aut de ipsa etiam efficiendi ratione occurret: ita eum mittemus ad magistros, &, nisi quam artem didicerit, nunquam de ea verbum vnum facere patiemur, ac profectò si ista omnia in oratore sunt, mirum est, cur non ad canendum tibijs, ad obliganda vulnera, ad ædificanda naualia, diserti homines adhibeantur, & cur non oratoribus resp. tanquam Delphicis gladijs, ad omnia, quæ sunt in ciuitate necessaria, vtatur. Est autem operæpretium cognoscere, quo potißimum argumento istud gloriosum dogma confirment. De omnibus, inquiunt, rebus dicere, oratoris officium est. non potest autem quisquam ea dicendo tractare, quæ cognita perspectaque non habeat. omnium igitur artium scientiam animo comprehenderit, oportet, is qui oratoris munus sustinere meditetur. O plumbeum vt dicitur, pugionem. quis enim hoc tibi concesserit, nisi quem ista magnorum nominum infatuauerit auctoritas, omnibus de rebus oratoris esse officium dicere? Sophistarum hoc fuit, ponere iubere quod quisque vellet: quod nemo vnquam, qui orator haberetur, factitauit. Quando autem potest accidere, vt orator dicere debeat, quadrari poßit circulus, necne poßit, aut ecquid vllam habeat quadrati latus cum diametro proportionem? At hæc ipsa si tractanda susceperit, multo tractabit ornatius, quàm ipsi artifices solent. Sanè verò, mortuos, credo, excitabit, & multis re-

bus sermonem dabit, & similiter cadentibus ac similiter desinentibus canoram numerosamq́; efficiet orationem: facileq́; si id facere voluerit, effugiet, & risus hominum, & insaniæ famam. Conspuaretur me hercule, vt opinor, & saxis, lutoq́; peteretur, si quis in corona tractandus in eiusmodi rebus ornatum vllum adhibere oratorium vellet. De iustis, iniustis, vtilibus, inutilibus, honestis, turpibus, dicere oratoris officium est: non de quadratis, & circulis, de conis, & pyramidibus disputare. Itaq; præclare Aristoteles, vt solet, Rhetoricen in iis modo versari ait, περὶ ὧν τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα: *iis videlicet in rebus, quæ sunt in communi quadam intelligentia positæ: & de quibus, nemo est, qui non, natura duce, vtcunque iudicare se posse confidat. hoc enim planè mihi quidem innuere videtur, cùm ait, illam esse* περὶ τοιούτων τινῶν ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν. *Deinde, si maxime oratori accidere interdum posse fateamur, vti iis de rebus verborum aliquid faciat, quæ ad alias facultates, aut scientias pertinent: non tamen ex eo efficietur, vt ad oratoris nomen tuendum necessaria sit omnium artiū cognitio. Ac mihi cogitanti, quæ tandem istius erroris origo esse potuerit, vt aliarum multarum stultissimarum opinionum, ita huius quoq; videntur Stoici principes, quasiq́; procreatores fuisse. qualem enim illi suū sapientem esse dixerant, qui solus formosus esset, solus liber, solus rex, solus dialecticus, solus eloquēs, solus denique omnia, vt etiam, quamuis nunquam soleas fecisset sutor, tamen esset inprimis bonus: talem prope isti præclarum illum suum è Platonis rep. oratorem effinxere. quam vanitatem secutus Vitruuius, multo ille*

quidem

quidem modestius, sed tamen aut talem, aut certè non multo alium architectum informauit, atq; illi oratorem fecerant. quod idem non tantùm in poëta, aut in imperatore facilè probari queat: verũ etiã si ad istud exemplum progredi, & omnes artes paulatim commiscere libeat, eò tandem, dijs iuuantibus, veniemus, vt bonum musicum esse oporteat, qui bonus cerdo euadere cogitet. Sed vt mittamus cetera, illud certè conuenire nullo modo potest, vt & omnibus de rebus dicere sit oratoris, & totum illius officium contineatur tribus causarum generibus, demonstratiuo, deliberatiuo, & iudiciali. neq; verò mihi quisquam Aristotelis hoc loco auctoritatem obijciat: nam ille primum non, vt isti omnia quæ in rerum natura sint, oratori ad dicendum subiecta esse voluit: deinde multo verius, multoq; sapientius locutus est: non enim tria genera causarum aut controuersiarum, sed τρία εἴδη τῆς ῥητορικῆς, *aut* τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν *dixit. quod si quis putat idem cum illo altero esse, longè errat. ego autem, si quis quærat ex me, quo in genere causæ, aut controuersiæ sit ea oratio, qua quotannis olim eos, qui pro patria occubuerant, Athenis laudari mos erat, planè respondebo, in nullo. Nulla enim ibi neq; causa, neq; controuersia est: neq; quicquam de quo quisquam controuersetur. & tamen è Platonis Aristotelisq; doctrina verè dici potest, esse* γένος ἐπιδεικτικὸν ῥητορικοῦ λόγου. *Tu verò qui Oratorem Hippiam quendam* παντοδαπὸν *facis, quæro ex te, cùm ille de corporum cœlestium motibus, de fulguribus, de terræmotibus disputabit: (quando hæc quoque ad munus illius pertinere vis) in quo istorum trium generum cum versari dices? neque enim cum*

laudabit, neq; vituperabit: neq; suadebit, neq; dissuadebit, neq; accusabit, neq; defendet. ac ne longius exempla repetamus: (tempus est enim, vt, his omißis, ad ea veniamus, quæ instituto nostro adiunctiora sunt) hæ in Catilinam orationes, præter postremam, quæ sanè deliberatiua dicatur, sub nullum ex illis tribus generibus includi queunt. non sub iudiciale: neque enim habentur in iudicio. non sub demonstratiuum: nam in demonstratiuo sola audientium voluptas quæritur: totumq; illud genus ad pompam, & ad ostentationem comparatur. non sub deliberatiuum: in priore enim vt vidimus, nulla deliberatio est: quin id tantum agebat Cicero, vt exiret Catilina, quo ipse postea cum senatu deliberare de rep. posset. neque enim præsente eo deliberare, aut decernere vtile fuisset. hac autem, quam nunc explicare aggredimur, itemq; tertia, nihil aliud agit, quam vt exponat populo ea, quæ gesta sunt, eumq; confirmet, ac benè sperare iubeat. ne quæramus igitur, hæ orationes quo in causæ genere sint, aut in quo statu: sed ista relinquamus ijs, qui eò progreßi sunt stultitiæ, vt, editis libris, non tantum in epistolis Ciceronis, verùm etiam in Comœdijs Terentij & genus causæ, & statum requirant.

Nunc Ciceronem ipsum audiamus.

M. AN-

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. TERTIAE IN CATILInam orationis explicatio.

XVI.

ADMIRABILIS *quædam, ac prope diuina vis est, Leonarde Mocenice, hominis eloquentis: meritoq́; sapientissimus poeta scripsit Euripides, nihil esse, quod ferro, quin idem oratione cõfici possit. Quod si vnquam vllum tempus fuit cum id manifesto perspici posset, tum profectò apertissime declaratum est, cùm sceleratas Catilinæ in patriam machinationes, nefariaq́; consilia fretus eloquentiæ viribus Cicero dissipauit. ac mihi quidem sæpenumero in summos homines, quos Romana olim resp plurimos protulit, intuenti, aliorumq́; facta cum aliis, quam possum, accuratissimè conferenti prorsus ita videtur, plus vni Ciceroni vrbem Romam, quàm omnibus, quotquot bellica virtute fines protulerunt imperij, debuisse. nam vt in corporibus nostris externum calorem, externumve frigus propulsare ac defendere facile est: vbi autẽ intus contractum frigus, aut in venis ac visceribus conclusus calor labefactat eas partes, quibus vita præcipuè continetur, remedium ei malo adhiberi, nisi ab homine perito, atq; exercitato, non potest: sic in ratione gerendæ reip. debellare hostes externos, & quod illi mali ciuibus tuis moliebantur, id in ipsorum capita conuertere, summus facile est, eiusmodi tamen est, vt humanis viribus*

vter alteri præstet. nam si præcipua laus poetarum in imitatione consistit: mihi quidem videtur Tibullus varios illos fluctuantis animi motus, quibus amantes agitari solent, melius imitatus esse. sin, vt quicq; ad optimum proximè accedit, ita ipsum quoque optimum iudicandum est, crediderim sanè veterum illorum Græcorum, ac præcipuè Callimachi, Propertium haud paulo similiorem fuisse: qua etiam fiducia ipse se Romanum Callimachum vocare ausus est. Sed hæc vt sunt, neq; nostrum est, neq; cuiusquam hominis pudentis & considerati, qua de re veteres illi, quorum fuit & doctrina maior, & iudicium acrius, non liquere pronunciarunt, de ea certi quicquam constituere, & litem secundum alterutrum dare. satius fuerit, vtrunq; studiose ac diligenter euoluere, vtriusque virtutes accurate perpendere, vtrunque sibi ad imitandum proponere, si quando forte nos ad tentandum idem poematis genus aut voluntas adducet, aut naturæ impetus feret. quæ ego omnia, FRANCISCE GONZAGA, quantum quidem in me fuit, summo studio adolescens factitaui. non enim facilè concesserim multis, qui hos poetas, aut sæpius, aut accuratius legerint, aut verò plus operæ posuerint in eorum virtutibus imitando exprimendis. Ex quo autem in me iuuenilis illa, qua studia poetica fouentur, alacritas deferbuit, animumq; sibi meum grauiorum, & hac ætate digniorum artium tractatio vendicauit, temperare mihi tamen non possum, quin sæpe eos in manibus habeam, horisq; subsecinis grauiorum studiorum asperitatem hoc quasi condimento amœnitatis mitigem ac molliam. quin etiam vt non occupationes tantum meæ, verùm remissiones

quoq;

quodq; animi afferant aliquid vtilitatis hominibus: confero studium non mediocre ad libros eorum perpurgandos, & ad locos: si quos mihi fortè intelligere videor, qui non ita sint omnibus peruij, explicandos. tale igitur quiddam his diebus in Propertio præstiti: & cum admirabili desiderio tenerer insinuandi me aliqua in amicitiam tuam, iter mihi ad eam præmunire hoc munusculo volui. Vt autem à te cognosci cuperem, ne viuam. si me aut diuitiæ, quibus abundas, aut generis tui claritas, aut quicquam deniq; præter maximas tuas, & iam nunc omnium sermone celebratissimas virtutes incitauit. nam opulentorum, qui honesta studia spernant, non modò ambire, ac persequi, sed aspernari etiam, ac refugere amicitias soleo, non semel expertus, nihil esse eiusmodi hominibus, φορτικώτερον: generis autem nobilitas in ijs demum habet aliquid gloriandum, qui faciunt id, quod tu, hoc est in ijs, qui omni ope moliuntur efficere, vt ne minus ipsi splendoris posteris suis tradidisse, quàm à maioribus accepisse videantur. itaque colunt te quidam homines, & obseruant vt magni illius FERDINANDI GONZAGAE, sapientissimi fortissimi fortunatissimi imperatoris, filium: sed multo te, mihi crede, impensius colunt, quod eam te viam ingressum, aut potius in ea iam longè progressum vident, in qua si, vt spes minimè dubia est, perstiteris, non ille apud posteros tot victorijs, tot opimis spolijs, tot trophæis, quàm te filio, clarior sit futurus, sed illius quidem res gestæ cum aliorũ monumentis celebrabuntur, tum præcipuè scriptis Antonij Posseuinij, familiaris tui, eruditissimi hominis, & ad conscribendam historiam facti, tradentur me-

nuosius, & ad extruendam sibi nominis immortalitatem firmiora, & solidiora fundamenta iacere videntur, quàm qui hunc emendandi ac declarandi laborem tanquam & pleniorem molestiarum, & abiectiorem quodammodo atq; humiliorem refugientes, scribentis latina, græcáue lingua orationibus, aut poematis, eiusdemq; generis aliis, sua nomina posteritati commendare malunt. Primum enim cùm è veterum monumentis, tanquam ex opimis, & pinguibus pascuis, quæ ad saturandos humanitate animos pertinent, omnia colligantur: profectò & euellere noxias herbas, quæ in eis, cultorum negligentia, pullularunt, & excisis siquæ iter impediunt, sentibus, aditum ad ea faciliorem efficere nituntur, negari non potest, quin præclarè omninò de humano genere mereantur. siquidem vt qui aut parum puris, aut ad conficiendum difficilibus vtuntur cibis integritatem valetudinis, firmitatemq; virium adipisci vix queunt: ita qui aut parum emendatos libros, aut parum ad intelligendum faciles versare coguntur, næ illi valdè bono ingenio sint oportet, si aut vllum sermonis leporem, aut vllã exquisitioris doctrinæ elegantiam consequuntur. Quàm multa barbara vocabula, quàm multa vitiosa genera loquendi, propter librorum corruptionem, vsurparunt ii, qui se nostra, patrumq; memoria Ciceronianos dici volebant? quantularum rerum ignoratio, quantas tenebras sæpe in omne disciplinarum genus inuexit? magna enim Mocenice fecunditas erroris est: & vt morbi quidam à pusillis principiis profecti, paulatim per corpus omne serpunt: ita parua interdum macula erroris, paulatim progressa longius, integra optimorum scripto-

scriptorum monumenta contaminat. Deinde nō est sanè expectandū, vt omisso Cicerone, Virgilio, cæterisq; veteribus, legantur ij qui temporibus nostris aliquid eadem lingua in eodem genere scripserint. qui si aliquid afferunt non haustum à veterum fontibus, prope reprehenduntur: sin improbo labore hoc consecuti sunt vt in scriptis suis nihil non è priscis illis imitatum, & effictum appareat, nemo tamen est, qui non illos potius ipsos priscos euoluere, sibiq; proponere ad imitandum velit. Itaq; eiusmodi scripta, tanquam vina leuia, quamdiu mustea sunt, ipso nouitatis sapore paulisper placent, iterum aut sæpius gustata, fastidiuntur. in promptu exempla sunt. Bembi, Nauogerij, Molsæ, Lampridij aut versus, aut orationes, quotusquisq; hodie legit? & tamen aut illi nostra ætate proxime antiquorum gloriā accesserunt, aut nemo vnquā accessurus est. at contra si qua ijdem ad illustrandos veterum libros pertinentia literis prodiderunt, qualia nonnulla Bembus elegantißimè scripsit, ea plus, plusq; in dies studiosorum hominum manibus conteruntur. sed quid de his loquor? possum nominare nonnullos, qui abhinc sexaginta ferè vixere annos, quorum poemata, orationes, epistolas, cùm propter peruersum, & inepta affectatione corruptum loquendi genus, quod ætas illa extulerat, sine risu hodie nemo legat: eorundem tamen scripta quædam, quibus lux aliqua vetustis scriptoribus affertur, omnibus vigent. denique, quem sola sermonis elegantia suauitasq; commendat, is ætatem ferre liber non potest: at ex quo fructus aliquid vtilitatisq; percipitur,

Hic meret æra liber Sosijs, hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat æuum.

Ego autem Mocenice, quæ cupiditas in optimo quoq; maxime viget, nauandi studium suum vtilitati publicæ, & nominis sui ad posteros propagãdi, ab ea nunquam me abhorruisse confiteor. quam ad rem cum illud mihi, de quo ante dixi, quasi compendiarium esse iter viderem, progressus sum in eo quoad potui, & progredi porro, si vita suppeditauerit, cogito. ergo alia aliâs: nuper autem quatuor Ciceronis in Catilinam orationes tum vindicaui à multis mendis, quæ in eis librariorum vitio insederant: tum, addita breui declaratione, faciliores ad intelligendum effeci. hunc paruum laboris mei fructum venire in hominum manus ornatum commendatione tui nominis volui. primum, quòd ipsi libro, parum ex me auctoritatis habituro, multum ex te accessurum dignitatis ac gratiæ intelligebam: in quo, quæcunque aut ad amplitudinem nominis, aut ad deuinciendas amicitia hominum voluntates valent, summa esse omnia animaduerto. nam siue generis claritatem requirimus, cui tandẽ qui Veneti imperij nomen audiuerit, Mocenicæ gentis splendor ignotus est? quæ quidem gens, vt ne annalium memoriam replicem, neq; eos commemorem, quos domi forisq; spectata virtus, concordibus suffragijs, ad huius reip. fastigium euexit, illud integritatis, illud iustitiæ, illud incorruptæ seueritatis exemplar, Aloisium Mocenicum, equitem, tuum Leonarde auum protulit: quo viro nunquam in hac ciuitate, qui, cùm pauciora peteret, plura consequeretur honorũ insignia, inuentus est: ipsa pro eo prensabat virtus, ipsa ei viam ad omnes

honoris

honoris gradus, non appellandis, non rogandis, non officiosè salutandis ciuibus. sed gloriosis, admirandis, immortalitate dignis edendis operibus muniebat. neque verò passa resp. est, tantum lumen exteris principibus incognitum latere: sed quanquam fidelißimis illius sapientißimisq; consilijs nixa, non libenter ab amplexu eum suo dimitteret: mandandis tamen ei plurimis, honorificentißimisq; legationibus, facultatem dedit famæ suæ per omnes terrarum oras disseminandæ. qui cum omnes in eam opinionem adduxisset, vt quicquid ipsi, non dicam denegatum, sed non vltro delatum fuisset, idem virtuti denegatum videretur, filio suo, patri tuo Leonarde, ijsdem virtutibus prædito, facile atque expeditum iter ad procuratoriam. id est, ad eam, qua nulla summæ propior est, dignitatem reliquit. siue igitur generis claritatem requirimus, ea tibi longe maxima diuinitus contigit: siue teipsum, nulla ratione generis habita, intuemur, ea videmus in te, quæ vel abiectam, obscuramq; familiam erigere, atq; illustrare possent. non enim te aut gentis tuæ nobilitas tumidum, aut opum affluentia insolentem facit: sed illam quidem incitamentum, hanc verò instrumentum exercendæ virtutis esse ducens, ita te geris, vt dignitate par summis, humanitate, & affabilitate nihilo superior infimis esse videaris. quo fit, vt tota vrbe nemo sit, qui non omnia tibi successa cupiat, qui te non amet, non in sinu, non in oculis ferat: qui non & optet, & auguretur fore, vt te eodem planè, quo auus olim, itinere gradientem, ijsdem resp. quibus illum prosecuta est, honoribus prosequatur. primum igitur è tuo, vt dixi, nomine auctoritatem libro meo quærere aliquam volui.

volui. deinde, cum plurimis, manifestißimisq; indiciis me tibi non vulgariter carum esse cognoscerem, volui ego quoq; vicißim qualemcunq; poteram, animi erga te mei significationem dare. Vale. Venetijs. a.d. VI. Id Octob. M. D. LVI.

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. PRIMAE ORATIONIS in Catilinam explicatio.

XIV.

SAEPE iam M Tullius, antequam hancce orationem haberet, verba in senatu de Catilinae coniuratione fecerat: vt vel ex eo perspicuum est, quòd duodeuiginti diebus ante, consulibus Resp. senatusconsulto permissa erat. quod ego ipsum admonere superuacaneum putassem, (est enim sanequam apertum) nisi animaduertissem, multos magnosq; viros, non è recentioribus modò sed etiā ex antiquis, q. quid quoq; tēpore actum fuisset, non satis attentè considerassent, in errores quosdam minimè, vt arbitror, negligendos in harum rerum explicatione incidisse. Mihi quidem ita videtur: Ciceroni inprimis ipsi maximam esse hisce in rebus habendam fidem: vt, sicubi ab eo ceteri dissenserint: homines eos fuisse idcircoq; labi potuisse, arbitremur: secundum Ciceronem autem Sallustio, qui ijsdem temporibus fuit: tum Asconio, qui ab eorum aetate non ita multum abfuit: Graecos autem, Plutarchum, Appianum, Dionem, magno esse adhibito

iudi-

iudicio legendos. Nam vt hinc ordiamur, cum coniu-rati Catilinæ denunciatione, in M. Porcij Leccæ domum conuenissent, repertiq́ essent duo, qui se Ciceronem in lectulo suo interfecturos pollicerentur, tum demum ait Sallustius, rem ad senatum à Cicerone relatam, senatumq́ decreuisse, vt darent operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. at id manifestò falsum est, siquidem, quæ nox consecuta est posterum diem nonarum Nouemb. ea nocte coitionem illam in M. Porcij domum factam esse, constat ex oratione pro Sylla. iam autem sedecim, minimum, dies erant, cum illa senatus auctoritas intercesserat, vt ex hac ipsa oratione liquido cognosci potest. Illud quoq́ non minus falsum est, quod idem Sallustius prodidit, cùm aut hãc orationem Cicero aut aliam quampiam habuisset, certè quidẽ aliquot dieb. post commissam consulib. remp. Catilinam in eam vocẽ denique erupisse, vt diceret, si quod incẽdium in fortunas suas excitatum esset: id se non aqua, sed ruina restincturum. id enim iam pridem, id est, aliquot diebus ante comitia consularia, Catoni iudicium minitanti ac denuncianti Catilina responderat. quod ipse Cicero in oratione pro Murena testatum reliquit. Quod si Sallustium ipsum & accuratum cum primis hominem, & illorum temporum æqualem, tamen alicubi lapsum videmus: exacuenda profectò nobis ingenij acies est: neq́ vt quicque à quoq́ veterũ proditum fuerit, ita protinus recipiendum est: sed conferenda alia cum alijs, & ad Ciceronis præcipue auctoritatem, tanquam ad Lydium lapidem, singula diligenter examinanda. Nunc ad rem. Dicta est hæc oratio à Cicerone consule, senatum habente in templo

Iouis

Iouis Statoris, VI. Id. Nouemb. vt infra probabitur. qua quidem oratione ostendit patefacta iam esse omnibus scelerata Catilinæ aduersus remp. consilia: ipsiq; suadet, vel potius imperat, vt ex vrbe exeat, quo & ciuitatem liberet metu, & ipse se liberius hostem P.R. profiteri queat. Genus igitur causæ iudiciale non est, vt falso Cælius Curio putat. non enim in senatu iudicia exercebantur, sed ne deliberatiuum quidem est, quid ita? quia enim non deliberat Cicero, neq; sententiam dicit, neq; aut suadet quicquam senatui, aut dissuadet: sed Catilinam increpat, obiurgat, exagitat: iubet deniq;, vt cum reip. salute, sua verò peste ac pernicie ex vrbe proficiscatur. Quid igitur? fatendum profecto est, non omnes Ciceronis orationes, nedum omnia quæ ab oratore tractantur, ad tria illa peruulgata causarum genera posse reuocari. Ipse autem orationis χαρακτὴρ *plenus est* δεινότητος, γοργότητος, σφοδρότητος, μεγαλοπρεπείας. *itaq; quæcunque de illo genere à veteribus prodita sunt, ea hic mirabiliter obseruata reperiemus.*

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. SECVNDAE ORATIOnis in Catilinam explicatio.

XV.

CVM multà sunt alia, quæ in veteribus dicendi magistris admirari, & , liberè vt loquar non satis probare soleo, Leonarde Mocenice: tum illud inpri-

esse, bonumq́ sutorem: quod in tanta rerum varietate accidere aliquando posit, vt de cibis ei sit aliquid calceamentisq́ dicendum. Magnum verò oratori negotiū imponimus: si vt aliquid ei in sermone de huius aut illius artis instrumentis, operibusve, aut de ipsa etiam efficiendi ratione occurret: ita eum mittemus ad magistros, &, nisi quam artem didicerit, nunquam de ea verbum vnum facere patiemur, ac profecto si ista omnia in oratore sunt, mirum est, cur non ad canendum tibijs, ad obliganda vulnera, ad ædificanda naualia, diserti homines adhibeantur, & cur non oratoribus resp. tanquam Delphicis *gladijs, ad omnia, quæ sunt in ciuitate necessaria, vtatur. Est autem operæpretium cognoscere, quo potissimum argumento istud gloriosum dogma confirment. De omnibus, inquiunt, rebus dicere, oratoris officium est. non potest autem quisquam ea dicendo tractare, quæ cognita perspectaque non habeat. omnium igitur artium scientiam animo comprehenderit, oportet, is qui oratoris munus sustinere meditetur. O plumbeum vt dicitur, pugionem. quis enim hoc tibi concesserit, nisi quem ista magnorum nominum infatuauerit auctoritas, omnibus de rebus oratoris esse officium dicere? Sophistarum hoc fuit, ponere iubere quod quisque vellet: quod nemo vnquam, qui orator haberetur, factitauit. Quando autem potest accidere, vt orator dicere debeat, quadrari posit circulus, necne posit, aut ecquid vllam habeat quadrati latus cum diametro proportionem? At hæc ipsa si tractanda susceperit, multo tractabit ornatius, quàm ipsi artifices solent. Sanè verò, mortuos, credo, excitabit, & multis re-*

bus sermonem dabit, & similiter cadentibus ac similiter desinentibus canoram numerosamq́; efficiet orationem: facileq́; si id facere voluerit, effugiet, & risus hominum, & insaniæ famam. Consputaretur me hercule, vt opinor, & saxis, lutoq́; peteretur, si quis in corona tractandis in eiusmodi rebus ornatum vllum adhibere oratorium vellet. De iustis, iniustis, vtilibus, inutilibus, honestis, turpibus, dicere oratoris officium est: non de quadratis, & circulis, de conis, & pyramidibus disputare. Itaq; præclare Aristoteles, vt solet, Rhetoricen in iis modo versari ait, περὶ ὧν τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα: *iis videlicet in rebus, quæ sunt in communi quadam intelligentia positæ: & de quibus, nemo est, qui non, natura duce, vtcunque iudicare se posse confidat. hoc enim planè mihi quidem innuere videtur, cùm ait, illam esse* περὶ τοιούτων τινῶν ἃ κοινά τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν. *Deinde, si maxime oratori accidere interdum posse fateamur, vti iis de rebus verborum aliquid faciat, quæ ad alias facultates, aut scientias pertinent: non tamen ex eo efficietur, vt ad oratoris nomen tuendum necessaria sit omnium artiũ cognitio. Ac mihi cogitanti, quæ tandem istius erroris origo esse potuerit, vt aliarum multarum stultissimarum opinionum, ita huius quoq; videntur Stoici principes, quasiq́; procreatores fuisse. qualem enim illi suũ sapientem esse dixerant, qui solus formosus esset, solus liber, solus rex, solus dialecticus, solus eloquẽs, solus denique omnia, vt etiam, quamuis nunquam soleas fecisset sutor, tamen esset inprimis bonus: talem prope isti præclarum illum suum è Platonis rep. oratorem effinxere. quam vanitatem secutus Vitruuius, multo ille*

quidem

quidem modestius, sed tamen aut talem, aut certè non multo alium architectum informauit, atq; illi oratorem fecerant. quod idem non tantùm in poëta, aut in imperatore facilè probari queat: verũ etiã si ad istud exemplum progredi, & omnes artes paulatim commiscere libeat, eò tandem, dijs iuuantibus, veniemus, vt bonum musicum esse oporteat, qui bonus cerdo euadere cogitet. Sed vt mittamus cetera, illud certè conuenire nullo modo potest, vt & omnibus de rebus dicere sit oratoris, & totum illius officium contineatur tribus causarum generibus, demonstratiuo, deliberatiuo, & iudiciali. neq; verò mihi quisquam Aristotelis hoc loco auctoritatem obijciat: nam ille primum non, vt isti omnia quæ in rerum natura sint, oratori ad dicendum subiecta esse voluit: deinde multo verius, multoq; sapientius locutus est: non enim tria genera causarum aut controuersiarum, sed τρία εἴδη τῆς ῥητορικῆς, *aut* τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν *dixit. quod si quis putat idem cum illo altero esse, longè errat. ego autem, si quis quærat ex me, quo in genere causæ, aut controuersiæ sit ea oratio, qua quotannis olim eos, qui pro patria occubuerant, Athenis laudari mos erat, planè respondebo, in nullo. Nulla enim ibi neq; causa, neq; controuersia est: neq; quicquam de quo quisquam controuersetur. & tamen è Platonis Aristotelisq; doctrina verè dici potest, esse* γένος ἐπιδεικτικὸν ῥητορικοῦ λόγου. *Tu verò qui Oratorem Hippiam quendam* παντοδαπὸν *facis, quæro ex te, cùm ille de corporum cœlestium motibus, de fulguribus, de terræmotibus disputabit: (quando hæc quoque ad munus illius pertinere vis) in quo istorum trium generum eum versari dices? neque enim eum*

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. TERTIAE IN CATILInam orationis explicatio.

XVI.

ADMIRABILIS quædam, ac prope diuina vis est, Leonarde Mocenice, hominis eloquentis: meritoq́; sapientißimus poeta scripsit Euripides, nihil esse, quod ferro, quin idem oratione cõfici poßit. Quod si vnquam vllum tempus fuit cum id manifesto perspici posset, tum profectò apertißime declaratum est, cùm sceleratas Catilinæ in patriam machinationes, nefariaq́; consilia fretus eloquentiæ viribus Cicero dißipauit. ac mihi quidem sæpenumero in summos homines, quos Romana olim resp plurimos protulit, intuenti, aliorumq́; facta cum alijs, quam possum, accuratißimè conferenti prorsus ita videtur, plus vni Ciceroni vrbem Romam, quàm omnibus, quotquot bellica virtute fines protulerunt imperij, debuisse. nam vt in corporibus nostris externum calorem, externumve frigus propulsare ac defendere facile est: vbi autẽ intus contractum frigus, aut in venis ac visceribus conclusus calor labefactat eas partes, quibus vita præcipuè continetur, remedium ei malo adhiberi, nisi ab homine perito, atq; exercitato, non potest: sic in ratione gerendæ reip. debellare hostes externos, & quod illi mali ciuibus tuis moliebantur, id in ipsorum capita conuertere, ſi minus facile est, eiusmodi tamen est, vt humanis viribus

effici posse videatur: at vbi ipsæ inter se dißident reip. partes, & quidem ita dißident, vt quibus in tota ciuitate plurimum animi, atq; audaciæ est, ij coniuncti ac consociati inter se, obstinatißimo animo, pestem ceteris, atq; exitium machinentur: Deum profectò Mocenice, Deum quendam, non hominem, esse oportet, qui in tanto, tamq; ancipiti discrimine statum ciuitatis integram, atq; incolumem præstet: ea verò laus, cui potius, quam Ciceroni, tribuenda sit, neminem video. vnus enim latentem adhuc atq; occultam coniurationem singulari prouidentia, vigilantiaq; deprehendit, ac protulit: manantem, serpentemq; paulatim longius, compreßit: fractos ac debilitatos metu propter inusitatam periculi magnitudinem ciuium animos confirmauit: indormientem tantis rebus excitauit senatum: eadem voce & securitatem bonis, & terrorem improbis attulit: collegam suum labe coniurationis infectũ, sponte deposita, oblataq; illi prouincia, ad bonas partes adduxit: & vt quæ sanari poterant, summo adhibito studio, sanare conatus est, ita quæ insanabilia videbantur, ea, omni periculo, atque omni inuidia pro nihilo habita, animosè ac fortiter amputauit. itaque earum rerum ergo, primus meritißimo eum honorem consecutus est, vt pater patriæ diceretur. Ac si quis est, qui horum præstantißimorum operum laudem ab eloquentia remouens, ad alias quasdam virtutes referre malit; vt ei nos illud dabimus, nunquam hominem quamlibet in dicendo copiosum, atque ornatum, hæc tam præclara effecturum fuisse sine alijs plurimis, maximisq; virtutibus: ita ipse, nisi valde iniquus sit, nobis hoc concedat, necesse est, nunquam hæc tam feliciter à

quo-

quoquam dirigi, gubernariq́ potuisse, cui, ceteris instructo animi bonis grauiter ornateq́, dicendi facultas defuisset. Hanc ego ad facultatem Mocenice vias commonstrare conor ijs, quibus in hac vrbe cordi sunt honestarum artium studia. nam etsi non sum ita nescius mei, vt eloquentem esse me putem: tamen, quod à prima ætate dedi me studiosè ad exercitationem dicendi: & magna cum cura peruolutaui eorum scripta, qui aut diserti fuisse ferebantur, aut ea præcepta libris suis complexi esse, quibus orationis copia pararetur: videor posse, quò ipse nō peruenerim, nihilominus, eò qua perueniendum sit, aliquo modo indicare. Certè quidem sedulo præsto, quod possum, & quod mihi senatus auctoritate munus iniunctum est, ei vt ne desim, viribus opibusq́ omnibus elaboro. quoniam autem multi sæpe ita mecum egerunt primarij homines, vt dicerent, se cupidos quidem esse cognoscendi ea, quæ à me dicerentur: sed, ne ad me tam sæpe, quàm vellent, ventitarent, negocijs impediri: si subseciui temporis aliquid sumerem ad ea ipsa, quæ quotidie traderem, mandanda literis gratum id multis, atque optatum fore: morem illis hac quoq́ in parte gerere volui: & ad meos pristinos labores hoc quoq́ scribendi onus adieci. Quod vtinam tam vtile sit alijs, quàm à me, solo obsequendi amicis desiderio, sine vlla ambitione susceptū est. quanquam enim non eam me sapientiam consecutum præ me fero, vt gloriam spernam: tamen ea nostris temporibus copia est vel eruditorum hominum, qui meis luminibus obstruant, vel maleuolorum, qui omnem iudicij laudem in vituperandis alijs positam putent: vt iudicaturus sim, mecum præclarè actum, si ita caream

gloriæ fructu, vt ne obtrectatorum quidem aculeos sen tiam. Nunc, quando de quatuor Ciceronis in Catilinã orationibus duas interpretati sumus, pari duas reliquas studio persequemur.

M. ANTONII MVRETI AD LEONARDVM MOCENICVM P. V. QVARTAE ORATIONIS IN CATILINAM EXPLICATIO.

XVII.

SI præmiĳs tantum, Mocenice, & ĳs præmiĳs, in quibus præcipuam felicitatis partem, vulgaris opinio constituit, ad benemerendum de humano genere præstanti homines ingenio adducerentur: multos, vt opinor, & certè, ab instituto virtutis itinere animaduersa superiorum ætatum exempla reuocarent. nam si replicare memoriam temporum, & antiquitatis monumenta excutere velimus, deprehendemus, vnaquaq; in rep. eos ferè, quorum plurima in eam extabant, maximaq; beneficia, omni scelere laceratos, omni crudelitate raptatos, omni acerbitatis genere diuexatos fuisse. quod quamuis ita exploratum est & tibi & ĳs omnib. qui operæ aliquid in antiquitatis cognitione posuerũt, vix vt confirmationis indigeat: tamen, vt, si qua esse potest, dubitatio eximatur, aliquot, quæ mihi nũc in mentem veniunt, illustria eius rei exempla subĳciã. Prima autem in hac cogitatione occurrunt illæ omniũ laudandarũ artiũ, ipsiusq; adeò humanitatis parẽtes Athenæ: quam optimis studĳs deditam, refertã assiduè, atq;, vt

ita dixerim, fœtam eruditißimis hominibus ciuitatem cui vnquam insigniter adiuuare, impune licuit? non illa Miltiadem Cimonem, Themistoclem, Aristidem, AEschinem, Demosthenem, quorum omnium summis erat vsa beneficijs, in exilium pepulit? non illud probitatis, modestiæ, integritatis, sapientiæ specimen Socratem veneno necauit? & constituto aduersus impios, ac prauè de rebus diuinis sentientes supplicio eum potißimè affecit, qui vnus ex omnibus ad veram Dei cognitionem proximè accesserat? sed Romana resp. quanto ceteras omnes magnitudine viriũ, atq; imperij amplitudine superauit, tanto maiorem nobis, atq; ampliorẽ huius generis exemplorum copiam subministrat. cuius in historiam quisquis ingreditur, is in ipso quasi vestibulo ipsum illum vrbis parentem Romulum senatorum manibus crudelißimè discerptum ac dilaniatũ videt. quòd si tam horrendi facinoris immani atrocitate spectata, intrò tamen ire perrexerit, non longe progressus, obuium habebit Collatinum, ob inanem popularis suspicionis auram, in exilium proficiscentem ea ex vrbe, quam ipse magna ex parte dominatu regio liberârat: Atque vt Coriolanum tacitus prætereat, Marcum certè Camillum, haud facilè dixerim, militarine virtute, an fide, iustitiaq; maiorem, & mirabitur, & miserabitur eadem calamitate perculsum. Scipionem verò illum, de quo verè scripserat Ennius, nullam ei statuam, nullam columnam à populo R. erigi posse, quæ magnitudini rerum ab ipso gestarum responderet, quis est, qui cùm intellexerit eò post tot tamq; insignes victorias redactum, vt exilium sibi suapte sponte consciuerit, non debilitetur, ac concidat animo, planeq;

indi-

iudicet, nullam ijs attingendam esse reip. partem, qui commodo ac tranquillitati suæ consultum velint? Quid iam illos turbines, illas procellas, illas tempestates ciuilium dissensionum commemorem? quibus non vnus aut alter præclarus & salutaris reip. ciuis perculsus est: sed ipsi acerui, ipsa millia immortalitate dignorum hominum nefarijs consceleratissimorum latronum manibus trucidata iacuerunt. O acerbum illud, O vel Romani nominis hostibus miserabile spectaculum, cùm passim per vias immaniũ gladiatorum in principes ciuitatu debacchabatur furor: cùm qui aliquando reip. præsidio fuerant, eis nullum in ciuitate præsidium reperiebatur: cum quorum eloquentia ipsis gloriæ, alijs admirationi, reip. saluti fuerat, eorum ex illis ipsis Rostris, è quibus tam sæpè concionati erant, incisis ceruicibus, capita sanguinolenta pendebant. Sed vt hæc mittamus, quibus satis dolenter deplorandis, alicuius eorũ, qui tunc occubuerunt, opus esset ingenio: Ciceronis casus, totiusq; vitæ iactatio, quem non, qui in iuuãda patria commodum suum, aut aliquod eiusmodi præmiũ sequatur, à reip. tractatione deterreat? cuius enim vnquam hominis vel plura vel maiora merita populus Romanus habuit? at ille tamen, cui senatus togato supplicationem decreuerat: quem Q. Catulus, princeps senatus, quem M. Cato, quem multi alij parentem patriæ meritissimo vocauerant, cui L. Gellius coronam ciuicam à rep. deberi dixerat, quid non postea calamitatum, indignitatum, acerbitatum in ea, quæ ipsius consilijs stabat, ciuitate perpessus est? ipse in exilium ab homine deterrimo pulsus, direpta bona, vexata vxor, vexati liberi, domus incensa: quicquid deniq; meruerat

rat Clodius, Cicero pertulit: & eas ob ipsas res pertulit, quibus nulla satis ampla præmia poterant inueniri. Quocirca si sola, vt initio dixi præmiorum exspectatione præclari viri ad virtutem. & ad iuuandum genus hominum adducerentur: multi sine dubio, cognitis aliorum casibus, à proposito abducerentur. Sed est profecto Mocenice, est maior quædam vis, quæ tibi, ac tui similibus persuadeat, virtutem non modo detractis omnibus præmijs, verum etiam propositis omnibus supplicijs, esse expetendam: pulchrum esse adiuuare ciues suos, & omnes curas, omnes cogitationes, omnes vigilias in reip. salute defigere: nullum eius causa periculum, nullam inuidiam, nullam dimicationem defugere: ciues beneficijs affecti si quid præmiorum retulerint, non repudiandum: sin parum grati, parumque memores fuerint, quid denique nos reip. non quid alij nobis debeant, cogitandum. sæpè enim ex te audiui, cùm diceres, gratulari te tibi, & magnam gratiam deberi omnium rerum moderatori Deo, quod ea in rep. natus esses, in qua verendum non esset, non modo ne quisquam ob virtutem in inuidiam vocaretur, sed ne vel minimis in remp. beneficijs sua præmia denegarentur: sed tamen si vixisses illis temporibus, & optionem tibi Deus tulisset, Ciceronis fortunam ab vrbe conseruata exulantis, fortunæ Cæsaris, in eadem oppressa dominantis, antepositurum fuisse. Ac planè ita est, vt dicam, gratuita prorsus, non mercenaria est virtus: neque præmiorum mercedibus ad recte agendum excelso homines ingenio. sed ipsa dignitate atq; honestate ducuntur: aut si quando de aliquo præmio cogitant, de gloria, deq; immortalitate nominis cogitant: enim

cuius splendore capti & incensi, omnia quæ aspera, molesta, difficilia perpessu, impatibilia creduntur, vel non sentiunt, vel despicatui ducunt. neq; verò M. Tullius, cùm de coniuratis supplicium sumeret, non iam tũ cogitatione præcipiebat eas tempestates, quibus postea vexatus est. Sed animus & à natura præclarè conformatus, & sapientiæ præceptis aduersus omnes vel fortunæ, vel hominum iniurias confirmatus, multo pluris ducebat eam pulchritudinem, eamq; gloriam, quæ in conseruãda patria esset, quàm omnes acerbitates, quas ipsi postea perditorum hominum inflammata odio rabies obijcere posse videretur. Hanc ipsius rationem ac sententiam fuisse, cum alia multa, tum hæc, quam explicare ingredimur, oratio manifestò declarat.

M. ANTONIVS MVRETVS S. P. D. ADRIANO TVRNEBO.

In Philippicas Cic.

XVIII.

CVM ex Italia, octauo pòst anno, in Galliam mihi esse redeundũ viderem, iudicaui fore, vt mihi vitio verteretur, si ex regione copiosissima, & bonis omnibus abundantissima, in qua tot annos versatus essem, redirẽ ad meos, inanis aliqua ex re exquisita & visenda, qua possem ἀντιφιλοφρονεῖν eos, qui, tam longo interuallo, saluum venisse, vt fit, gratularentur. Quanquam igitur toto peregrinationis meæ tempore studiosissimè feceram, vt veteres bibliothecas, quæ illic plurimæ, ac pulcherrimæ sunt, excuterem, bellissimum

quod-

quodque, quod suo tempore ad vsum hominum depromerem, conditurus: tamen vltimis illis diebus, quibus Romæ fui, maiori etiam studio ad eam rem incubui: insita & vsitata hominibus consuetudine, ardentiorẽ affectu tractandi atq; amplectendi ea, quibus se paulo post carituros vident. Sæpe autem audiueram commendari ab hominibus eruditis volumẽ quoddam perantiquum Philippicarum M. Tullij, quod asseruaretur in Bibliotheca Vaticana, non in maiore quidem illa & augustiore, quæ, Pontificum beneficio, quotidie fere, statis horis patere, ad communem studiosorum omnium vtilitatem consueuit: sed in abdita quadam, & non ita omnibus peruia, quæ à sacerdotibus diui Petri superioribus annis concinnata, postea, siue negligentiâ hominum, siue fraude, exhausta prope iam & exinanita esset. sed anxium me ac solicitum habebat, quòd cùm antea multa per me, multa per amicos expertus essem, vt eum librum inspicere, eoq; triduum aut quatriduum arbitratu meo vti possem: nunquam successerat: semperq; casus aliquis, cùm iam iamq; id quod optabam consecuturus viderer, conatus omnes meos eluserat: statui tamen, antequam ab incœpto desisterem, semel etiam experienda omnia esse, & quasi munitam aliquam arcem diu frustra obsedissem, prius quàm re infecta discederem, omnibus simul machinis, omnibus operibus ad murum admotis tentandam irruptionem. quid quæris? puncto temporis obtigit, quod totum prope biennium ne quicquam optaueram. non modo enim mihi eximium illum librum inspicere licuit, quod ego ipsum posuissem in magni beneficij loco: sed etiam permissum est, vt eum mecum auferrem, domiq;

domiq; haberem, data prius fide, eum, quod longißimũ esset, ante septimum diem redditum ac restitutum iri. Tum verò, tanquam longo tempore collectam sitim explere cupiens, ita eum auide peruolutare, & cum ijs qui ab eruditißimo ac diligentißimo viro Hieronymo Ferrario emendati erant, conferre cœpi, vt me, quamquam grauiter ægrotare cœperam, non valetudinis ratio, non cibi potionisve neceßitas, non ille ipse omnium domitor (vt eum poetæ Græci vocant) à tam dulci occupatione posset somnus obducere. præclare autem mihi constitit operæ meæ fructus. non enim facilè crediderit quisquam, quàm multa in his orationibus mutila, quàm multa temere addita, quàm multa corrupta ac deprauata legerentur in omnibus alijs libris, quæ huius ope expleta, resecta, sanata, & integritati suæ restituta sunt. Librum autem ipsum credo equidē ante hos septingentos annos exaratum esse. quod & ipsa litterarum conformatio ostendit pleriſq; locis gemina ei quæ in Pandectis Florentinis, & in Terentio Petri Bembi visitur: & scribendi ratio, quam ὀρθογραφίαν vocant, eadem plane quæ in ijs, quos modò nominaui, libris, & præterea in antiquißimo illo epistolarũ Ciceronis, cuius exemplum ab hinc triennium diuulgauit P. Victorius. quam quidem cùm ex aliqua parte exprimendam curauerim, non tamen sum ausus perpetuo id facere, ne nimia illa nouitas (siquidem noua dicimus etiam ea, quæ cùm Vetera sint, diù ab oculis & ab vsu hominum abfuerunt) lectoribus & moram obijceret, & molestiam pareret, Vt taceam, quod quædā in eis libris inesse iudico, errore potius, & vitio illorum temporum, quàm ratione, & auctoritate superiorum

recepta.

recepta. cuius generis sunt emptus, sumptus, & similia per litteram p. in quo immoderata fuit ætas illa, vt sollempnia, & sompnum, & temptare, plerique omnes tum scriberent. Sed & illud ex eodem fonte fluxisse puto, quòd litteras multas inter se cõmutabant: cum apsum, & optineo, contraque scriptura, & obtare, sæpe in eorũ libris legatur. in eundem numerum incluserim, auieris, pro abieris: & Bolumniam pro Volumina, eiusdemque generis innumera. Nam illud quale esse dicam, nescio, quòd Lathrones, & lathrocinia prope semper scribebat is, cuius manu ille Philippicarum liber scriptus est. Ne illa quidem exprimenda duxi, adficere, adponere, conligere, conlega, inlustris, & talia, aut æcum, relicuum, locuntur, cottidie: quæ tamen non eiusdem generis, cuius illa, esse duco: aut illa, immemoriam, pro, in memoriam. summast, pro summa est, & similia: etsi hæc quidem non planè aspernanda censeo. At hæc leuiora sunt. illud maioris momenti: quòd locos amplius trecentos in omnibus alijs libris deprauatos, à nobis emendatos videbit, quisquis hanc editionem cum alijs conferre voluerit. Tibi autem Adriane Turnebe, vir optime & doctissime, hunc laborem meum inscribere quasique consecrare placuit, tum, vt extaret monimentum aliquod veteris amicitiæ nostræ, tum vt liber ipse hoc nomine studiosis omnibus gratior ac commendatior foret. Et sanè siue quærendus erat amicus de me bene meritus, cui hoc munusculum daretur, neminem ordinis nostri videbam, cui plus deberem: siue deligendus iudex, qui de his rebus existimare vnus omnium optime posset, nullum reperire poteram, cui iustius id deferretur, quàm tibi. Non enim

aut obscurum, aut ambiguum est, inter omnes, qui hodie litteras tractant, ad quem ex hominibus nostris primus sine controuersia deferantur. Vale, meq; vt facis, amare perge. Lutetiæ. Id. Mart. anno M. D. LXII.

M. ANTONIVS MVRETVS S. D. PAVLO SACRATO SVO.

XIX.

Ex omnibus veterum scriptorum monumentis, Paule Sacrate, nulla peius ab hominibus imperitis ac temerarijs flagitiosiusque tractata sunt, quam ea, quibus ius ciuile populi Rom. continebatur. Nam cùm extitisset antiquitus magna quædam vis hominum eruditorum, qui leges, Senatus consulta, plebiscita, edicta magistratuum & vrbana & prouincialia tum copiosis & vberibus, tum mundissimo ac nitidissimo orationis genere scriptis commentarijs illustrassent: iamq; immensi operis videretur eorum omnium scripta peruoluere: arduum etiam & difficile in crebris, vt fit, eorum dissensionibus, quid optimum ac verissimum esset, iudicare: ei malo mederi cupiens Imperator Iustinianus, negotium Triboniano & aliquot alijs dedit, vt ex eorum scriptis ea tantum excerperent, quæ vtilia essent, quæq; in iudicijs obtinerent: quæ cùm in vnum corpus, resectis cæteris, ordine digessissent, sola tererentur studiosorum manibus, eiúq; laborem minuerent ac leuarent. At illi, hac potestate

testate accepta, non vt ille Horatianus agricola, qui inutiles ramos falce amputans feliciores inserit, sed vt milites accepto signo ad oppidum aliquod diripiendum ac deprædandum, per medium ius ciuile grassantes, & vt quidq; obuium erat, lacerantes, mutilantes, trucidantes, breui tempore exhibuerunt nobis veteres iurisconsultos, instar Deiphobi, laceros crudeliter ora, Ora manusq; ambas: quamq; disciplinam perpurgandam ac perpoliendam susceperant, eam ita deformârunt, vt vix vlla amplius eius imago superesset. Quam enim hanc infelicitatem esse dicemus, quòd, cum hoc ius ex legibus, senatusconsultis, plebiscitis, edictis magistratuum, constitutionibus principum, responsis prudentum constare dicatur, hodie in libris iuris nulla lex exstat, nullum senatusconsultum, integrum saltem, & ὁλόκληρον, *nullum plebisscitum: edicti perpetui pauca quædam, vt ex naufragio, tabulæ ipsæ principum constitutiones multis locis decurtatæ, &* ἀκρωτηριασμένα: *prudentum autem scripta ita distracta, dilacerata, diuulsa, vt in eis vetus illa Hippolyti fabula renouata videatur. Itaque hodie non aliter ius ciuile discere cogimur, quam si sublatis & extinctis omnibus Aristotelis, & Aristoteleorum interpretum scriptis, fragmenta tantum quædam reperirentur, è varijs Alexandri, Themistij, Simplicij, Philoponi, & aliorum decerpta commentarijs, ex quibus vtcumq; in communes locos digestis Aristoteleam philosophiam discere iuberemur. Accessit aliud multo etiam perniciosius & exitiosius malum. Nam, cum superioribus sæculis, Dei permissu, densissima quadam caligine animis hominum offusa, omnes propemodum*

bonæ artes oppressæ ac sepultæ iacerent, extiterunt in illis tenebris homines audaces ac præfidentes, qui nulla Latini sermonis intelligentia, nulla veteris reip. R. cognitione, cum dialecticam, sine qua nihil rectè atque ordine tractari potest, aut non attigissent, aut ita attigissent, vt non attigisse præstaret: politicen autem, vnde omnia iuris principia ducuntur, ne per somnium quidem aspexissent: arrepta, vt inter cæcos, iuris interpretandi prouincia, verbosissimis & insulsissimis commentariis illas qualescunque veterum prudentum reliquias onerarunt, & ita imposuerunt humano generi, vt hoc quoque politissimo & eruditissimo seculo iudicia tamen plerisque omnibus in locis ad eorum somnia dirigantur, & ex eorum indocta doctrina exerceantur: En quò magnifica illa Iustiniani promissa ceciderunt: vt quos ille, ad exemplum Diomedis Homerici, aurum pro ære accepturos esse dicebat, ii pro illo obryzo veterum auro scoriam, & si quid ipsa fæce magis fæculentum est, acceperint: quosque in illis floridissimis pratis Africani, Papiniani, Vlpiani, & talium pasci oportebat, ii nunc in Bartoli, Baldi, & aliorum etiam sequioris notæ sordibus ac sterquiliniis volutentur. Quosque quidem inelegantes quidem & incultos, sed magno tamen ingenio & acri iudicio præditos vixisse aiunt: de istoc videbimus: nam ne ego quidem eis ingenium adimo: nimis potius ingeniosos fuisse fateor: illud quidem certè negari non potest, cuius quis ciuitatis neque linguam teneat, neque formam, leges, mores, instituta cognouerit, eius ius ciuile non posse ab eo, quamlibet ingeniosus sit, commodè intelligenterque tractari. Satis igitur magna gratia iis haberi non potest, qui hanc caliginem

liginem discutere, & istis impostoribus personam, sub qua tamdiu hominibus illuserunt, detrahere conantur, ac perficere, vt quemadmodum cæteræ omnes disciplinæ à teterrimo Barbarorum dominatu liberatæ, nitorem ac splendorem suum his temporibus receperunt, ita disciplina iuris tandem aliquando in pristinam restituatur dignitatem. Tales & nonnullos Italia protulit, & longe plurimos Gallia. Quorum ego vestigia pro virium mearum modulo persequens, totum illud quadriennium, quo libros digestorum in hac vrbe interpretatus sum, dedi equidem operam, vt quotidie plurima istorum, qui tanti in vulgus fierent, ac fœdissima errata detegerem: & ingeniosorum adolescentum animos ad meliora conuerterem: effecissemq́; omnino aliquid nisi hominum nudari subsellia sua & cornicum oculos configi dolentium conquestiones obstitissent. Cogitò autem, si & vita supererit, & otij aliquid contigerit, ea quæ tunc è superiore loco dixi, colligere, & quoniã multos id cupere video in publicum emittere. Ideoq́; nunc exiguam quãdam ad te eorum particulam mitto: quam tu, si tanti videbitur, istic edendam curabis, & tuo multis mihi nominibus carissimo nomini dicatam in vulgus exire patieris. Cupio enim, Sacrate vir optime & humanissime, & magno illo Iacobo Sadoleto auunculo tuo dignissime, pro plurimis, ac suauissimis officijs erga me tuis aliquid tibi vicissim rependere, ac perficere, vt amicitiæ, quæ mihi tecum viginti iam annos, & eo amplius, sine vlla offensione intercessit, & vt spero, ad extremum vsque spiritum duratura est, monumentum aliquod apud posteros exstet. Tu, vt soles, munusculum hoc non ex sua, sed ex animi mei

magnitudine metieris. Vale. ROMAE. Id. Septemb. M.D.LXXX.

PAVLVS SACRATVS CANONICVS FERRARIENSIS M. ANTONIO MVRETO I. C. AC Ciui R. præstantissimo viro S. P. D.

XX.

PRIMVM *quidem maximas, vt debeo, atq; immortales æterno ac præpotenti Deo gratias ago, habeoq; Murete præstantissime, cuius diuino beneficio ad hoc vsque tempus perueni, quo mihi amplissimo illo atq; pulcherrimo munere iampridem pro tua singulari in me humanitate mihi debito frui tandem liceat, tibiq; facultas fuit exoluendi promissum tuum, & fidem demq; tuam præstandi ac liberandi. Nam duo de viginti annos me summa in expectatione fuisse huiusce tuæ eximiæ in me liberalitatis, ex tuis ac meis literis, quas nuper edidi liquido perspici potest. Gaudeo deinde maiorem in modum, neq; vllis verbis explicare queo, quam grata mihi atque exoptata fuerit huius tuæ constantissimæ in me voluntatis declaratio. Nam præcipui tui erga me amoris quod illustrius indicium mihi ostendere potuisti, quàm cum voluisti nomen meum illustrari abs te diuinis scriptis ac celebrari tuis? Equidem egregium ac præclarum hoc factum tuũ omnem mihi dicendi facultatem adeo eripuit, vt si parem etiam tuæ eloquentiam natura mihi dedisset, ne ad minimam quidem huius tanti erga me beneficij*

tui

tui partem oratione assequendam aspirare vnquam possum. Accedit etiam, quòd nihil mihi ad felicitatem deesse puto, postquam me tali ac tanto monumento decorasti: Tuus enim suauißimus liber quæstionum plenus, refertusq; grauißimis sententijs, in quo mirum in modum excellentißimi ingenij tui, atque admirabiles eloquentiæ vis elucet, in manibus doctißimorum virorum cum versabitur, sicut ego iam totum hunc percurri, quòd mea legendi eum inexhausta erat auiditas, nec satiari poterat, vbi te illi miris in cælum laudibus extulerint, nonne beatum me prædicabunt, qui tanto amoris vinculo tecum astrictus fuerim, vt me immortalitati & hominum memoriæ sempiternæ tradere volueris: Sed quòd in epistola ad me tua de Triboniano illo, eiusq; socijs quereris & iustè quibus Iustinianus cùm mandasset, vt ex veteribus illis Iurisconsultis excerperent ea, quæ ad iudicia accommodata essent, quæq; maximè vtilia ac necessaria viderentur. Illi tamen immißi cum falcibus amputarunt, dilacerarunt, mutilaruntq; in eadem profectò sententia, Murete excellentißime, iamdiu sum, ac dum eram Patauij, me cum socijs illic meis de hoc tum sermonem habuisse sæpe memini, quibus etiam dicere solebam, si Cicero vnus nobis superstes non fuisset, linguam latinam ab illis viris grauißimis nos esse petituros. Ac nimirum inuidit ille tantis viris, quos imitari non valebat, ac Bartolo cæterisq; successoribus leguleis sermonem rudem, vulgarem, plebeiumq; nobis obtrudendi ansam dedit. Itaq; qui tantos librorũ aceruos capiat, vix iam videtur esse locus. In ijs autẽ λῆρος πολὺς, *vt Iustinianum alterum desideremus.*

Verum cùm satis iam veterum monumentorum interitum deplorauerimus, si te posteri imitari voluerint, vt vt magnam in spem venio fore multos, qui exemplum tuum sequantur, non vereor ne non in pristinum statū leges breui restituantur, ac suæ dignitatis splendorem obtineant: Primi quidem tui huiusce disciplinæ fructus vberrimi lectissimiq́, quos pro tuo summo in me studio dicare mihi voluisti, omnibus viam monstrabunt, quam qui persequentur, non solum indicabunt se adamare hanc excellentem iuris ciuilis scientiam, sed & illius facile compotes fient. Ego quoq; amicos meos qui legibus ipsis studium suum dabunt, hortari non desinam, vt eandem semitam teneant, quibus etiā spondebo fore, vt eos instituti huius nunquam pœniteat. Quod reliquum est, cùm à te tam diuino munere affectus fuerim, Murete humanissime, vt nihil vnquam tale cogitassem, atq; vt te simillimo remunerari possim, præcisa mihi spes omnis sit, nihil enim suppetit præter voluntatem, quo me vertam, quid moliar, vt cæteri saltem me tibi animo gratissimū, ac tanti tamque eximij & regalis doni memorem esse intelligant? Nempe tibi me pro tot ac tantis tuis in me meritis iamdiu obstrictum prorsus addicam, quem tibi fidelissimum in tua potestate habebis, ac quoad vixero, colere diligentissime nomen tuum non desistam. Et quotannis tamen nonnulla tibi signa dabo κατὰ δύναμιν, ex quibus intelligas tuæ nimiæ in me benignitatis nullam capere me posse obliuionem. Vale Murete ætatis nostræ decus, ac te Deus Opt. Max. diutissime seruet incolumem, omnesq́; cogitationes & actiones tuas perpe-

tuo fortunet. FERRARIAE. 7. Kalend. Nouemb. M. D. LXXX.

M. ANTONIO MVRETO PAVLVS MANVTIVS S. D.

XXI.

MIHI verò, ita viuam, etiam atq; etiam probatur. &, cùm in quouis genere magnus omninò sis, in hoc maximè videris excellere. Planè (vt omittam reliqua) ingenij tui quasi quandam δεξιότητα sum admiratus, ita concinnè, ita aptè, facili quodam sententiarum nexu, rem ducis, donec ad ipsum peruenias: in quo te, vbi scis hærere multos, citra omnem adulandi suspicionem, summa explicas cum dignitate. Gratulor tibi de ista facultate, & eo magis, quod, si locis impertitur gloria, nouum decus accedet ad Italiam nostram: in qua sedem, auctore atq; auspice me vno ita locasti, vt cogitare nihil prorsus de migratione videaris. nec vero secus debes. Valdè enim ad literarum elegantiam, planeq; ad omnem humanitatem tibi profuit hoc cœlum, è quo iam per quadriennium spiritum hauris. Itaq; noster eris perpetuo mi Murete, si gratus esse vis: quod profectò vis: soles enim hanc virtutem præter cæteros efferre. Tibulli principium mitte, vt cũ epistola coniungatur. Scholia, non dubito, te operam daturum, vt tua videantur, id est, lita luminibus ingenij, &, quantum res patitur, erudita. Vale. VENETIIS.

EIDEM. ROMAM.

XXII.

GAVDEO, mi Murete, quod profectò etiam me tacente existimas, te nauare operam Regibus, ingeniumq́ue tuum, quod ego semper vnicè dilexi, exculiq́ue laudibus, à tanto Pontifice, & ab vniuerso Cardinalium collegio vehementer probari. Nam, si qui aliter sentiunt: quanquam quis est, qui aliter sentire possit? Veruntamen si qui fortasse reperientur, quos liuor impediat, quo minus rectè ac sincerè iudicare possint, de ijs laborandum non erit: cùm te præsertim ille noster, quem sequuntur multi, sed ille præter cæteros, qui nobis quasi μηνύτα ζῶ debet esse, non mediocriter ornet, atq; diligat. Hæc altera tua oratio priorem illam vel æquat, vel vincit, sententiarum, verborum ordinis præstantia quo in officio, ac munere cupio te pergere. Simul enim perges in expedita, maximeq́ue directa gloriæ via, per quam processisti iam longißimè, nemine præcurrente, me fauente plurimum. De tua in me beneuolentia, cùm recordor meam, dubitare non possum. meum in te animum expertus iam es, eundem si & esse nunc, & perpetuò futurum arbitraris, non fallam opinionem tuam. nam & mea non solùm consuetudo sed etiam natura ita postulat: & tu perficis eas laudes, quarum principia me olim, exspectantem id, quod præstare te nunc video, in tui amorem impulerunt. Habeo summas gratias, quas agi à te cupio, Archiepiscopo Beccatellio: eumq́ue meo nomine, vt quàm Otiosè officiosè, quamq́ue plurimum salutes valdè rogo:

& , vt

&,vt ſcribit ad amicos, floret honoribus in patria, carus Imperatori, iucundus omnibus, nôſti humanitatem & ingenium: doctrinam auxit à diſceſſu tuo, quantũ vix credas: itaq; ſumma omnia de illo adoleſcente ſperare nobis licet. Duareni obitu, de quo heri primum à Germano homine, qui ex Gallia recens venerat, accepi, damni plurimum in iure Ciuili factum eſt. equidem dolui vel tua cauſſa, quod eum à te amari ſenſeram. quanquam hæc, ſi ferret humanitas, prorſus dolenda non eſſent. quid enim proficimus? angi quidem grauius, neq; communis conditionis neceßitas concedit & vitæ commutatio, breuißima cum æterna, miſerrima cum beatißima, valdè vetant. Ego nunc, quod acceptum diuinæ benignitati refero, quodq; tibi puto fore iucundißimum, valetudine vtor ſatis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis non contigit. Itaq; cùm otiũ non ferrem, (ſcis enim me quieſcere non poſſe) commentarios in reliquas Ciceronis epiſtolas cœpi texere: &, vt initia ſunt, prorſus induſtria non οἰχέτοα abſolui, vt mihi quidem videtur, maiorem partem, id eſt, tres primos libros, &, extra ordinem, octauum. in quibus, vt dixi iam, niſi me cõmunis φιλαυτία decipit, non videtur opera malè collocata. Habebis in clauſula de Petro Fabro, tuo dicam, an meo? ita me triduo cepit ſibiq; deuinxit ingenio, humanitate, prudentia. Planè vixi, quamdiu mecum fuit: nec mediocri ſum amore diſcedentem proſecutus: næ tu, ſi nihil præterea mea cauſa velles, qui & vis, vt egiſti iam plurimum, tamen hoc vno munere, quod auctus per te ſum tam ornati adoleſcentis amicitia meis omnibus in te ſtudijs, quæ tu merita vocas, optimã gratiã retuliſti. Vale. Venetijs.

HVB.

HVB. GIPHANIVS M. ANTONIO MVRETO VIRO ERVDITISS. S. D.

XXIII.

VELLEM Murete, V.C. ea esse tempora, vt litteris nostris liber esset commeatus: haberem fortasse, de quibus te vel consulerem interdum, vt quendã velut, μουσηγέτην, vel vt amicus commonefacerem. Nũc quæ sint vides. itaque consilium cepi, quantum potest, temperare scriptionibus & literis, maximè ad longinquos. Quod tamen institutum vt iam migrarem, fecit Iacobus Zelenius familiaris meus, cui hæc ad te dedi. Is enim in Italiam hinc profecturus, cùm magnopere me rogaret, vt sibi ad te, quem iam diu colit, quasi viã & aditum munirem: amico optimo exiguum hoc litterarum officium negare nec potui, nec debui. Eum igitur toto pectore tibi commendatum esse cupio, adulescentem, mihi crede, suauissimis moribus, & elegante doctrina expolitum, omniumq; doctorum hominum obseruantissimum. genus enim domi nobile, multisq; ad laudem insignibus viris clarissimum omitto.

Exspectas autem fortasse & de Agellio nostro aliquid: Sed, & eum, & alia nostra remorantur, cum occupationes nostræ cotidianæ, tum librariorum hoc in loco inopia. Iuris quoq; Ciuilis, in quo & explanando & respondendo toti versamur: quasi rigor, & Musæ, vt Poeta vetus eas vocat, seueriores, siue vt Fortunatianus loquitur duriora iuris scripta, vix patiuntur, vt in humanitatis illa velut virecta sapè expatier. Ne

tamen me putes aut vale humanitati & politis Criticorum studijs planè iam dixisse, planè iam aut eorum sectam Consultorum sequi, quorum vtinam barbara modò esset oratio (ferri enim ea quoquo modo posset: quanquam & vestis honesta matronam nobilem ornet ac deceat) & non Iuris ipsius, ac rerum, totiusq; ferè scientiæ Ciuilis nostræ magna ignorantia, atq; perturbatio: de qua & tute iam pridem eleganter in Oratione quadam disseruisti: Quare ne his me vitijs ad finem existimes, parerga nunc accipe, ex ijs quædam, quæ in ipsas Lectiones tuas quasi præteriens aliquando notaui: Non ita certandi cupidus, quam propter amorem, quo te imitari aueo, vt Carus ait. Vidisti acutè lib. 6. lect. cap. 16. locum illum Ciceronis 2. de Diuinat. Totas noctes somniamus, neque vlla ferè est, qua non dormiamus: & miramur, aliquando id quod somniamus, euadere? *esse mendosum: Qui tamen ita fortasse rescribēdus est?* Neque tamen vlla ferè est, qua non; Et miramur, &c. *vt, τὸ, qua non, præcisè sit positum: pro eo, quod, qua non somniemus. Non verò, ita, vt tu putas,* totas noctes dormimus, neque vlla fere est, qua non somniemus. &c. *id enim à vetere scriptura longius aberrat: & nôsti, ob orationes concisas, quàm sæpe in veterum scriptis peccatum sit. agitur de somnijs, & non de somno: quamuis & illa in somnis. Illum autem locum pro Archia.* Quod si non hic tantus fructus ostēderetur; & si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen, vt opinor, hanc animaduersionem humaniss. ac liberaliss. iudicaretis. *Alij aliter, tu lib. 12. lect. cap. 15. ita emendas: hanc animi aduersionem. Vide, quæso, ne ita rectius,*

hanc

hanc humanifs *hanc.nempe delectationem & voluptatem. Sæpe enim his articulis, hanc, illam, & similibus non adiungitur nomen aliquod, sed prius adlatum tacitè repetendū intelligitur, vt apud Senecam ep. 95.* At illam habentem præcepta plurimum ait proficere: *vbi delendum illud* habentem præcepta *nam ibi non de parenatica, siue, vt Seneca, præceptiua, vt Cicer. in de Officijs loco vulgo non intellecto, quæ in præceptis posita est, parte Philosophiæ. sed de theoretica agitur. Sic & pro Ligario: Valeat vox illa tua, quæ dicit etc. id, quæ dicit, perspicuè spurium. Eiusdem libri tui cap. 1. in his verbis Senecæ lib. 1. de benefic.* Nemo beneficia in Kalendario scribit: nec auarus exactor ad horam & diem Creditorem appellat *mendum esse rectè admonuisti, atq; pro Creditorem, fortasse legend. Debitorem, quomodo & iam pridem Brissonius lib. 1. de verb. signif. illum ipsum locum adducit, hæc enim cognata siue potius inter se relata vocabula, magis & minus, emptor & venditor, conductor & locator, debitor & creditor, migrasse interdum alterum in alterius locum videntur, quod & Iacob. Cuiacius obseruauit libro 1. cap. 10. & libro 9. cap. 7. Cui tamen d. l si in emptione. D. de contrah. empt. & l. 18. solutione. D. ad exhibend. cur non adsentiar, ijsque in legibus nihil mutandum putem, alio in loco explicabo. Hoc autem in loco Senecæ, etsi τὸ Debitorem non improbo, omitti tamen vtrumque potest, & Creditorem & Debitorem, sed intelligi debitorem, vt verbum, appellat, præcisè & absolutè ibi sit positum. Quod autem ad eum locum Cic. attinet lib. 2. de finib. bon. de quo & tu lib. 6. ca. 20. & Turneb. alijq;*

labo-

laborant, Resplendeat his vestis argentum, odrilitium, locus ipse, ædificium, &c. *eum ita emendandum puto:* vestis, argentum, locus ipse: *reliquis inductis: Aut certè ita:* Vestis, argentum, aurum, locus ipse, *vt odrilitium sit deprauatum ex oro siue auro. Paulò antè apud Cicer. hæc,* quibus vinum defusum è pleno fit Hirsiphon, *vt ait Lucilius, cui nihil ius & sacculos abstulerit. portenta potius quàm verba. quæ tamen ita exarata sunt in libris manuscriptis, aliter Paulo Manut. aliter Ios. Scaligero in appen. ad coniect. in Varr. mihi ita. è pleno fit hinophoro, vt ait Lucilius, cui nihil sacculus abstulerit fortasse inquam ita (nam & ipse dubito) rescribenda videntur. Inophorum certè, vel ne mentiar inoforum in vet. lib. reperio nunquam œnophorum. & rectè Romani enim veteres Græcum οι, non modò œ Latinum, quod vulgare vt Demoe, Edeatroe (sic enim legend. puto apud Fest.) Adelphoe Terentij de quo & tu in Terent. Clarumenoe apud Plaut. & Canephoroe apud Cicer. Verrin. de quibus nos ad Lucret. Sed etiam interdum aut in o nudũ, vt in Poëta, poema, diocesis, & diocetes apud Cic. pro Rabirio Posth. vbi antea mendosè Diogenes, & Parochia. παροικία, vocab. Ecclesiast. (falluntur enim, & omnium scriptorum etiam Iustiniani & Theodos. Codicum exemplarium antiquissimis repugnant, qui nuper scribere cœperunt diœcesis & diœcetes paroecia & paroecus, quos miror eadem ratione non scribere poeeta, & poecma, poeesis) interdum in I merũ vertebant, vt videre est in Iconomus, quod contra vsum veterum quidam hodie mutarunt in Oeconomus, vt & Alciat. admonuit lib. 9. Parerg. c. 3. in hodidocus apud*

Festum,

Festum, id est, grassator qui græcè ὁδοιδόκος, Inomaus apud Orosium in lib vet. qui à Græcis Οἰνόμαος: & in Cimiterium: sic enim Latinè à veteribus Christianis scriptum id fuisse, quòd græcè κοιμητήριον vetera monumenta confirmant. vnde & Acimitense monasteriū in l. inter claras C. de SS. Eccles. dicitur, quod à Græcis τῶν ἀκοιμήτων. Solent scilicet Romani Græca vocabula paululū variādo sua sæpè facere, nec ijsdē ea aut literis aut syllabis semper admetiri, vt Vlixes ex ὀδυσσεύς. Exāclare, & anclare apud Fest. ex Græco ἐξαντλεῖν, & ἀντλεῖν: non vt vulgo iā scribunt exantlare. quod Exantlandi verbum & tu contra Lambinum rectè vindicasti, libr. 13. cap. 17. alia æquè eiusdemmodi: de quibus alibi. Quod qui non obseruant, latinam linguam mirè perturbant: idemq́; & Elogium, de quo & tu in Lect. optimum licet vocabulum, & bonæ quasi monetæ, aut ciuitate Romana, tanquam lege Papia, planè exterminant, aut variè nunc in eclogium, nunc in ellogium, nunc in eulogium mutant, & epistolam scribunt, Græcorum more, inuitis omnium scriptorum libris antiquiss. etiam marmoreis monumentis, in quibus constanter Epistula, & Eclogium extat. Atq; hæc quidem de meis in tuas Lectiones cerulis quibusdam ac notis. in quibus si quid erit tale, quod in acceptum referendum putes: videbis, in quem quid expendas: ne & his accidat quod nuper Themistæ nostræ apud Cicer. & Ennio itē nostro apud Agell. lib. 12. c. 4. de quib. diligenter olim ad te scripseram, contigit. ἴδ' ὅτι loquor. Sed de his alio fortasse loco planius. & plura. Nunc, vt modò dixi, de me satis multa. A te autem Lectionum quidem libros plures non ita pridem accepimus, omnia

elegan-

elegantiæ refertos: Sed quod inter nos, liceat. Soli enim sumus, postulantur iam à te & φιλοσοφόυμενα quædam, & à Nobilio politiss. philosopho, qui aliqua iam dedit, plura. Atq; adeò accepi non ita pridem ab idoneis hominibus, te iam paratas habere explicationes librorum aliquot Platonis & Aristotelis Politicorum: quæ grauiores scriptiones huic quoq; & ætati tuæ iam maturiori, & personæ, magis conuenire videntur. Aiũt & Eunapij historiam, quæ in Vatic. bibliotheca adseruatur, curare te describendam. quod idem & Redingerus noster D. Thomas V.C. magno sumptu, iam pridem cœperat: sed conatum eius mors interrupit. Tu si & Politica illa scholia tua, & Eunapium, etiam Theodoriti epistolas, quarum insigne volumen in eadem Bibliotheca Herueto teste, superest, aliaq; veterum scripta diuulges, benè, mihi crede, de Repub. mereberis. Eorum namq; opera cum Reipub. vtilior, tum etiam ad laudem ipsorum diuturnior mihi semper visa est, qui veterum scriptorum præclaras συντάξεις & commentarios aut in lucem ipsi proferunt, aut ab alijs diuulgatos vel eruditis scholijs explanant, vel vt emendatiores sint, elaborant. Emendatus enim liber est vice commentarij. Vale vir doctissime & salue. A. CIC. IↃ. LXXXIII.

Q IVLII

IVLII POGIANI VIRI DISERTISS. EPISTOLA; DE CICERONIS IMITANDI MODO; AD NOBILISSIMUM adolescentem Nicolaum Fitzherbertum, Anglum.

XXV.

ETSI sunt eius generis tuæ litteræ, vt in politiori humanitate, in qua ex grauioribus Legum studijs conquiescis, consilio aut præceptione mea tibi minimè opus esse intelligā, tamen quia mei in te amoris esse video, nō tam spectare, quid ego possim, quā quid tu velis attendere, rationem tibi & consuetudinem huius rei meā exponam. Ego, quamdiu mihi arbitratu meo studere licuit, vnū aliquot menses ex Latinis scriptoribus Ciceronem legi. Nam in omni ratione optimū quemq; & illum vnum imitandum esse cognôram. Quare cùm illum ipsum Ciceronem Latinæ linguæ & eloquentiæ principem esse constaret, reieci cæteros latinitatis authores. Quo in studio primùm dabam operam, vt statuta essent tempora & studendi, & scribendi mea. Didiceram enim à summis viris, qui se id re expertos esse dicerent, plus adiumenti esse in certo, nec multo, quàm in vario & diuturno tempore, quod haberet eadem illa horâ studiorum, non solùm admonitionis & recordationis vim, sed etiam quoddam momentum ordinis: qui cùm in omni re multum, tùm in dicendo plurimū potest. Sed hoc fortasse patet latius: illud ad id vnum pertinet, quod institueram. Duo igitur in Cicerone legendo

gendo mihi proponebam, quid & quomodo diceret. In quo videbam interdum pauca multis explicari, interdum plura comprehendi breuiter, & absolutè, sæpius eandem variari rem, vt cùm idem diceretur, tamen commutatis verbis atque sententijs, aliud dici videretur. Mirabar verò partium & quasi membrorum pulcherrimam compositionem, qua sic alia ex alijs nexa & apta sunt, nihil vt Lectori poßit esse iucundius. Quid dicam de artificio vinciendæ orationis, deq́; copia & quasi sylua elegantium vinculorum? quibus cùm multi, vel quasi compedibus quibusdam, scriptiones suas colligent, vel ita dissoluant ac dißipent, vt capti membris corporis, ac ne corporis quidem, speciem habeant. Sic Cicero res nectit, & verba, vt sola eius oratio liberè moueri, magnificeq́; ingredi videatur. Cogitabam verò etiam de singulis verbis, de coniunctione verborum, de eorum numero atque forma. Quæ in cogitatione mihi veniebat in mentem mirari, quænam esset caussa paucitatis eorum, qui diuinas Ciceronianæ orationis virtutes imitarentur. Huius autem erroris & inscitiæ multorum, duplicem aliquando culpam animaduerti. Sunt enim, qui à Cicerone abhorrentes, se ad alios, nescio quos, scribendi magistros contulerunt. Qui quod iudicium habeant, cùm appareat, facilè negliguntur. Alij sunt, quorum est leuius peccatum: imò verò non illi quidem cupiditate peccant, qui Ciceronis simillimi velint, esse si poßint, sed consilio & imitandi modo falluntur. Nam hi Tullij verba mordicus tenent, nec vllam ferè syllabam audent ab eo discedere, & dum verentur ne parum Ciceroniani videantur, illius

etiam ſenſa totidem verbis transferunt in ſuas literas. ſcilicet illi (quod miſerrimũ eſt) nunquam ſunt in ſcribendo ſui, ſed ineptè ac putidè ſemper alieni. Quid igitur eos in errorem induxit? Puerilis illa ſuſpicio, quod ſermonem Ciceronis in id modò conuenire ſunt arbitrati, ad quod ille ſemel accommodauit. In qua ſi ipſe Tullius ſententia fuiſſet, non iam eum copiæ atq; vbertatis magiſtrum, ſed inopiæ & ieiunitatis auctorem haberemus. Quæ cum viderem, putaui mihi elaborandũ, ſi modò id aſſequi poſſem, me vt ab illa balbutientium turba ſeiungerem, coniungeremq́; cum ijs, qui planè & latinè loquuntur. Quid quæris? Audere cœpi. Nam vt quiſq; mihi occurrebat Ciceronis locus, illam loquendi formulam ad alia transferebam, & eiuſdem & alterius generis ſenſa, quaſiq́; vnis ab illo ſumptis veſtimentis ſtudebam veſtire & ornare res innumerabiles. Exempli cauſa, quod hæc dictãs legebam fortè Publij Rutilij adoleſcentiam ad opinionem & innocentiæ, & iuris ſcientiæ, P. Scæuolæ commendauit domus: *Quis prohibet eò traducere? Hannibalis Minalis adoleſcentiam ad opinionem & eloquentiæ & philoſophiæ, Flaminij nobilis conſuetudo commmendauit. vides genus. ſed quoniam intelligebam quædã eſſe ſententiarum lumina, quibus ſcripta illuſtrarentur, ſumebam illa vel ab ipſo Cicerone, vel à quouis, ſed ita, vt in eadem exercitatione alia quadam ratione vterer ab illo ſuperiore. Vt enim illic tanquam ex eadem cera multas fingebam imagines, ſic hic quaſi eundem hominem aliò habitu veſtiebam. Quare fiebat, vt quæ ab alijs parta eſſent, à me inuenta viderentur. Sunt autem hæc ornamenta & lumina ſententiarum, vt, Ne*

quid

quid nimis, Latè patet inuidia, & huiusmodi sexcenta quæ si ita efferas, Tenendus est omnium rerum modus, & Nihil non occupat inuidia, quis tua esse neget? Huc pertinet illud Ciceronis, imitandos esse bonos fures, qui earum rerum, quas cœperunt, signa commutant. Vt enim illi, pallium, si cui furantur, ne id is agnoscat, ex pallio sagum faciunt, sic qui aliorum sententias commutatis verbis enunciant, quæ communia sunt, propria facere videntur. Neq; verò non etiam conabar interdum quodammodo cũ ipso Cicerone certare acumine contrariorum, vt si ille, In lætitia doleo, ego contrà, In dolore lætor. Si idem dicat, tardius faceres, hoc est, vt ego interpretor, diligentius, item, Ipse celerius, id est, negligentius, in contrarium conuersa sententia. Quod institutũ mihi si meo arbitratu diutius tenere licuisset, in hac laude fortasse aliquis essem. Sed ab ea me cõsuetudine auocauit necessaria quædam barbaries, de qua nunc quidem nihil attinet plura scribere. Tibi certè, quid de tota hac ratione sentirem significandum putaui, qui etsi scio, quanta occupatione distinearis, tamen non dubito, quin pro excellenti tuo ingenio, proq; eo, quantum profecisti in hac latinè scribendi ratione, cùm istum grauiorem studiorum cursum confeceris, si huc redieris, teq; in hac laude exercueris, breui etiam in principibus futurus sis huius facultatis. Quanquam aliquid interea assequère, si cùm vacuus quotidiè fueris à Legum studijs, animi causa, stilũ reprehenderis, & in hac exercitatione, quam dixi, subsecivas operas posueris. Sed quod mihi penè exciderat multa ex Cicerone tibi memoriæ mandanda sunt, & paranda tanquã magna supellex, tibi vt suppetat in

variandis & mutandis sensibus multus & elegans vestit⁹ orationis: Et quoniã vt in victu & vestitu prius necessaria, quàm voluptaria quærimus, sic in oratione propriorum primum verborum, deinde translatorum copia cõparanda est: haud scio an illæ ad Atticum epistolæ, in quibus nulla elaborata est concinnitas, nullum exquisitæ voluptatis aucupiũ, plurimùm proficiant ad latinè & emendatè loquendum. quemadmodum nonnunquam etiam gemmarũ vis, non tam arte disposita, aut distincta auro, quàm pura atq; natiua delectat, ita Latini sermonis vbertas sine fuco, aut peregrinus quodammodo delicijs orationis in illis maximè probatur epistolis. Etsi hæc admonitio accommodata est ijs, qui nunc primum in eam rationem ingrediuntur, tibi, qui tantũ iam hac scribendi exercitatione profecisti, præsertim maioribus rebus occupato, fortasse minus est necessaria. Quare cùm grandiori etiam scribendi genere delectari videaris, nos quoq; siue ingenio, siue iudicio tuo, certè tempori obsequemur. Cùm igitur tibi, vt nũc est, facultas non sit peruolutandi multos Ciceronis libros, ex illis optimos leges, et si nulli non optimi. Sed tamen orationes leges, & edisces, quæ multùm te delectabunt, & scriptionem tuam adiuuabunt. Ignosces verò mihi si hæc neq; subtiliùs scripsi, vt res postulare videbatur, neq; illustraui exemplis. Eram enim & ipse valdè occupatus. Quare aliâs reponam, & accuratius aliquid ad te mittam, quod proximis ferijs æstiuis in Trebiano tuo vacuus legere possis. Interim vale, & mihi conserua amorem tuum. ROMA. Pridie Kalend. Aprilis.

M. AN-

M. ANTONII MVRETI PRESBYTERI, ET CIVIS ROMANI,

HYMNORVM SACRORVM Liber.

SERENISSIMO. PRINCIPI GVILIELMO GONZAGAE DVCI MANTVAE, Montisferrati, &c.

MAGNE Ducum, fetam populis cui fortibus vrbem
 Pulcher olorifero Mincius amne lauat:
Sume datis à te ſcriptos mihi legibus hymnos,
 Neve parum culti deſpice vatis opus.
Illi etiam quorum hic meriti celebrantur honores,
 Lucida quos conſtans vexit ad aſtra fides,
Non indignantur paruo ſibi ture litari:
 Atque animum magni muneris inſtar habent.
Forſitan his olim iuuenis meliora dediſſem,
 Et mulcere aures dulcius apta tuas.
Sed veniens etiam ingenio eſt damnoſa ſenectus:
 Nec tantùm vires corporis imminuit.
Cùm mihi turgerent meliori ſanguine venæ,
 Nec curarum animum pondera deprimerent:
Sponte ſua numeris carmen mihi mollibus ibat:
 Et ſubitò verſus fundere ludus erat.

Nunc & corpus hebet ſenio, & mens ipſa pigreſcit,
Quodq; habuit ludo, nunc onus eſſe putat.
Dulce onus hoc tamen eſt, quod te mandante ſubitur.
Et leuiora facit iuſſa iubentis amor,
Atq; vtinam hæc roſeo legat & VINCENTIVS ore
Phœbi & Muſarum maxima cura puer:
Qui floreſcenti paullatim attollitur æuo,
Vt ſata ſe ad fluuij ſubijcit alnus aquas.
Felix, cui teneris Helicon luſtratur ab annis,
Et bibitur volucris fons pede factus equi.
Quem iam ipſa Vranie blandis complexa lacertis,
Stellatas Superûm vexit ad vſq; domos:
Oſtenditq; aſtrorum ignes, cœliq; meatus,
Queisq; ſuos peragant legibus illa choros.
Quis ſcit, an &, cœlo dum ſingula deſpicit, inter
Cætera maiores viderit aſtra ſuos:
Et quos purpureo contexit Roma galero,
Et qui legali ſceptra tulêre manu?
Fortunate puer, magnum patris incrementum,
Cui Lacheſis net plena aurea fila colo,
Viue diu, vtq; dati poſcit tibi nominis omen,
Tende atauos omni vincere laude tuos.
Neu graue ſit, dum dona tibi grauiora parantur,
Interea partem carminis eſſe mei.

HYMNI

HYMNI SACRI.

IN ADVENTV.

VERBVM, quo omnipotens cõdidit omnia,
Summi praeualidum consilij Angelum,
Vatum plena Deo pectora dixerant
Venturum, vt fieret caro.
Primi quo maculam dilueret patris,
Serpentisq́ vafri contereret caput:
Praeclusamq́ homini morte recluderet
In coelum propria viam.
Ergo turba patrum, carcere liberos
Qui longo per eum se fore viderant,
Coelum suspiciens, luctisonis dabat
Carmen lugubre vocibus.
O qui pollicitis applicitos tuis,
Quamuis cuncta potes, fallere non potes,
Longas tolle moras, & citò, quem tibi
Certum est mittere, mittito.
Simplex aetherij numinis vnitas
Quae distincta eadem est veraq́ trinitas,
AEternis vigeat semper honoribus,
Et terra simul & polo.

IN DIE S. BARBARAE.

QValis, nulla polum nubila cùm tegunt,
Inter clara nitet sidera phosphorus:
Talis martyrio conspicuas micat
Inter Barbara virgines.

Cui ſolus teneris Chriſtus ab vnguibus
Vſsit cor nitidum perpetua face,
Cui deſiderium, cui fuit vnicus
Spretis Chriſtus amor procis.
Quamuis imperio barbarus aſpero
Terreret genitor, quem furor & mala
Perduxit rabies, vt gladio caput
Natæ demeteret ſua.
Vinclis illa quidem libera corporis
Felix ad Superos protinus euolat.
Sed Chriſtus ſceleratum in Stygias patrem
Sedes fulmine deijcit.
Simplex, &c.

AD LAVDES.

SAnctæ triumphum virginis
Læti canamus Barbaræ,
Palmæq; honorem duplicis,
Quam virgo martyr obtinet.
Non ſtirpis illam regiæ
Splendor ſuperbam reddidit,
Quin ſe à tenellis vnguibus
Chriſto regendam traderet.
Inſanus infremit pater,
Omnesq; pœnas admouet,
Tandemq; ſacrum filiæ
Caput cruentus amputat.
At virgo caſti corporis
Soluta vinclis emicat,
Volatq; ſtipata Angelis
Ad expetitam coniugem.

AEterne cunctorum pater,
AEterne fili par patri,
Et par vtriq; spiritus
Soli tibi sit gloria.

IN NATALI DOMINI.

O Nox vel medio splendidior die,
Cuius per tenebras virginis integra
Ex aluo nitida sol nouus emicat,
Complens omnia lumine.
AEterno imperio, qui regit omnia,
Humanumq; Deo conciliat genus,
Is nunc sub tuguri vilis operculo
Nascens, pauperiem docet.
Pastores ouium, dum gregibus suis
Intenti vigiles excubias agunt,
Primi hunc angelico carmine nuntium
Latis auribus hauriunt.
Grata est haud dubiè simplicitas Deo.
Grata est vita, dolis quæ procul omnibus
Rectum sponte sua perpetuo colit,
Et priscam retinet fidem.
Simplex, &c.

IN DIE S. STEPHANI.

LEuit a iuuenis fortia pectora
Ornari solitis tempus honoribus,
Primus martyrij qui sibi lauream
Vita prodigus induit.
Tundebat lapidum, grandinis in modum,
Denso turba fremens imbre sacrum caput;

Nunquam mota suo, sed tamen est loco
Mens sancto ebria spiritu.
Sed sese in medijs ictibus erigens,
Et cœlum penetrans, En, ait, en eum,
Pro quo dulce mori est, iam video Patris
Ad dextram positum Dei.
At tu Christe sinu suscipe me tuo,
Atque his, qui, tenebris turpibus obruti,
Quo sese impediant crimine, non vident,
Quæso te, veniam dato.
Simplex, &c.

IN DIE SANCTI IOANNIS EVANGELISTAE.

CHRISTO præ reliquis carus Apostolis,
Qui supra Domini pectus in vltimis
Discumbens epulis composuit caput,
Festa luce canendus est.
Felix, cui Dominus iam rigida in cruce
Pendens, iamq; neci proximus, & Patri
Sanctam sancto animam tradere cogitans
Matrem crediderit suam.
Felix, qui se aquilæ more super polos
Tollens, & nitida in luce Deum videns,
Diuino eloquij flumine filium
AEqualem docuit Patri.
Felix, qui senio iam grauis, & sacra.
Multa canitie tempora consitus,
Vt si membra leuis corriperet sopor,
In Christi redijt sinum.
Simplex, &c.

IN DIE SS. INNOCENTIVM.

CAntemus tenerorum agmina Martyrum,
Quos regis rabies abstulit impij,
Cunas innocuo sanguine proluens;
Christum perdere dum furit.
O nullis feritas cognita seculis,
Materno pueros è gremio rapi,
Perfossa vt rutilis corda mucronibus
Lac cum sanguine funderent.
Heu quis, cum solido raptus ab vbere
Districtumq́, pauens ad gladium puer
Blandas carnifici porrigeret manus,
Siccis adspiceret genis?
Augent angelicos nunc pueri choros,
Et Christum liquido gutture concinunt:
Herodem meritis debita talibus
Pœna in perpetuum premit.
Simplex, &c.

IN FESTO S. SYLVESTRI.

PRiscos Roma Duces desine laudibus
Efferre immodicis, qui valida manu
Fines imperij protulerunt tui,
Quacunq́, Oceanus patet.
His solis tibi plus contulit omnibus
Sanctorum eximium Pontificum decus
Syluester, dominam qui prius vrbium
Christi supposuit iugo.

Multo te ille prius sanguine Martyrum
Respersam, docuit parcere cædibus,
Et quos mille modis sæua peremeras,
Illorum monitus sequi.
Romam idem precibus nunc quoq;, cœlitûm
Adscriptus numero, perpetuis iuuet,
Et tanti ossa suo quæ gremio viri
Seruat condita Mantuam.
Simplex, &c.

IN DIE CIRCVMCISIONIS.

CIrcumciso agitur lux Domino sacra.
Quæ iam, si Dominum ritè licet sequi,
Impura ò tumidis omnia nos monet
Circumcidere cordibus.
Vmbra Euangelij lex fuerat vetus:
Sed sol exoriens vt tenebras fugat,
Sic sol iustitiæ legitimis suum
Finem ritibus attulit.
Nobis corporeo nil gladio est opus:
Sermo quippe Dei viuus & efficax,
Sese instar gladij mentibus inferens,
Ad viuum omnia persecat.
Quæ semper vitij germina pullulans,
E nostris vtinam cordibus amputet,
Anni principium sit simul vt noui
Vitæ principium nouæ.
Simplex, &c.

IN DIE EPIPHANIAE.

QVæ vos caussa Magi, dicite, perpulit
E vestris iter huc carpere finibus?
Quem tanto studio quæritis anxij?
Quóue hæc munera pertinent?
Nos stella insoliti luminis huc trahit
Et dux certa viam perpetuo præit,
Iudææ populis quæ cupientibus
Regem significat datum.
Auri ista sed enim quid sibi pondera,
Myrrhæ mirificus quid sibi vult odor?
Aut quæ, cùm populus sacra Deo facit,
Aris thura solent dari?
Rex auro colitur, thura Deum decent,
Nostri myrrha homines post obitum linunt.
Huic ergo hæc pariter munera congruunt,
Qui & Rex est, & homo, & Deus.
Simplex &c.

A SEPTVAGESIMA AD CINERES.

EHeu quàm scelerum non tolerabilis
Nos vrget miseros sarcina, quæ Dei
Nostris principio mentibus inditam
Obscurauit imaginem.
Si nos pro meritis accipiat Deus,
Caussæ nil fuerit, quo minus agmine
In tristes tenebris perpetuis domos
Vno præcipites agat.

Sed semper facilis flecti in eos fuit,
Quos culpæ ex animo pœnituit suæ.
Nunquam horum lacrumis & gemitu tulit
Se frustra veniam peti.
Hac spe, quam ipse dedit, poscimus vt graui
Pressos exoneret pondere, néue se
In nostro rigidum crimine iudicem,
Sed mitem exhibeat patrem.
Simplex, &c.

A DIE CINERVM, &c.

MVltis tensa epulis viscera dum tument,
Mens oppressa nihil cogitat arduum:
Et more indomiti luxurians equi
Pugnat spiritui caro.
Sed subtracta eadem comprimitur cibo,
Et se spiritui morigeram exhibet:
Qui, cùm nulla grauant pondera sordium,
In cœlum celer euolat.
Primus corporeo legifer à cibo
Bis binos decies abstinuit dies:
Quem Christus numerum nos itidem sequi
Exemplo docuit suo.
Sed frustra vetitis os tenet à cibis,
Qui factis animum turpibus inquinat.
Ieiuno adsiduæ conueniunt preces,
Cumq́ue his munifica manus.
Simplex, &c.

IN DOMINICA PASSIONIS.

AEquena

AEqueua ingenito progenies Patri,
Vitam morte suis redderet vt sua,
Se Christus niuei velleris hostiam
Vltro supplicio obtulit.
O erga immeritos mirus amor Dei,
Natum, quæ pietas, tradidit vnicum:
Vt pro mortifera fraude nocentium
Pœnas solueret innocens.
O non visum alias sacrifici genus,
In quo æterna Deo sacra facit Deus,
Et mortem moriens opprimit, & sibi
Ipse est victima pontifex.
O crux tincta sacri flumine sanguinis,
Olim supplicium mancipijs graue,
Nunc regum capiti præcipuum decus,
Te flexo colimus genu.
Simplex, &c.

IN DOMINICA IN RAMIS PALMARVM.

REgem pacificum, mœnia dum subit
Vrbis celsa suæ, turba manu ferens
Palmarum grauidos obuia termites,
Faustis vocibus excipit.
Hic lætas spoliat frondibus arbores:
Hic serta ante pedes florea proijcit:
Supplex ille manus porrigit, hic suis
Terram vestibus obtegit.
Heu mentes hominum. Quis fore crederet,
Quem tantis studijs reciperet frequens,
Post paucos vt eum turba eadem dies

Suffixum adspiceret cruci?
Nil in vita homini perpetuum datur.
Rebus ne nimium fidite prosperis,
Plerumq; hic lacrumis gaudia temperat
Certo consilio Deus.
Simplex &c.

IN DIE PASCHAE

Ponatur lacrumis iam modus, & nouis
Templorum resonent atria cantibus.
In vitam reduci nam Domino sacer
Poscit lætitiam dies.
Lux post Christi obitum tertia venerat,
Vt sancta, mox æq; impatiens amor
Matronas parili nomine nobiles
Visendum ad tumulum vocat.
Tum motum lapidem, tum lapidi vident
Innixum niueis vestibus Angelum:
Qui, quo sollicitis eximeret metum,
Pauca & certa locutus est.
Non hoc amplius est quem petitis loco.
In vitam redijt Christus ab inferis.
Ite, & discipulis hæc eadem date
Summi nuntia gaudij.
Simplex, &c.

IN DIE ANNVNCIATIONIS B. VIRGINIS

Ad te sidereis missus ab arcibus
Cum venit Gabriel, virgo renuntians,
Te summo ante alias complacitam patri,

Mox matrem Domini fore:
Turbata tibi tunc purpureas genas
Sparsit mente pudor, nescia quod viri,
Casto, sponsa licet, pectore virginem
Semper te fore voueras.
Verum idem subitò nuntius addidit:
Istos pone metus: nam tibi iam datum est,
Vt virgo maneas, & tua compleat
Sanctus viscera spiritus,
Tum ore ex roseo vox tibi prodijt,
Testis mirificæ certa modestiæ:
Ecce ancilla Deo subdita, nil moror:
Fiat, quod Dominus iubet.
Supplex, &c.

IN FESTIVITATIBVS S. CRVCIS.

Gentes, nulla quibus notitia est Dei,
Armis, imperio prole superbiant:
Nobis, queîs melior spiritus obtigit,
Sola est in Cruce gloria.
Lignum prima homini pernicies fuit,
Cùm primus vetitam contigit arborem
Captus fœmineis illecebris parens,
Quo se perdidit ac suos,
Sed post, lignum homini certa salus fuit,
Cùm scandens patulam Christus in arborem,
(Alter ceu fieri sic voluit parens)
Vita restituit suos.
Crux hostes hominum sola procul fugat.
Crux sola insidijs munit ab omnibus.

Aduersa intrepidus despiciat, licet,
Cuius spes Cruce nititur,
Simplex, &c.

IN DIE ASCENSIONIS

VIctæ in perpetuum mortis & inferum
Insignis spolijs, luce nitens noua,
Pimusq; insolitum Christus iter secans,
Arces in patrias redit.
Natus, nasci iterum nos quoq; dum cupit,
Mundo, mortuus est, nos cupiens mori,
Surgens & repetens æthera, nos quoq;
Vt possimus idem, dedit.
Christo nunc igitur viuere nos decet,
Vt Christo pariter detur inemori.
Surgentes eadem nos quoq; gloria
Puro lumine vestiet.
O per qui te, hominum conditor, ingredi
Castæ adduxit amor viscera virginis,
Nos dignare, tuis artubus insitos,
Voti reddere compotes.
Simplex ætherij numinis vnitas,
Quæ distincta eadem est vnaq; trinitas,
Æternum vigeat semper honoribus,
Et terra simul & polo. Amen.

IN DIE PENTECOSTES

LVstra nostra tua pectora lampade,
Qui quondam, altisono spiritus a Patre,
Lustrasti vnanimes, missus, Apostolos,
Linguis diditus igneis.

Confirma dubios, dirige deuios,
Consolare tui muneris indigos,
Letaliq́; animus frigore torpidos
Sanctis ignibus excita.
Mens doctrinam auidè nostra bibat tuam,
Perstetq́; aßiduè tota Deo calens,
Et spem firmam in eo constituens sibi,
Terram pro nihilo putet.
O rerum alme sator, certè homines sumus,
Quamquam indigna, tuæ plasmata dexteræ.
Ne fer, quos tua vis ex nihilo extulit,
Æterno exitio obrui.
Simplex, &c.

IN DIE SS. TRINITATIS.

O Nullis hominum peruia sensibus,
Naturæ penitus sola capax tuæ,
Cuius condita sunt omnia numine,
Æterna & monas & trias.
Nato æquéue pater, natéq́; par patri,
Et manans ab vtroq́; inclyte spiritus,
Circumfusa tuo nubila lumine
Nostro discute pectori.
Da, mens per speculum cernere te queat
Nostra, & posthabitis te petat omnibus.
Et visq́; tuis prodeat, & tibi
Soli dedita seruiat.
Tu clemens miseris da veniam pater.
Tu fili miseris pande iter ad patrem.
Tu sanctum miseris pneuma vagantibus

Præfert conspicuam facem.
Simplex, &c.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

COElestes epulæ, certa piis salus,
Quas apponit amor, para capit fides,
In queis ipse cibi perpetui loco
Cœnans se pater exhibet.
Hic verbum Domini fallere nescij
Cæcis indicium sensibus abrogat:
Quod non esse oculi cernere se putant,
Nec, præsens quod adest, vident.
Sub panis specie viua latet caro,
Sub vini specie sanguis & vtraque,
Seu tantum species sumitur altera,
Christus sumitur integer.
Felix qui Dominum sedulus hospitem
Abstersis animi sordibus excipit.
Qui contra facere id negligit, ah miser
Ipse est exitium sibi.
Simplex, &c.

IN NATIVITATE S. IOANNIS BAPTISTÆ.

SAnctorum soboles sera parentium,
Solis perpetui prodrome Lucifer,
Qui nascens hilaras omnia, dum tuum
Natalem colimus, faue.
Nondum natus eras, cum dominum tamen
Nondum casta vtero virginis editum

Agnosti exiliens, & quatiens nouo
Matris viscera gaudio.
Mox & magnanimus tesqua petis puer.
Et victu populos horridos admones,
Factu abstineant turpibus, & viam
Aduentante parent Deo.
O cui voce sua maximus arbiter
Laudem supra homines egregiam dedit,
E caelo assiduus quaesumus adiuua
Cultores precibus tuos.
Simplex, &c.

IN DIE TRANSFIGVRATIONIS.

QVam crebro dederat discipulis fidem,
Confirmare modis dum studet omnibus,
Tres secum comites montis in arduum
Adsumpsit Dominus iugum.
Illic frons radijs cincta micantibus,
Solaris nituit lampadis in modum:
Tum, qua tectus erat, protinus est niui,
Vestis reddita concolor,
Cum Christo gemini visi etiam senes,
Et iussa ad populum cui dederat Deus,
Et qui siderea visus erat domos
Quadrigis petere igneis.
E nubis nitidae quin etiam sinu
Haec dicta omnipotens intonuit pater:
Hic est quem ex animo diligo filius.
Huius iussa capessite.
Simplex, &c.

IN DIE S. LAVRENTII.

Laurenti canimus nobile prælium.
Qui cum visceribus flammam aleret suis,
Et cratem roseo sanguine spargeret,
Subiectus ruber ignibus
Constanter Domini perstitit in fide.
Ambustumq; latus carnificis habens,
En istam rabiem quo magis expleam,
Hoc iam coctum, ait, est, vora.
Tanto corporeis ignibus acrior
Christi ardebat amor pectoris in intimo:
Sic mens tota Dei feruida spiritu
Sensum corporis hauserat.
Nunc nobis solito more rogandus est,
Iratum vt meritò conciliet Deum.
Et quos mirifici roboris instruit
Exemplo, precibus iuuet.
Simplex, &c.

IN DIE ASSVMPTIONIS B. MARIAE.

Regnator Superûm quo nitidam die
Matrem siderëis arcibus intulit
Et supra Angelicos conspicuam choros
Stellanti statuit throno.
Quæ cœlo fuerint iubila qui sonus,
Quæ sanctis animis gaudia, non modò
Humanis nequeat vocibus exprimi,
Sed nec pectore concipi.

Illa est arca noui conscia fœderis,
Conclusus, Domini deliciæ, hortulus,
Rastro intactus ager, sidere pulchrior
Et sponsa & genitrix Dei.
Felix quisquis eam suppliciter colit,
Rebusq; in dubÿs sedulus inuocat.
Nunquam hoc qui statuit præsidium sibi,
Spe lusus doluit sua.
Simplex, &c.

IN FESTO S. HADRIANI.

CHRISTI *in militiam nomina ne darent,*
Multos impedÿt supplicÿ metus:
Multos qui dederant, vis cruciatuum
Illam deserere impulit.
Non sic ille, hodie quem colimus fuit,
Qui nomen tumido duxit ab Hadria:
Quin constantem animum Christicolûm videns
Horum se ad numerum appulit.
Prudenter reputans, non sine numine
Tales cuncta viros aspera perpeti,
Nec se illos temerè sponte sua ratus
Frenum obÿcere omnibus.
Ergo his se agglomerans, credidit: & simul
Index ipse sui supplicium appetens,
Quæ mente imbiberat, mox eodem suo
Sancit dogmata sanguine
Simplex, &c.

IN DIE S. MICHAELIS.

COElestis canimus militiæ ducem:
Qui periura bonus dissipat agmina:
Et detractà locum non sibi debitis,
Sedes trudit ad inferas.
Horrendo imbiberat pectore septiceps
Bis quinisq́; ferox bellua cornibus,
Intactæ sobolem virginis vnicam
Sæuis mandere dentibus.
AEterni imperio sed Michael patris
Conatus Satanæ reddidit irritos:
Et monstrum innumeris fraudibus obsitum
Victor strauit humi potens.
Idem deposito pondere corporis
Exsortes animas criminis excipit,
In cœlumq́; alacres tollit, & in loco
Lucis perpetuæ locat,
Simplex, &c.

COMMVNE BEATAE VIRGINIS.

O Solis radiato lumine pulchrior
Virgo, consilii quam Deus vnicam
Expertem maculis omnibus, vt fores
Nato digna parens suo.
Te quondam Gedeon vellere in vuido,
Intactaq; nouis imbribus area:
Te illæso innocuis legifer ignibus
Agnorat prius in rubo.
Rebus principium qui dedit omnibus,

A te, dum se hominum causa hominem facit,
Sumpsit principium, quiq; alit omnia,
Pastus lacte tuo est puer.
Per te quod mulier perdiderat vetus,
Humano generi redditur auctius.
Tu clausas miseris heu nimium diu
Cœli prima aperis fores.
Simplex, &c.

COMMVNE ANGELORVM.

MEntes beatæ, lumine
Quas ambit æterno Pater,
Sacroq; lustrans spiritu,
In se intuentes perficit.
O qui supremus omnium
Primis creator insidet,
Quos luce complet aurea
Amoris ac scientiæ.
O qui potentis dextera
Virtute cuncta vincitis,
Dirigentis omnia
Fortissimi satellites.
O ter beati Principes,
Archangeliq; & Angeli,
Nostri tuis supplices
Hinc in superna tollite.
Æterne cunctarum &c.

COMMVNE VNIVS CONFESSORIS PONTIFICIS.

PAstor beate, qui tua
Commissum curæ gregem

Sac-

Sacris luporum faucibus
Patere nunquam passus es,
Tu lata dux ad pascua
Fontes recludens limpidos.
Oues videbas florido
Semper nitentes vellere.
Quòd si qua forsan tabido
Languore morbo cœperat.
Salubria, vt mitis pater,
Illi admouebas pharmaca.
Cuius laboris nunc tui
Digna assecutus præmia,
Fauore, nam potes, tuo.
Qui te precantur, adiuua.
Aeterne cunctorum Pater, &c.

COMMVNE VNIVS VIRGINIS.

O Virgo, pectus cui sacrum,
Amor expers improbi,
Diuini amoris lampade
Sanctus perurit Spiritus.
Nec te voluptas dulcibus
Fallax veneni molliyt,
Sola amantem persequi
Cœlestis agni nuptias.
Sic ille natus virgine
Suo decore cœperat,
Amore vt ardens illius,
Mundana cuncta temneres.

Beata cui cœlestibus
Templis recepta nunc licet
Inter canentes Angelos
Tuis potiri amoribus.
Æterne cunctorum, &c.

IN FESTO D. AMBROSII.

QValis periclitantibus,
Totoq́; iactatis mari
Tranquillitatis nuntia
Se stella nautis obijcit.
Talem procellis Arij
Ecclesiam turbantibus,
Qui lumen orbi redderet
Elegit Ambrosium Deus.
Nondum renatus flumine,
Sed iam renatus flamine,
Concordibus suffragijs
Episcopus delectus est.
Vt ex ministro Cæsaris
Minister effectus Dei
Humana linquens cæteris,
Diuina iura panderet.
Non alligatur tempore
Diuina certo gratia:
Sed dum libet, quidquid libet.
Puncto vel vno perficit.
Hunc ipse Cæsar horruit,
Contra nec ausus hiscere est,
Cædes ob admissas sacra
Exclusus ædis limine.

Magnam suis fiduciam
Benignus inspirat Deus:
Semperq; pastoris boni
Multum potest auctoritas.
Salue bonorum maxima
Episcoporum gloria,
Plebemq; deuotam tibi
Cœlo receptus adiuua.
AEterne cunctorum pater,
Aeterne fili par Patri,
Et par vtriq; spiritus,
Soli tibi sit gloria.

AD BEATISSIMAM VIRGINEM DEI MATREM, QVAE RELIGIOSISSIME COLITUR IN AEDE LAURETANA.

VNDE MIHI *insolitus præcordia concutit horror,*
Et perfusa metu trepidat, velut icta Deo mens?
Fallor? an hoc facit ipse locus, stimulosq; potentes
Subjicit, atq; animum præsentia numinis vrget?
O nimio dilecta domus, postesq; beati,
Quos ego iampridem tota mihi mente cupitos,
Nunc primum, veteris voti reus, aduena viso:
Saluete, adspicię; mihi feliciter este.
Vosne per æthereas Iudææ à finibus oras
Aligerum, mandante Deo, vexere maniplus?
Hic virgo genitura Deum, genetricis ab aluo

Prodijt, & blandis mulsit vagitibus auras?
Hic quoq; virginei seruata laude pudoris,
Sancta salutifero tumuerunt viscera fetu?
Ille opifex cunctorum, illa æterno vnica proles
Æqua Patri, ille hominum primæua ab origine lapso
Spem cœlo vitamq; ferens, hac lusit in aula
Paruulus, & sanctæ blanda obtulit oscula matri?
Quanam igitur regum sedes, quæ templa per orbē
Huic se ausint conferre loco? ter & amplius omnes
Ante alias felix Piceni littoris ora:
Cui Solymos spectare domos, cui nunc terere diuûm
Fas calcare domi sit pedibus vestigia Christi.
Ergo tam supplex procumbam, atq; oscula figam
Parietibus sanctis, spargamq; hoc puluere crines.
Aspice me superis e sedibus, aspice, virgo
Prostratum, atq; imo gemitus ex corde cientem,
Et pectus tundentem, & fletibus ora rigantem:
Neu, quanquam culpis adopertum turpibus, arce
Adspectu me diua tuo: si pectore toto
Te veneror, si te, dubijs in rebus, ad vnam
Confugio, teq; asylum sanctissima posco.
Pœnitet ex animo vitæ me Diua prioris
Pœnitet, & meritas horret mens conscia pœnas.
Quod nisi tu casto pendentem ex vbere natum
Concilias, placasq; mihi, quò tendere cursum
Quóue malis fessam tentabo aduertere puppim?
At tu namq; soles placida dignare querelas
Aure meas, & ades lapsis mitissima rebus.
Certè equidem tota pendentes æde tabellas
Aspicio, quæ te miseris præsto esse loquuntur.
Hic, te animo spectans, torrentem viscera febrim

Depulit,

Depulit, ille hyadas tristes, hædumq; cadentem
Spectauit tutus, vertentibus æquora ventis,
Et duce te patrias enauit saluus ad oras.
Criminis ille reus falsi sub iudice duro,
Dum mortem exspectat, tenebroso carcere clausus,
Munere diua tuo detecta fraude, reuisit
Vxorem, & natos, exoptatumq; parentem.
O ego nunc morbis multò grauioribus æger,
Naufragiumq; timens longe exitiosius illo,
Et iampridem animum peccati compede vinctus,
Si possim morbis liber, vinclisq; solutus,
Fluctibus & ventis laceram subducere puppim:
Quas tibi lætus agam grates, dum vita manebit?
Te, cum luce noua sparget sol aureus orbem,
Te recinam, quoties abscondet opaca polum nox,
Et tua præcipuo venerabor numina cultu.

IN D. BARBARAM.

Barbara, qui laudes speret se æquare canendo
Posse tuas, idem pulsantes littora fluctus,
Et Lybicas numero comprendere tentet arenas.
Te Pater in summa turri concluserat alta:
Sed Veram Danaen verus te Iuppiter illic
Desponsat sibi Christus, & arcto fœdere iunxit.
Illo & tu triplices fieri inspirante fenestras
Mandasti, & niueo sculpsisti in marmore signum,
Quo reparata salus, & deficiente ministro
Ipsa tuos mersisti vndis lustralibus artus.
Quid memorem, vt tibi mons fugienti cesserit, atque
Ceperit indicij vesanus præmia pastor,

Qui dum miratur pecudes in marmora versas,
Ipse suum pariter sensit lapidescere corpus.
Non tu carnifices, non tu tormenta timebas,
Non gladios, animosa, & Christo plena virago,
Qui te ad cœlestem meritis pro talibus aulam
Euexit, regniq; libens in parte locauit.
At tu diua graues hominum miserta labores,
Pacem illis, veniamq; ora & nocitura repelle,
Præcipuè antiquo prognatum ex sanguine regum
Gonzagam. felix quo se duce Mantua iactat,
Qui virides Minci ad ripas tibi Diua sacrauit
Templum augustum ingens, cura quod & ipse tuetur
Peruigili, vt flammam latè spargentibus aris
Sæpe manu propria meritos imponit honores,
Hunc tu Diua tuo protectum numine sancto
Conserua, populumq; simul, qui sacra, secutus
Principis exemplum, puro tua corde frequentat.

P. FRANCISCO BENTIO,

BEnti, nihil me, sicut antea, iuuat
Peruigili studio nil profutura quærere:
Nec quas per vrbes cantus, exciso Ilio,
Saxa Ithacæ repetens, Laertis errârit puer:
Nec quot Ithacenses circa pharmacis potens.
Vultu hominum posito grunnire porcos iusserit
Curæ magis mî est, lustra iam decem miser
Qualibus in vitijs defixus ipse errauerim:
Cum me Dei vix iam manente imagine,
Mortifera induerat fœdam voluptas in suem,
Quis me sequetur fructus, vbi pernouero,
Quot mala Graiugenis Achillis ira inuexerit:

Conuersa studia quando vtriusq; refricas.
(Grata vtriusq; Deo & mortalibus conuersio)
Nam vterq; nigro noctis è silentio
Cœpimus aspicere Christi benigna lumina.
Vterq; noctis tum relictis artibus,
Depositis tenebris & arma lucis induit.
De te sed ipse multa deploras modis
Flebilibus: lacrymas: & ad gemendum me vocas.
Eheu dolor: quid vlcus antiquum nouas?
Iam memini, miser, heu, quod pœnitet, piget, pudet,
Cùm vilis ancillæ expauescens voculas
Immemor officij. Christum negaui sæpius.
Gallo at canente, cum me amico lumine
Intuitus Deus est: prior mihi tunc mens redit,
Ad me ipse tandem tristè post tempus redij,
Exiliensq; foras, laxaui habenas fletui.
Abstersit inde lacrymas Christus meas,
Speq; data veniæ. perduxit in gregem suum.
Eduxit idem, quod fateris, improbæ
Seruitio dominæ. & vindicauit te sibi.
Quid restat ergo? hortetur alter alterum.
Nunc si aliquis grauior fortessè se offeret labor,
Feramus hunc, Murete, mente qua decet,
Atq; ducem Dominum forti sequamur pectore,
Quod si vna vtrumq; ad vineam hora non vocat,
Vnus vtriq; tamen promittitur denarius.

PSALM. CXIV.

Dilexisti quoniam, &c.

SVmmus amor Domini medio mî in pectore feruet.
Namq; meas clemens audijt ille preces:

Queiscunq; verbis, ô scelerum artifex,
Posse in ruinam præcipites agi
Confidis insontes amicos,
Illa tibi didicisse melli est,
Quapropter vltor, ne dubita, Deus
Tandem à merenti supplicium exiget:
Radicibusq; euulsum ab imis
Sedibus eijciet tuis te.
At hæc videntes, artubus intimis
Iusti intremiscent: & magis ac magis,
Ne prouocent in se quoq; iram
Numinis admoniti cauebunt.
Tu risus illis interea miser
Iocusq; fies. En sibi qui Deum
Temnebat adiutorem: & in se
Sat sibi præsidij putabat.
Quid nunc, quid illum per scelera & dolos
Exstructa in altum diuitiæ iuuant?
In puluerem omnia & fauillam
Et tenues abiere fumos.
Ego autem, in vno spem mihi qui Deo
Omnem locaui, liber agam metu:
Florens oliuæ instar nitentis,
Quam Domini studium tuetur.
Semperq; regum maxime te canam:
Nec me sonoris deficiet tuum,
Plaudente iustorum corona,
Carminibus celebrare nomen.

PSALM. XLVI.

Omnes gentes plaudite, &c.

O Populi lato quoscunq; alit vbere tellus,
Ingeminate alacres plausum, luctuq; fugato,
Læta triumphali resonent, facito, omnia cantu,
Ille etenim regum ter maximus, ille tremendus,
Quem sola terrarum, cœliquem templa verentur,
Subiecit nobis populos fastuq; repressa,
Ferre iugum admota pedibus ceruice coegit.
Ipsemet elegit clemens patrimonia, nobis
Quæ daret, æterno Isacidæ succensus amore.
Euge pater, pater euge triumphæ sunt omnia nostra.
Ascendente Deo, litui sonuere, tubæq;:
Prodidit ipse nouus sua gaudia vocibus æther.
Psallite nunc pia corda Deo: nunc psallite Regi,
Psallite, qui terras omnes ditione coercet:
Et mulcete pias doctis concentibus aures.
Imperium sine fine Deus toto obtinet orbe,
Et sancto immixtus solio regit omnia solus
Ductores populorum illius signa sequuntur.
Namq; Abrahami alios longè Deus antestat omnes.
Scuta sua extulit ipse altè super ardua terra,

PSALM. XIV.

Domine quis habitabit, &c.

QVisnám ô rex æterne, tuam admittetur in aulam
Cui dabitur montis culmen adire tui:
Perpetua vt tecum compôstus pace fruatur,
Carpens nota vnis gaudia cœlitibus?
Qui nulla ingreditur macula suffusus, amatq;
Ex animo rectum, iustitiamq; colit.
Cui neq; cor fraudes agitat, neq; subdola lingua est:
A quo se læsum dicere nemo potest,

Quem fugiunt iniusti, & quo præsente liquescunt:
Quo viso, iustis mens animusq; redit.
Quem mutare fidē numquam iactura coegit:
Fœnore qui partas odit & horret opes.
Nullo vnquam iudex potuit qui munere vinci,
Vt duro insontes læderet ore reos.
Qui facit hæc, is demùm in cœli templa receptus,
Tecum vna dempto fine beatus erit.

MEnte Deum pura quisquis veneratur amatq;
Vis illi exterior nulla nocere potest.
Non si illum obsideant hostiles vndiq; turmæ,
Quas sitis innocui sanguinis exagitet:
Non toto coeat si quidquid in orbe ferarum est,
Et quot in Oceani gurgite monstra natant.
Ille, licet tristes agitent maria alta procellæ,
Vndarum in medio vertice tutus erit.
Ille interq; feras atq; agmina sæua latronum
Noctu etiam in medio tutus erit nemore.
Non quæcunq; truces adhibent tormenta tyranni,
Illius vnquam animum terrificare queant.
Pix, rota, robur, equus, candentis lamina ferri,
Omnia pro Christi nomine ludus erunt.
Felices quorum ille imis amor ossibus hæsit.
Quanta illos obita præmia morte manent?
O si me quondam numero Deus aggreget illi:
Quæ tunc sors melior sorte futura mea est?
Ah Christe vre meum tandem face pectus amica,
Eque pigro immissum discute corde gelu:
Vt nec auarus opes sectèr, neq; vanus honores:
Sed flagrem solo totus amore tui.

GVstanda vita, non fruenda, homini datur.
Nam, cùm fruendi tempus est, tum deserit.
Felicius maritus, an cælebs agat,
Priuata vita sitné regno dulcior,
An vita regia solium attingat Iouis:
Peregrè morari suauius sit, an domi:
Qui, quamq; multi, & quo parandi more sint,
Quo habendi, amici: nullus hæc curat puer:
Rarus adolescens: nec senex omnis videt.
Et hæc tamen vitam prope omnem continent.
Quæ si quis acri cura & vsu peruigil
Longo notârit, iamq; secum statuerit,
Quid fugere, quid contemnere, & quid persequi
Expediat homini vix eam ingresso viam,
Quàm maximè vnam ex omnibus probauerit
Obstat senectus inuida, & cursum impedit:
Mox auida tristes Lachesis iniicit manus.
Sic viuere meditantibus vita euolat.

SI exspectes, Pamphile, ipsa dum negotia
Te accersant vltro, & dormientem exsuscitent,
Vehementer erras. taciti discedunt dies:
Nec obliuiosos officij admonent sui.
Superba res est rei gerendæ occasio.
Semel contempta, nunquam post idea redit.
Vigiles oportet, & tua ac cures memor.
Nam si ipse rem curare negligas tuam,
Fugit illa, & facilè, qui se curet, inuenit.
Tu rem quam cures postea haud facilè inuenis.

Memini magistrum puero mi olim hoc dicere,
Summũ Iouem facere itẽ, vt caupones solent:
Qui vina vt vendant, turbant, miscent, diluunt:
Nec cuiquam vini simplicis donant cadum.
Itidem illum aiebat in vita mortalium
Nunquam fortunam simplicem quoiquam dare:
Sed temperare fata lætis tristia.

E Græco Callimachi.

Namq́ue & ego nitido capiti, flauisq́ue capillis
Serta olim Assyrio sparsa liquore dedi,
Et bona in ingratum congessi plurima ventrem,
Cuncta sed in ventos illa abiêre leues.
Seruârunt sola commissa fideliter aures.
Corporis hac vna est parte reperta fides.

RAPHAELIS VRBINATIS PICTORIS EXIMII TVMVLVS.

Ipse loquitur.

SIC mea naturam manus est imitata, videri
Posset vt ipsa meas esse imitata manus.
Sæpe meis tabulis ipsa est delusa, suumq́ue
Credidit esse, mea quod fuit artis opus.
Miraris, dubitasq́ue? audito nomine credes.
Sum Raphaël. hei mi, quid loquor imò fui.
Et tamen, his dictis, quid opus fuit addere nomen?
Alterutrum poterat cuilibet esse satis.

Nam mea & audito est notißima nomine virtus:
Et præstare vicem nominis ipsa potest.

QVidquid agã, Claudi, seu quò me vertere tentẽ,
Seu nihil, vt soleo desidiosus, agam:
Ante oculos tua mi aßiduè obuersatur imago:
Vnaq; tristitiam gignit, & vna leuat.
Angor enim infelix, quod te, quo sospite solum
Esse velim sospes, quo moriente mori.
Nunc, vbi sis, quid agas, veterem tibi cura medentum
Annondum, morbum pectore depulerit.
Nec scio, nec tam scire vlla ratione potis sum:
Quæ me res angore vnica penè necat.
At rursus nihil est, quo me ipse hoc tempore soler,
Quodq; oculos tristi tergeat imbre graues,
Te nisi cum vana sibi mens sub imagine fingit:
Seu vigilem, dulci siue sopore premar.
Hoc mihi Nepenthes curas dissoluere promptum est:
Luctibus hæc vna est apta medela meis.
Tecum ego nunc videor teneros percurrere versus,
Siue Catulle tuos, siue Tibulle tuos:
Nunc etiam rerum caussas tentare latentes,
Discere & vnde fluant omnia, quòq; fluant.
Nunc herba in viridi, latæ porrectus ad vmbram
Arboris, & riuum molle strepentis aquæ,
Aurasq;, & dulces auium captare susurros,
Perq; vices tecum multa iocosa loqui.
Gratia dis, qui mentem homini celeremq; dederunt,
Et quæuis habilem fingere spectra sibi.
Illa & plumipedem superârit Persea cursu,
Et celerem inuicti Bellerophontis equum.

Nec mihi, se cuius rerum natura creatrix
Expressam in tabulis cernit, vt in speculo,
Tam bene te docto Titianus pollice pingat,
Quam mens te adsiduè pingere prompta mea est.
Atq; vtinam tibi sit de nobis mutua cura.
Nec, quin sit, dubito: sed tamen esse precor.
Non ego vulgari te, Claudi, amplector amore.
Hac face rara Deus tangere corda solet.
Ne me ipse odissem, nisi tu me gratus amares:
Nec nisi me, quoniam sum tibi carus, amo.
Deniq; cùm fuero nulli credenda locutus.
Pars tamen illa mei paruula amoris erit.
Dij faciant, longos producere detur in annos
A pueris cœptæ fœdus amicitiæ.

O *Lingua lingua: vt magna eges custodia:*
Quæ & alijs sæpe, & sæpius Domino noces.
Multum assecutus, qui bene didicit loqui:
Qui bene tacere, non minus assecutus est.

N *Iuibus hyems exuperat, ver floribus,*
AEstas aristis affluit, lacrumis amor.

S *I mihi lacerti, quales olim, nunc forent:*
Non lingua potiùs tibi opem ferrem, quàm manu.
Nunc tarda membra, & sanguis adstrictus gelu
Conserere in acie cum hostibus manum vetant:
Prodesse patriæ voce & consilio sinunt,
Corpus abit annis: consilio animus viget:
Viresq; senibus defluunt, verba affluunt.

Afficta Trabeæ.

HEre, si querelis, eiulatu, fletibus
Medicina fieret miseriis mortalium,
Auro parandæ lacrumæ contra forent:
Nunc hæ ad minuenda mala non magis valent,
Quam næniæ præficæ ad excitandos mortuos.
Res turbida consilium, non fletum, expetunt.

VT imbre tellus, sic riganda mens mero:
Vt illa fruges, hæc bona consilia efferat.

AD P. FVLVIVM CARDVLVM.

SAEpe transactos mea mens per annos
It retrò, & vitæ relegit prioris,
Qua potest, cursum, veteres reuoluens
Ordine culpas.
Quid puer, quid dein iuuenis, quid autem
Temporis iam vir malè collocauit:
Dulcibus dum me furiat venenis
Dira voluptas.
Quas mihi prudens maculas inussi?
Quomodo ah demens animum inquinaui,
Quem salutaris nitidum lauacri
Fecerat vnda?
Corporis nec pars vacat vlla probro
Os, manus, aures, oculiq́; turpe
Heu iugum infamis dominæ tot olim
Lustra tulerunt.

Paululum hoc saltem fugientis aui,
Viribus cassæ reliquum senectæ.
Quantulum Christus superesse vult mi,
Vindicet ipse.
Ipse me pridem Veneris perustum
Improbæ flammis rapiat, nouoq;
Flaminis sancti iecur & medullas
Igne pererret.
Tu tui instilla mihi Christe amorem:
Vnicum mens te mea concupiscat:
Te nihil præter sibi persequendum
Iudicet vnquam.
Nil opes, nil me capiant honores:
Exulet luxus simul & libido:
Vana delusæ procul hinc facessant
Gaudia mentis.
Quiq; florenti malesanus æuo
Nil nisi obscœnum, piget heu, canebam,
Nunc tuum tantum repetam senili
Carmine nomen.
Tu quoq; hunc votis precibusq; Fului
Adiuua ardorem: quotiesq; sumis
Mysticum Christi trepidus nitentem
Corpus ad aram.
Mente tunc tecum memori volutans,
Trade me Christo: mea vota nam si
Negligat, certè tibi nil petenti
Tale negabit.
Hoc idem cari mihi præstet oro
Cura Maffæi: & mea dicta quondam
Qui nimis forsan cupida bibebat
Bentius aure.

Bentius, quem rectum iter euagantem,
Et parum cauta calidum iuuenta,
Contigit virga Deus, in suumq;
Duxit ouile.
Nunc vbi expletus meliore mentem
Pabulo, currit per iter salutis,
Heu procul segnem sua post relinquens
Terga magistrum.

TIBVR.

QVicunq; Herculei spectabit Tiburis arces,
Qua pater Hippolytus, sacri pars magna senatus
Cura Deum, loca perpetuo prius aspera saxo
Molliit, & leni iussit mitescere cliuo,
Omnia deprendet longè superantia famam.
Nec tam regifico constructa palatia sumtu,
Auroq; illusas ædes, radiataq; tecta,
Quam semper virides mecum admirabitur hortos,
Et gelidos fontes, & aquam in sublime volantem,
Seq; in multiplices vertentem, vt Protea, formas.
Præcipuè tamen illi animum nouitate mouebit
Excisus, res mira, silex, rupesq; cauatæ,
Et via facta manu longi per viscera montis:
Qua se Anio pater insueto peruolueret alueo.
Qui longum per iter tenebroso tramite lapsus,
Exit, & arboribus gelidæ non inuidet vndæ.
Stant habiles propter Nymphæ, lymphasq; paratis
Exceptas vrnis in vasa capacia fundunt.
Parte alia ipse suis altricibus adstat Iacchus,
Materniq; memor casus, flammæq; paternæ

Gaudet aquis, illisq; libens sua munera miscet.
Dum stupeo, tam multa videns miracula rerum:
Ecce nouus procul alituum concentus ad aures
Fertur, & insolita mentem dulcedine tangit.
Adspicio: & gressum propius fero, corpora cerno
Parua ex aere auium, aeratis nitentia ramis.
Dædala queis variam tribuit sollertia vocem.
Quamcunq; adspicias, delusus imagine, veram
Esse putes volucrem: nisi quòd non euolat vsquam:
Sed ramis affixa suis cantu æthera mulcet.
At veræ mirantur aues: &, cedere dum se
Turpe putant, liquidis latè omnia questibus implent.
Hic Lucæ egregius labor est, quem Sequana partu
Ediderat, Siculi renouantem inuenta magistri.
Quid? quem non moueat cygnum mentitus adulter,
Illudens simili spirantem è marmore Ledam,
Deliciisq; suis, & aquarum murmure lætus?
Multaq; præterea veterum simulacra Deorum,
Artis opus priscæ, cunctos verùm arduus inter
Eminet Alcides: qui spectans omnia circum,
Hesperidum veteres hortos præ Tibure temnit.
Sed quid ego hæc versu nequidquā includere tento?
Iampridem exiguum præscripti carminis orbem
Excessi: & dictis semper maiora supersunt.

IDEM.

DElicia veterum Tibur voluentibus annis
Conciderat, priscum perdideratq; decus.
Et nusquam riui, nusquam pomaria, nusquam
Vlla super tanti signa decoris erant.
Illa loca antiquis toties celebrata poetis

Ha-

Horrebant turpi squallida facta situ.
Mœrebant erepta sibi sua gaudia Nymphæ,
Languentes Anio mœstus agebat aquas.
Omnia tempus edax ita deformârat, vt hospes
Quæreret in medio Tibure, Tibur vbi est?
Non tulit hanc speciem diuini pectoris heros
Hippolytus, sacri gloria magna chori.
Ille loco senium abstersit, vultusq; priores
Reddidit, & solito iussit honore frui.
Illius imperio iussæ reuirescere siluæ
Cæperunt sparsis luxuriare comis.
Ille nouos passim fontes emergere iussit.
Nec mora fit: fontes prosiluêre noui.
Quos circumstatuit prisca egesta ruinis
Plurima Phidiaca signa polita manu.
Ipse Anio frontem pallenti incinctus oliua
Affuit, & proprias consociauit opes.
Iure igitur fontesq; sacri. siluæq; virentes
Certatim Hippolyti nomen ad astra ferunt:
Et, quoties molli increpuit leuis aura susurro,
Hippolytum alternis vocibus ingeminant.

AD PETRVM GERARDIVM.

O Delicati blanda ruris otia,
Curis & ambitu procul:
O dulce murmur limpidorum fontium,
O grata nemorum opacitas,
O sibilantes arborum ingentum comæ,
O prata verè gemmea,

O sili-

O solitudo amica cogitantibus,
O horror, ô silentium,
Cui nunc canoro gutture obstrepunt aues,
Nunc canna pastoris vagi,
Seu mane oues in læta ducit pascua,
Seu vespere reducit domum.
O mensa nec luxu affluens, nec sordida,
Dapibus parata rusticis,
Quas non heri languentem vt irritet gulam.
Doctus saporauit coquus:
Sed filijs iuuenibus & seni viro
Seuera coxit villica.
O bibliotheca nota paucis, ô libri,
Quos rara contrectat manus.
O cella tantum lectuli vnius capax,
O somne liber, & leuis:
O ad beatam tuta vitam semita,
Ignota vulgi sensibus:
Vt vos requiro: vt mente vos tota expeto,
Alia perosus omnia.
Vt latus ad vos tendit, & gazis libens
Vos anteponit Persicis,
Quicunq; puro pectus Olmeo lauit,
Frondemq; mordet Delphicam.
Quid tu, Gerardi, cui profanis inuios
Adire fontes contigit,
Partésne easdem sequeris, an siti mala
Opum, aut perustus gloria,
Amœnitati ruris & dulci otio
Vitam anteponis aulicam?

O per lycæi cognitos paucis specus,
Quos sæpè lustrâsti puer,
Ne sperne amicus consilî quod dat senex,
Quodq́; sibi, sed sero capit.
A literato te otio auocantibus
Occludito aures, & fuge:
Canora monstra vt auribus cera oblitis
Laertis effugit puer.
Beata vita non metallo aut Indici
Spolijs paratur æquoris.
Animo appetenti pauca, quod sat est, sat est:
Auido, atq; inexpleto, nihil.
Cùm tibi sit, vnde liber, & planè tuus
Vitam quiete transigas:
Quis, heu, furor te, quis, rogo, impellit furor,
Vincla vltro vt induas tibi,
Et more pulchrum viuere alieno putes,
Nutus timentem diuitis?
Age, rumpe nexus, & iugum collo excute,
Vindexq́; & assertor tui,
Aude esse felix, & procul cuncta amouens,
Quæ mentem humo adfixam tenent,
Per liquida puri spatia decurre ætheris,
Æterna tantùm cogitans:
Et ista sortis lubricæ ludibria
Miranda vulgo desere.
Vtinam mihi olim, flore cum primo rudes
Iuuenta opacaret genas,
Amicus aliquis ista monstrâsset senex,
Quæ nunc tibi ipse cantito.

Non ego periisse lustra tot in aula mihi
Vanis dolerem quaestibus.

Dedicatio hortorum Tiburnorum.

NEc labor Alciden fregit, nec blanda voluptas
Vnquam animum casti mollijt Hippolyti.
Ambarum hos hortos virtutum accensus amore,
Herculi, & Hippolyto dedicat Hippolytus.

IDEM.

AVrea sopito rapuit quae mala dracone
Alcides, eadem nunc tenet Hippolytus.
Qui memor accepti, quos hic conseuerat hortos,
Auctori voluit muneris esse sacros.

Bacchus fonti impositus.

NOndum natus eram, cū me propè perdidit ignis.
Ex illo fontes tempore Bacchus amo.

Idem ex aduerso respiciens fontem Nympharum.

QVi colitis Bacchum, comites simul addite Nymphas.
Nam sine ope illarum munera nostra nocent.

In tabulam Tantali.

SI quando admittant sua te ad secreta potentes,
Quisquis es, exemplo disce tacere meo.

In tabulam Iasonis nauigantis, & Herculis raptum Hylam querentis.

Viribus auferres, quod fraude parabis Iason:
Eripit Alciden sed tibi raptus Hylas.

PROLOGVS IN PHORMIONEM TERENTII.

Cùm eam aliquot nobiles adolescentuli Hippolyti Cardinalis Ferrariensis iussu acturi essent.

Etsi scio esse hîc neminem, qui nesciat
Quid apparatus noster hic velit sibi,
Tamen mearum partium esse existimo,
Interea dum se mei sodales comparant,
Bona cum venia vestra, pauca dicere,
Quæ scire vos, & vestra, & ipsorum interest.
Comœdiam Terentij acturi sumus,
Cui Phormioni nomen ipsius indidit,
Quod parasitus in ea Phormio primas agit.
Neq; hoc videri debet aut mirum, aut nouum.
Quandoquidem in omni vita, nedum in fabulis,
Parasiti, scurræ, sycophantæ, omne id genus,
Bonis repulsis, ipsi iam primas agunt.
Quod si quis est, parum decorum qui putet,
Iuuenes ingenuos personatos conspici, in

Scœnam prodire,& quasi facere histrioniam:
Is sibi responsum hoc habeat:nulla re magis
Dijudicari omnia,quæ mortales agunt,
Quàm fine,quem is,qui quid agit,proponit sibi.
Qui scœnicam artem victûs caussa factitant,
Et,vt coquis ac lanijs risum excitent,
Distorquent ora,insulsa dicta dictitant,
Contundunt pugnis se inuicem,atq; horum omnium
A plebe viles exigunt mercedulas,
Meritò histrionum nomen & famam ferunt.
Nil simile nostrûm est.Nos,vt nostram industriam
Vobis probemus omnibus,vt communi hero
Hilaremus animum,cui debemus omnia,
Vnum id petentes,hunc laborem cœpimus.
Quamquam ô supremi cœlites,quem iam omnium
Pudere debet personatum conspici,
Cùm id omnis ætas,omnis ordo factitet?
Sed nolo nunc vlcera cuiusquam tangere,
Ne quis satyram hanc esse dicat,non comœdiam.
Nunc vnum à vobis,priusquā hinc abeam,postulo:
Si vos quod vestri honoris caussa fit,iuuat,
Fauete,& vigilate animis,vigilate auribus,
Dormite linguis,qui tacere non queunt,
Bene fecerint,si cesserint ijs,qui queunt.
Ne & turbent alios,& morbum prodant suum.
Facite,ad conanda in posterum nos talia
Bonitas vt vestra,atq; æquanimitas excitet.

Ad Antonium Montecatinum.

Tandem querelis pone modum tuis,
Et fata mœstis inuida vocibus
Clamare, crudelesq́ue Diuos
Cum gemitu lacrumisq́ue parce.
Nam, quid Lycei iuuerit auios
Lustrâsse saltus, fontibus ac sitim
Ex vulgo inaccessis leuâsse,
Ingenioq́ue adysse Diuos.
Si mentis istud præsidium tuæ
Perrumpit, & sese intus agit dolor,
Imisq́ue feruens in medullis,
Te quasi perdomito triumphat?
Magnam doloris fata quidem tibi
Caussam obtulerunt, quæ tibi cognitum,
Longoq́ue carum vsu sodalem
Hannibalem ante diem abstulerunt.
Qui quamquam auitis sat titulis domi
Forisq́ue clarus, non tamen id sibi
Satis fore ornando putauit,
Ni proprios etiam ipse honores
Labore magno quæreret impiger,
Comamq́ue lauro duplice necteret,
Et qua ferox Gradiuus, & qua
Pulcher Apollo suos coronat.
Heu quis Deorum mentibus addidit
Famæ illam honestis immodicam sitim?
Quàm sæpe multis illa tristem
Funeris accelerauit horam.

Sed, quorsum inanes iam querimoniæ?
Ille ipse, quem vrges questibus, Hannibal,
Felix, & insertus Deorum
Concilio, mala nostra ridet.

M. ANTONII MVRETI INSTITVTIO PVERILIS COMPREHENSA VERSIBVS AD CAPTUM puerulorum, qui primis literis imbuuntur accommodatis.

AD M. ANTONIVM FRATRIS F.

DVM tener es, Murete, auidis hæc auribus hauri:
Nec memori modò conde animo, sed & exprime factis.

Inprimis venerare Deum: venerare parentes:
Et quos ipsa loco tibi dat natura parentum.

Mentiri noli: nunquam mendacia prosunt.
Si quid peccaris, venia est tibi prompta fatenti.

Disce libens. quid dulcius est, quàm discere multa?
Discentem comitantur opes, comitantur honores:

Si quis te obiurget, malè cùm quid feceris, illi
Gratiam habe, & ne iterum queat obiurgare, caueto.

Ne temerè hunc credas, tibi qui blanditur, amicum.
Peccantem puerum quisquis non corrigit, odit.

Qui semel incautum blando sermone fefellit,
Ille idem, dabitur quoties occasio, fallet.

Nec cuiuis sapiens, nec nulli credere debet.
Fallitur alter sæpe. fidem sibi detrahit alter.

Si quid fortè mali aut facias, aut mente volutes,
Vt lateas homines, certè Deus omnia cernit.

Non nisi spectatis arcana sodalibus effer:
Quodq; tacere voles alios, prior ipse taceto.

Nil cupidè specta, nisi quod fecisse decorum est:
Turpia corrumpunt teneras spectacula mentes.

Auerte impuris procul à sermonibus aures:
Et qui illis gaudent, horum consortia vita.

Principio studij radix inamœna videtur,
Sed profert dulces paruo pòst tempore fructus.

Ludo indulsisti? subitò euolat illa voluptas:
Legisti? vtilitas studio percepta manebit.

Vt moderata quies prodest, viresq; ministrat:
Sic hebetat corpus nimia, ingeniumq; retundit,

Si prodesse aliȷs studeas, tibi proderis ipsi:
At nisi ames alios, & te quoq; nullus amabit.

Successus faustos numquam admirare malorum.
Sera licet, tamen olim illos sua pœna sequetur.

Si tibi grata quies, iuuenis ne parce labori:
Dux ad honoratam est homini labor ipse quietem.

Inspice te in speculo: & bona seu tibi forma videtur.
Moribus obscœnis illam fœdare caueto.

Seu tibi subtraxit vultus natura decorem,
Ingenio vt formæ compenses damna, labora.

Nil facito, quod turpe putes fecisse videri:
Et cura, vt multis tibi sis pro testibus ipse.

Vt nos pauca loqui, plura autem audire moneret,
Linguam vnam natura, duas dedit omnibus aures.

Quæ seruare voles, ne crebrò inuisere parce:
Namq; minus furem metuunt, quæ sæpè videntur.

Blanditur primo, sed perdit inertia famam:
Aspera res primo est, sed fert industria laudem.

Aut vinum ne tange, aut multa prolue lympha:
Cùm vino indulges, igni puer adȷcis ignem.

Fac tibi sit vultus comis, sermoq; modestus:
Sic multos facilè tibi conciliabis amicos.

Semper opum studio praefer virtutis amorem.
Non opibus virtus, sed opes virtute parantur.

Disce, & quae discis, memori sub pectore conde,
Aut facies, tantundem ac si cribro hauseris vndam.

Irasci noli temerè. nil foedius ira:
Quam quaecunq; mouere solent, ea temnère laus est.

Venti agitant celsis positas in montibus ornos,
A quibus in media tuta est arbuscula valle.

Sic & opes agitant maiora pericula magnas:
Tutior angustos comitatur vita penates.

Pauca loqui puero, seu tempestiua, decorum est:
Haec etenim ingenium res indicat, illa pudorem.

Scire cupis, quae sit famae via certa paranda?
Talem te praesta, qualem te poscis haberi.

Verbera non metuet, metuet qui iussa magistri:
Haec qui contemnet, meritò miser ille timebit.

Quam felix puer est, virtus in quo anteit annos.
Illum omnes meritis certatim laudibus ornant:

Et spectant cupidè, & felicia cuncta precantur.
At contra nemo alloquio dignatur inertes.

Spernuntur cunctis, & vulgi fabula fiunt:
Vix oculis pater ipse illos satis aspicit aequis.

Non tantùm in praesens obsunt peccata: sed hoc plus,
Ad mala quod procliuē animum adsuetudine reddunt.

Quae bona sunt, sectare: etiam si dura videntur
Principio. longus paulatim ea molliet vsus.

Acceptum officium memora atq; extolle: sed abs te
Collatum extenua, & potiùs sine praedicet alter.

Vtilitas quoties pugnare videtur honesto,
Ne dubitare quidem fas est, quin vincat honestas.

Pauca quidem haec: sed quae studio seruata perenni
Mirificos fructus progressu temporis edent.

Adspiret tantum coeptis Deus: omnia cuius
Consilio aeterno & certa ratione reguntur.

Quem tu & luce puer prima, cùm strata relinquis
Impiger, & dulcem repetis cum vespere somnum,

Supplicibus facito places ante omnia votis,
Ille tibi, ingeniumq; sagax, corpusq; salubre,

Et multò meliora dabit. diffidere noli.
Tu modò ad illius semper refer omnia laudem.

IOAN.